

ქართული
ფსიქოლოგიური
ჟურნალი

GEORGIAN
PSYCHOLOGICAL
JOURNAL

2025 № 1

ქართული ფსიქოლოგიური
ჟურნალი

№1, 2025

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Faculty of Psychology & Educational Sciences

International Scientific Journal

**Georgian Psychological
Journal**

№1, 2025

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ფსიქოლოგიისა და განათლების მეცნიერებათა ფაკულტეტი

საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი

ქართული ფსიქოლოგიური ჟურნალი

№1, 2025

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

„ქართული ფსიქოლოგიური ჟურნალი“ ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფსიქოლოგიისა და განათლების მეცნიერებათა ფაკულტეტის ოფიციალური, საერთაშორისო, რეფერირებადი, ბილინგვური ჟურნალია, რომელიც ეძღვნება აქტუალურ სამეცნიერო პრობლემებს ფსიქოლოგიაში და ფსიქოლოგიის მომიჯნავე ინტერდისციპლინურ სფეროებში. ჟურნალი აქვეყნებს როგორც თეორიულ და მეთოდოლოგიურ პრობლემებთან დაკავშირებულ, ისე რაოდენობრივ, თვისებრივ და შერეულ მეთოდოლოგიაზე დაფუძნებულ ემპირიულ-კვლევით ნაშრომებს, აგრეთვე, სამეცნიერო მიმოხილვებს.

მთავარი რედაქტორი: ლალი სურმანიძე

პასუხისმგებელი მდივანი: ანა მუკბანიანი

წარმომადგენლობითი საბჭო: დავით ჩარკვიანი (საქართველო), ირაკლი იმედაძე (საქართველო), ალიოზა ნოიბაუერი (ავსტრია), ლია ყვავილაშვილი (დიდი ბრიტანეთი), ქეთევან ჭანტურია (დიდი ბრიტანეთი)

სარედაქციო კოლეგია: დალი ფარჯანაძე (საქართველო), თამარ გაგოშიძე (საქართველო), მარინე ჩიტაშვილი (საქართველო), ბოჟიდარ კაცზმარეკი (პოლონეთი), იამზე კუტალაძე (საქართველო), ტარა მერფი (დიდი ბრიტანეთი), მზია წერეთელი (საქართველო), დანიელ სტარკი (დიდი ბრიტანეთი), მედეა დესპოტაშვილი (საქართველო), ლუიზა არუთინოვი (საქართველო), მაია რობაყიძე (საქართველო)

The **Georgian Psychological Journal** is the official international bilingual peer reviewed journal of the TSU Faculty of Psychology and Educational Sciences, and is dedicated to urgent problems within Psychological disciplines.

The journal publishes empirical, theoretical, methodological, and practice-oriented articles covering topics relevant to time sensitive problems of psychology and interdisciplinary studies. Particular consideration is given to empirical articles using quantitative, qualitative, and mixed methodology. The journal welcomes manuscripts from scholars throughout the world, including research from multi-site international projects and work that has the potential to be adapted and implemented worldwide to address the needs of diverse populations, cultures, and communities.

Editor: Lali Surmanidze

Executive Secretary: Ana Mukbaniani

Representative Board: Davit Charkviani (Georgia), Irakli Imedadze (Georgia), Aljoscha Neubauer (Austria), Lia Kvavilashvili (UK), Ketevan Tchanturia (UK)

Editorial Board Members: Dali Parjanadze (Georgia), Tamar Gagoshidze (Georgia), Marine Chitashvili (Georgia), Bożydar Kaczmarek (Poland), Iamze Kutaladze (Georgia), Tara Murphy (UK), Mzia Tsereteli (Georgia), Daniel Stark (UK), Medea Despotashvili (Georgia), Luiza Arutynovi (Georgia), Maia Robaqidze (Georgia)

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
გამომცემლობა, 2025

ISSN 2667-9027

E-ISSN 2960-9844

შინაარსი

თეორია და მეთოდოლოგია

THEORY AND METHODOLOGY

ნატო ლაღიძე, მარინე ჩიტაშვილი	9
დანაკლისი ფსიქოდინამიკურ ტრადიციაში.....	9
Nato Lagidze, Marine Chitashvili	19
Lack in the Psychoanalytic Tradition	19

ემპირიული კვლევები

EMPIRICAL STUDIES

ია კუტალაძე, ანა მხეიძე	29
ლინგვისტური ჩარჩო, როგორც გეიმიფიკაციის სტრატეგია: ინდივიდუალური და ორგანიზაციული ფაქტორების გავლენა ჩარჩოს პრეფერენციებზე	29
Ia Kutaladze, Ph.D., Ana Mkheidze	43
Linguistic Frame as a Gamification Strategy: The Influence of Individual and Organizational Factors on Frame Preferences	43
თინათინ ბანძელაძე, სალომე საფარიძე	54
მშობელთან ურთიერთობის თავისებურებები და მოზარდის პრობლემური ქცევა	54
Tinatin Bandzeladze, Salome safaridze	69
Characteristics of Parent – Child Relationships and Adolescent Problem Behavior	69
მაია მესტვირიშვილი, მარიამ კვიციანი, ნათია მესტვირიშვილი, თინა ცომაია	82
განქორწინების მიზეზები, ბარიერები და შედეგები ძალადობის მსხვერპლ ქალებში	82
Maia Mestvirishvili, Mariam Kvitsiani, Natia Mestvirishvili, Tina Tsomaia	101
Reasons, Barriers, and Consequences of Divorce in Female Victims of Violence	101
ეკატერინე ფირცხალავა	117
ტრავმის ნარატივი: მესხიერება, სივრცე და თაობათა იდენტობა მუსლიმ მესხებში	117
Ekaterine Pirtskhalava	145
Narratives of Trauma: Memory, Space, and Generational Identity among Muslim Meskhetians	145

თეორია და მეთოდოლოგია
THEORY AND METHODOLOGY

დანაკლისი ფსიქოდინამიკურ ტრადიციაში

ნატო ლალიძე,¹ მარინე ჩიტაშვილი²

აბსტრაქტი

სტატიაში განხილულია დანაკლისის ცნება ფსიქოდინამიკურ ტრადიციაში, როგორც ინტრაფსიქიკური და ინტერფსიქიკური დინამიკური ძალა, რომელიც აღძრავს მუდმივად მოქმედ სურვილს, მონაწილეობს იდენტობის ფორმირებაში და წარმოქმნის გაუცხოების განცდას. სტატია აერთიანებს ფსიქოანალიზის კლასიკური და თანამედროვე, პოსტსტრუქტურალისტური მიდგომების წარმომადგენელთა მოსაზრებებს და ახდენს დანაკლისის კონცეპტუალიზაციას განსხვავებული ფსიქოანალიტიკური მოდელების ქრილში.

განხილულია დანაკლისის ფუნქცია ზიგმუნდ ფროიდის, ჟაკ ლაკანის, იულია კრისტევასა და ადამ ფილიპსის თეორიებზე დაყრდნობით ინდივიდის მიერ რეალობის განცდის ინტრაფსიქიკურ და ინტერფსიქიკურ განზომილებებში. ინტრაფსიქიკურ რეალობაში დანაკლისის ძირითადი ფუნქცია ბაზისურ მოთხოვნილებებს უკავშირდება და სურვილის მუდმივად აქტიურ მდგომარეობაში შენარჩუნებას ისახავს მიზნად, რომელიც წარმოსახულიდან სიმბოლურ რეგისტრში გადასვლის შემდეგ დედისგან სეპარაციის შედეგად ჩნდება და განაპირობებს გაუცხოებას საკუთარ თავთან. ინტერფსიქიკურ რეალობაში კი დანაკლისის განცდა სცდება ფსიქიკას, კულტურულ და სოციალურ განზომილებებში გადადის და აგენტობის წყაროდ იქცევა, რომელიც ინდივიდს უბიძგებს პიროვნული ზრდის, თვითრეფლექსიისა და შემოქმედებითი თვითგამოხატვისკენ.

დანაკლისის შედეგად წარმოქმნილი გაუცხოების განცდა ფსიქიკისთვის ერთდროულად ნეგატიურიცაა და კრეატიული პოტენციალის მატარებელიც. ნაშრომი აღწერს, როგორ უწყობს ხელს სუბლიმაცია, ფანტაზიის გადალახვა და „შინაგანი უცხოობის“ სიმბოლიზაცია დანაკლისით გამოწვეულ შინაგან კონფლიქტთან და ფრუსტრაციასთან გამკლავებას. დასკვნით ნაწილში განხილულია დანაკლისის განცდის დაძლევის პოტენციური გზები.

საკვანძო სიტყვები: დანაკლისი, სურვილი, გაუცხოება, ფსიქოანალიზი, აგენტობა

1. შესავალი

დანაკლისი ფსიქოდინამიკურ ტრადიციაში ფსიქიკის არსებობის საფუძვლად განიხილება. ლექსიკონური განსაზღვრებების³ მიხედვით ტერმინი „დანაკლისი“ (ინგ. *lack*; ფრანგ. *manque*) პირდაპირ უკავშირდება ნაკლს, ნაკლოვანებას, დეფიციტს. თუმცა ფსიქოანალიტიკურ ჩარჩოში დანაკლისი იშვიათად ატარებს ნეგატიურ კონოტაციას და ითვლება კონსტრუქციულ ძალად, რომელიც ფსიქიკაში წონასწორობას არღვევს,

¹ ნატო ლალიძე, დოქტორანტი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

² მარინე ჩიტაშვილი, პროფესორი, ფსიქოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

³ “*Lack*,” Cambridge Dictionary, accessed April 6, 2025, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/lack>.

“*Lack*,” Merriam-Webster Dictionary, accessed April 6, 2025, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/lack>.

განაპირობებს ჭარბი ენერგიის დაგროვებას და ხელს უწყობს მუდმივად დაუკმაყოფილებელი სურვილის აქტიურ მდგომარეობაში შენარჩუნებას.

კლასიკურ ფსიქოანალიტიკურ შრომებში დანაკლისის ოპერაციული განმარტება არ გვხვდება, თუმცა ეს ტერმინი ძირეულია სხვა ისეთი კონცეპტების განსაზღვრისთვის, როგორებიცაა კმაყოფილება (*satisfaction*), ფრუსტრაცია (*frustration*), უარყოფა (*denial*), ნაწილობრივი ობიექტი (*part-object*) და კასტრაციის კომპლექსი (*castration complex*). კერძოდ, ლაპლანშისა და პონტალისის „ფსიქოანალიზის ენაში“ (1973) ტერმინი „დანაკლისის“ 36 შემთხვევა გვხვდება, რომელთა უმრავლესობა უკავშირდება კასტრაციის შფოთვას (მაგ., პენისის დანაკლისი, კმაყოფილების დანაკლისი), ნაწილი – მნიშვნელოვანი ობიექტის დაკარგვას (მაგ., სიყვარულის ობიექტის დაკარგვა, რეალური ობიექტის დანაკლისი), ზოგიერთი შემთხვევა კი სურვილის დაკმაყოფილების შეუძლებლობას ეხება (მაგ., სექსუალური ინსტინქტებით ან ინსტინქტური იმპულსით კმაყოფილების მიღწევის დანაკლისი). ნათელია, რომ ფსიქოდინამიკურ ტრადიციაში დანაკლისი არ არის გაიგივებული ნაკლთან. დანაკლისი აქტიური, ქცევის აღმძვრელი ძალაა, რომლის არსებობაზეა დაშენებული კლასიკური თუ თანამედროვე ფსიქოდინამიკური თეორიების დიდი ნაწილი. თუ ფროიდისთვის დანაკლისის განცდა კასტრაციის შფოთვას უკავშირდება (Freud, 1923), ჟაკ ლაკანისთვის ეს კონცეპტი „სიმბოლური წესრიგის“ განუყოფელი ნაწილია, რადგანაც დანაკლისი სრულყოფილების, მთლიანობის ძიების საფუძველი და სურვილის მიუღწეველი ობიექტის (*objet petit a*) მუდმივი ძიების წინაპირობაა (Lacan, 1978). ამას ადასტურებს ოქსფორდის კრიტიკული თეორიის ენციკლოპედია, სადაც ტერმინი „დანაკლისი“ (*manque*) განსაზღვრულია, როგორც „სურვილის მამოტივირებელი მიზეზი ჟაკ ლაკანის ფსიქოანალიტიკურ თეორიაში“, რომელიც კასტრაციის სინონიმია და ლაკანის ნაშრომებში ვლინდება, როგორც „რღვევა აღმნიშვნელთა ჯაჭვში, რომელიც აღნიშნულის ხელმისაწვდომობას“ (Buchanan, 2018).

შესაბამისად, დანაკლისი ფსიქოანალიტიკურ დისკურსში განხილულია, როგორც ქცევის მამოძრავებელი ვექტორი, სურვილის აქტიურ მდგომარეობაში შემანარჩუნებელი ძალა. კლასიკურ ფსიქოანალიზში ეს ძალა არ სცდება ინტრაფსიქიკურ რეალობაში არსებული ბაზისური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას. მაგალითად, ფროიდის კასტრაციის კომპლექსის (Freud, 1905) ფენომენის განხილვისას ლაპლანში და პონტალისი (1973) აღნიშნავენ, რომ ობიექტისგან (დედისგან) სეპარაციის შემდეგ ბავშვი ომნიპოტენტობის განცდას კარგავს და აცნობიერებს, რომ მისი სურვილები ყოველთვის ვერ იქნება დაკმაყოფილებული. სწორედ ამ დროს განიცდება დანაკლისი პირველად – იქნება ეს პენისის დანაკლისი გოგონებთან, თუ ფალოსის – ძალაუფლების სიმბოლოს დაკარგვის შიში ბიჭებთან. ფროიდს მსგავსად, ლაკანისთვის დანაკლისი სურვილს უკავშირდება და განისაზღვრება, როგორც „არსებობის დანაკლისის მეტონიმია“ (Nobus, 2017, p. 161), რაც იმას ნიშნავს, რომ სურვილი ენის მსგავსადაა სტრუქტურირებული და მხოლოდ ინტრაფსიქიკურ რეალობაში არსებობს. თანამედროვე ფსიქოანალიტიკოსი თეორეტიკოსებისთვის კი დანაკლისი უფრო მეტად აგენტობის მამოტივირებელი ძალაა, რომელიც სცდება სუბიექტის პირად საჭიროებებს, ინაცვლებს ინტერსუბიექტურ რეალობაში და ბაზისური საჭიროებების გადაჭრის

გზების ძიების ნაცვლად ისეთ ეგზისტენციალურ საკითხებს ეხება, როგორებიცაა შინაგანი გაუცხოების, საკუთარი თავისგან დაშორების განცდა (Kristeva, 1991) და ალტერნატიული ცხოვრების გზების გამოუყენებლობის შედეგად განცდილი ფრუსტრაცია (Phillips, 2012).

ქვემოთ დანაკლისის ცნება განხილული იქნება ერთი მხრივ, როგორც სურვილის მამოძრავებელი ინტრაფსიქიკური ძალა კლასიკური ფსიქოდინამიკური ტრადიციის ჭრილში, მეორე მხრივ კი, როგორც იდენტობის ფორმირების, პიროვნული ზრდისა და თვითგამორკვევის საფუძველი თანამედროვე პოსტსტრუქტურალისტური და ფსიქოანალიტიკური მიდგომების მიხედვით. კერძოდ, ლაკანის სიმბოლური კასტრაციის (1978), იულია კრისტევას ფენომენზე „უცხო შიგნით“ (foreigner within) (1991) და ადამ ფილიპის „უცხოვრებელი ცხოვრების“ (unlived life), როგორც ყოველდღიური ფრუსტრაციის წყაროს იდეაზე (2012) დაყრდნობით დანაკლისი გაანალიზებულია, როგორც ინტრაფსიქიკური და ინტერფსიქიკური დინამიკური ძალა, რომელიც არასდროს გვაძლევს საშუალებას, დავიკმაყოფილოთ სურვილი. ეს კი, თავის მხრივ, ინდივიდს აქტიურ მოქმედ პირად, აგენტად აქცევს, რომელიც თავისუფალი ნების საფუძველზე შესაძლებელს ხდის ეს დესტრუქციული ძალა პიროვნული ზრდისა და კრეატიული გამოხატვისკენ მიმართოს.

2. დანაკლისის ფუნქცია

კლასიკურ და პოსტფროიდიანულ ფსიქოანალიზში დანაკლისის არსებობა ფსიქიკის ყველაზე ბაზისური დონიდან იწყება და უნივერსალურ ადამიანურ მოთხოვნილებას – სურვილის დაკმაყოფილებას მიემართება (Freud, 1905; Lacan, 1978; Maslow, 1943). თუმცა პოსტსტრუქტურალისტ ფსიქოანალიტიკურ ტრადიციაში დანაკლისი სცდება ბაზისურ მოთხოვნილებაზე ორიენტაციას, რომელსაც არ სჭირდება სუბიექტის აქტიური ჩართულობა და უფრო მაღალი დონის, კომპლექსურ პიროვნულ და სოციალურ პროცესებს უკავშირდება, რომლებიც საჭიროებს აგენტობას და რომელთა საბოლოო შედეგი თვითაქტუალიზაციაა (Kristeva, 1991; Phillips, 2012).

2.1. დანაკლისი, როგორც დაუკმაყოფილებელი სურვილის არსებობის წინაპირობა

ლაკანისთვის დანაკლისი სუბიექტის არსებობისთვის აუცილებელი წინაპირობაა. მის მიხედვით, ადამიანი არასდროსაა სრულყოფილი და ყოველთვის მიილტვის რაღაც მოუხელთებელისკენ. ლაკანი ერთმანეთისგან განასხვავებს „ქონის დანაკლისს“ (ფრანგ. *manque à avoir*), რომელიც მატერიალურია და სურვილის ნაცვლად მოთხოვნილებას წარმოქმნის და „ყოფის დანაკლისს“ (ფრანგ. *manque à être*), რომელიც ფსიქიკის სტრუქტურული საფუძველია და უზრუნველყოფს სურვილის მუდმივად აქტიურ მდგომარეობაში შენარჩუნებასა და მიუღწეველი ობიექტისკენ უწყვეტ სწრაფვას (Lacan, 1998). ამ სურვილის დაუკმაყოფილებლობის მიზეზი ის არის, რომ აღმნიშვნელების სიმბოლურ სამყაროში შებიჯების შემდეგ შეუძლებელია ომნიპოტენტობის განცდის აღდგენა – დედასთან ერთობის დაკარგვა და „დიდ სხვასთან“ (the Other), ენისა

და სოციალურ კანონებთან შეჯახება სიმბოლურ ფალოს ნარმოქმნის, რომელიც სამუდამოდ დაკარგული ძალაუფლების სიმბოლოა. სწორედ ამიტომ, ლაკანთან ფალოსი შესაძლოა დანაკლისის კონცეპტის აღმნიშვნელად (*signifier*) ჩაითვალოს, სიმბოლური კასტრაცია კი, რომელიც ფუნდამენტურად უკავშირდება ბავშვის მიერ „მამის სახელის“ (*Name-of-the-Father*) მიღებას და, შესაბამისად, მის შესვლას სიმბოლურ წესრიგში (Lacan, 2019), დანაკლისის კიდევ ერთი სიმბოლოა ლაკანთან, რადგან ბოლომდე ვერასდროს აისახება ცნობიერში ენობრივი სიმბოლოების მეშვეობით.

ამ მარადიული დანაკლისის განცდაში მნიშვნელოვანია ლაკანის „პატარა ობიექტი“ (ფრანგ. *objet petit a*), რომელიც ასახავს ნარმოსახულ განზომილებაში დაკარგულ ობიექტს, დედასთან ერთობის ილუზიას. ეს ობიექტი ველარასდროს იქნება აქტუალური და ხელშესახები, რის გამოც სურვილი ყოველთვის მიმართულია ახალ ობიექტებსა და ფანტაზიებზე. ამგვარად, დანაკლისი, როგორც სტრუქტურული ძალა, ინდივიდს მუდმივად უბიძგებს რეალურთან (*the Real*) დაპირისპირებისა და სიმბოლური მნიშვნელობების ძიებისკენ, რაც, თავის მხრივ, სურვილს მუდმივად აქტიურ მდგომარეობაში ინარჩუნებს და არასოდეს აძლევს საშუალებას ბოლომდე დაკმაყოფილდეს.

აღსანიშნავია, რომ დანაკლისის გაცნობიერება ნარმოშობს გაუცხოების (*alienation*) და გაუჩინარების (*aphanisis*) საფრთხეს (Lacan, 1978). ლაკანი ტერმინს „გაუჩინარება“ იყენებს იმ მომენტის აღსაწერად, როცა სუბიექტის სურვილს ფარავს ან საფრთხის წინაშე აყენებს „სხვისი“ (*the Other*) მოთხოვნები. გაუცხოება კი ასახავს პროცესს, რომლის დროსაც სუბიექტი სელფის ნაწილს თმობს და „სწირავს“ მნიშვნელობების სამყაროს.

2.2. დანაკლისი, როგორც თვითგამორკვევის საფუძველი

თუ ფროიდისა და ლაკანის ფსიქოანალიზში დანაკლისი მხოლოდ ბაზისური მოთხოვნილებების აქტიურ მდგომარეობაში შენარჩუნებას ემსახურება, თანამედროვე პოსტსტრუქტურალისტურ მიდგომებში ამ კონცეპტის მნიშვნელობა საგრძნობლადაა გაფართოებული. კერძოდ, დანაკლისს ჩამოშორებული აქვს დაუკმაყოფილებელ სურვილთან ასოცირებული ნეგატიური კონოტაცია და აღიქმება პიროვნული ზრდისა და კრეატიული თვითგამოხატვის საშუალებად. ამ მიდგომის თვალსაჩინო მაგალითებია იულია კრისტევას (1991) და ადამ ფილიპსის (2012) თეორიული მოდელები, სადაც დანაკლისი პირდაპირაა დაკავშირებული მასლოუს თვითაქტუალიზაციის იდეასთან (Maslow, 1943).

კრისტევასთან დანაკლისი ინტერპერსონალურ და კულტურულ დონეზე აქტიურდება და „შინაგან უცხოებაში“ (*foreigner within*) გამოიხატება, რომელიც განისაზღვრება, როგორც სელფის ფრაგმენტირებული, შეუთვისებელი ნაწილი, რომელიც წინააღმდეგობას უწევს მასთან სრულ ინტეგრაციას. ეს კი, თავის მხრივ, ინდივიდს მუდმივად მოქმედების პროცესში ამყოფებს და უბიძგებს თვითრეფლექსიისა და კრეატიული თვითგამოხატვისკენ (Kristeva, 1991). აღნიშნულის შესაბამისად, კრისტევა იდენტობას განიხილავს, როგორც „სუბიექტს პროცესში“ (*le sujet en procès*) – ის არასდროსაა სტატიკური, ყოველთვის ვითარდება დანაკლისის განცდის საფუძველზე. სწორედ ეს დანაკლისი უბიძგებს სუბიექტს, საკუთარ თავში აღმოაჩინოს სიმბოლური გამოხატ-

ვის საშუალებები, რომელიც აუცილებელია როგორც კულტურული ინტეგრაციისთვის, ისე თვითრეფლექსიისა და კრეატიული თვითგამოხატვისთვის.

დანაკლისის ფუნქცია კიდევ უფრო მაღალი დონის ფსიქიკურ პროცესებთანაა დაკავშირებული ადამ ფილიპსის თეორიაში (2012), რომლის მიხედვით დანაკლისის განცდა ჩნდება ხელიდან გაშვებული შესაძლებლობების გააზრების შემდეგ და ყოველდღიურ ცხოვრებაში ფრუსტრაციის განცდას აძლევს ბიძგს. ამ განცდის შედეგი, ერთი მხრივ, შეიძლება სტაგნაცია იყოს – უიმედობა, რომ ოდესმე სურვილი დაკმაყოფილდება. თუმცა, მეორე მხრივ, ფრუსტრაციამ შესაძლოა დანაკლისი პიროვნული განვითარების, მეტიც, ზოგჯერ პოსტტრავმული ზრდის რესურსად აქციოს, რაც კარგად ასახავს დანაკლისის კავშირს სუბიექტური აგენტობისა და თავისუფალი ნების განხორციელების პოტენციალთან.

აქედან გამომდინარე, ფილიპსის მოდელში დანაკლისი ინტერსუბიექტური და ფსიქოლოგიური გამოცდილებაა, რომლის საფუძველს წარმოქმნის „უცხოვრებელი ცხოვრება“. ნიგში „გამოტოვება“ (Phillips, 2012), ფილიპსი „უცხოვრებელ ცხოვრებას“ განსაზღვრავს, როგორც ხელიდან გაშვებულ შესაძლებლობებს, ალტერნატიულ არჩევან(ებ)სა და განუხორციელებელ სურვილებს, რომლებიც რჩება ჩვენს ფსიქიკაში, როგორც შინაგანი კონფლიქტი რეალურსა და ფანტაზიას, ახლანდელსა და პოტენციურად შესაძლებელს შორის. ეს კონფლიქტი წარმოშობს ფრუსტრაციას. ეს იმას ნიშნავს, რომ ფილიპსისთვის დანაკლისი უფრო მეტად ეგზისტენციალური განცდაა. ამ დანაკლისის განცდასთან ჰარმონიაში მოსვლა კი მხოლოდ მაშინ შეიძლება, თუ ინდივიდი ინტროსპექციის საშუალებით შეეცდება საკუთარი ამჟამინდელი ცხოვრების საზღვრების, ალტერნატივებისა და პირადი თავისუფლების გააზრებას.

თუ ფილიპსისთვის დანაკლისი მომავალზეა ორიენტირებული, რადგან ინდივიდი მუდმივად ახდენს საკუთარი ცხოვრების ალტერნატიული გზების ანალიზს და შემოქმედებით გარდაქმნას, მისგან განსხვავებით, კრისტევა დანაკლისს ხედავს, როგორც აწმყოში მუდმივად მიმდინარე პროცესს, რომელიც ცვლის და განამტკიცებს დანაკლისის სურვილის ახალი ობიექტების გაჩენის შედეგად. სურვილის ამ მუდმივმოქმედ ფუნქციას კარგად აღწერს კრისტევას ცნებები „უცხოობა“ (foreignness) და „სუბიექტი პროცესში“ (the subject in process), რომელიც იმ სურვილის მეტაფორაა, რომელიც ყოველთვის ეძებს სტაბილურ ნიადაგს. ლაკანის თეორიაში დანაკლისი წარსულზეა ორიენტირებული, რადგანაც იმ დანაკარგის საფუძველზე წარმოიშვება, რომელიც უკვე მოხდა წარსულში (დედისგან სეპარაცია და ენის სამყაროში შესვლა), რის გამოც ინდივიდი ცდილობს დაკარგული ობიექტის სიმბოლური ფორმით აღდგენას. შესაბამისად, მისი შეხედულება პრინციპულად განსხვავდება კრისტევასა და ფილიპსისგან, რადგანაც ლაკანთან სურვილის ობიექტი ყოველთვის მიუღწეველი, უკვე დაკარგულია.

2.3. დანაკლისი და იდენტობის ჩამოყალიბება

სურვილის მუდმივად აქტიურ მდგომარეობაში შენარჩუნებისა და თვითგამოხატვის გარდა, დანაკლისის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ფუნქცია იდენტობის ჩამოყალიბების პროცესის ხელშეწყობაა. რადგანაც სუბიექტი არასდროს გრძნობს თავს სრულყოფილად, ის მუდმივად ცდილობს ამ დანაკლისის შევსებას როგორც ინტრა, ასევე, ინტერსუბიექტური გზებით.

ლაკანთან იდენტობის ფორმირება ეფუძნება სიმბოლურ წესრიგში შესვლის შედეგად გაჩენილ მუდმივ დანაკლისს, როდესაც დედისგან სეპარაციის შემდეგ პირველად ხდება საკუთარი თავის ცალკეულ სუბიექტად აღქმა (Lacan, 1978). თუ ლაკანი დანაკლისს მუდმივ მოცემულობად განიხილავს და არ საუბრობს მისი გადაჭრის გზებზე, კრისტევა და ფილიპსი ამ ფენომენს ჰუმანისტური ტრადიციის ჩარჩოში იაზრებენ, ნეგატიური მნიშვნელობისგან ათავისუფლებენ და არ გამოორიცხავენ დანაკლისის პოტენციალს, რომ იქცეს იდენტობის ჩამოყალიბების პროდუქტიულ ძალად, რადგან ინდივიდი მუდმივად ცდილობს სიმბოლური ობიექტებისა და მნიშვნელობების ძიებით საკუთარი სუბიექტურობისა და სელფის სტაბილურობის აღდგენას. ერთი მხრივ, „შინაგანი უცხო“ მუდმივად უბიძგებს სუბიექტს საკუთარ თავში ახალი, შეუთვისებელი ნაწილების აღმოჩენისკენ (Kristeva, 1991). გარდა ამისა, იდენტობა ყოველთვის დინამიკურია – ის არასდროს აღწევს საბოლოო, სრულყოფილ ფორმას, რადგანაც თავად დანაკლისი მუდმივ აქტიურობას გულისხმობს და სუბიექტს ეხმარება თვითნაწილის, ალტერნატიული შესაძლებლობების აღმოჩენისა და საკუთარი იდენტობის ხელახლა განსაზღვრის პროცესში (Phillips, 2012).

2.4. დანაკლისი ინტრაფსიქიკურ და ინტერფსიქიკურ რეალობაში

დანაკლისის ფენომენის გააზრება შესაძლებელია ორი ურთიერთდაკავშირებული პერსპექტივის, *ინტრაფსიქიკური* და *ინტერფსიქიკური* განზომილებების საფუძველზე. ინტრაფსიქიკური რეალობა ინდივიდის შინაგან მენტალურ სივრცეს გულისხმობს, ინტერფსიქიკური კი „ორი გონების რეციპროკულ ურთიერთქმედებას (Bolognini, 2004). შესაბამისად, სცდება სუბიექტის ფსიქიკას და მის გარეთ არსებულ სოციალურ და კულტურულ კონტექსტსაც მოიცავს.

დანაკლისი ინტრაფსიქიკურ და ინტერფსიქიკურ განზომილებებში განსხვავებულად ფუნქციონირებს და განსხვავებულ გავლენას ახდენს სუბიექტის ფსიქიკასა და ქცევაზე. ინტრაფსიქიკური რეალობის ფარგლებში, რომელიც ინდივიდის ფსიქიკური პროცესების შინაგან ურთიერთქმედებას ეხება (Bolognini, 2004), დანაკლისი ფსიქიკური სტრუქტურის საფუძველს წარმოადგენს, რომელიც უზრუნველყოფს სურვილის აქტიურ მდგომარეობაში შენარჩუნებას. კერძოდ, ფროიდისა და ლაკანის მოდელებში (მაგ., Freud, 1923; Lacan, 1978) დანაკლისი შეიძლება განვიხილოთ ფსიქიკური სტრუქტურის ძირითად ელემენტად, რომელიც საფუძველად უდევს სურვილს, ფანტაზიებსა და არაცნობიერ პროცესებს და განაპირობებს ფსიქიკური ცხოვრების დინამიკურ ბუნებას. შედეგი შინაგანი კონფლიქტი, გაუცხოება და არასრულყოფილების განცდაა, რაც სუბიექტს უბიძგებს საკუთარი შინაგანი სამყაროს უფრო ღრმა ანალიზისა და ინტეგრაციისკენ.

ინტერფსიქიკური რეალობა კი მოიცავს იმ ფსიქიკურ პროცესებს, რომლებიც ინდივიდებს შორის ურთიერთობებისა და სოციალური ინტერაქციების ფარგლებში ხდება (Bolognini, 2004). ამ შემთხვევაში, ინდივიდის ფსიქიკის საშენ მასალად გარემოში არსებული სოციალური და კულტურული მნიშვნელობები, სიმბოლოები, ნორმები თუ სხვა ადამიანების ინტერპერსონალური გამოცდილებები გვევლინება, რომელთა ინტერნალიზაციის შედეგადაც სუბიექტი ახდენს საკუთარ ფსიქიკურ რეალობაში ამ

ელემენტების ინტეგრაციას. გამოდის, რომ დანაკლისი სცდება სუბიექტის ფსიქიკას და ფუნქციონირებს, როგორც სოციალური და კულტურული ურთიერთქმედების მამოტივირებელი ძალა.

კრისტევასთან (1991) ეს პროცესი გამოიხატება, როგორც სუბიექტის მუდმივი მცდელობა, ინტეგრირდეს სოციალურ გარემოში, რათა დაძლიოს გაუცხოება. მის მიხედვით, „უცხოობა“ (foreignness) არა მხოლოდ სუბიექტის უნიკალური, შინაგანი განცდაა, არამედ სხვებთან ურთიერთობისას გაჟღერებული შინაარსების ფსიქიკაში ინტეგრაციის შედეგია, რადგანაც სუბიექტი სხვისი თვალთ ხედავს საკუთარ თავს, გარემოში არსებული შინაარსები შეაქვს საკუთარ ფსიქიკაში. ეს კი იწვევს გაუცხოებას. აქედან გამომდინარე, დანაკლისი აღარ არის მხოლოდ დაკარგული ობიექტის ძიება და ხდება სოციალური ინტერაქციის პროდუქტიც.

სწორედ ინტერფსიქიკურ განზომილებას ეხება ფილიპსიც (2012), როდესაც საუბრობს ყოველდღიურ ურთიერთობებში „უცხოვრებელი ცხოვრების“ განცდაზე – ხელიდან გაშვებულ შესაძლებლობებზე, რომელთა შესახებ ვერასოდეს გაიგებდა ინდივიდი, სხვა ადამიანებთან რომ არ შესულიყო ინტერაქციაში. შესაბამისად, ფილიპსთან დანაკლისი ინტერსუბიექტურობის საფუძვლადაც კი შეიძლება განვიხილოთ, რომელიც სუბიექტს უბიძგებს, რომ შიდა კონფლიქტის (ამ შემთხვევაში, ფრუსტრაციის) პასიურად, ინტრაფსიქიკურად გადაჭრის ნაცვლად, აქტიურ ურთიერთქმედებაში შევიდეს გარემოსთან – მუდმივად ეძიოს ახალი სოციალური გამოცდილებები და მათ საფუძველზე შეძლოს საკუთარი ნარატივის შემოქმედებითი რეფორმულირება.

3. დანაკლისის შედეგი

მუდმივად დაუკმაყოფილებელი სურვილის საფუძველზე წარმოქმნილი დანაკლისი ბუნებრივად იწვევს გაუცხოებას სხვებისგან, ზოგჯერ სოციალური ნორმებისგან და ყველაზე მწვავედ, საკუთარი თავისგან. სწორედ საკუთარი თავისგან გაუცხოება მიიჩნევა ფსიქოდინამიკურ ტრადიციაში დანაკლისის პროდუქტად.

ზოგადად ტერმინი „გაუცხოება“ ახლოსაა ფსიქიკური კონფლიქტის კონცეფციასთან, როცა იდის არაცნობიერი სურვილები, რაციონალური ეგო და სუპერეგოს მოთხოვნები ერთმანეთს უპირისპირდება (Freud, 1923). ეს დაძაბულობა იმდენად მდგრადი და მწვავეა, რომ დროთა განმავლობაში ეგო იხლიჩება და მისი ნაწილები არაცნობერში რეპრესირდება. სხვა სიტყვებით, გაუცხოება მაშინ წარმოიქმნება, როცა ინდივიდი აცნობიერებს განსხვავებას საკუთარ ახლანდელ ყოფასა და იდეალურ რეალობას შორის. თუმცა გაუცხოება მხოლოდ ინტრაფსიქიკურ რეალობაში აქტიურად მოქმედი დაუკმაყოფილებელი სურვილის შედეგი არ არის და მაშინაც წარმოიქმნება, როცა ინდივიდი სოციალური ურთიერთქმედების პროცესში აღმოაჩენს, რომ რაღაც აკლია სრულყოფილებამდე და ამ რაღაცის გამო ის ველარასდროს დაბრუნდება დედასთან პირვანდელ „ერთობაში. ამ დროს სუბიექტი იძულებული ხდება მოახდინოს იმ სურვილების რეპრესირება, რომლებიც არ ერგება სიმბოლური სამყაროს საზღვრებს. ეს კი გაუცხოებას განაპირობებს, რადგანაც ხდება იდენტობა ფრაგმენტაცია – ინდივიდის ავთენტურ „მე-ს“ ბოლომდე არასდროს ერგება გარემოში არსებული შინაარსები და

შედეგად იწყება საკუთარი თავის აღქმა, როგორც „უცხოის“ სიმბოლური სამყაროს ფარგლებში (Kristeva, 1991).

ამასთან, გაუცხოების ერთ-ერთი ძირითადი მიზეზი ის არის, რომ ინდივიდი უჩინარდება აღმნიშვნელების მიღმა. რადგანაც მეტყველების დაწყებისას სიტყვებს უკვე აქვთ სხვების მიერ წინასწარ მინიჭებული მნიშვნელობები, სუბიექტს აღარასდროს რჩება სრული თვითშემეცნების შესაძლებლობა. სწორედ ეს განაპირობებს მის გახლექვას – სიმბოლურ წესრიგში ადამიანს ყოველთვის აქვს დანაკლისის განცდა, არაცნობიერად ყოველთვის იცის, რომ ავთენტური სელფი სამუდამოდ დაკარგა (Lacan, 1978).

ამრიგად, დანაკლისის მიზეზით გამოწვეული გაუცხოება ინტრა და ინტერფსიკიკური რეალობების ერთობლივი მოქმედების შედეგია. ერთი მხრივ, სუბიექტი საკუთარმა ფსიქიკამ დააშორა წარმოსახულ რეალობას. მეორე მხრივ კი, გაუცხოება მხოლოდ პიროვნული არ არის – დედასა და შვილს შორის სიმბოლური კავშირის დაკარგვა ენასა და მნიშვნელობასთან დაკავშირებული კრიზისია, რადგანაც სიმბოლურ რეგისტრში შესვლის შემდეგ სუბიექტი კარგავს უნარს გამოთქვას, რა არის მისი დანაკარგი. თუმცა დანაკლისის შედეგი მხოლოდ საკუთარ თავთან გაუცხოება და სიმბოლურ გარემოსთან პასიურად ადაპტირების მცდელობა არ არის. დანაკლისის განცდა ფსიქიკას მუდმივად კონფლიქტურ მდგომარეობაში ამყოფებს – სუბიექტი ფრუსტრაციას განიცდის რეალურ და იდეალურ ცხოვრების გზებს შორის არსებული განსხვავების გამო. ეს ფრუსტრაცია კი მოტივატორად იქცევა ახალი ობიექტებისა და მნიშვნელობების ძიებისკენ, რაც განაპირობებს კრეატიული პოტენციალის რეალიზებასა და პიროვნულ ზრდას – გაუცხოების განცდის დაძლევისა და თვითგამოხატვისთვის აუცილებელ წინაპირობებს.

ასე რომ, დანაკლისი მრავალფუნქციური ფსიქიკური ძალაა, რომელიც წარმოშობს ამბივალენტურ ფსიქიკურ შედეგებს: ერთი მხრივ, ადამიანის ემოციურ მდგომარეობასა და თვითაღქმაზე ახდენს ნეგატიურ გავლენას, მეორე მხრივ კი ქმნის პიროვნული ზრდისა და თვითრეალიზაციისთვის საჭირო პირობას.

4. დანაკლისის დაძლევა

როგორც კლასიკური, ასევე პოსტფროიდიანული ფსიქოანალიტიკური მოდელების თანახმად, დანაკლისი ადამიანის ფსიქიკის განუყოფელი ნაწილი და სურვილის მუდმივად თანმდევი შედეგია. შესაბამისად, მისი სრულყოფილად აღმოფხვრა შეუძლებელია. თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ფსიქიკის ბუნება ადაპტურია და ყოველთვის მიისწრაფვის კონფლიქტის აღმოფხვრისა და დარღვეული წონასწორობის აღდგენისკენ.

ერთი მხრივ, დანაკლისის დაძლევის ყველაზე ადაპტური მექანიზმი სუბლიმაციაა (Freud, 1905) – ჭარბი ენერგია, რომელიც ფსიქიკაში დაუკმაყოფილებელი სურვილის გავლენით მუდმივად გროვდება, ყოველთვის შეიძლება რეალიზდეს კულტურულ, შემოქმედებით ან ინტელექტუალურ საქმიანობაში. თუმცა აუცილებელი არ არის ენერგიის მიმართვა გარე სამყაროზე მოხდეს – ლაკანის მოდელის მიხედვით, შესაძლებე-

ლია დანაკლისის თანმდევი დაძაბულობის განცდის დაძლევა ინტრაფსიქიკურადაც. ამისთვის, ინდივიდმა უნდა „გადაკვეთოს ფანტაზია“ (*traverse the fantasy*), ანუ გაიაზროს, რომ სურვილის ობიექტი მუდმივად მიუღწეველი დარჩება (Lacan, 1998). შედეგად შესაძლებელი გახდება დანაკლისით გამოწვეული დაძაბულობის ინტენსივობის შემცირება და საკუთარი მოლოდინების რეალობასთან შესაბამისობაში მოყვანა.

მეორე მხრივ, დანაკლისის განცდის გადალახვა სუბიექტის მიზანმიმართულ მოქმედებას საჭიროებს, რათა მოხდეს შინაგანი უცხოობის ცნობიერად მიღება, რომლის საშუალებად კრისტევა მელანქოლიას მიიჩნევს. ცხადია, მელანქოლია ვერ ჩაითვლება დაძლევის ადაპტურ გზად იმ გაგებით, რომ სელფის გარკვეულ ასპექტებზე უარის თქმას მოიაზრებს. მაგრამ კრისტევა თვლის, რომ საჭიროა გაუცხოების განცდის სიმბოლიზაცია წერით, ხელოვნებით ან რეფლექსიით, რათა ინდივიდი მიხვდეს მელანქოლიის მიზეზს და ნაწილობრივ მაინც დაუკავშირდეს დანაკლისის ენის საშუალებით.

ნებისმიერ შემთხვევაში, დანაკლისი იქცევა პროდუქტიულ ძალად, რომელიც სუბიექტს ეხმარება იმის გაცნობიერებაში, რომ შესაძლებელია დანაკლისის საფუძველზე წარმოქმნილი გაუცხოების კონსტრუქციულად გამოყენება. ეს კი ხდება იმ „უცხოვრებელი ცხოვრების“ ნაწილობრივ დაბრუნების შესაძლებლობა, რომლის შედეგად წარმოქმნილ ფრუსტრაციასთან გამკლავებაში, ფილიპსის მიხედვით, ილუზია გვეხმარება. მიუხედავად ამისა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ უკიდურესმა ფრუსტრაციამ ადამიანი შესაძლოა დესტრუქციულ ქცევებამდე მიიყვანოს. მეორე მხრივ, ფილიპსის სიტყვებით, „მოქმედი სიგიჟე“ მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებშია ყოველდღიური ცხოვრების ნაწილი. ზოგადად კი დანაკლისის განცდა ადამიანს ეხმარება, რომ ისწავლოს ფრუსტრაციასთან ერთად ცხოვრება და დეფიციტის შევსების ნაცვლად ამ დეფიციტის არსებობაში იპოვოს მნიშვნელობა (Phillips, 2012, pp. 169-201).

ამრიგად, ფსიქოანალიტიკური ტრადიცია არ სთავაზობს ინდივიდს დანაკლისის აღმოფხვრის გზებს, მაგრამ აქტიურად უბიძგებს მისი დაძლევის ალტერნატიული გზების ძიებისკენ, რაც, საბოლოოდ, პიროვნული და სოციალური განვითარების წინაპირობად იქცევა.

5. დასკვნა

ზემოთ განხილულ ფსიქოანალიტიკურ ნაშრომებზე დაყრდნობით, დანაკლისი ფსიქოანალიტიკურ დისკურსში ვერ ჩაითვლება მხოლოდ დეფიციტის, ნაკლოვანების სინონიმად. როგორც კლასიკური (Freud, 1917; Lacan, 1978), ისე თანამედროვე (Kristeva, 1991; Phillips, 2012) ფსიქოანალიტიკოსები გვიჩვენებენ, რომ ეს ფენომენი ინტრაფსიქიკური დონიდან იწყება, სადაც სუბიექტი მუდმივად ეძებს დაკარგულ ობიექტს და ვრცელდება ინტერფსიქიკურ რეალობაზე, რომელიც შესაძლებლობას ქმნის, დანაკლისის საფუძველზე წარმოქმნილი გაუცხოება კონსტრუქციულ ძალად გარდაიქმნას და აგენტობის დახმარებით თვითრეფლექსიისა და შემოქმედებითი თვითგამოხატვის წყაროდ იქცეს.

მიუხედავად ამისა, დანაკლისის ლინგვისტურ ერთეულად განვიხილავთ, კულტურის ნორმებით გაშუალებულ ფსიქიკურ მდგომარეობად თუ ყოველდღიური ფრუს-

ტრადიციის თანმდევ მოვლენად, ფაქტია, რომ დანაკლისის ცნება ფსიქონალიტიკურ ტრადიციაში დიდ გავლენას ახდენს ინდივიდის ფსიქიკაზე. დანაკლისით გამოწვეული ფრუსტრაციის ვალიდაციასა და სელოვის „უცხო“ ნაწილების შესწავლას კი პოტენციური სარგებელი აქვს კლინიკურ პრაქტიკაში იმ ინდივიდებისთვის, რომლებიც დისტრესს განიცდიან შინაგანი გაუცხოების ან ქრონიკული უკმაყოფილების გამო. თუმცა, იმისათვის, რომ ამ თეორიულ მოდელებს პრაქტიკული მნიშვნელობა მიენიჭოს, აუცილებელია მომავალმა კვლევებმა დაადგინოს, როგორ შეიძლება დანაკლისის განცდა გახდეს ფსიქოთერაპიული ინტერვენციის სტრატეგიული ნაწილი, რომელიც მიმართული იქნება არა მხოლოდ სიმპტომების შემცირებისკენ, არამედ პიროვნული ზრდისა და თვითაქტუალიზაციის ხელშეწყობისკენ.

გამოყენებული ლიტერატურა

- Bolognini, S. (2004). Intrapsychic-interpsychic. *The International Journal of Psychoanalysis*, 85(2), 337–357. <https://doi.org/10.1516/375F-R1HW-NX8X-96F0>
- Buchanan, I. (2018). *A dictionary of critical theory* (2nd ed.). Oxford University Press. Retrieved April 6, 2025, from <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780198794790.001.0001/acref-9780198794790-e-393>
- Freud, S. (1905). Three essays on the theory of sexuality (J. Strachey, Trans.). In J. Strachey (Ed.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud* (Vol. 7, pp. 123–246). Hogarth Press. (Original work published 1905).
- Freud, S. (1923). *The ego and the id* (J. Strachey, Trans.). W. W. Norton & Company. (Original work published 1923).
- Kristeva, J. (1991). *Strangers to ourselves* (L. S. Roudiez, Trans.). Columbia University Press. (Original work published 1988).
- Lacan, J. (1978). *The four fundamental concepts of psychoanalysis* (J.-A. Miller, Ed., & A. Sheridan, Trans.). W. W. Norton & Company. (Original work published 1973)
- Lacan, J. (1998). *The seminar of Jacques Lacan, Book XI: The four fundamental concepts of psychoanalysis* (J.-A. Miller, Ed., & A. Sheridan, Trans.). W. W. Norton & Company. (Original work published 1973)
- Lacan, J. (2019). *The seminar of Jacques Lacan: Book VI. Desire and its interpretation, 1958-1959* (J.-A. Miller, Ed., & B. Fink, Trans.). Polity Press. (Original seminar held on May 13, 1959).
- Laplanche, J., & Pontalis, J. B. (1973). *The language of psycho-analysis* (D. Nicholson-Smith, Trans.). W. W. Norton & Company. (Original work published 1967).
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396. <https://doi.org/10.1037/h0054346>.
- Nobus, D. (2017). *Key concepts of Lacanian psychoanalysis* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429476402>
- Phillips, A. (2012). *Missing out: In praise of the un-lived life*. Farrar, Straus and Giroux.

LACK IN THE PSYCHOANALYTIC TRADITION

Nato Lagidze¹, Marine Chitashvili²

Abstract

The article discusses the concept of lack in the psycho-dynamic tradition as an intrapsychic and interpsychic dynamic force that drives a constantly active desire, participates in identity formation, and produces the feeling of alienation. The article combines the perspectives of the representatives of the classical and contemporary, post-structuralist approaches in psychoanalysis and conceptualizes the notion of lack within different psychoanalytic models.

The function of lack is discussed in the context of the individual's perception of reality within intrapsychic and interpsychic dimensions based on the theories of Sigmund Freud, Jacques Lacan, Julia Kristeva, and Adam Phillips. In the intrapsychic realm, the primary function of lack relates to fundamental needs and aims to maintain desire in permanently active state. Desire, on its part, arises after transitioning from the imaginary to the symbolic register as a result of separation from the mother, which leads to alienation from oneself. In the interpsychic realm the sense of lack extends beyond the psyche into cultural and social dimensions and becomes the source of agency that drives the individual towards personal growth, self-reflection, and creative self-expression.

The alienation resulting from lack bares both negative and creative potential for the psyche. The present article describes how sublimation, the overcoming of fantasy, and the symbolization of "inner foreignness" facilitate coping with the internal conflict and frustration caused by lack. In the concluding section, the article discusses potential ways of overcoming the sense of lack.

Key words: *lack, desire, alienation, psychoanalysis, agency*

1. Introduction

According to the psychodynamic approach, lack is the foundation of the psyche's existence. In dictionaries³, "lack" (*manqué* in French) is directly related to the concept of deficiency, inadequacy, or insufficiency. However, in psychoanalysis lack rarely has a negative connotation and is considered a constructive force that disrupts mental balance, leading to the accumulation of excess energy and the maintenance of constantly unfulfilled desire in an active state.

The concept of lack is not operationally defined in the classical psychoanalytic works, but it is fundamental to the definition of other concepts such as satisfaction, frustration,

¹ Nato Laghidze, PhD student at Tbilisi State University, Faculty of Psychology and Educational Sciences.

² Marine Chitashvili, Professor at Tbilisi State University, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Doctor of Psychological Sciences.

³ "Lack," Cambridge Dictionary, accessed April 6, 2025, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/lack>.
"Lack," Merriam-Webster Dictionary, accessed April 6, 2025, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/lack>. (Bolognini, 2004)

denial, part-object, and castration complex. Specifically, in Laplanche and Pontalis "The Language of Psychoanalysis" (1973), the term "lack" appears 36 times, most of which relate to castration anxiety (e.g., the lack of a penis, the lack of satisfaction) or the loss of a significant object (e.g., the loss of a love object, the lack of a real object). Some cases also relate to the impossibility of satisfying desires (e.g., the lack of satisfaction of sexual instincts or instinctual impulses). It is clear that in the psychodynamic tradition, lack is not synonymous with deficiency. Lack is an active force instigating behavior, the foundation of many classical and contemporary psychoanalytic theories. For Freud, the experience of lack is related to castration anxiety (Freud, 1923), while for Jacques Lacan, this concept is an integral part of the "symbolic order," as lack is the basis for the search for completeness and wholeness, and is the precursor to the constant search for the unattainable object of desire (*objet petit a*) (Lacan, 1978). This is confirmed by the Oxford Encyclopedia of Critical Theory, where the term "manque" (lack) is defined as "the desire's motivating cause in Jacques Lacan's psychoanalytic theory," which is synonymous with castration, and appears in Lacan's works as "a rupture in the chain of signifiers that prevents access to the signified" (Buchanan, 2018).

Consequently, in the psychoanalytic discourse, lack is considered a vector which is the driving force for behavior as well as the force maintaining desire in an active state. In classical psychoanalysis, this force is limited to the satisfaction of basic needs. For example, when discussing the Freudian castration complex (Freud, 1905), Laplanche and Pontalis (1973) note that after separation from the object (mother) the child loses the sense of omnipotence and realizes that his/her desires will not be always fulfilled. It is the point where "lack" is experienced for the first time (whether it be a lack of penis in girls or the fear of losing a phallus, as a symbol of power, in boys). Similarly to Freud, for Lacan lack is related to desire and is defined as the "metonymy of lack" (Nobus, 2017, p. 161), which means that desire is structured in the same way as language and exists only in intrapsychic reality. For contemporary theorists of psychoanalysis, lack is the motivating force of agency, which goes beyond the subject's immediate needs, transcends to the intersubjective reality and, instead of searching the ways for the satisfaction of basic needs, addresses existential issues like inner alienation, the sense of detachment from oneself (Kristeva, 1991) and the frustration experienced as a result of inability to use alternative ways of living (Phillips, 2012).

The concept of lack will be analyzed below as an intrapsychic driving force for desire within the classical psychoanalytic tradition, and, on the other hand, as a basis for identity formation, personal growth, and self-determination within the contemporary post-structuralist and psychoanalytic approach. Specifically, Lacan's symbolic castration (1978), Julia Kristeva's concept of the "foreigner within" (1991), and Adam Phillips's idea of the "unlived life" as a source of everyday frustration (2012) will be used to analyze lack as an intrapsychic and interpersonal dynamic force that never allows us to fulfill our desires. This, in turn, makes the individual an active agent who, based on free will, can direct this destructive force towards personal growth and creative expression.

2. The function of lack

In the classical and post-Freudian psychoanalysis, lack first emerges at the most basic level of the psyche and pertains to the universal human need for desire fulfillment (Freud, 1905; Lacan, 1978; Maslow, 1943). However, in the post-structuralist psychoanalytic tradition, lack transcends basic needs and is associated with higher-level, complex personal and social processes that require agency and ultimately lead to self-actualization (Kristeva, 1991; Phillips, 2012).

2.1. Lack, as a precondition for the existence of unsatisfied desire

According to Lacan, lack is a necessary condition for the existence of the subject. For him, a human being is never complete and always strives for something unattainable. Lacan distinguishes between “the lack of having” (French: *manque à avoir*), which is material and gives rise to need rather than desire, and “the lack of being” (French: *manque à être*), which is the structural basis of the psyche and ensures that desire remains constantly active and constantly strives for an unattainable object (Lacan, 1998). The reason for this unfulfilled desire is that after entering the symbolic world of signs, it becomes impossible to restore the feeling of omnipotence; the loss of unity with the mother and confrontation with ‘the Other’, with the linguistic and social laws, creates a symbolic phallus, which is a symbol of forever lost power. Just for this reason, ‘the phallus’ in Lacan’s works can be considered the signifier of the concept of lack. As for symbolic castration, which is essentially related to the adoption of the Name-of-the-Father, and, consequently, entrance in the symbolic order (Lacan, 2019) is another symbol of lack, since it can never be reflected in consciousness through linguistic symbols.

In this context of eternal lack, Lacan’s concept of “the little object” (French: *objet petit a*), which reflects the object lost in the imaginary dimension – the illusion of unity with the mother – becomes quite important. This object can never be actualized and tangible, due to which desire is always directed towards new objects and fantasies. Thus, lack, as a structural force, constantly pushes the individual towards confrontation with ‘the Real’ and the search for symbolic meanings, which in turn keeps desire constantly active and never allows it to be fully satisfied.

It is also worth noting that the awareness of lack creates the threat of alienation and aphanisis (Lacan, 1978). Lacan uses the term “aphanisis” to describe the moment when the subject’s desire is covered or threatened by the demands of ‘the Other’. Alienation, on the other hand, reflects the process by which the subject gives up a part of itself and “sacrifices” it to the world of meanings.

2.2. Lack, as a basis of self-determination

Differently from Freud’s and Lacan’s psychoanalysis, where lack only serves the maintenance of basic needs in active state, contemporary post-structuralist approaches substantially expand the meaning of the concept. Specifically, lack no longer bares the negative connotation associated with unfulfilled desire and is perceived as a means of personal growth and creative self-expression. Illustrative examples of this approach are the

theoretical models of Julia Kristeva (1991) and Adam Phillips (2012), where lack is directly connected to Maslow's idea of self-actualization (Maslow, 1943).

In Kristeva's works lack is activated at the interpersonal and cultural levels and is manifested as "the foreigner within," defined as a fragmented part of the Self that resists full integration with it. This, in turn, keeps the individual in a constant state of action and stimulates self-reflection and creative self-expression (Kristeva, 1991). Accordingly, Kristeva considers identity as "the subject in process" (*le sujet en procès*), which is never static and is in the state of permanent development due to the sense of lack. It is just the sense of lack that drives the subject to discover symbolic means of expression within oneself, which are essential for cultural integration, self-reflection and creative self-expression.

In Adam Phillips' theory (2012), the function of lack is related to the processes that take place even at a higher-level of mental activity. According to the theory, the experience of loss arises after the realization of missed opportunities and provokes the feeling of frustration. This may either result in stagnation, i.e. hopelessness that desires will ever be fulfilled or personal development and even post-traumatic growth, which illustrates quite well the connection of lack with the realization of the potential for subjective agency and free will.

In Phillips' model, lack is an intersubjective and psychological experience that arises from an "unlived life". In his book "Missing out" (Phillips, 2012), Phillips defines the "unlived life" as missed opportunities, alternative choices, or unfulfilled desires that exist in the form of internal conflict between the reality and fantasy, the present and potentially possible. This kind of conflict generates frustration. The above means that for Phillips, the sense of lack is more of an existential feeling. Being in harmony with the sense of lack is only possible when an individual attempt to understand the boundaries of their current life, alternatives, and personal freedom through introspection.

Differently from Phillips, who considers lack future-oriented, since the individual constantly analyzes alternative paths of their life and undergoes creative transformations, Kristeva considers lack a continuous process unfolding in the present, that changes and solidifies lack through the emergence of new objects of desire. This kind of permanently active function of desire is well described by Kristeva's concepts of "foreignness" and "the subject in process," which serve as metaphors for desire that is always seeking a stable ground. In Lacan's theory lack is oriented towards the past because it arises from the loss that has already occurred in the past (such as separation from mother and entering the world of language), which leads the individual to the restoration of the lost object in a symbolic form. Accordingly, his view fundamentally differs from Kristeva's and Phillips' perspective because for Lacan, the object of desire is always unattainable and already lost.

2.3. Lack and identity formation

In addition to maintaining desire in an permanently active state and self-expression, another important function of lack is the facilitation of identity formation. Since the subject never perceives himself/herself as complete, they constantly attempt to fill lack through intra- and intersubjective means.

In Lacan's works, identity formation is based on the perpetual sense of lack that arises from entering the symbolic order, when, after separation from the mother, an individual first

perceives themselves as a separate subject (Lacan, 1978). While Lacan considers lack as a permanent givenness and does not discuss the ways of its resolution, Kristeva and Phillips interpret this phenomenon within the humanistic tradition, free it from a negative connotation and assume that lack has a potential of becoming a productive force in identity formation, since the individual constantly tries to restore their subjectivity and the stability of the sense of Self through the search for symbolic objects and meanings. The “inner foreigner” continually pushes the subject toward discovering new, unpossessed parts of themselves (Kristeva, 1991). Moreover, identity is always dynamic and never reaches an ultimate or perfect form because lack implies constant activity and helps the subject in self-analysis, discovering alternative possibilities, and redefining their identity (Phillips, 2012).

2.4. Lack in intrapsychic and interpsychic reality

The phenomenon of lack can be understood from two interrelated perspectives: the intrapsychic and interpsychic dimensions. The intrapsychic reality refers to the individual's internal mental space, whereas the interpsychic reality involves “the reciprocal influences of two minds” (Bolognini, 2004). Accordingly, it exceeds the subject's psyche and also encompasses the social and cultural context.

Lack functions differently in the intrapsychic and interpsychic dimensions and has a different influence on the subject's psyche and behavior. Within the intrapsychic reality, which pertains to the internal interactions of the individual's mental processes (Bolognini, 2004), lack could be considered the foundation of the psychic structure ensuring the maintenance of desire in an active state. Specifically, in the models presented by Freud and Lacan (e.g., Freud, 1923; Lacan, 1978), lack can be considered a major element of the mental structure that underpins desire, fantasies, and unconscious processes, and determines the dynamic nature of mental life. The result is an internal conflict, alienation, and a sense of incompleteness, which compels the subject towards a deeper analysis and integration of their inner world.

Interpsychic reality encompasses the mental processes that occur between individuals within the context of relationships and social interactions (Bolognini, 2004). In this case, the social and cultural meanings, symbols, norms, and other interpersonal experiences serve as material for the individual's psyche. Through the internalization of these elements, the subject integrates them into their own mental reality. Consequently, lack surpasses the individual's psyche and functions as a motivating force for social and cultural interactions.

Kristeva (1991) describes this process as the subject's constant effort to integrate into the social environment in order to overcome alienation. According to this author, “foreignness” is not only the subject's unique, internal feeling. It also results from the integration into one's psyche of the contents that emerge during interaction with other people. Since the subject perceives themselves through the eyes of others, they incorporate the contents present in the environment into their own psyche, which, in turn, leads to alienation. Therefore, lack is not only search for a lost object, but is also a product of social interaction.

Phillips (2012) refers to the interpsychic dimension when discussing the experience of “unlived life” in everyday relationships, missed opportunities the individual would never be aware of if they had not entered the interaction with other people. Consequently, we can

assume that for Phillips lack is the foundation of intersubjectivity, which urges the subject to resolve internal conflicts (in this case, frustration) through active engagement with the environment, rather than passive and intrapsychic ways of conflict resolution. Therefore, the subject constantly seeks new social experiences to creatively reformulate their own narrative.

3. The consequence of lack

The lack arising from an incessantly unfulfilled desire naturally leads to alienation from others, sometimes from social norms, and most acutely, from oneself. In the psycho-dynamic tradition, self-alienation is considered a product of lack.

In general, the term “alienation” is closely related to the concept of psychological conflict, when the unconscious desires of the Id oppose the rational Ego and the demands of the Superego (Freud, 1923). This tension is so persistent and acute that over time, the Ego is fragmented, and its parts are repressed into the unconscious. In other words, alienation occurs when the individual becomes aware of the discrepancy between their current state and their ideal reality. However, alienation is not only the result of an unfulfilled desire actively operating within the intrapsychic realm; it also arises when the individual, in the process of social interaction, discovers that something is missing that prevents him/her from becoming complete, and, because of this, she/he can never return to the original “oneness” with the mother. In the case like this, the subject is forced to repress those desires that do not fit within the boundaries of the symbolic universe, which, in turn, leads to alienation because of the fragmentation of identity. The individual’s authentic “Self” never fully corresponds to the contents in the environment, as a result of which she/he starts to perceive oneself as a “foreigner” within the symbolic world (Kristeva, 1991).

Furthermore, one of the main reasons for alienation is that the individual disappears behind signifiers. Since, at the beginning of speech, words already have pre-assigned meanings given by others, the subject is deprived of the possibility of being fully aware of oneself. And this is what causes their internal split. Within the symbolic order, a person always has a sense of lack, unconscious knowledge that their authentic self has been lost forever (Lacan, 1978).

Therefore, alienation caused by lack is the result of the combined action of intrapsychic and interpsychic realities. The individual’s psyche separates them from the imaginary reality. However, alienation is not only personal; the loss of a symbolic bond between mother and child is the crisis connected to language and meaning because, after entering the symbolic world, the subject loses the ability to express what their loss is. However, the consequence of lack is not only self-alienation or an attempt to passively adjust oneself to the symbolic environment. The feeling of lack constantly keeps the psyche in a state of conflict, i.e., the subject experiences frustration due to the differences between the real and ideal ways of life, but this kind of frustration motivates the search for new objects and meanings. This facilitates utilization of creative potential and personal growth, which are necessary prerequisites for overcoming the feeling of alienation and self-expression.

Therefore, lack is a multifunctional psychic force that produces ambivalent mental outcomes: on the one hand, it has a negative impact on a person’s emotional state and

self-awareness, but on the other hand, it creates conditions that are necessary for personal growth and self-actualization.

4. Overcoming lack

According to both classical and post-Freudian psychoanalytic models, lack is an indispensable part of human psyche permanently accompanying human desires, due to which it cannot be completely eliminated. Nevertheless, it should also be noted that the psyche is adaptive by its nature and always strives to eliminate conflicts and restore disrupted balance.

On the one hand, sublimation is the most adaptive mechanism that can be used for the reduction of lack (Freud, 1905). Excessive energy, which constantly accumulates in the psyche under the influence of unfulfilled desire, can be always redirected into cultural, creative, or intellectual activities. However, it is not necessary for this energy to be directed outward. According to Lacan's model, the tension accompanying lack can also be reduced intrapsychically. For this purpose, the individual should "traverse the fantasy," i.e., realize that the object of desire will always remain unattainable (Lacan, 1998). This can reduce the tension caused by lack and bring one's expectations in line with the reality.

On the other hand, overcoming the feeling of lack requires deliberate action on the part of the subject to consciously accept alienation, which, according to Kristeva, can be achieved through melancholy. Although melancholy cannot be considered an adaptive mechanism, since it implies the rejection of certain aspects of one's self, Kristeva believes that it is necessary to symbolize the feeling of "foreignness" through writing, art, or reflection, so that the individual understands the reasons for melancholy and, at least, partially connects with the lack through the language.

In any case, lack becomes a productive force that helps the subject realize that it is possible to constructively utilize the alienation arising from lack. This can be seen as a possibility of partial return to the "unlived life" resulting in frustration, which, according to Phillips, can be dealt with illusion. It should be noted that extreme frustration can lead a person to destructive behavior. On the other hand, according to Phillips, "acting madness" rarely becomes part of daily life. In general, the experience of lack helps individuals learn to live with frustration and find meaning in the existence of lack instead of trying to fix it (Phillips, 2012, pp. 169-201).

Thus, the psychoanalytic tradition does not offer individuals the ways to eliminate lack, but actively encourages the search for alternative ways to overcome it, which, ultimately, becomes a prerequisite for personal and social development.

5. Conclusion

Judging by the above-discussed psychoanalytic works, lack cannot be considered solely a synonym for deficiency or insufficiency within the psychoanalytic discourse. Both classical (Freud, 1917; Lacan, 1978) and contemporary (Kristeva, 1991; Phillips, 2012) psychoanalysts demonstrate that this phenomenon first takes place at the intrapsychic level, where the

subject constantly searches for a lost object, and extends to the interspsychic realm, creating the possibility for the transformation of the alienation, arising from lack, into a constructive force to serve, through agency, as a source of self-reflection and creative self-expression.

Whether we consider lack a linguistic unit, a psychological state shaped by cultural norms, or a phenomenon accompanying everyday frustration, it is undisputable that the concept of lack has a significant impact on the individual's psyche within the psychoanalytic tradition. At the same time, the validation of frustration caused by lack and the examination of the "foreign" parts of the Self, is potentially beneficial in clinical practice for those individuals who experience distress due to internal alienation or chronic dissatisfaction. However, in order for these theoretical models to acquire practical significance, future research is needed to determine how the experience of lack can become a strategic part of psychotherapeutic intervention, aimed not only at the reduction of symptoms, but also at fostering personal growth and self-actualization.

Bibliography

- Bolognini, S. (2004). Intrapsychic-interpsychic. *The International Journal of Psychoanalysis*, 85(2), 337–357. <https://doi.org/10.1516/375F-R1HW-NX8X-96F0>
- Buchanan, I. (2018). *A dictionary of critical theory* (2nd ed.). Oxford University Press. Retrieved April 6, 2025, from <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780198794790.001.0001/acref-9780198794790-e-393>
- Freud, S. (1905). Three essays on the theory of sexuality (J. Strachey, Trans.). In J. Strachey (Ed.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud* (Vol. 7, pp. 123–246). Hogarth Press. (Original work published 1905).
- Freud, S. (1923). *The ego and the id* (J. Strachey, Trans.). W. W. Norton & Company. (Original work published 1923).
- Kristeva, J. (1991). *Strangers to ourselves* (L. S. Roudiez, Trans.). Columbia University Press. (Original work published 1988).
- Lacan, J. (1978). *The four fundamental concepts of psychoanalysis* (J.-A. Miller, Ed., & A. Sheridan, Trans.). W. W. Norton & Company. (Original work published 1973)
- Lacan, J. (1998). *The seminar of Jacques Lacan, Book XI: The four fundamental concepts of psychoanalysis* (J.-A. Miller, Ed., & A. Sheridan, Trans.). W. W. Norton & Company. (Original work published 1973)
- Lacan, J. (2019). *The seminar of Jacques Lacan: Book VI. Desire and its interpretation, 1958-1959* (J.-A. Miller, Ed., & B. Fink, Trans.). Polity Press. (Original seminar held on May 13, 1959).
- Laplanche, J., & Pontalis, J. B. (1973). *The language of psycho-analysis* (D. Nicholson-Smith, Trans.). W. W. Norton & Company. (Original work published 1967).
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396. <https://doi.org/10.1037/h0054346>.
- Nobus, D. (2017). *Key concepts of Lacanian psychoanalysis* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429476402>
- Phillips, A. (2012). *Missing out: In praise of the un-lived life*. Farrar, Straus and Giroux.

ემპირიული კვლევები
EMPIRICAL STUDIES

ლინგვისტური ჩარჩო, როგორც გეიმიფიკაციის სტრატეგია: ინდივიდუალური და ორგანიზაციული ფაქტორების გავლენა ჩარჩოს პრაქტიკაზე

ია კუტალაძე,¹ ანა მხეიძე²

აბსტრაქტი

სტატიაში გეიმიფიკაცია წარმოდგენილია, როგორც საკომუნიკაციო სტრატეგია, რომელიც სცდება თამაშის მექანიკაზე ორიენტირებულ ტრადიციულ მიდგომებს და ფოკუსირდება მის ნაკლებად შესწავლილ, არატექნოლოგიურ ფორმაზე. კვლევა აერთიანებს ლინგვისტური ჩარჩოს თეორიასა და ორგანიზაციულ გარემოში გეიმიფიკაციის ეფექტურობის იდეას და ეფუძნება დაშვებას, რომ ლინგვისტური ჩარჩოს გამოყენება (ფრეიმინგი) ქმნის მექანიზმს, რომლითაც შესაძლებელია დასაქმებულთა **კოგნიტიური, ემოციური და მოტივაციური რეაქციების** გარდაქმნა, „რესტრუქტურალიზაცია“.

გაანალიზებულია ინდივიდუალური მახასიათებლებისა და ორგანიზაციული კულტურის გავლენა გეიმიფიკაციურ კომუნიკაციაზე, ლინგვისტური (მათ შორის, ლექსიკური) ჩარჩოს პრეფერენციებსა და ეფექტიანობაზე. შედეგები მიუთითებს, რომ გეიმიფიკაციური კომუნიკაციის ეფექტიანობა განისაზღვრება ინდივიდუალურ და ორგანიზაციულ ფაქტორებს შორის ურთიერთქმედებით, რაც ხაზს უსვამს პერსონალიზებული და კულტურასთან ადაპტირებული კომუნიკაციის მნიშვნელობას გეიმიფიკაციის ორგანიზაციულ სტრატეგიაში.

საკვანძო სიტყვები: გეიმიფიკაცია, ლინგვისტური ჩარჩო, ლექსიკური ჩარჩო, მომხმარებელთა ტიპები, ორგანიზაციული კულტურა

შესავალი

სამუშაო გარემო სიღრმისეულ ტრანსფორმაციას განიცდის – თანამედროვე, ტექნოლოგიურ, კომუნიკაციურ და სოციალურ რეალობაში აღზრდილ თაობას, რომელიც სწრაფად ანაცვლებს ძველ თაობას, მკვეთრად განსხვავებული მოლოდინები აქვს სამუშაოს მიმართ, რაც გარდაუვალად მოითხოვს მენეჯმენტის სისტემურ რეფორმირებას (Mazaraki et al., 2021; Getman et al., 2024, p. 280), შესაბამისად, ორგანიზაციები იძულებული არიან გადახედონ თანამშრომელთა მოტივაციის ტრადიციულ მიდგომებს. მათ უწევთ შესაბამისი დროითი და ფინანსური რესურსების მობილიზება, რათა მოერგონ ახალ რეალობას და განავითარონ ისეთი სამოტივაციო სისტემები, რომლებიც თანამედროვე სამუშაო ძალის მოთხოვნებთან იქნება თანხვედრაში. თანამედროვე მოტივაციური სტრატეგიებიდან ერთ-ერთი ყველაზე ინოვაციური და ეფექტიანი მექანიზმი გეიმიფიკაციაა – თამაშის დიზაინის პრინციპების მიზანმიმართული ინტეგრ-

¹ ია კუტალაძე, პროფესორი, ფსიქოლოგიის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

² ანა მხეიძე, დოქტორანტი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

რაცაი არასათამაშო/სამუშაო კონტექსტში (Lieberoth, Møller, & Marin, 2014; Lieberoth, 2015; Vesa, 2021, p. 3). მიუხედავად იმისა, რომ დღეს მსგავსი ინტერვენციები ფართოდ ინტეგრირდება ორგანიზაციულ პროცესებში და მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მენეჯმენტის პრაქტიკაზე, აკადემიურ დისკურსში, განსაკუთრებით მენეჯმენტის თეორიულ ჩარჩოსა და ორგანიზაციული კვლევების სფეროში, გეიმიფიკაციის მიმართ ინტერესი ჯერ კიდევ შეზღუდულია (Vesa, 2021). კვლევები, ძირითადად, ფოკუსირებულია ცალმხრივად თამაშის მექანიკის ეფექტზე¹ და რამდენიმე სტანდარტულ ელემენტზე – ქულებზე, სამკერდე ნიშნებსა და ლიდერბორდებზე (Lieberoth, 2015, p. 2). აქედან გამომდინარე, კრიტიკოსები ხშირად ამახვილებენ ყურადღებას ამ კვლევების ფსიქოლოგიურ გაღარიბებაზე/ზედაპირულობაზე. ამასთან, ნაკლებადაა შესწავლილი, თუ როგორ მოქმედებს თავად აქტივობის თამაშად ან გართობად წარმოდგენა – როგორც დამოუკიდებელი კომპონენტი – თამაშზე დაფუძნებულ გამოცდილებაზე (Deterding et al., 2011; Lieberoth, 2015, p. 2).

კვლევის მიზანია ისეთი პრაქტიკული სტრატეგიის იდენტიფიცირება და ანალიზი, რომელიც მინიმალური რესურსების პირობებში ორგანიზაციას საშუალებას მისცემს ეფექტურად გაზარდოს თანამშრომელთა მოტივაცია. ასეთ სტრატეგიად შერჩეულია კომუნიკაციაში ჩარჩოს შექმნა და მოტივაციური ენის გამოყენება, რადგან, გეიმიფიკაციის სხვა ორგანიზაციული პრაქტიკებისგან განსხვავებით, მათი მეშვეობით დაბალი რესურსების პირობებშიც შესაძლებელია თანამშრომელთა ჩართულობისა და შინაგანი მოტივაციის ზრდა. გეიმიფიკაციაზე დაფუძნებული კომუნიკაცია და ლინგვისტური ჩარჩოს შექმნა, რომლის მეშვეობითაც სამუშაოს ან დავალებას ენიჭება დამატებითი სემანტიკური და სიმბოლური მნიშვნელობა (მაგალითად, მისი „მისიის“ სახით წარმოდგენა) მნიშვნელოვნად ცვლის მონაწილეთა აღქმას, ჩართულობასა და მოტივაციას.

ნაშრომის სამეცნიერო სიახლე სწორედ გეიმიფიკაციის ნაკლებად შესწავლილ, არატექნოლოგიურ ფორმაზე ფოკუსშია. კვლევაში გეიმიფიკაცია კონცეპტუალიზებულია, როგორც **საკომუნიკაციო სტრატეგია**, რაც წარმოადგენს შედარებით ახალ ინტერპრეტაციას და სცდება ამ სფეროში არსებულ დომინანტურ პერსპექტივას – თამაშის მექანიკაზე ორიენტირებული მიდგომებისგან განსხვავებით, აქ ყურადღება გადატანილია ლინგვისტურ ჩარჩოებსა და სიმბოლურ-კომუნიკაციურ პროცესებზე, რომლებიც განსაზღვრავენ დასაქმებულთა კოგნიტიურ, ემოციურ და მოტივაციურ რეაქციებს; ამასთან, შესწავლილია ინდივიდუალური და ორგანიზაციული ფაქტორების ურთიერთქმედება და ამ ურთიერთქმედების როლი გეიმიფიკაციაზე დაფუძნებული ლინგვისტური ჩარჩოს პრეფერენციებსა და ეფექტიანობაზე, რაც იშვიათად ან საერთოდ არ გვხვდება გეიმიფიკაციისა და მოტივაციის კვლევებში; და ბოლოს, კოგნიტური და მოტივაციური თეორიების, ასევე, ჩარჩოს შექმნის მოდელების ინტეგრაცია კვლევაში არ არის გავრცელებული პრაქტიკა, რაც დამატებით სიახლეს სძენს მას.

¹ თამაშის მექანიკა გულისხმობს პროცესებს, რომლებიც თამაშს საინტერესოსა და მიმზიდველს ხდის. ეს შეიძლება იყოს ქულათა სისტემა, დაჯილდოების მექანიზმები, გამონკვევები, აღიარება და სხვა ინსტრუმენტები, რომლებიც უზრუნველყოფენ მონაწილეთა ჩართულობას და აქტიურობას თამაშის პროცესში. ყველაზე გავრცელებული თამაშის მექანიკებია კონკურენცია, გამოწვევა და გამარჯვება (Man, 2021).

კვლევის თეორიული წინაპირობები: როგორ მუშაობს გეიმიფიცირებული კომუნიკაცია

კოგნიტურ ფსიქოლოგიაში ჩარჩო განიმარტება, როგორც პარამეტრების ერთობლიობა, რომელიც განსაზღვრავს ან კონკრეტულ ფსიქიკურ სქემას, ან უფრო ფართო კოგნიტურ სტრუქტურას, რომლის მიხედვითაც ინდივიდი აღიქვამს და აფასებს სამყაროს“ [American Psychological Association, 2018]. ჩარჩოს შექმნა („ფრეიმინგი“) წარმოადგენს ლინგვისტური კომუნიკაციის ფუნდამენტურ მექანიზმს, რომლის საშუალებით ერთი და იგივე მოვლენა ან საკითხი მრავალფეროვნად აღიწერება და ინტერპრეტირდება (Flusberg et al., 2024, p. 106). ჩარჩოს შექმნის ერთ-ერთი ძირითადი მეთოდი არის იარღილით ან აღწერით მანიპულირება, რაც გავლენას ახდენს იმაზე, თუ როგორ იქნება აღქმული რაიმე საკითხი, ადამიანი ან ჯგუფი (Flusberg et al., 2024, p. 133). ეს პროცესი ლექსიკური ჩარჩოს სახელითაა ცნობილი და წარმოადგენს კომუნიკაციური დისკურსის ცენტრალურ ერთეულს; ლექსიკური ჩარჩო გულისხმობს სიტუაციის აღწერას სხვადასხვა ეტიკეტების (labels) ან აღწერების გამოყენებით, რომლებსაც აქვთ განსხვავებული კონოტაცია (Flusberg et al., 2024, p. 127). შესაბამისად, სიტყვების შერჩევამ და მეტაფორულმა ჩარჩოებმა შეიძლება განსაზღვროს კომუნიკაციის აღქმა, მნიშვნელობა და გავლენა ქცევაზე. **ლინგვისტური ჩარჩო**, თავის მხრივ, წარმოადგენს უფრო ფართო კატეგორიას, რომელიც ასახავს ჩარჩოს კონსტრუირებას არა მხოლოდ ლექსიკური ერთეულების შერჩევით, არამედ სხვადასხვა ენობრივი მექანიზმების გამოყენებით – გრამატიკული ფორმულირებით, სინტაქსური სტრუქტურებით, სემანტიკური ოპერაციებითა და დისკურსის ორგანიზებით. შესაბამისად, ლინგვისტური ჩარჩო აერთიანებს როგორც ლექსიკურ, ისე სხვა ენობრივ-სტრუქტურულ სტრატეგიებს, რომლებიც უზრუნველყოფს მნიშვნელობის ფორმირებასა და მისი სოციალური ფუნქციონირების დინამიკას. ორივე შემთხვევაში, ის თუ როგორ არის წარმოდგენილი ინფორმაცია, გავლენას ახდენს ამ ინფორმაციის დამუშავების სქემაზე (Cacciatore, Scheufele & Iyengar, 2016, p. 12).

ფრეიმინგის კონცეფცია ფართოდ გამოიყენება ფსიქოლოგიასა და სოციოლოგიაში (Cacciatore, Scheufele & Iyengar, 2016). ფრეიმინგის კვლევის პიონერების კაჰნემანისა¹ და ტვერსკის (1979, 1981, 1984) ხშირად ციტირებული „აზიური დაავადების“ კლასიკური კვლევა ასახავს, რომ ადამიანები სხვადასხვაგვარად რეაგირებენ მოგების და ზარალის ტერმინებით წარდგენილ ეკვივალენტურ ინფორმაციაზე. ექსპერიმენტი აჩვენებს, რომ ადამიანები რისკისადმი ავერსიულები არიან, როდესაც შედეგები მოგების სახითაა წარმოდგენილი (გადარჩენილი სიცოცხლე), ხოლო უფრო რისკიანები, თუ ის დანაკარგის ფორმატშია (დაკარგული სიცოცხლე) წარმოდგენილი (Cacciatore, Scheufele & Iyengar, 2016, p. 9).

ემპირიული მტკიცებულებები მიუთითებს, რომ ლექსიკური ჩარჩო არსებით როლს თამაშობს მნიშვნელობის შექმნის პროცესში, ის გავლენას ახდენს ინდივიდების შეფასებებსა და ქცევაზე; მაგალითად, ადამიანები უფრო მეტს ხარჯავენ და ზოგავენ ნაკლებს, როცა გაუთვალისწინებელი შემოსავალი მარკირებულია როგორც „ბონუსი“

¹ კაჰნემანის ღვანლი 2002 წელს ნობელის პრემიითაც აღინიშნა.

და არა როგორც „ფასდაკლება“¹ (Epley et al., 2006; Flusberg et al., 2024, p. 133); კიბოს აღწერამ, როგორც „ბრძოლამ“, გააძლიერა ფატალისტური დამოკიდებულება დაავადების მიმართ (Hauser & Schwarz, 2020; Flusberg et al., 2024, p. 118). ეს ექსპერიმენტები ცხადყოფს, რომ ჩარჩო არა მარტო კონკრეტულ ენობრივ სტრატეგიებს შეიცავს, არამედ აღძრავს კოგნიტურ პროცესებს, როგორიცაა აღქმა, აზროვნება, სქემატური რესტრუქტურირება² და სხვა. ეს კოგნიტური პროცესები, სქემატური რესტრუქტურირების სახელითაა ცნობილი და ხელს უწყობს გარემოს უკეთ გაგებას და აღქმას, განსაკუთრებით რთულ ან გაუგებარ სიტუაციებში.

სხვადასხვა კომუნიკაციური ჩარჩო/კონტექსტები აყალიბებს ინდივიდების სიტუაციურ წარმოდგენებს, მოვლენების ინტერპრეტაციასა და მოლოდინებს (Flusberg et al., 2024, p. 118). ეს წარმოადგენს ერთ-ერთ ფუნდამენტურ კოგნიტურ პროცესს, რომელიც თეორიულად ემყარება ლინგვისტურ ჩარჩოებს და გვიჩვენებს, როგორ ფორმირდება მნიშვნელობა ენით (Lakoff, 1996, 2008; Lakoff & Johnson, 1980; Thibodeau, Hendricks, & Boroditsky, 2017; Thibodeau et al., 2019; Flusberg et al., 2024, p.118).

გეიმიფიცირებული კომუნიკაცია შეიძლება აღქმული იქნას, როგორც სქემატური რესტრუქტურირების მექანიზმი. გეიმიფიკაცია და ლინგვისტური ჩარჩო – ორივე მიმართულია ინდივიდის ფსიქოლოგიური და კოგნიტური ჩარჩოების შეცვლისკენ: გეიმიფიკაცია სამუშაო პროცესს თამაშის წესებით ორგანიზებას სთავაზობს, ხოლო ლინგვისტური ჩარჩო აზროვნების ამ წესებზე მორგებას უწყობს ხელს. როდესაც ვიყენებთ ენას კომუნიკაციისთვის, უნდა ავირჩიოთ რა ვთქვათ, რა არ ვთქვათ და როგორ ვთქვათ – ე.ი. უნდა გადავწყვიტოთ, როგორ შევქმნათ შეტყობინების ჩარჩო (Flusberg et al., 2024, p. 105). ენობრივი ერთეულები ხშირად იწვევს მასთან ასოცირებულ ემოციურ ან ქცევით რეაქციებს. მაგალითად, ტერმინი „თამაში“ აქტივაციას უწევს პოზიტიურ კონოტაციებს, რომლებიც უკავშირდება გართობას, სოციალურ ინტერაქციასა და მოტივაციის ზრდას (Grünwald, Kneip & Kozica, 2019, p. 557). ამის საპირისპიროდ, სამუშაო გარემოში სწავლა ტრადიციულად აღიქმება ნაკლებად მასტიმულირებელ აქტივობად (Grünwald et al., 2019, p. 557). შესაბამისად, გეიმიფიცირებული კომუნიკაციის გამოყენება წარმოადგენს სტრატეგიას, რომელიც მიზნად ისახავს პოზიტიური ასოციაციების და კოგნიტური ჩარჩოების გააქტიურებას, რაც, თავის მხრივ, სავარაუდოდ, გაზრდის დასაქმებულთა მოტივაციასა და ჩართულობას.

კვლევის მოდელის შესახებ

ამ კვლევაში გეიმიფიცირებული კომუნიკაცია განხილულია, როგორც ჩარჩოს შექმნის სტრატეგია, რომელიც იყენებს ლექსიკურ, მეტაფორულ და შეტყობინების ჩარჩოებს (message framing) დასაქმებულთა აღქმისა და გამოცდილების რესტრუქ-

¹ „ბონუსის“ ჩარჩო ფულის აღქმას დამატებით, ნორმალურ შემოსავალს ზემოთ მდგომ რესურსად ქმნის, რომელიც ბიუჯეტის მენტალურ მოდელში არ შედის და ამიტომ უფრო თავისუფლად იხარჯება. „ფასდაკლების“ ჩარჩო ფულს აღიქვამს, როგორც უკვე არსებული ბიუჯეტის ნაწილს, რაც ხარჯვის შეზღუდვების გათვალისწინებას იწვევს (Flusberg et al., 2024, p. 134).

² სქემატური რესტრუქტურირება (schema restructuring), როდესაც ახალი გამოცდილებები ან ინფორმაცია არ ჯდება უკვე არსებულ შაბლონებში (სქემებში), იწყება მათი მოდიფიცირება ან ახლის შექმნა.

ტურიზაციისთვის. თამაშის ენასა და სიმბოლიკას შეუძლია სამუშაო პროცესის ახალი ინტერპრეტაციის შექმნა, სტანდარტული, ხშირად მოსაწყენი დავალებების გარდაქმნა პოზიტიურ გამოცდილებად. შესაბამისად, მოსალოდნელია, რომ ამგვარი ჩარჩო გაზრდის მოტივაციასა და ჩართულობას; კვლევაში გეიმიფიცირებული კომუნიკაცია განიხილება, როგორც მექანიზმი, ენობრივი ჩარჩო, რომელიც მიმართულია დასაქმებულთა კოგნიტური და ემოციური პროცესების მოდიფიკაციისკენ, მათი მოტივაციისა და ჩართულობის გასაზრდელად. ეს საკითხები კვლევაში გაანალიზებულია მენეჯერული კომუნიკაციის პროცესში ლინგვისტური ჩარჩოს გამოყენებისა და მისი შეფასების საფუძველზე.

კვლევის თეორიული მოდელის მიხედვით, ჩარჩოს პოზიტიური ეფექტი არ არის უნივერსალური და ის დამოკიდებულია ორგანიზაციულ და ინდივიდუალურ მახასიათებელზე; შესაბამისად, კვლევაში კომუნიკაციური სტრატეგია კონცეპტუალიზებულია, როგორც ინდივიდუალური და ორგანიზაციული კონტექსტით და მათი ურთიერთქმედებით განსაზღვრული კონსტრუქტი.

კვლევისთვის ორგანიზაციული დონის ფაქტორებიდან ორგანიზაციული კულტურა შეირჩა, რადგან ის განსაზღვრავს თანამშრომელთა ჩართულობას, კომუნიკაციურ პრაქტიკებსა და მოტივაციურ მექანიზმებს ორგანიზაციაში; ჩვენი ვარაუდით, გეიმიფიკაციის, ჩარჩოს ეფექტიანობა დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ არის მორგებული და შერწყმული გეიმიფიკაციის ელემენტები ორგანიზაციული კულტურის არსებით მახასიათებლებთან. მაგალითად, ორგანიზაციებში, სადაც ინოვაციური გარემოა, გეიმიფიკაციის ჩარჩო შესაძლოა დაეხმაროს თანამშრომლებს სამუშაოს თამაშად აღქმასა და მოტივაციის ზრდაში. ხოლო, მკაცრად იერარქიულ-ფორმალურ კულტურებში გეიმიფიკაციის მსგავსი არასტანდარტული ფორმები შესაძლოა ცუდად შეერწყას არსებულ ნორმებს და არ იყოს მიღებული თანამშრომელთა მხრიდან.

ცხადია, გეიმიფიცირებული კომუნიკაციის ეფექტიანობა, კონტექსტის/ორგანიზაციული გარემოს მიუხედავად, ერთგვაროვანი არ იქნება ყველა თანამშრომლისთვის, რადგან ინდივიდუალურ მახასიათებლებს, ამ გავლენაში აქვს თავისი უნიკალური როლი; ინდივიდუალურ დონის ფაქტორების როლის შესასწავლად, კვლევისთვის შერჩეულია გეიმიფიკაციის მომხმარებელთა ტიპები, რომლებიც ეფუძნება თვითდეტერმინაციის თეორიას, შესაბამისად, მოტივაციის შინაგან (ავტონომია, კომპეტენცია, კავშირები, მიზანი) და გარეგან მოტივაციურ წყაროებად კლასიფიკაციას (Ryan & Deci, 2000; Marczewski, 2015; Tondello et al., 2016). აქვე აღვნიშნავთ, რომ კვლევისთვის განსაკუთრებით საინტერესოა ორგანიზაციული და ინდივიდუალური ფაქტორების ურთიერთქმედება და მათი ეფექტის შეფასება.

ამავე დროს, კვლევაში შეტანილია გეიმიფიკაციის სარგებლიანობის აღქმის კონსტრუქტი, რომელიც ასახავს, რამდენად სასარგებლოდ მიიჩნევენ თანამშრომლები გეიმიფიკაციას სხვადასხვა ორგანიზაციულ სფეროში (სწავლება, კარიერული წინსვლა, გუნდური მუშაობა, ანაზღაურება და სხვ.). ეს კომპონენტი საშუალებას იძლევა ჩარჩოს ეფექტიანობა შეფასდეს არა მხოლოდ მის კომუნიკაციურ ფუნქციებზე დაკვირვებით, არამედ იმაზე დაყრდნობითაც, თუ რამდენად აღიქმება იგი თანამშრომლების მიერ ორგანიზაციული გარემოსთვის ღირებულ და სასარგებლო ელემენტად.

კვლევის ინსტრუმენტების შესახებ

კვლევაში გამოყენებულია როგორც ახლად შემუშავებული, ისე ადაპტირებული სკალები. კვლევის ფარგლებში შემუშავდა **მენეჯერული კომუნიკაციის პრეფერენციის კითხვარი**, რომელიც იკვლევს მენეჯერული კომუნიკაციის ფრეიმინგის ტიპებისადმი დასაქმებულთა დამოკიდებულებას. თითოეულ შეკითხვაში წარმოდგენილია მენეჯერის მხრიდან კომუნიკაციის ორი განსხვავებული სტილი, რომელთაგან რესპონდენტი ირჩევს იმას, რომელიც მისთვის უფრო მამოტივირებელია სამუშაო გარემოში. ინსტრუმენტი აფასებს თანამშრომელთა პრეფერენციებსა და რეაქციებს კომუნიკაციის სხვადასხვა სტილზე. **მენეჯერული კომუნიკაციის პრეფერენციის კითხვარის კონსტრუირებისას**, გამოყენებულია კანემანისა და ტვერსკის ე.წ. „ეკვივალენტური ჩარჩო“ (equivalent framing), რომელიც ეფუძნება განსხვავებული, თუმცა ლოგიკურად იდენტური სიტყვებისა და ფრაზების გამოყენებას, რაც ქმნის ალქმის განსხვავებულ ეფექტს (Druckman, 2001; Cacciato, Scheufele & Iyengar, 2016, p. 10). შესაბამისად, ამ ახალი ინსტრუმენტის შემთხვევაში იცვლება არა კომუნიკაციის შინაარსი, არამედ ინფორმაციის წარდგენის ფორმა და მოიცავს ლინგვისტური ჩარჩოს შემდეგ სტრუქტურულ ტიპებს: შესრულებაზე/პროცესზე აქცენტი (ატრიბუტული), გარანტირებული დანაკარგი და შესაძლო მოგება (ვალენტობა/სარისკო არჩევანი), ტერმინებისა და მეტაფორების გამოყენება (ლექსიკური/მეტაფორა), ინსტრუქციის კონკრეტულობა (ფსიქოლოგიური დისტანცია) და მოთხოვნა, ემპათია და მნიშვნელობის შექმნა (მოტივაციური ენა). ინსტრუმენტში უნიკალური ლინგვისტური (მაგ., ლექსიკური, ფსიქოლოგიური დისტანცია და ა.შ.) ჩარჩოების კომბინაციაა გამოყენებული, რის გამოც შეუძლებელია შინაგანი კონსისტენტურობის შეფასება და, შესაბამისად, ტრადიციული სანდოობის დადგენა. ინსტრუმენტი მყარ თეორიულ საფუძველს ეფუძნება, იყენებს ლინგვისტურ ჩარჩოს ტაქსონომიას, მოტივაციურ ენის თეორიას (MLT) და „ეკვივალენტური ჩარჩოს“ პრინციპს, რაც აძლევს მას მტკიცე **კონცეპტუალურ საფუძველს**.

გეიმიფიკაციის სარგებლიანობის ალქმის სკალა: გეიმიფიკაციის სარგებლიანობის ალქმის სკალა, მიმართულია არა გეიმიფიკაციის ფაქტობრივი შედეგების, არამედ მისი სარგებლიანობის სუბიექტური ალქმის შესაფასებლად შვიდ სფეროში: (1) განათლება და პროფესიული განვითარება, (2) შესრულებული სამუშაოს შეფასება, (3) კარიერული წინსვლა, (4) გუნდური მუშაობა, (5) ანაზღაურება, (6) თანამშრომელთა შერჩევა/რეკრუტინგი და (7) მარკეტინგი. თითოეულ სფეროს ახლავს აღწერა/მაგალითი, რომელიც კონკრეტულად ასახავს გეიმიფიკაციის შესაძლო გამოყენებას (მაგ., ქულებისა და ბეჯების გამოყენება მიღწევების აღსანიშნავად, როლური თამაშები რეკრუტინგის პროცესში, ვირტუალური ვალუტა იდეების მონეტარიზაციისთვის და სხვ.). სკალა საშუალებას იძლევა გამოვავლინოთ სფეროები, სადაც გეიმიფიკაცია აღიქმება ყველაზე მეტად ფუნქციურად და ეფექტიანად. ინსტრუმენტის ფსიქომეტრიული ანალიზი ადასტურებს მის მაღალ სანდოობას ($\alpha = .88$); სკალა გამოირჩევა შინაგანი თანმიმდევრულობითა და სტაბილურობით.

ორგანიზაციული კულტურის შესაფასებლად შეირჩა ორგანიზაციული კულტურის კარგად აპრობირებული, ფართოდ გამოყენებული შეფასების ინსტრუმენტი –

ლინგვისტური ჩარჩო, როგორც გეიმიფიკაციის სტრატეგია: ინდივიდუალური და ორგანიზაციული...

OCAI, რომლის ეფექტიანობა და სანდოობა მრავალჯერ დადასტურებულია, ამასთან, ინსტრუმენტი გამოყენებულია მსოფლიოს 10,000-ზე მეტ ორგანიზაციაში (Tyler, 2018, გვ. 3). OCAI იძლევა დეტალურ ინფორმაციას ორგანიზაციული კულტურის სხვადასხვა განზომილების შესახებ და უზრუნველყოფს ორგანიზაციის კულტურული პროფილის ფორმირებას ოთხ კატეგორიაში: **კლანური, ადჰოკრატიული, საბაზრო და იერარქიული კულტურა**. კვლევაში გამოყენებული კითხვარი ადაპტირებული იყო ადამიანური რესურსის მენეჯმენტის ცენტრის (PMC) მიერ. ორგანიზაციული კულტურის სუბსკალების სანდოობა (α) ვარირებს 0.85-დან 0.97-მდე.

ინდივიდუალური დონის ფაქტორების გავლენის საკვლევად გამოყენებულია გეიმიფიკაციის მომხმარებელთა ტიპები (Gamification User HEXAD მოდელი), რომელიც ეფუძნება თვითდეტერმინაციის თეორიას (SDT); ამ თეორიის მიხედვით, შინაგანი მოტივაცია, ძირითადად, სამ განზომილებას მოიცავს: კავშირი, კომპეტენცია და ავტონომია, მოდელში დამატებულია მიზნის კომპონენტიც (Deci, Eghrari, Patrick, & Leone, 1994; Tondello et al., 2016, p. 231). ფაქტორული ანალიზის შედეგად გამოიყო გეიმიფიკაციის მომხმარებელთა ოთხი ტიპი: თავისუფლებაზე ორიენტირებული (Free Spirit), ურთიერთობებზე ორიენტირებული (Socialiser), დაჯილდოებაზე ორიენტირებული (Player), ცვლილებაზე ორიენტირებული (Disruptor). სკალების შინაგანი კონსისტენტურობა (α) მერყეობს 0.7- 0.8 დიაპაზონში.

შერჩევა

კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 273-მა, 18-დან 68 წლამდე ($M = 35.53$, $SD = 12.12$) ასაკის, დასაქმებულმა. შერჩევა განხორციელდა ხელმისაწვდომობის პრინციპით. შესაბამისად, დემოგრაფიულ ანალიზში გამოყენებულია შენონილი ცვლადები (სქესი, განათლება, დასაქმების სექტორი, მენეჯერული პოზიცია – ეს ცვლადები შეიწონა სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებზე დაყრდნობით). მონაცემები შეგროვდა ონლაინ ფორმატში Google Forms-ის გამოყენებით.

ემპირიული კვლევის შედეგები

ქვემოთ განვიხილავთ მხოლოდ რამდენიმე სტატისტიკურად არსებით შედეგს, რომელიც აღწერს ინდივიდუალური და ორგანიზაციული ფაქტორების როლს მენეჯერის კომუნიკაციური ჩარჩოსადმი პრეფერენციების განსაზღვრაში. მონაცემთა ანალიზისთვის გამოყენებულია ბინარული ლოჯისტიკური რეგრესიის ანალიზი, რადგან დამოკიდებული ცვლადი დიქტომიურია.¹

კომუნიკაციური ჩარჩოსადმი პრეფერენციის ანალიზი ინდივიდუალური ფაქტორების მიხედვით: გეიმიფიკაციის მომხმარებელთა ტიპები

ლინგვისტური ჩარჩო 1. ML (მოტივაციური ენა): გეიმიფიკაციის მომხმარებელთა ტიპები მნიშვნელოვანი პრედიქტორებია ლიდერის მოტივაციური ენისადმი პრეფერენციების განსაზღვრაში.

¹ რესპონდენტს შინაარსობრივად იდენტური ფრაზების წყვილებიდან უნდა შეერჩია ერთი, რომელსაც ის უფრო მამოტივირებელ კომუნიკაციის ფორმად მიიჩნევდა. კიდევ ერთხელ აღვნიშნავთ, რომ ამ წყვილებში იცვლებოდა არა კომუნიკაციის შინაარსი, არამედ ინფორმაციის წარდგენის ფორმა.

რენციის განსაზღვრისას; მოდელი სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია ($\chi^2(4) = 40.47$, $p < .001$), ის ხსნის დამოკიდებული ცვლადის ვარიაციის 9.2%-დან (Cox & Snell R^2) 20.4%-მდე (Nagelkerke R^2). ანალიზის შედეგები მიუთითებს, რომ ლიდერის მიერ მოტივაციური ენის გამოყენება ეფექტიანია ურთიერთობებზე ორიენტირებულ თანამშრომლებთან ($B = 0.55$, $S.E. = 0.23$, $Wald = 5.84$, $p < .05$, $Exp(B) = 1.74$), ანუ იქ, სადაც საჭირო ხდება კოოპერაციისა და სოცო-ემოციური თანადგომის გაძლიერება, თუმცა ის ნაკლებად შედეგიანია ინოვაციური და ცვლილებაზე ორიენტირებული პერსონალის შემთხვევაში ($B = -0.94$, $S.E. = 0.211$, $Wald = 19.81$, $p < .001$; $Exp(B) = 1.74$).

ლინგვისტური ჩარჩო 2. გეიმიფიცირებული ელემენტები კომუნიკაციაში: გეიმიფიცირებული კომუნიკაციაში აქ იგულისხმება მენეჯერის მიერ თამაშის ელემენტების გამოყენება სამუშაო გარემოში, რუტინულობის შემცირებისა და თანამშრომელთა ჩართულობის მხარდასაჭერად. მომხმარებელთა ტიპები მნიშვნელოვნად განსხვავდებიან ამ ჩარჩოსადმი პრეფერენციის მიხედვით. მოდელი სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია ($\chi^2(4) = 22.34$, $p < .001$, Nagelkerke $R^2 = 6.9\%$) და აჩვენებს, რომ სამუშაოს ჩარჩოს ამჯობინებენ, თამაშის ჩარჩოს თავისუფლებაზე ორიენტირებული ($B = .243$, $S.E. = .091$, $Wald = 7.085$, $Sig. = .008$; $Exp(B) = 1.357$) და ცვლილებაზე ორიენტირებული ($B = 0.243$, $p = .008$, $Exp(B) = 1.275$; $Exp(B) = 1.275$) თანამშრომლები; განსხვავებული პრეფერენციები აქვთ დაჯილდოებაზე ორიენტირებული ტიპის მომხმარებლებს, რომლებიც უპირატესობას თამაშის ჩარჩოს ანიჭებენ ($B = -.365$, $S.E. = .098$, $Wald = 14.007$, $Sig. = .000$; $Exp(B) = .694$).

ლინგვისტური ჩარჩო 3. ფსიქოლოგიური დისტანცია: ფსიქოლოგიური დისტანცია აღწერს, თუ რაზე მიმართავს მენეჯერი დასაქმებულის ყურადღებას – უშუალო, კონკრეტულ მოქმედებებზე თუ უფრო აბსტრაქტულ და გრძელვადიან მიზნებზე. მოდელი სტატისტიკურად არსებითია ($\chi^2(4) = 12.76$, $p < .05$, Nagelkerke $R^2 = 4.4\%$). კვლევის შედეგები აჩვენებს, რომ ურთიერთობებზე ორიენტირებულ პირებს აბსტრაქტული, გრძელვადიანი ხედვების კომუნიკაცია მეტ მოტივაციას უჩენს ($B = .401$, $S.E. = .171$, $Wald = 5.514$, $Sig. = .019$; $Exp(B) = 1.494$); მაშინ როდესაც დაჯილდოებაზე ორიენტირებულები უშუალო, კონკრეტულ ინსტრუქციებს აფასებენ ($B = -.292$, $S.E. = .102$, $Wald = 8.205$, $Sig. = .004$; $Exp(B) = .747$).

ლინგვისტური ჩარჩო 4. ატრიბუცია: ატრიბუტული ჩარჩო განსაზღვრავს, რაზე კეთდება მენეჯერის კომუნიკაციაში აქცენტი – შედეგზე/შესრულების ხარისხზე თუ უშუალოდ სამუშაო პროცესზე. ატრიბუტულ ჩარჩოსთან მიმართებით მკვეთრი დიფერენციაცია გამოვლინდა პრეფერენციებში ($\chi^2(4) = 32.74$, $p < .001$, Nagelkerke $R^2 = 14.2\%$), კერძოდ: მენეჯერის მხრიდან შესრულებაზე ფოკუსირებულ კომუნიკაციას უპირატესობას ანიჭებენ თავისუფლებასა ($B = .406$, $S.E. = .202$, $Wald = 4.057$, $p < .05$; $Exp(B) = 1.501$) და ურთიერთობებზე ორიენტირებული ($B = .608$, $S.E. = .193$, $Wald = 9.940$, $p < .005$; $Exp(B) = 1.836$) ტიპები; მაშინ როდესაც საქმეზე ფოკუსირებულ ჩარჩოს მეტად აფასებენ ცვლილებაზე ($B = -.384$, $S.E. = .148$, $Wald = 6.708$, $p < .05$; $Exp(B) = .681$) და დაჯილდოებაზე ($B = -.610$, $S.E. = .194$, $Wald = 9.877$, $p < .005$; $Exp(B) = .543$) ორიენტირებული ტიპები. ეს განსხვავება ხაზს უსვამს, რომ სამუშაო

ლინგვისტური ჩარჩო, როგორც გეიმიფიკაციის სტრატეგია: ინდივიდუალური და ორგანიზაციული...

პროცესისა და შედეგის აღქმა მნიშვნელოვნადაა დაკავშირებული ინდივიდის მოტივაციურ სტრუქტურასთან და მის მიერ გეიმიფიკაციის პროცესში საკუთარი როლის განსაზღვრასთან.

კვლევა ადასტურებს, რომ გეიმიფიცირებული კომუნიკაციის ერთიანი სტრატეგია ვერ უზრუნველყოფს უნივერსალურ ეფექტიანობას, რადგან გეიმიფიცირებული კომუნიკაციისადმი დამოკიდებულება მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ინდივიდუალურ თავისებურებებზე.

კომუნიკაციური ჩარჩოსადმი პრეფერენციის ანალიზი ორგანიზაციული ფაქტორების როლი: ორგანიზაციული კულტურის ტიპები

აქ განხილულია, თუ როგორ მოქმედებს ორგანიზაციული კულტურა მენეჯერის კომუნიკაციის სტილის მიმართ თანამშრომლების პრეფერენციებზე. კვლევა აჩვენებს, რომ დასაქმებულთა მიერ ჩარჩოზე რეაგირება განპირობებულია არა მხოლოდ კოგნიტური მექანიზმებითა (ფრეიმინგის ეფექტი) და ინდივიდუალური ფაქტორებით, არამედ **კულტურულ-ორგანიზაციული კონტექსტით**, რაც წინამდებარე კვლევის ერთ-ერთი მთავარი მიგნებაა. ლოჯისტიკური რეგრესიული ანალიზის შედეგები ასეთია:

ლინგვისტური ჩარჩო 1: ვალენტობა/სარისკო არჩევანი (გარანტირებული და-ნაკარგი vs დანაკარგის შესაძლებლობა) მოდელი სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია ($\chi^2(4) = 19.22, p < .005$), მან ახსნა ჩარჩოსადმი პრეფერენციის ვარიაციის 4.5%-დან (Cox & Snell R^2) 7.2%-მდე (Nagelkerke R^2). ფრეიმინგის ეფექტი განსხვავებულად იჩენს თავს ორგანიზაციული კულტურის ტიპების მიხედვით. **საბაზრო კულტურაში**, სადაც წამყვანი ღირებულებაა პროგნოზირებადობა და კონტროლის შენარჩუნება, დასაქმებულები უფრო მეტად ირჩევენ გარანტირებულ დანაკარგს, რადგან ის ასოცირებულია სტაბილურობასა და შედეგების წინასწარ გათვლასთან. სტატისტიკური ანალიზის შედეგები აჩვენებს, რომ საბაზრო კულტურაში ($B = -.607, S.E. = .179, Wald = 11.472, Sig. = .001; Exp(B) = .545$) მენეჯერის მხრიდან დანაკარგის შესაძლებლობის ჩარჩოს არჩევის შანსი ნაკლებია; შესაბამისად, ამ კულტურაში დასაქმებულები უფრო მეტად ორიენტირებულნი არიან პროგნოზირებად და ნაკლებად რისკიან კომუნიკაციაზე. პირიქით, **იერარქიულ კულტურაში**, რომელიც დაფუძნებულია ავტორიტეტის პატივისცემასა და წესრიგზე, თანამშრომლები უფრო ხშირად ირჩევენ დანაკარგის შესაძლებლობის ჩარჩოს ($B = .400, S.E. = .136, Wald = 8.632, Sig. = .003; Exp(B) = 1.492$); იერარქიულ კულტურაში დანაკარგის შესაძლებლობის ჩარჩოსადმი პრეფერენცია შესაძლოა მოულოდნელად ჩაითვალოს. თეორიულად, იერარქიული გარემო ასოცირდება სტაბილურობასთან, წესრიგთან და გაურკვევლობის თავიდან არიდებასთან; აღმოჩენილი ტენდენცია შესაძლოა მიუთითებდეს, რომ იერარქიულ სტრუქტურაში ავტორიტეტის გავლენა ზრდის თანამშრომელთა მზადყოფნას, მიიღონ შედარებით რისკიანი, თუმცა მენეჯერის მიერ შემოთავაზებულ ჩარჩოსთან შესაბამისი ალტერნატივა. იერარქიულ გარემოში პასუხისმგებლობა ინდივიდზე ნაკლებად ნაწილდება, რის გამოც მენეჯერის ავტორიტეტული გზავნილი გადამწყვეტ მნიშვნელობას იძენს. ეს შედეგი კიდევ ერთხელ აჩვენებს, რომ ჩარჩოს ეფექტის ანალიზი მხოლოდ ინდივიდუალური კოგნი-

ტური მექანიზმებით ვერ აიხსნება; იგი მკაფიოდ დამოკიდებულია ინსტიტუციურ გარემოსა და კულტურულ ნორმებზე.

ლინგვისტური ჩარჩო 2: ფსიქოლოგიური დისტანცია (გრძელვადიანი მიზანი: აბსტრაქტული ინსტრუქცია და კონკრეტული ინსტრუქცია): მოდელში წინასწარ შერჩეულ ცვლადთა ერთობლიობა სარწმუნოდ განასხვავებს კომუნიკაციაში ფსიქოლოგიური დისტანციის ჩარჩოსადმი განსხვავებული პრეფერენციის მქონე კულტურებს ($\chi^2(4) = 12.81, p < .05$). მოდელმა ახსნა ამ პრეფერენციის ვარიაციის 3%-დან (Cox & Snell R^2) 4.6%-მდე (Nagelkerke R^2). ცალკეული ცვლადების ანალიზმა აჩვენა, რომ მოდელში ორი პრედიქტორია სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი:

ადჰოკრატიულ კულტურაში გრძელვადიანი მიზნების პირობებში მომუშავეების მხრიდან ლიდერის კომუნიკაციაში კონკრეტული ინსტრუქციის მიმართ უპირატესობის გამოვლენის შანსი დაბალია ($B = -.354, S.E. = .146, Wald = 5.867, p < .05; Exp(B) = .702$). შესაბამისად, ადჰოკრატიულ გარემოში თანამშრომლები უფრო მეტ ყურადღებას ამახვილებენ ზოგად პრინციპებზე და ჩარჩოზე, ვიდრე კონკრეტულ ნაბიჯებზე. ხოლო, საბაზრო კულტურაში, პირიქით, დასაქმებულები გრძელვადიანი მიზნების პირობებში უფრო ხშირად ამჯობინებენ კონკრეტულ ინსტრუქციას, ($B = .442, S.E. = .169, Wald = 6.811, p < .05; Exp(B) = 1.55$, რაც ასახავს ამ კულტურაში შედეგზე ორიენტირებული, პრაქტიკული მიდგომის პრიორიტეტს.

შეჯამების სახით, შეიძლება ვთქვათ, რომ ადჰოკრატიულ გარემოში ინსტრუქციაში გამოყენებული აბსტრაქტული ჩარჩო ხელს უწყობს კრეატიულობასა და დამოუკიდებელ აზროვნებას, მაშინ როდესაც საბაზრო კულტურაში პრიორიტეტი ენიჭება შესრულების ეფექტიანობასა და კონკრეტული ნაბიჯების კონტროლს.

ინდივიდუალურ-ორგანიზაციული ფაქტორების ურთიერთქმედების როლი გეიმიფიკაციის სარგებლიანობის აღქმაში

კვლევის შემდეგ ეტაპზე გეიმიფიკაციის სარგებლიანობის აღქმის ცვლადი შემოგვაქვს. პირველ რიგში გვინდა აღვნიშნოთ, რომ გეიმიფიცირებული მიდგომებისადმი ზოგადი დამოკიდებულება¹ უმეტესად პოზიტიურია (79.9%). გეიმიფიკაცია განსაკუთრებით ეფექტიანია ახალგაზრდების ჩართულობისა და მოტივაციის სტიმულირებისთვის. გეიმიფიკაციის სარგებლიანობის აღქმა სხვადასხვა ორგანიზაციულ პროცესში მაღალია ($M = 5.56; SD = 1.11$). გეიმიფიკაცია განსაკუთრებით ეფექტურად აღიქმება თანამშრომლობის, შესრულების შეფასებისა და სწავლა-განვითარების კონტექსტში.

წინასწარმა ანალიზმა აჩვენა, რომ გეიმიფიკაციის სარგებლიანობის აღქმას მნიშვნელოვნად პროგნოზირებენ მომხმარებლის ტიპები; ეს ნიშნავს, რომ გეიმიფიკაციისადმი პოზიტიური განწყობა, მისი სარგებლიანობის აღქმა არსებითადაა დამოკიდებული ინდივიდის მოტივაციურ პროფილზე; ამავდროულად, აღმოჩნდა, რომ ორგანიზაციულ კულტურას გეიმიფიკაციის სარგებლიანობის აღქმაზე პირდაპირი ეფექტი პრაქტიკულად არ გააჩნია, რაც ხაზს უსვამს მედიატორული მექანიზმების შეფასების

¹ კვლევაში შეფასდა გეიმიფიკაციისადმი განწყობის სამი ასპექტი: ზოგადი დამოკიდებულება (ემოციური), სარგებლიანობის აღქმა (კოგნიტური) და ჩართვის მოტივაცია (ქცევითი).

მნიშვნელობას. კერძოდ, შეფასდა გეიმიფიკაციის მომხმარებელთა ტიპების მედიაციური როლი ორგანიზაციული კულტურისა და გეიმიფიკაციის სარგებლიანობის აღქმას შორის კავშირში. ანალიზისთვის გამოყენებულია მარტივი მედიაციის მოდელი (PROCESS მოდელი 4).

შედეგების მიხედვით ორგანიზაციულ კულტურასა და გეიმიფიკაციის სარგებლიანობის აღქმას შორის ურთიერთობა გაშუალებულია მომხმარებლის შემდეგი ტიპებით – თავისუფლებაზე ორიენტირებულით, ურთიერთობებზე ორიენტირებულითა და დაჯილდოებაზე ორიენტირებულით. ყველა შემთხვევაში დადასტურდა სრული მედიაცია, გარდა იერარქიულ კულტურასა და გეიმიფიკაციის სარგებლიანობის აღქმას შორის კავშირისა, სადაც დაჯილდოებაზე ორიენტირებული ტიპი ნაწილობრივ მედიაციურ როლს ასრულებდა.

საილუსტრაციოდ მხოლოდ **კლანური კულტურის** მაგალითს მოვიტანთ: **კლანური კულტურის შემთხვევაში** სამივე მედიატორის პირობებში (თავისუფლებაზე, ურთიერთობებზე და დაჯილდოებაზე ორიენტირებული ტიპები) დადასტურდა სრული მედიაცია:

- **მედიატორი: თავისუფლებაზე ორიენტირებული ტიპი.** კულტურის პირდაპირი ეფექტი გეიმიფიკაციის სარგებლიანობის აღქმაზე არ აღმოჩნდა სტატისტიკურად არსებითი ($B = 0.051$, $SE = 0.033$, $p = .121$), არაპირდაპირი ეფექტი, **თავისუფლებაზე ორიენტირებული ტიპის მედიაციით**, სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია ($B = 0.039$, $BootSE = 0.012$, 95% CI [0.019, 0.066]);
- **მედიატორი: ურთიერთობებზე ორიენტირებული ტიპი.** ამ შემთხვევაშიც, კულტურის არაპირდაპირი ეფექტი სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი იყო ($B = 0.050$, $BootSE = 0.015$, 95% CI [0.024, 0.081]), ხოლო პირდაპირი ეფექტი – არა ($B = 0.040$, $SE = 0.034$, $p = .235$).
- **მედიატორი: დაჯილდოებაზე ორიენტირებული ტიპი.** კულტურის პირდაპირი ეფექტი კვლავ არ იყო არსებითი ($B = 0.054$, $SE = 0.033$, $p = .106$), არაპირდაპირი ეფექტი კი მნიშვნელოვნად აღმოჩნდა ($B = 0.037$, $BootSE = 0.015$, 95% CI [0.012, 0.069]).

სტანდარტიზებული არაპირდაპირი ეფექტების სიდიდეც (.05–.09 დიაპაზონში) ხაზს უსვამს მედიატორთა საკვანძო როლს. შესაბამისად, ორგანიზაციული კულტურის გავლენა გეიმიფიკაციის სარგებლიანობაზე არა პირდაპირ, არამედ განსხვავებული მოტივაციური მიდრეკილებების გააქტიურების მეშვეობით ხდება. ეს მოწმობს, რომ ორგანიზაციული კულტურა გავლენას ახდენს გეიმიფიკაციისადმი სარგებლიანობის აღქმაზე სწორედ იმ მომხმარებლის ტიპების გააქტიურებით, რომლებიც მათ ღირებულებებს ეხმიანება. შესაბამისად, გეიმიფიკაციის სარგებლიანობის აღქმის ფორმირებას განსაზღვრავს ორგანიზაციული კულტურა და ის გზებიც, რომლითაც კულტურა მოქმედებს თანამშრომელთა მოტივაციურ სტრუქტურებზე. ეს დასკვნა მნიშვნელოვან თეორიულ საფუძველს ქმნის ორგანიზაციული ქცევისა და ორგანიზაციულ გარემოში გეიმიფიკაციის ინსტრუმენტების ინტეგრაციის შემდგომი კვლევებისთვის.

შეჯამება

წარმოდგენილი კვლევა ადასტურებს, რომ **ლინგვისტური ჩარჩოს ეფექტიანობა მენეჯერულ კომუნიკაციაში** დამოკიდებულია ორგანიზაციულ კულტურასა და ინდივიდუალურ მახასიათებლებზე. ორგანიზაციული კულტურა წარმოადგენს მნიშვნელოვან კონტექსტუალურ ფაქტორს, რომელიც არსებითად განსაზღვრავს მენეჯერულ კომუნიკაციაში გამოყენებული ლინგვისტური ჩარჩოს ეფექტიანობას; კვლევა, ასევე, გამოკვეთს ინდივიდუალური მახასიათებლების მნიშვნელოვან როლსაც, რომელიც განსაზღვრავს კომუნიკაციური სტილისადმი პერსონალიზებულ პრეფერენციას; მედიაციური ანალიზი აჩვენებს, რომ კულტურის ტიპები – კლანური, ადჰოკრატული, საბაზრო და იერარქიული – გავლენას ახდენს კონკრეტული ტიპის მომხმარებლის გააქტიურებაზე და, უმეტესად, ამგვარად (ირიბად) ახდენს გავლენას გეიმიფიკაციის სარგებლიანობის აღქმაზე. მედიაციის მექანიზმების არსებობა კიდევ უფრო ამყარებს იმ მოსაზრებას, რომ გეიმიფიკაციის სტრატეგიის ეფექტიანობა მხოლოდ ტექნიკურ გადაწყვეტაზე კი არა, კონტექსტზე და მიზნობრივ აუდიტორიასთან შესაბამისობაზეა დამოკიდებული.

ორგანიზაციული კულტურა, როგორც სემანტიკური ჩარჩო

კვლევის თეორიული ჩარჩოს მიხედვით, ლინგვისტური (ლექსიკური, მეტაფორული და შეტყობინების) ჩარჩოები განსაზღვრავენ ინფორმაციის აღქმას, ინტერპრეტაციასა და კოგნიტიურ-ემოციურ დამუშავებას (Kahneman & Tversky, 1981; Cacciato, Scheufele & Iyengar, 2016); ორგანიზაციული კულტურა განსაზღვრავს პრეფერენციებსა და, ზოგადად, მნიშვნელობათა სისტემას ორგანიზაციაში. ის მოიცავს ღირებულებებს, ნორმებს, რწმენებსა და სიმბოლოებს, რომლებიც არსებით გავლენას ახდენენ თანამშრომელთა მიერ სამუშაო პროცესებისა თუ გამოცდილებების ინტერპრეტაციაზე.¹ წინამდებარე კვლევაც ცხადყოფს, რომ თანამშრომლები მოვლენებსა და კომუნიკაციის თავისებურებებს სწორედ კულტურული მნიშვნელობების პრიზმაში ამუშავებენ; კულტურა ფუნქციურად ჰგავს სემანტიკურ ჩარჩოს; როგორც ლინგვისტური ჩარჩოები განსაზღვრავენ იმას, თუ როგორ ვხედავთ და ვაფასებთ კონკრეტულ ინფორმაციას, ისე ორგანიზაციული კულტურა აყალიბებს კონტექსტს, სადაც ინფორმაცია იძენს გარკვეულ მნიშვნელობას, ხოლო პიროვნული მახასიათებლები (მაგალითად, მოტივაციური ტიპები) განსაზღვრავს, როგორ გარდაქმნიან ინდივიდები ამ ჩარჩოს პირად მოტივაციურ პროცესებად. შედეგად, კულტურისა და პიროვნული მახასიათებლების ურთიერთქმედება განაპირობებს გეიმიფიცირებული კომუნიკაციის სარგებლიანობის აღქმას და, საბოლოოდ, გეიმიფიცირებული კომუნიკაციის ეფექტიანობას ორგანიზაციულ გარემოში.

სამომავლო პერსპექტივა

კვლევა ჩატარდა ხელმისაწვდომობის პრინციპით, რაც ქმნის გარკვეულ შეზღუდვებს მონაცემთა ინტერპრეტაციის პროცესში; კვლევის შემდგომი ეტაპი მიზნად ისა-

¹ Goffee & Gareth Jones, „What Holds the Modern Company Together?“, 2009.

ხავს ექსპერიმენტული დიზაინის გამოყენებას, რაც გაზრდის მონაცემთა სანდოობასა და ანალიტიკურ შესაძლებლობებს. ამ ეტაპზე, შეიძლება ითქვას, რომ ორგანიზაციულ გარემოში გეიმიფიცირებული მიდგომების ეფექტიანი დანერგვა მოითხოვს ორგანიზაციული კულტურის და ინდივიდუალური მახასიათებლების ინტეგრირებულ ანალიზს. ორგანიზაციული კონტექსტის გათვალისწინება და კომუნიკაციის სტრატეგიის პერსონალიზაცია (კულტურულ და ინდივიდუალურ პროფილებთან შესაბამისობაში მოყვანა), უზრუნველყოფს დასაქმებულთა მოტივაციის, ჩართულობის ზრდას და, ზოგადად, გეიმიფიკაციის ეფექტიან დანერგვას ორგანიზაციაში.

გამოყენებული ლიტერატურა

- American Psychological Association. (2018, April 19). *Frame*. In *APA dictionary of psychology*. <https://dictionary.apa.org/frame>
- Cacciatore, M. A., Scheufele, D. A., & Iyengar, S. (2016). The end of framing as we know it... and the future of media effects. *Mass communication and society*, 19(1), 7-23.
- Deci, E. L., Eghrari, H., Patrick, B. C., & Leone, D. R. (1994). Intrinsic motivation: Understanding and promoting self-regulation in education. In F. Pajares & T. Urdan (Eds.), *Motivation, achievement, and task performance* (pp. 59–85). Information Age Publishing.
- Deterding, S., Dixon, D., Khaled, R., & Nacke, L. E. (2011). From game design elements to gamefulness: Defining “Gamification”. *Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference: Envisioning Future Media Environments*, 9–15.
- Druckman, J. N. (2001). The implications of framing effects for citizen competence. *Political Behavior*, 23(3), 225–256.
- Epley, N., Mak, D., & Idson, L. C. (2006). Bonus or rebate? The impact of framing on spending and saving. *Journal of Behavioral Decision Making*, 19(3), 213–222.
- Flusberg, S. J., Holmes, K. J., Thibodeau, P. H., Nabi, R. L., & Matlock, T. (2024). The psychology of framing: How everyday language shapes the way we think, feel, and act. *Psychological Science in the Public Interest*, 25(3), 105-161.
- Getman, A. P., Yaroshenko, O. M., Demenko, O. I., Lutsenko, O. Y., & Prokopiev, R. Y. (2024). Gamification for staff motivation: Impact on work efficiency and corporate culture at the international level. *Journal of Economics and Management*, 46, 274-299.
- Grünewald, H., Kneip, P., & Kozica, A. (2019). The use of gamification in workplace learning to encourage employee motivation and engagement. *The Wiley handbook of global workplace learning*, 557-575.
- Hauser, D. J., & Schwarz, N. (2020). How metaphorical framing shapes our understanding of cancer. *Journal of the National Cancer Institute. Monographs*, 2020(56), 9–15.
- Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision under risk. *Econometrica*, 47(2), 263–291.
- Kahneman, D., & Tversky, A. (1981). The framing of decisions and the psychology of choice. *Science*, 211(4481), 453–458.
- Kahneman, D., & Tversky, A. (1984). Choices, values, and frames. *American Psychologist*,

39(4), 341–350.

- Lakoff, G. (1996). *Moral politics: What conservatives know that liberals don't*. University of Chicago Press.
- Lakoff, G. (2008). *The political mind: Why you can't understand 21st-century American politics with an 18th-century brain*. Viking.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press.
- Lieberoth, A. (2015). Shallow gamification: Testing psychological effects of framing an activity as a game. *Games and Culture*, 10(3), 229–248.
- Lieberoth, A., Møller, J. F., & Marin, A. (2014). Gamification in organizational contexts: A systematic review of empirical studies. *Proceedings of the 8th European Conference on Games Based Learning*, 282–290.
- Marczewski, A. (2015). Even ninja monkeys like to play: Gamification, game thinking & motivational design. Andrzej Marczewski.
- Mazaraki, A., Melikhova, O., & Kupriichuk, V. (2021). Gamification as a tool for human capital management: Theoretical aspects. *Business Ethics and Leadership*, 5(3), 79–86.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.
- Thibodeau, P. H., Crowder, J. P., Flusberg, S. J., & Paul, D. H. (2019). Metaphorical framing in health messages. *Health Communication*, 34(14), 1643–1650.
- Thibodeau, P. H., Hendricks, R. K., & Boroditsky, L. (2017). How linguistic metaphor frames political debate: The case of immigration. *Cognitive Research: Principles and Implications*, 2(1), 25.
- Tondello, G. F., Wehbe, R. R., Diamond, L., Busch, M., Marczewski, A., & Nacke, L. E. (2016, October). The gamification user types hexad scale. In *Proceedings of the 2016 annual symposium on computer-human interaction in play* (pp. 229–243).
- Tyler, U. T. (2018). *Organizational Culture Assessment Instrument*. Zwolle, Netherlands, 41.
- Vesa, M. (2021). Organizational Gamification: Roots, Readings, Directions. In *Organizational Gamification* (pp. 3–19). Routledge.

LINGUISTIC FRAME AS A GAMIFICATION STRATEGY: THE INFLUENCE OF INDIVIDUAL AND ORGANIZATIONAL FACTORS ON FRAME PREFERENCES

Ia Kutaladze¹, Ph.D., Ana Mkheidze²

Abstract

*The article presents gamification as a communication strategy that goes beyond game mechanics oriented traditional approaches and focuses on its less researched, non-technological form. The study combines the theory of linguistic frames with the concept of gamification effectiveness in organizational environments, and is based on the assumption that the use of linguistic frames (framing) creates a mechanism through which employees' **cognitive, emotional, and motivational responses** can be transformed or "restructured".*

The study analyzes the influence of individual characteristics and organizational culture on gamified communication, preferences for linguistic (including lexical) frames, and their effectiveness. The results indicate that the effectiveness of gamified communication is determined by the interaction between individual and organizational factors, highlighting the importance of personalized and culturally adapted communication in organizational gamification strategies.

Keywords: gamification, linguistic frame, lexical frame, user types, organizational culture

Introduction

The work environment is undergoing a profound transformation. In the context of modern, technological, communicative, and social realities, the generation raised in these conditions is rapidly replacing the older generation and is holding significantly different expectations toward work. This inevitably necessitates a systemic reform of management systems (Mazaraki et al., 2021; Getman et al., 2024, p. 280). Consequently, organizations are compelled to revisit traditional approaches to employee motivation. They need to mobilize appropriate temporal and financial resources to adapt to the new reality and develop motivational systems aligned with the demands of the modern workforce. One of the most innovative and effective motivation strategies is gamification, which is the deliberate integration of game design principles into non-game/work contexts (Lieberoth, Møller, & Marin, 2014; Lieberoth, 2015; Vesa, 2021, p. 3). Although such interventions are now widely incorporated into organizational processes and significantly influence management practices, interest in gamification within academic discourse, particularly within theoretical frameworks of management and organizational research, is still limited (Vesa, 2021). The research primarily focuses on the effect of game mechanics³ and a few standard elements,

¹ Ia Kutaladze, Professor, Doctor of Psychology, Tbilisi State University.

² Ana Mkheidze, PhD student at Tbilisi State University.

³ Game mechanics involves the processes that make the game interesting and attractive. These could be a point system, reward mechanisms, challenges, recognition and other instruments that ensure the individual's active engagement and participation in the game. The most common game mechanics are competition, challenge and victory (Man, 2021).

such as points, badges, and leaderboards (Lieberoth, 2015, p. 2). As a result, critics often emphasize that these studies are psychologically impoverished and superficial. Moreover, the framing of activity perception as either game or entertainment (as an independent component) affects the game-based experience (Deterding et al., 2011; Lieberoth, 2015, p. 2).

The *purpose of the study* is to identify and analyze a practical strategy that enables organizations to effectively enhance employee motivation with minimal resources. Such a strategy is the creation of a communication frame and the use of motivating language, because, differently from other organizational practices based on gamification, these strategies allow to increase employee engagement and intrinsic motivation even under low-resource conditions. Gamification based communication and the development of a linguistic frame, through which work or tasks are endowed with additional semantic and symbolic meaning (for example, conceptualized as a “mission”) – significantly alters participants’ perceptions, engagement, and motivation.

The *scientific novelty* of this paper lies precisely in focusing on the less researched, non-technological form of gamification. The study conceptualizes gamification as a **communication strategy**, representing a relatively new interpretation that goes beyond the dominant perspective in this field which is primarily centered on game mechanics. Instead, this approach emphasizes linguistic frames and symbolic-communicative processes that form employees’ cognitive, emotional, and motivational reactions. Additionally, the study examines the interaction between individual and organizational factors and its role in shaping preferences and effectiveness of the linguistic frames based on gamification. It should be noted that this type of interaction is rarely or never addressed in the existing research on gamification and motivation. Furthermore, the integration of cognitive and motivational theories, as well as the frame creation models add an extra layer of novelty to the study.

The theoretical background of the study: How gamified communication works

In cognitive psychology, a frame is understood as “a set of parameters that define either a specific mental schema or a broader cognitive structure through which an individual perceives and evaluates the world” (American Psychological Association, 2018). Creating a frame (“framing”) is a fundamental mechanism of linguistic communication, through which the same event or issue can be described and interpreted in multiple ways (Flusberg et al., 2024, p. 106). One of the primary methods of framing is the label or description manipulation, which influences how a particular issue, person, or group is perceived (Flusberg et al., 2024, p. 133). This process is known as lexical framing and constitutes a central unit of communicative discourse. Lexical framing involves describing a situation using various labels or descriptions that carry different connotations (Flusberg et al., 2024, p. 127). Accordingly, word choice and metaphoric framing can determine the perception, meaning, and behavioral influence of communication. Linguistic framing, in turn, represents a broader category that reflects the construction of frames not only through lexical units but also through various linguistic mechanisms – grammatical formulations, syntactic structures, semantic operations, and discourse organization. Thus, linguistic framing integrates both lexical and other linguistic-structural strategies that ensure the formation of meaning and its social

functioning dynamics. In both cases, how information is presented affects the processing schema of that information (Cacciatore, Scheufele & Iyengar, 2016, p. 12).

The concept of framing is widely applied in psychology and sociology (Cacciatore, Scheufele & Iyengar, 2016). Pioneers of framing research, Kahneman¹ and Tversky (1979, 1981, 1984), are often cited for their classical study on “Asian disease,” which demonstrates that people respond differently to equivalent information presented in terms of gains or losses. The experiment shows that individuals tend to be risk-averse when outcomes are framed as gains (e.g., survival), but more risk-seeking when they are framed as losses (e.g., lost lives) (Cacciatore, Scheufele & Iyengar, 2016, p. 9).

Empirical evidence indicates that lexical framing plays a crucial role in the process of meaning-making, influencing individuals' evaluations and behaviors; for example, people tend to spend more and save less when unexpected income is labeled as a “bonus” rather than a “discount”² (Epley et al., 2006; Flusberg et al., 2024, p. 133); describing cancer as a “battle” has been shown to strengthen fatalistic attitudes toward the disease (Hauser & Schwarz, 2020; Flusberg et al., 2024, p. 118). These experiments demonstrate that framing involves not only specific linguistic strategies but also activates cognitive processes such as perception, reasoning, schema restructuring,³ etc. The cognitive processes mentioned above are known as schema restructuring and help better understand and perceive the environment, especially in complex or unclear situations.

Various communicative frames/contexts shape individuals' situational perceptions, event interpretations, and expectations (Flusberg et al., 2024, p. 118). This is a fundamental cognitive process theoretically based on linguistic frames and shows how meaning is constructed through language (Lakoff, 1996, 2008; Lakoff & Johnson, 1980; Thibodeau, Hendricks, & Boroditsky, 2017; Thibodeau et al., 2019; Flusberg et al., 2024, p. 118).

Gamified communication can be viewed as a schematic restructuring mechanism. Both gamification and linguistic framing aim to modify an individual's psychological and cognitive frameworks: gamification offers a system organized by rules of game, while linguistic framing helps adapt thinking to those rules. When we use language for communication, we must choose what to say, what not to say, and how to say it – i.e., how to create the *frame of the message* (Flusberg et al., 2024, p. 105). Language units often evoke associated emotional or behavioral reactions. For example, the term “game” activates positive connotations related to fun, social interaction, and motivation (Grünwald, Kneip & Kozica, 2019, p. 557). Conversely, learning in the workplace has traditionally been perceived as a less stimulating activity (Grünwald et al., 2019, p. 557). Therefore, using gamified communication is a strategy aimed at activating positive associations and cognitive frames, which, in turn, are likely to increase employee motivation and engagement.

¹ Kahneman was awarded with Noble Prize in 2002.

² The ‘bonus frame’ creates the perception of money as exceeding a standard income and not included in the mental model of budget. Due to this, it is more freely spent. In the ‘discount frame’, money is presented as part of an already existing budget, which makes the individual set limits for spending (Flusberg et al., 2024, p. 134).

³ Schema restructuring: when a new experience or information does not fit into the existing schemas they are modified or new schemas are created.

About the research model

The present study examines gamified communication as a framing strategy that utilizes lexical, metaphorical, and message framing to restructure employees' perceptions and experiences. The language and symbolism inherent in gaming can create new interpretations of work processes, transforming standard, often boring tasks into positive experiences. Accordingly, it is expected that such framing increases motivation and engagement. The study considers gamified communication as a mechanism, linguistic framing aimed at modifying employees' cognitive and emotional processes to enhance their motivation and involvement. These issues are analyzed through the use and evaluation of linguistic framing within managerial communication.

According to the theoretical model of the given research, the positive effect of framing is not universal and depends on organizational and individual characteristics. Thus, the communication strategy is conceptualized as a construct defined by both individual and organizational contexts and their interaction.

Out of the *organizational factors* we selected organizational culture because it influences employee engagement, communication practices, and motivational mechanisms within the organization. It is hypothesized that the effectiveness of gamification and framing depends on how well gamification elements are adapted and integrated with the core features of the organizational culture. For example, in organizations with an innovative environment, gamification framing may help employees perceive work as a game and increase motivation. Conversely, in strictly hierarchical and formal cultures, such non-standard forms of gamification may poorly align with the existing norms and be less accepted by employees.

Clearly, the effectiveness of gamified communication, regardless of the organizational environment, will not be uniform for all employees, as individual characteristics also play a unique role in this influence. To explore this, the study selected gamification user types based on Self-Determination Theory, classifying motivation into intrinsic (autonomy, competence, relatedness, goal) and extrinsic sources (Ryan & Deci, 2000; Marczewski, 2015; Tondello et al., 2016). The study is particularly interested in examining the interaction between organizational and individual factors and their impact.

Additionally, the study includes the construct of *perceived usefulness of gamification*, reflecting employees' subjective assessment of how beneficial gamification is across various organizational areas (training, career advancement, teamwork, remuneration, etc.). This component allows to assess framing effectiveness not only through the observation of communication functions, but also based on how employees perceive its value and usefulness in the organizational environment.

About the research instruments

The research employs both newly developed and adapted scales. A **Managerial Communication Preference Questionnaire** was developed to investigate employees' attitudes toward different framing styles of managerial communication. Each question presents *two distinct communication styles used by managers, from which respondents*

choose the more motivating style for their work environment. This instrument assesses employees' preferences and reactions to various communication styles. In constructing the **Managerial Communication Preference Questionnaire**, we used Kahneman and Tversky's concept of "equivalent framing", which implies the presentation of different, but logically identical words and phrases to produce different perception effects (Druckman, 2001; Cacciatore, Scheufele & Iyengar, 2016, p. 10). In this new instrument, the content of communication remains unchanged; only the presentation format varies and includes the following structural types based on linguistic framing: emphasis on performance/process (attribute framing), guaranteed loss or potential gain (valence/risky choice), use of terms and metaphors (lexical/metaphorical framing), specificity of instructions (psychological distance), and the language of demand, empathy, and meaning (motivational language). The instrument combines unique linguistic frames (e.g., lexical, psychological distance, etc.), making the internal consistency assessment and traditional reliability testing impossible. The instrument has a strong theoretical foundation. It utilizes linguistic taxonomy of framing, motivational language theory (MLT), and the principle of "equivalent framing," providing a solid conceptual basis.

The Perceived Gamification Usefulness Scale. This scale assesses *subjective perception of the usefulness* of gamification across seven areas: (1) education and professional development, (2) performance evaluation, (3) career advancement, (4) teamwork, (5) remuneration, (6) recruitment /selection, and (7) marketing. Each area includes a description/example illustrating possible applications of gamification (e.g., using points and badges to recognize achievements, role-playing in recruitment, virtual currency for idea monetization, etc.). The scale helps identify the areas where gamification is perceived as most functional and effective. Psychometric analysis confirms high reliability ($\alpha = .88$), with internal consistency and stability.

Assessment of Organizational Culture. The well-established and widely employed OCAI (Organizational Culture Assessment Instrument) was used to evaluate organizational culture. It is renowned for its effectiveness and reliability and has been applied in over 10,000 organizations worldwide (Tyler, 2018, p. 3). It provides detailed information about various dimensions of organizational culture and profiles the organization into four categories: **clan, adhocracy, market, and hierarchy culture**. For this study, the questionnaire was adapted by the Human Personnel Management Center (PMC). The reliability of sub-scales ranges from 0.85 to 0.97.

To explore the impact of **Individual-Level Factors** the study singled out the types of gamification users (Gamification User HEXAD model) which is based on Self-Determination Theory (SDT). The theory identifies three primary dimensions of intrinsic motivation: relatedness, competence, and autonomy, with an additional goal component (Deci, Eghrari, Patrick, & Leone, 1994; Tondello et al., 2016, p. 231). The factor analysis revealed four types of gamification users: freedom-oriented (Free Spirit), relationship-oriented (Socialiser), reward-oriented (Player), and change-oriented (Disruptor). The internal consistency of the scales ranges from 0.7 to 0.8.

Sample

273 employees participated in the study, aged between 18 and 68 ($M = 35.53$, $SD = 12.12$). Participants were selected through convenience sampling. Demographic variables (gender, education, employment sector, managerial position) were weighted based on the data from the National Statistics Office. The data were collected online via Google Forms.

Empirical Results

Below are discussed only some statistically significant results, highlighting the roles of individual and organizational factors in determining managers' communication framing preferences. The data analysis was conducted using binary logistic regression due to the dichotomous nature of the dependent variable¹.

Analysis of communication framing preferences by individual factors:

Types of gamification users

Linguistic Frame 1. ML (Motivational Language): Types of gamification users are significant predictors in determining leaders' preference for motivational language; the model is statistically significant ($\chi^2(4) = 40.47$, $p < .001$) and explains between 9.2% (Cox & Snell R^2) and 20.4% (Nagelkerke R^2) of the variance in the dependent variable. The results indicate that leaders' use of motivational language is effective in building relationships with relationship-oriented employees ($B = 0.55$, $S.E. = 0.23$, $Wald = 5.84$, $p < .05$, $Exp(B) = 1.74$). This means that it is beneficial where cooperation and socio-emotional support need to be strengthened. However, it is less effective with innovative and change-oriented personnel ($B = -0.94$, $S.E. = 0.211$, $Wald = 19.81$, $p < .001$; $Exp(B) = 1.74$).

Linguistic Frame 2. Gamified communication elements: Gamified communication involves managers using game elements in the work environment to reduce routine and support employee engagement. Preferences for this frame significantly differ across user types. The model is statistically significant ($\chi^2(4) = 22.34$, $p < .001$, Nagelkerke $R^2 = 6.9\%$), showing that the work frame is preferred by *freedom-oriented* ($B = 0.243$, $S.E. = 0.091$, $Wald = 7.085$, $p = .008$; $Exp(B) = 1.357$) and *change-oriented* employees ($B = 0.243$, $p = .008$, $Exp(B) = 1.275$). *Reward oriented users* show different preferences and favor game-based frame ($B = -0.365$, $S.E. = 0.098$, $Wald = 14.007$, $p < .001$; $Exp(B) = 0.694$).

Linguistic Frame 3. Psychological Distance: Psychological distance refers to whether the manager focuses employees' attention on direct, concrete actions or on more abstract, long-term goals. The model is statistically significant ($\chi^2(4) = 12.76$, $p < .05$, Nagelkerke $R^2 = 4.4\%$). The results show that *relationship-oriented individuals* are more motivated by communication that emphasizes abstract, long-term visions ($B = 0.401$, $S.E.$

¹ The respondents had to choose one phrase out of the pairs of phrases that were *identical in content*. The selected phrase had to be more motivating in terms of communication from the respondent's perspective. We emphasize once again that the phrases in the pairs were different in terms of their presentation form rather than their content.

= 0.171, Wald = 5.514, $p = .019$; $\text{Exp}(B) = 1.494$), while reward *oriented* employees value direct, specific instructions ($B = -0.292$, S.E. = 0.102, Wald = 8.205, $p = .004$; $\text{Exp}(B) = 0.747$).

Linguistic Frame 4. Attribution: Attribution refers to whether the manager emphasizes results/performance quality or the work process itself in communication. A clear differentiation was found in preferences related to attribution ($\chi^2(4) = 32.74$, $p < .001$, Nagelkerke $R^2 = 14.2\%$). Specifically, the manager's communication focusing on performance is more preferred by *freedom/autonomy oriented* individuals ($B = 0.406$, S.E. = 0.202, Wald = 4.057, $p < .05$; $\text{Exp}(B) = 1.501$) and *relationship-oriented* individuals ($B = 0.608$, S.E. = 0.193, Wald = 9.940, $p < .005$; $\text{Exp}(B) = 1.836$), whereas the work focused frame is more preferred by *change-oriented* ($B = -0.384$, S.E. = 0.148, Wald = 6.708, $p < .05$; $\text{Exp}(B) = 0.681$) and *reward-oriented* ($B = -0.610$, S.E. = 0.194, Wald = 9.877, $p < .005$; $\text{Exp}(B) = 0.543$) individuals. This differentiation highlights that the perception of work and results are significantly linked to an individual's motivational structure and the understanding of one's role within the gamification processes.

The study confirms that a unified gamified communication strategy cannot ensure universal effectiveness, as attitudes towards gamified communication are significantly dependent on individual characteristics.

Analysis of preference for communication frames: The role of organizational factors – organizational culture types

This section discusses how organizational culture influences managers' communication style preferences among employees. The research shows that employees' responses to frames are determined not only by cognitive mechanisms (such as framing effects) and individual factors, but also by **cultural-organizational context**, which is one of the main findings of this study. The logistic regression analysis results are as follows:

Linguistic Frame 1: Valence/Risk Choice (Guaranteed Loss vs. Opportunity for Loss). The model is statistically significant ($\chi^2(4) = 19.22$, $p < .005$), explaining from 4.5% (Cox & Snell R^2) to 7.2% (Nagelkerke R^2) of the variance in frame preference. The framing effect varies depending on the type of organizational culture. In a **market-oriented culture**, where the dominant values are predictability and control, employees are more likely to choose the guaranteed loss frame, as it is associated with stability and the preliminary calculation of results. Statistical analysis shows that in a *market culture* ($B = -0.607$, S.E. = 0.179, Wald = 11.472, $p = .001$; $\text{Exp}(B) = 0.545$), the likelihood of choosing the loss opportunity frame by managers is lower; consequently, employees in this culture are more oriented toward predictable and less risky communication. Conversely, in a **hierarchical culture**, which is based on the authority respect and order, employees tend to prefer the *loss opportunity frame* ($B = 0.400$, S.E. = 0.136, Wald = 8.632, $p = .003$; $\text{Exp}(B) = 1.492$). The preference for the loss opportunity frame in a *hierarchical culture* may seem surprising, as hierarchical environments are generally associated with stability, order, and avoidance of uncertainty. This trend may indicate that in hierarchical structures, authority influences

increase employees' acceptance of relatively riskier options that align with managerial proposals. In hierarchical environments, less responsibility lies with employees, which makes managerial authoritative messages particularly influential. This result further demonstrates that framing effect analysis cannot be fully explained by individual cognitive mechanisms alone; it is strongly dependent on institutional environment and cultural norms.

Linguistic Frame 2: Psychological Distance (Long-term Goal: Abstract Instruction vs. Concrete Instruction). The variables that have been selected in advance for the model significantly distinguish the cultures with different preferences for psychological distance frames in communication ($\chi^2(4) = 12.81, p < .05$). The model explains from 3% (Cox & Snell R^2) to 4.6% (Nagelkerke R^2) of the variance in this preference. The analysis of individual variables revealed two statistically significant predictors: In an adhocratic culture, employees are less likely to prefer concrete instructions in leader communication under long-term goals ($B = -0.354, S.E. = 0.146, Wald = 5.867, p < .05; Exp(B) = 0.702$). Consequently, in an adhocratic environment, employees focus more on general principles and frames than on specific steps. In a *market-oriented culture*, employees are more likely to prefer **concrete instructions** under long-term goals ($B = 0.442, S.E. = 0.169, Wald = 6.811, p < .05; Exp(B) = 1.55$). This demonstrates that in the given culture the priority is given to result-oriented, practical approach.

Therefore, in an adhocratic environment, abstract frames used in instructions foster creativity and independent thinking, whereas in a market-oriented culture, performance efficiency and the control of specific steps are more important.

The role of the interaction of individual-organizational factors in the perception of gamification benefits

In the next phase of the research, we introduced a variable related to the perception of the benefits of gamification. First, we would like to note that the overall attitude towards gamified approaches¹ is mostly positive (79.9%). Gamification is particularly effective in stimulating engagement and motivation among young people. The perception of the benefits of gamification in various organizational processes is high ($M = 5.56; SD = 1.11$). Gamification is especially perceived as effective in the contexts of collaboration, performance evaluation, and learning and development.

The preliminary analysis showed that the perception of gamification benefits was significantly predicted by the user types, which means that a positive attitude towards gamification and its perceived benefits largely depend on the individual's motivational profile. At the same time, it was found that organizational culture has virtually no direct effect on the *perception of gamification benefits*, which emphasizes the importance of mediating mechanisms. Specifically, the mediating role of the user types in the relationship between the organizational culture and the perception of gamification benefits was assessed using a simple mediation model (PROCESS model 4).

¹ The study evaluated three aspects of gamification attitude: general attitude (affective), perception of usefulness (cognitive) and engagement motivation (behavioral).

According to the results, the relationship between the organizational culture and the perception of gamification benefits is mediated by the following user types: freedom-oriented, relationship-oriented, and reward-oriented. In all cases, full mediation was confirmed, except for the relationship between hierarchical culture and the perception of gamification benefits, where the reward-oriented type played a partial mediating role.

For illustration, we will present only the example of a *clan culture*. In the case of clan culture, full mediation was confirmed under all three mediator conditions (freedom-oriented, relationship-oriented, and reward-oriented types):

- *Mediator: Freedom-oriented type.* The direct effect of culture on the perception of gamification benefits was not statistically significant ($B = 0.051$, $SE = 0.033$, $p = .121$); however, the indirect effect through the mediation of freedom-oriented type was statistically significant ($B = 0.039$, $BootSE = 0.012$, 95% CI [0.019, 0.066]).
- *Mediator: Relationship-oriented type.* Similarly, the indirect effect of culture was statistically significant ($B = 0.050$, $BootSE = 0.015$, 95% CI [0.024, 0.081]), while the direct effect was not ($B = 0.040$, $SE = 0.034$, $p = .235$).
- *Mediator: Reward-oriented type.* The direct effect of culture remained non-significant ($B = 0.054$, $SE = 0.033$, $p = .106$), whereas the indirect effect was significant ($B = 0.037$, $BootSE = 0.015$, 95% CI [0.012, 0.069]).

The standardized indirect effect size (ranging from .05 to .09) highlights the pivotal role of mediators. Accordingly, the influence of organizational culture on the benefits of gamification occurs not directly, but through the activation of different motivational tendencies. This indicates that organizational cultures affect the perception of the usefulness of gamification precisely by activating certain user types that align with their values. Therefore, the formation of the perception of the benefits of gamification is determined by the organizational culture and the ways in which it influences employees' motivational structures. This conclusion provides a significant theoretical basis for further research on the integration of gamification tools within the organizational behavior and the organizational environment.

Conclusion

The presented research confirms that the effectiveness of linguistic framing in managerial communication depends on the organizational culture and individual characteristics. The organizational culture acts as a critical contextual factor that fundamentally determines the effectiveness of linguistic frames used in managerial communication. The study also highlights the importance of individual traits, which influence the personal preferences for communication styles. Mediation analysis shows that the culture types – clan, adhocratic, market, and hierarchical – influence specific user activation, mostly indirectly affecting perceptions of gamification benefits. The presence of mediation mechanisms further supports the idea that the effectiveness of gamification strategies depends not only on technical solutions but also on the context and alignment with the target audience.

Organizational culture as a semantic frame

According to the theoretical framework of the study, the linguistic (lexical, metaphorical, and message-based) frames determine the perception, interpretation, and cognitive-emotional processing of information (Kahneman & Tversky, 1981; Cacciatore, Scheufele & Iyengar, 2016). The organizational culture defines preferences and the overall system of values within an organization. It encompasses norms, beliefs, symbols, and values that significantly influence how employees interpret work processes and experiences¹. The current research also shows that employees process events and communication specifics through the lens of cultural meanings; culture functions similarly to a semantic frame. Just as linguistic frames shape how we see and evaluate specific information, organizational culture constructs the context in which information gains certain meaning and personality characteristics (such as motivational types) determine how individuals transform this frame into personal motivational processes. As a result, the interaction between culture and personal traits influences perceptions of the usefulness of gamified communication and, ultimately, its effectiveness within the organizational environment.

Future Perspectives

The study was based on accessibility principles, which imposes certain limitations on the data interpretation. The subsequent phase of the study aims to use experimental designs to increase data reliability and analytical potential. At this stage, it can be said that the effective implementation of gamified approaches in organizational settings requires an integrated analysis of organizational culture and individual characteristics. Considering the organizational context and personalizing communication strategies (aligning with cultural and individual profiles) ensure greater employee motivation, engagement, and the overall successful adoption of gamification strategies in organizations.

Bibliography

- American Psychological Association. (2018, April 19). *Frame*. In *APA dictionary of psychology*. <https://dictionary.apa.org/frame>
- Cacciatore, M. A., Scheufele, D. A., & Iyengar, S. (2016). The end of framing as we know it... and the future of media effects. *Mass communication and society*, 19(1), 7-23.
- Deci, E. L., Eghrari, H., Patrick, B. C., & Leone, D. R. (1994). Intrinsic motivation: Understanding and promoting self-regulation in education. In F. Pajares & T. Urdan (Eds.), *Motivation, achievement, and task performance* (pp. 59–85). Information Age Publishing.
- Deterding, S., Dixon, D., Khaled, R., & Nacke, L. E. (2011). From game design elements to gamefulness: Defining “Gamification”. *Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference: Envisioning Future Media Environments*, 9–15.
- Druckman, J. N. (2001). The implications of framing effects for citizen competence. *Political Behavior*, 23(3), 225–256.
- Epley, N., Mak, D., & Idson, L. C. (2006). Bonus or rebate? The impact of framing on spending and saving. *Journal of Behavioral Decision Making*, 19(3), 213–222.

¹ Goffee & Gareth Jones, “What Holds the Modern Company Together?”, 2009

- Flusberg, S. J., Holmes, K. J., Thibodeau, P. H., Nabi, R. L., & Matlock, T. (2024). The psychology of framing: How everyday language shapes the way we think, feel, and act. *Psychological Science in the Public Interest*, 25(3), 105-161.
- Getman, A. P., Yaroshenko, O. M., Demenko, O. I., Lutsenko, O. Y., & Prokopiev, R. Y. (2024). Gamification for staff motivation: Impact on work efficiency and corporate culture at the international level. *Journal of Economics and Management*, 46, 274-299.
- Grünewald, H., Kneip, P., & Kozica, A. (2019). The use of gamification in workplace learning to encourage employee motivation and engagement. *The Wiley handbook of global workplace learning*, 557-575.
- Hauser, D. J., & Schwarz, N. (2020). How metaphorical framing shapes our understanding of cancer. *Journal of the National Cancer Institute. Monographs*, 2020(56), 9–15.
- Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision under risk. *Econometrica*, 47(2), 263–291.
- Kahneman, D., & Tversky, A. (1981). The framing of decisions and the psychology of choice. *Science*, 211(4481), 453–458.
- Kahneman, D., & Tversky, A. (1984). Choices, values, and frames. *American Psychologist*, 39(4), 341–350.
- Lakoff, G. (1996). *Moral politics: What conservatives know that liberals don't*. University of Chicago Press.
- Lakoff, G. (2008). *The political mind: Why you can't understand 21st-century American politics with an 18th-century brain*. Viking.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press.
- Lieberoth, A. (2015). Shallow gamification: Testing psychological effects of framing an activity as a game. *Games and Culture*, 10(3), 229-248.
- Lieberoth, A., Møller, J. F., & Marin, A. (2014). Gamification in organizational contexts: A systematic review of empirical studies. *Proceedings of the 8th European Conference on Games Based Learning*, 282–290.
- Marczewski, A. (2015). Even ninja monkeys like to play: Gamification, game thinking & motivational design. Andrzej Marczewski.
- Mazaraki, A., Melikhova, O., & Kupriichuk, V. (2021). Gamification as a tool for human capital management: Theoretical aspects. *Business Ethics and Leadership*, 5(3), 79–86.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.
- Thibodeau, P. H., Crowder, J. P., Flusberg, S. J., & Paul, D. H. (2019). Metaphorical framing in health messages. *Health Communication*, 34(14), 1643–1650.
- Thibodeau, P. H., Hendricks, R. K., & Boroditsky, L. (2017). How linguistic metaphor frames political debate: The case of immigration. *Cognitive Research: Principles and Implications*, 2(1), 25.
- Tondello, G. F., Wehbe, R. R., Diamond, L., Busch, M., Marczewski, A., & Nacke, L. E. (2016, October). The gamification user types hexad scale. In *Proceedings of the 2016 annual symposium on computer-human interaction in play* (pp. 229-243).
- Tyler, U. T. (2018). *Organizational Culture Assessment Instrument*. Zwolle, Netherlands, 41.
- Vesa, M. (2021). Organizational Gamification: Roots, Readings, Directions. In *Organizational Gamification* (pp. 3-19). Routledge.

მშობელთან ურთიერთობის თავისებურებები და მოზარდის პრობლემური ქცევა

თინათინ ბანძელაძე,¹ სალომე საფარიძე²

აბსტრაქტი

მოზარდობის პერიოდში მშობელსა და შვილს შორის ჩამოყალიბებული ურთიერთობის პატერნი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს პრობლემური ქცევის განვითარების ან პრევენციის პროცესში. მოცემული კვლევა მიზნად ისახავს პოზიტიური მშობლობის ორი ასპექტის – უპირობო მიმღებლობისა და პოზიტიური დისციპლინის – კავშირების შესწავლას მოზარდების პრობლემურ ქცევებთან. კვლევისთვის გამოვიყენეთ თვისებრივი მეთოდი – სიღრმისეული ინტერვიუ, რომელშიც მონაწილეობა მიიღო სულ 20-მა რესპონდენტმა: ათმა მოზარდმა (12–17 წლის ასაკში) და მათმა მშობლებმა. ინტერვიუ მოიცავდა ისეთ საკითხებს, როგორიცაა მშობელსა და შვილს შორის დამკვიდრებული ურთიერთობის პატერნები, მშობლობის სტილი, აგრეთვე, მოზარდების ქცევითი სირთულეებისა და მათი გამომწვევი ფაქტორების აღქმა. მიღებული შედეგები მიუთითებს, რომ მშობლების მხრიდან უპირობო მიმღებლობასა და პოზიტიური დისციპლინის გამოყენებას მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს მოზარდთა ქცევით სირთულეებზე. განსაკუთრებით აღსანიშნავია მიგნება, რომელიც მიუთითებს მამის მხრიდან პოზიტიური დისციპლინის, ხოლო დედის მხრიდან უპირობო მიმღებლობის როლზე მოზარდების ქცევით სირთულეებთან მიმართებით. ანალიზის შედეგები ხაზს უსვამს იმ ფსიქოსოციალურ რესურსებს, რომლებიც ხელს უწყობს მოზარდთა კეთილდღეობას და იცავს მათ სარისკო ქცევისაგან. კვლევის საფუძველზე შემუშავდა რეკომენდაციები ფსიქოკონსულტირების სფეროს წარმომადგენლებისთვის როგორც მშობლებთან მუშაობის, ასევე საგანმანათლებლო და პრევენციულ პროგრამებთან მიმართებით, რომლებიც მიმართულია ახალგაზრდებში პრობლემური ქცევის შემცირებისკენ.

საკვანძო სიტყვები: მოზარდთა პრობლემური ქცევა, აღზრდის სტილი, უპირობო მიმღებლობა, პოზიტიური დისციპლინა

1. შესავალი

მოზარდობა ადამიანის განვითარების ერთ-ერთი ყველაზე დინამიკური და სენსიტიური ეტაპია, რომელიც ხასიათდება ბიოლოგიური, ფსიქოლოგიური და სოციალური ცვლილებების ინტენსიური ურთიერთქმედებით. ამ ასაკში მნიშვნელოვნად იზრდება გარემოს, განსაკუთრებით კი ოჯახური კონტექსტისა და მშობლებთან ურთიერთობის გავლენა მოზარდის ქცევის ფორმირებასა და ფსიქოსოციალურ კეთილდღეობაზე.

თანამედროვე კვლევები ხაზს უსვამს იმას, რომ თბილი, თანმიმდევრული და ემპათიური ურთიერთობები ასოცირდება მოზარდების უკეთეს ემოციურ რეგულაციასთან, აგრესიის დაბალ დონესთან, სტრესთან გამკლავების ეფექტიან სტრატეგიებთან და აკადემიური თუ პირადი მიღწევის მოტივაციის ამაღლებასთან (Ary, et.al., 1999;

¹ თინათინ ბანძელაძე, ფსიქოლოგიის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

² სალომე საფარიძე, ფსიქოლოგიის მაგისტრი. კავკასიის უნივერსიტეტი.

Chambers, et.al., 2001). პირიქით, მშობლებთან დისტანცირებული, არამდგრადი ან მტრული ურთიერთობები მნიშვნელოვნად ზრდის ექსტერნალიზებული (მაგ., აგრესია, ქურდობა) და ინტერნალიზებული (მაგ., შფოთვა, დეპრესია) ქცევითი სირთულეების განვითარების რისკს (Hoeve, et. Al., 2009; Hoeve, et.al., 2011).

მოზარდთა ფსიქოსოციალური განვითარების თანამედროვე თეორიული მიდგომები მშობლობის პოზიტიურ სტილს აფასებს, როგორც ერთ-ერთ გადამწყვეტ ფაქტორს ჯანსაღი ადაპტაციისთვის (Kaufman, et.al., 2000; Kaufman, et.al., 2020). პოზიტიური მშობლობა ეფუძნება ორ ფუნდამენტურ კომპონენტს – უპირობო მიმღებლობასა და პოზიტიური დისციპლინის პრაქტიკას. უპირობო მიმღებლობა გულისხმობს მოზარდის, როგორც დამოუკიდებელი პიროვნების, მიღებასა და სიყვარულს მისი ქცევის მიუხედავად, რაც აძლიერებს ბავშვის თვითღირებულების განცდას (Coatsworth, 2015; Milevsky, et.al., 2007; Nelsen, J., 1981). თავის მხრივ, პოზიტიური დისციპლინა ემყარება არა ავტორიტარულ კონტროლსა და დასჯას, არამედ ემპათიურ, განმარტებით მიდგომასა და საზღვრების დასახვას, რაც ხელს უწყობს მოზარდის პასუხისმგებლობის განცდისა და თვითრეგულაციის უნარის განვითარებას (Khaleque, A., 2013).

საერთაშორისო ლიტერატურაში საკითხის მრავალმხრივი განხილვის მიუხედავად, საქართველოში ამ საკითხზე ემპირიული მტკიცებულება კვლავ შეზღუდულია. არსებული მონაცემები, ძირითადად, აღზრდის ზოგად სტილზეა კონცენტრირებული და ნაკლებად იკვლევს კონკრეტული კომპონენტების, მაგალითად, დისციპლინის მეთოდებისა და მიმღებლობის ხარისხის კავშირს მოზარდის ქცევასთან. განსაკუთრებით იშვიათია დედისა და მამის როლების დიფერენცირებული ანალიზი, რაც ქმნის მნიშვნელოვან კვლევით ღირებულებას ამ სფეროში (Dreikurs, 1999).

წარმოდგენილი კვლევა, რომელიც ეფუძნება თვისებრივ მიდგომას, მიზნად ისახავს იმ სუბიექტური გამოცდილებების და აღქმების ანალიზს, რომლებიც მოზარდებს აქვთ მშობელთან ურთიერთობის კონტექსტში – უპირობო მიმღებლობისა და პოზიტიური დისციპლინის ქრილში. კვლევის ფარგლებში ჩატარდა სიღრმისეული ინტერვიუები 12–17 წლის მოზარდებთან და მათ მშობლებთან. ინტერვიუები მოიცავდა თემებს, რომლებიც შეეხებოდა ურთიერთობების ხასიათს, დისციპლინის პრაქტიკას, მხარდაჭერის ხარისხსა და პრობლემური ქცევის გამოვლინებებს. ამ მეთოდმა საშუალება მოგვცა განგვეხილა არა მხოლოდ ქცევითი ტენდენციები, არამედ ის პერსონალური ინტერპრეტაციებიც, რომლებსაც მოზარდები აძლევენ საკუთარ გამოცდილებას მშობლებთან ურთიერთობისა და ქცევით სირთულეებთან მიმართებით.

2. ლიტერატურის მიმოხილვა

მოზარდების პრობლემური ქცევის კვლევა ფსიქოლოგიაში ერთ-ერთ აქტუალურ და კომპლექსურ სფეროს წარმოადგენს. პრობლემური ქცევა განიმარტება, როგორც სოციალური ან/და ლეგალური ნორმებისგან გადახრა, რომელსაც მოჰყვება სოციალური კონტროლით გათვალისწინებული რაიმე ტიპის რეაგირება, იქნება ეს სხვების მხრიდან იგნორირება, არმონივნება, გაკიცხვა, ადმინისტრაციული სასჯელი თუ, უკიდურეს შემთხვევაში, დაპატიმრება. პრობლემური ქცევა ბიოფსიქოსოციალური განვითარების სფეროში არსებული დამცავი და რისკფაქტორების რთული ურთი-

ერთქმედების შედეგია. მისი გავრცელებული ფორმებია აგრესია, ქურდობა, ნივთიერებების მოხმარება, თვითდაზიანება, სახლიდან გაქცევა და სხვა (Jessor, 1991).

მოზარდობის პერიოდი განსაკუთრებით მგრძნობიარეა პრობლემური ქცევის განვითარების თვალსაზრისით, რაც დაკავშირებულია ამ ასაკისთვის დამახასიათებელ ბიოფსიქოსოციალურ ტრანსფორმაციასთან, რომელიც მოიცავს ჰორმონულ ცვლილებებს, ემოციური არასტაბილურობის ზრდას, იმპულსურობასა და იდენტობის ძიებას (Berger, 2018, Gagoshidze, 2021). დასაშვებია, რომ რისკის ქვეშ მყოფი მოზარდების – მაგალითად, იმ ბენეფიციარების, რომლებიც სსიპ დანაშაულის პრევენციის, არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულებისა და პრობაციის ეროვნული სააგენტოს არასრულწლოვანთა რეფერირების ცენტრში არიან გადამისამართებულნი – საჭიროებები და თავისებურებები არსებითად განსხვავდება ზოგადი პოპულაციის მოზარდებისგან. აღნიშნული მოზარდები ხშირად განიცდიან მრავალფეროვან სტრესორებს, მათ შორის სიღარიბეს, ოჯახურ ძალადობასა და ფსიქიკური ჯანმრთელობის სირთულეებს, რაც აუცილებლად უნდა იქნას გათვალისწინებული მათი ქცევისა და აღქმების ინტერპრეტაციის პროცესში. სწორედ, ამ მაღალი რისკის ჯგუფის სუბიექტური გამოცდილებები წარმოადგენს მიმდინარე კვლევის ანალიზის მთავარ საგანს (Center for Referral of Juveniles, 2024).

მოზარდთა პრობლემური ქცევის კონტექსტის შესწავლისას მნიშვნელოვანია გავითვალისწინოთ მშობლებთან ურთიერთობის ფორმა და ხარისხი, რაც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მოზარდის განვითარებაზე. მოზარდები ერთდროულად ცდილობენ მშობლებისაგან დამოუკიდებლობის მოპოვებას და ემოციური მხარდაჭერის შენარჩუნებას. მშობლებთან არსებული კავშირი განაპირობებს მოზარდის თვითშეფასებას, თვითრეგულაციას და სოციალური ქცევის ნორმების ჩამოყალიბებას (Gorrese & Ruggieri, 2012).

დიანა ბაუმრიდის აღზრდის სტილის თეორია წარმოადგენს კლასიკურ მოდელს, რომლის მიხედვითაც, აღზრდის სხვადასხვა სტილი უშუალოდ განსაზღვრავს მოზარდის ქცევასა და ფსიქოლოგიურ მდგომარეობას. თეორია მშობელთა ქცევის კლასიფიკაციისთვის ორ მთავარ განზომილებას იყენებს: კონტროლის ხარისხსა და სითბოს გამოხატვას (Baumrind, 1967; Baumrind, 1991). ამ განზომილებების კომბინაციის საფუძველზე მოდელი აღწერს ოთხ ძირითად სტილს: ავტორიტარულს, ავტორიტეტულს, ინდიფერენტულს და ლიბერალურს (Baumrind, 1991). კვლევები მიუთითებს, რომ ავტორიტეტული სტილი, რომელიც სითბოს მაღალ დონესა და ზომიერი კონტროლის კომბინაციას მოიცავს, ხელს უწყობს მოზარდის დამოუკიდებლობისა და პასუხისმგებლობის განცდის განვითარებას (Baumrind, 1991; Steinberg, 2001). ინდიფერენტული და ავტორიტარული სტილები კი ხშირად ასოცირდება ქცევით პრობლემებთან და ფსიქოლოგიურ დისბალანსთან (Maccoby & Martin, 1983). მიუხედავად იმისა, რომ თითოეული სტილი განსხვავებულად ხასიათდება, ყველა მათგანს ერთობლივად შეუძლია განსაზღვროს, თუ როგორ უკავშირდება მშობლის ქცევა მოზარდის სოციალური და ფსიქოლოგიური ადაპტაციის ხარისხს. აქედან გამომდინარე, აუცილებელია, ყურადღება გავამახვილოთ აღზრდის ერთ-ერთ ყველაზე პრაქტიკულ და ხშირად გამოყენებად ასპექტზე – დისციპლინაზე, რომელიც შეიძლება იყოს როგორც პოზიტიური,

ისე ნეგატიური და მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მოზარდის ქცევაზე და ფსიქიკურ ჯანმრთელობაზე.

დისციპლინა წარმოადგენს აღზრდის მნიშვნელოვან კომპონენტს, რომელიც ემსახურება მოზარდის ქცევის ფორმირებას. პოზიტიური დისციპლინა ეფუძნება წესების განმარტებას, თანაგრძნობას და მოზარდის ჩართულობას გადაწყვეტილების მიღების პროცესში (Gershoff, 2002). ნეგატიური დისციპლინა, რომელიც ხშირად უკავშირდება დასჯას, მუქარასა და კონტროლს, ზრდის წინააღმდეგობას, აგრესიასა და უნდობლობას როგორც ოჯახურ, ისე სასკოლო გარემოში (Gershoff & Grogan-Kaylor, 2016). თანამედროვე კვლევები ადასტურებს, რომ პოზიტიური დისციპლინა უფრო ეფექტურია მოზარდების პოზიტიური ქცევის ნახალისებისა და პრობლემური ქცევის შემცირების კუთხით (Kazdin, 2005). შესაბამისად, აუცილებელია გავიაზროთ, როგორ აღიქვამენ მოზარდები მშობლისგან მიღებული დისციპლინის სხვადასხვა ფორმას, განსაკუთრებით იმ კონტექსტში, სადაც მნიშვნელოვანი ფაქტორია მშობლის მიერ გამოხატული უპირობო ან პირობითი მიმღებლობა, რაც მოიცავს მშობლის დამოკიდებულების ხარისხსა და ემოციური მხარდაჭერის გამოვლენას.

მშობლის მიერ ბავშვის პიროვნების მიმღებლობის ფორმა განსხვავებულად ზემოქმედებს მის ფსიქიკურ განვითარებასა და ქცევის ფორმირებაზე. უპირობო მიმღებლობა გულისხმობს ბავშვის პიროვნების სრულ აღქმასა და სიყვარულს, განურჩევლად მისი ქცევის შედეგებისა (Rogers, 1961; Rohner, 2004). ეს მიდგომა ხელს უწყობს მოზარდის თვითშეფასების, უსაფრთხოების განცდისა და ემოციური კეთილდღეობის განვითარებას (Rohner, 2004). პირობითი მიმღებლობა კი აყალიბებს მოზარდის წარმოდგენას იმის შესახებ, რომ მისი ღირებულება დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ იქცევა და რამდენად აკმაყოფილებს სხვების მოლოდინებს (Rohner, 2004). ამგვარი დამოკიდებულება ხშირად ასოცირდება შფოთვისთან, დეპრესიასთან და ექსტერნალიზებული ქცევითი სირთულეების განვითარების რისკთან (Barber et al., 2010).

ლიტერატურის მიმოხილვაში წარმოდგენილი თეორიული და ემპირიული ხედვები მიმოიხილავს მშობლის აღზრდის სტილს, დისციპლინურ მიდგომებსა და მოზარდების ქცევით და ემოციურ განვითარებას შორის კავშირს. ბაუმრიდის აღზრდის სტილის თეორია და მასთან დაკავშირებული კვლევები მიუთითებს, რომ მშობლის დამოკიდებულება და დისციპლინის ფორმა მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მოზარდის სოციალური ადაპტაციის ხარისხსა და ფსიქიკურ მდგომარეობაზე. განსაკუთრებით ხაზგასმულია პოზიტიური დისციპლინისა და უპირობო მიმღებლობის როლი მოზარდის თვითშეფასების, დამოუკიდებლობისა და ქცევითი პრობლემების პრევენციაში, მაშინ როცა ნეგატიური დისციპლინა და პირობითი მიმღებლობა დაკავშირებულია ფსიქოსოციალური განვითარების როგორც შინაგან, ასევე გარეგნულ სირთულეებთან. თეორიული ჩარჩო და ემპირიული კვლევები აყალიბებს მოცემული კვლევის მიზანს, რომელიც ორიენტირებულია შეისწავლოს, როგორ აღიქვამენ მოზარდები მშობლის აღზრდის სტილს და დისციპლინურ მიდგომებს და რა გავლენას ახდენს ეს მათ ქცევაზე და ემოციურ რეაქციებზე; ასევე, გამოავლინოს აღზრდის ის პრაქტიკები, რომლებიც ამცირებს პრობლემური ქცევის გამოვლენის ალბათობას.

3. მეთოდი

3.1. კვლევის მონაწილეები

თვისებრივი კვლევის მონაწილეთა შერჩევა ეფუძნებოდა ორ ძირითად კრიტერიუმს: 1) ასაკი-12 დან 17 წლამდე არასრულწლოვნები და მათი მშობლები; 2) მოზარდის ქცევითი პრობლემები, რის გამოც ისინი გადამისამართდნენ სსიპ დანაშაულის პრევენციის, არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულებისა და პრობაციის ეროვნული სააგენტოს არასრულწლოვანთა რეფერირების ცენტრში. კვლევის დაწყებამდე ცენტრს მიეწოდა ოფიციალური წერილი კვლევის შესახებ, და მიღებული თანხმობის საფუძველზე დაიწყო მონაცემთა შეგროვება.

კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 10-მა არასრულწლოვანმა (12 -17 წლის ასაკის) და მათმა მშობლებმა. არასრულწლოვანთაგან 8 იყო ბიჭი და 2 – გოგონა; მშობლების შემთხვევაში – 7 დედა და 3 მამა. თითოეული რესპონდენტისგან მიღებული იყო ზეპირი ინფორმირებული თანხმობა ინტერვიუში მონაწილეობის შესახებ. განმარტებული იყო კვლევის მიზანი, პროცედურები, კონფიდენციალურობა და მონაწილეობის ნებაყოფლობითი ხასიათი. ყველა მონაწილე წინასწარ იყო ინფორმირებული აუდიოჩანაწერის განხორციელების შესახებ. ინტერვიუები ჩატარდა 2024 წლის მაის-ივნისის პერიოდში.

3.2. მონაცემთა შეგროვება და ანალიზი

თვისებრივი მონაცემების შესაგროვებლად გამოვიყენეთ ნახევრადსტრუქტურირებული სიღრმისეული ინტერვიუ. ინტერვიუს საშუალო ხანგრძლივობა შეადგენდა 45 წუთს. ინტერვიუება განხორციელდა სსიპ დანაშაულის პრევენციის, არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულებისა და პრობაციის ეროვნული სააგენტოს არასრულწლოვანთა რეფერირების ცენტრების სივრცეებში – თბილისსა და ბათუმში.

მონაცემების შეგროვების შემდეგ მომზადდა ინტერვიუების სრული ტრანსკრიპცია. შემდგომ ეტაპზე გამოვიყენეთ თვისებრივი კონტენტანალიზის მეთოდი, რომელიც მიზნად ისახავს დიდი მოცულობის ტექსტის სტრუქტურირებულ შეჯამებას და ძირითადი შედეგების იდენტიფიცირებას.

თემატური კონტენტანალიზი განხორციელდა შემდეგი ეტაპების მიხედვით: ანალიზის შემოკლებული ერთეულების გამოყოფა – ტექსტის შემცირება ისე, რომ შენარჩუნდეს მისი არსებითი შინაარსი; კოდირება – იარლიყების შექმნა, რომლებიც აღწერენ თითოეულ შემოკლებულ ანალიზის ერთეულს; კატეგორიზაცია – კონტექსტითა და შინაარსით ერთმანეთთან დაკავშირებული კოდების დაჯგუფება. კატეგორიები უნდა პასუხობდეს შეკითხვებს: რა? სად? როდის? ვინ?; თემების ფორმულირება – კატეგორიებისგან გამომდინარე, ხდება მონაცემების ინტერპრეტაცია და კვლევის მთავარ კითხვებზე პასუხის ფორმულირება: რა? როგორ? რატომ?

4. შედეგები

მშობლებისა და მოზარდების ინტერვიუების თვისებრივი კონტენტანალიზის საფუძველზე გამოიკვეთა რამდენიმე თემა, რომლებიც განხილულია შედეგების ნაწილში. ეს თემებია: მშობლების მიერ გამოყენებული აღზრდის სტილი და ურთიერთობე-

ბის დახასიათება წარსულსა და აწმყოში; მოზარდის რთული ქცევა – მისი გამომწვევი ფაქტორებისა და მართვის სტრატეგიების აღქმა მშობლების პერსპექტივიდან; თავად მოზარების დამოკიდებულება მშობლების მიერ გამოყენებულ ქცევის მართვის სტრატეგიების მიმართ და მშობლების პერსპექტივა მომავალში ურთიერთობათა ცვლილების მიმართულებით.

4.1. მშობლების აღზრდის სტილი. ურთიერთდამოკიდებულება წარსულსა და აწმყოში

ანალიზის შედეგად გამოიკვეთა, რომ რთული ქცევის მქონე ბავშვების ოჯახებში გავრცელებულია სამი ძირითადი აღზრდის სტილი: ავტორიტარული, ლიბერალური და ინდიფერენტული. თითოეულ მათგანს ახასიათებს განსხვავებული მიდგომა, თუმცა ყველა შემთხვევაში შეინიშნება ბავშვის ქცევისა და პიროვნულ განვითარებაზე უარყოფითი გავლენა. აღზრდის სტილი, ასევე, განსაზღვრავს მშობელსა და შვილს შორის ურთიერთობის ხარისხს. ხშირ შემთხვევაში, ეს ურთიერთობა კონფლიქტურ და ნეგატიურ ხასიათს იძენს, რაც ამცირებს რაციონალური კომუნიკაციის შანსებს. ინტერვიუების მიხედვით, ზოგიერთ ოჯახში დედა და მამა მიმართავენ განსხვავებულ აღზრდის სტილს. ერთი მშობელი ხშირად გამოხატავს მკაცრ კონტროლს, მეორე კი შედარებით ლმობიერ დამოკიდებულებას ავლენს:

„მამაჩემი უფრო „ჩილ“ ტიპია, ყველაფერს უდგება ფილოსოფიურად. არ იყენებს რაიმეს აკრძალვას, დედაჩემი კიდე პირიქით“ (ბიჭი, 14 წლის);

„დედა, როცა ვინმე რამეს მიკრძალავს, მხარს მიჭერს. მაგალითად, თუ მამამ ჩამომართვა ტელეფონი დედა მიბრუნებს. თხოვნით ბევრი რამე ჭრის დედასთან, მარა მამასთან არა“ (ბიჭი 13 წლის);

„როცა წარსულში რამეს ვაშავებდი, დედაჩემი ყოველთვის დამისვამდა და მიხსნიდა მაგალითებით რატომ იყო რაღაცა არასწორი და როგორ იყო სწორი. მამაჩემი კიდე ეგრევე ყვირილს იწყებდა და არ ყოფნიდა ახსნის ნერვები. გამოსავალს მარტო აკრძალვებში ხედავდა, იქ არ ნახვალ აქ არ ნამოხვალ და ასე“ (ბიჭი, 14 წლის);

„მამაჩემი ყოველთვის ყველაფერს უხეშად და ცუდად გამოხატავს, უნდა რომ შიშით გამაკეთებოთ რაღაცეები, მარა ეგ მგონი უფრო ბავშვობაში ჭრიდა ახლა იმდენად აღარ. დედაჩემთან ყოველთვის უფრო ახლო ურთიერთობა მქონდა“ (ბიჭი, 12 წლის).

მშობლების განსხვავებული აღზრდის სტილი დაკავშირებულია ბავშვების განსხვავებულ დამოკიდებულებასთან მათ მიმართ. რთული ქცევის მქონე არასრულწლოვნები ხშირად აწყდებიან პრობლემებს სკოლაში ან სამართალდამცავებთან, თუმცა ისინი უპირატესად უზიარებენ ამ პრობლემებს იმ მშობლებს, რომლებიც ნაკლებად გამოხატავენ კრიტიკულ დამოკიდებულებას და ავლენენ მხარდაჭერას:

„თუ რამე პრობლემაა მამიკოს კი, დედიკოს არ ვუყვები. ვუყვები რის გამო დაიწყო კამათი, როგორ წავიდა ამბები და ასე. დედიკოს არ ვუყვები. მერე ძაან ბრაზდება, ყვირილს იწყებს და თან მეჩხუბება რატომ არ მითხარითოლ მერე ძირი-

თადად ვატყუებ არ მიქნია მეთქი. მამიკო ცდილობს ახსნას, რომ აი არ გამოგადგება, ვერაფერს ვერ მიაღწევ და ასე...“ (ბიჭი, 13 წლის);

„დედაჩემთან ძალიან კარგი და ახლო ურთიერთობა მაქვს, არ არსებობს მემგონი საკითხი, რომელზეც არ შემიძლია რომ არ ვესაუბრო და მისგან მხარდაჭერა არ მივიღო. ჩემი მეგობარია“ (გოგო 16 წლის);

„პრობლემის შესახებ თუ იგებს მამაჩემი ინყებს ჩხუბს, აკრძალვებს მარა უკვე მაგაზეც აღარ მაქრეაქცია და მაინც ისე ვაკეთებ როგორც მინდა. დედაჩემიც ბრაზდება მარა უმეტესად მალე ავინყდება და ცდილობს ამიხსნას რაღაცეები. ასევე უნდა, რომ მისი ხათრით გავაკეთო რაღაცეები, მაგალითად ადრე მივიდე სახლში, ვუბასუხო ტელეფონზე და ასე რა. ხანდახან ვუსრულებ თხოვნას, ხანდახან როცა გაბრაზებული ვარ არა“ (ბიჭი, 14 წლის).

ზოგიერთი რესპონდენტი პრობლემებს არცერთ მშობელს უზიარებს. ამის მიზეზები განსხვავებულია: ნაწილი ფიქრობს, რომ ეს სისუსტის გამოხატვაა, რისი კულტურივრებაც ხშირად მამების მხრიდან ხდება – „ბიჭებმა პრობლემები თავად უნდა მოაგვარონ“. სხვა მოზარდები მშობლების შესაძლო ნეგატიურ რეაქციას ან მათ ემოციურ მდგომარეობას უფროთხილდებიან და, შესაბამისად, თავს იკავებენ გაზიარებისგან. კვლევამ აჩვენა, რომ ბავშვების ნაწილი მშობლების მხარდაჭერის მიმართ დაბალი მოლოდინით არის განწყობილი:

„რავი, პრობლემის შესახებ რატომ უნდა გავუზიარო ვინმეს?! არც მამაჩემს და არც დედაჩემს... ჩემით ვაგვარებ და სამომავლოდაც მოვაგვარებ“ (ბიჭი, 13 წლის);

„პრობლემის შესახებ არავის არ ვუზიარებ, ნუ ისე მაქვს ნასწავლი რო დასმენა ტეხავს, ამიტომ ჩემით ვაგვარებ პრობლემებს“ (ბიჭი, 14 წლის);

„თუ რამე პრობლემა მაქვს დედას ვუზიარებ ხოლმე, მაგრამ ალბათ გააჩნია რა პრობლემაა. ყველა სიტუაციაზე სხვადასხვა რეაქციები აქვს, ამიტომ თუ რამე ისეთი სერიოზულია არ ვყვები“ (გოგო 17 წლის);

„ძირითადად არაფერს არ ვუზიარებ, არც პრობლემას და არც რავი რამე სასიხარულოს. იმიტო რო სულ დაღლილები არიან და ხშირად არააქვთ იმის თავი, რომ მელაპარაკონ. თურამე ვცდილობ ჩემით გავუმკლავდე, იმიტო არა რო ტეხავს დახმარების თხოვნა, პროსტა მე ვსწავლობ გამკლავებას. ზედმეტი გახსნილობა ვფიქრობ ცუდია“ (ბიჭი 14 წლის);

„ერთხელ სკოლის კედლების მოხატვა დამაბრალეს, მერე გაირკვა, რომ სხვამ გააკეთა. მარა მანამდე დედაჩემმა მე დამადანაშაულა და მსაყვედურობდა“ (ბიჭი 12 წლის).

ინტერვიუების საფუძველზე გამოიკვეთა, რომ რთული ქცევის მქონე არასრულწლოვნებს ხშირად აქვთ კონფლიქტური გამოცდილება მშობლებთან. ეს კონფლიქტი მოიცავს როგორც ფსიქოლოგიურ და ფიზიკურ ძალადობას, ისე აკრძალვებს, დაძაბულ საუბრებსა და დაპირისპირებას:

„ადრე მე და მშობლებს პრობლემები გვექონდა უფრო, საერთოდ ვერ ვუგებდით ერთმანეთს. ერთხელ მამაჩემს ვუჩივლე კიდეც, იძალადა ჩემზე. მაშინდელთან შედარებით ახლა ძაან კაი ურთიერთობა გვაქ“ (ბიჭი, 14 წლის);

მშობელთან ურთიერთობის თავისებურებები და მოზარდის პრობლემური ქცევა

„ბავშვობაში მშობლებთანაც რთული ურთიერთობა მქონდა. მათაც ხშირად კონდათ კონფლიქტი, სულ ჩხუბობდნენ“ (ბიჭი, 15 წლის);

„ამჟამად მშობლებთან ნორმალური ურთიერთობა მაქ, ადრინდელთან შედარებას არაა. ახლა უფრო ნორმალურად რეაგირებენ რაღაცეებზე, აღარაა ის ძველი ამბები რაც იყო. ფსიქოლოგთან სიარულმა კარგად იმოქმედა ჩემზეც და მშობლებზეც“ (ბიჭი, 14 წლის).

კვლევის ფარგლებში, ასევე, გამოვლინდა, რომ არასრულწლოვნებს მშობლებთან კონფლიქტი აქვთ არა მხოლოდ ქცევის, არამედ გარეგნობის გამო. რესპონდენტთა უმეტესობა გამოიჩინა არასტანდარტული გარეგნობით – ფერადი თმით, ტატუებით, პირსინგებით და ინდივიდუალური ჩაცმის სტილით. ეს ხშირად იწვევს მშობლებსა და ოჯახის სხვა წევრებში უკმაყოფილებას, რომელსაც თან ახლავს სიტყვიერი შეურაცხყოფა და აკრძალვები. შვილებს ადარებენ უსახლკაროებს ან ოჯახისთვის სირცხვილის მომტან პირებს:

„სულ ეპატაჟური სტილი მქონდა. ადრეც ხშირად ვიცვლიდი ჩაცმის სტილს. ნუ არ მოსწონდათ ეს ჩემებს, მიკრძალავდნენ კიდეც მაგრამ არ ჭრის ეგ“ (ბიჭი, 14 წლის);

„ბებიჩემი თითქმის ყოველ დღე მეუბნება რას გავხარო, მეზობლები რას ფიქრობენ ჩვენზე ღმერთმა იცისო და ასეთები რა“ (ბიჭი, 13 წლის).

შეჯამების სახით შეიძლება ითქვას, რომ რესპონდენტთა ოჯახებში გავრცელებულია არაეფექტური აღზრდის სტილი – ავტორიტარული, ლიბერალური და ინდიფერენტული, რაც ხშირად განსაზღვრავს მშობლებთან ურთიერთობის კონფლიქტურ და ემოციურად დისტანციურ ხასიათს. ბავშვები უპირატესად ერთ-ერთი მშობლის მიმართ ავლენენ ნდობას, უმეტესად მასთან, ვისგანაც მეტი ემპათია და ნაკლები კონტროლი ვლინდება. მშობლების დამოკიდებულება ხშირად ასახავს დისციპლინის ტრადიციულ, ზოგჯერ ძალადობრივ ფორმებს და ნაკლებ ყურადღებას უთმობს ემოციური რეგულაციისა და მხარდაჭერის განვითარებას. პრობლემების დამალვა, კომუნიკაციის ნაკლებობა და გარეგნობის გამო კრიტიკა ქმნის არასტაბილურ ფსიქოსოციალურ ფონს, რომელიც ხელს უწყობს რისკიანი ქცევის გაღრმავებას და თავდაცვის მექანიზმების ფორმირებას, მშობლების მიმართ უნდობლობის ფონზე.

4.2. რთული ქცევის ფაქტორები და მართვის სტრატეგიები: მშობელთა პერსპექტივა

ინტერვიუებისას მშობლებს ვკითხეთ, რას მიიჩნევენ შვილების ქცევაში „რთულად“. გამოიკვეთა, რომ მშობლების ნაწილმა ადეკვატურად შეაფასა ქცევის სირთულე და აღწერა ისეთი ფორმები, როგორიცაა ქურდობა, სუიციდის მცდელობა, თვითდაზიანება, კონფლიქტები თანატოლებსა და მასწავლებლებთან, ფსიქოპათიური ნივთიერებების მოხმარება. მშობლების გამოცდილებით, ქცევის სირთულე ინდივიდუალურად ვლინდებოდა: ზოგის შემთხვევაში გარდატეხის პერიოდში, სხვებთან კი – უფრო ადრე.

„მე ვფიქრობ, რომ ზოგადად, რთული ქცევა არის ის ქცევა რომელიც როგორც საკუთარ თავს, ასევე სხვასაც აზიანებს. ჩემი შვილის შემთხვევაში ეს არის სასმელის ნაადრევ ასაკში მოხმარება, თამბაქოს და ნივთიერებების მოწევა, სკოლის გაცდენა, გაურკვეველი წარმომავლობის სამეგობრო წრის შექმნა. თავდაპირველად რთული ქცევა შევნიშნე ალბათ უფრო პანდემიის პერიოდში, თან გარდატეხის ასაკს დაემთხვა“ (დედა);

„9 წლის იყვნენ პირველად რომ შევნიშნე. რთული ქცევა ისაა, რომ იპარავენ. სახლიდან მიდიან და რამდენიმე დღე არ მოდიან“ (დედა);

„ვფიქრობ ისაა რთული ქცევა, რომ იპარავს ხშირად, სულ პოლიციაში ვართ გამოკითხვებზე. სახლიდან გადის და ხან რამდენიმე დღე არ მოდის ან ძაან გვიან მოდის. არასდროს არ ვიცი სადაა, არ პასუხობს ტელეფონსაც“ (დედა);

„მისი რთული ქცევა ისაა, რომ კონფლიქტი აქვს მასწავლებლებთან, ჩხუბი მოუვიდა ბავშვებთან“ (მამა).

მიუხედავად ამისა, რამდენიმე მშობელი ქცევის სირთულეს ვერ აცნობიერებდა და მას ბავშვურ სიცლქეს ან ასაკობრივ თავისებურებებს უკავშირებდა:

„მე არ ვთვლი, რომ რთული ქცევის ბავშვია, უბრალოდ ცელქი ბავშვია. ამის გამო ექმნება პრობლემები“ (დედა);

„ეს არის უბრალოდ მისი ასაკისთვის დამახასიათებელი. რაღაცა პერიოდის მერე თავისით დალაგდება“ (მამა);

რთული ქცევის მიზეზების შესახებ მშობლების ნარატივები მრავალფეროვანია. ზოგს საკუთარ პასუხისმგებლობად მიაჩნია მშობლის არყოფნა ბავშვის აღზრდის პროცესში, ზოგიც გარემო ფაქტორებსა და ბავშვის პიროვნულ მახასიათებლებზე ამახვილებს ყურადღებას. ასევე, დასახელდა ორივე მშობლის მხრიდან ყურადღების ნაკლებობა, მამის ფიგურის არყოფნა ან კრიმინალურ გარემოსთან დაკავშირება, რაც შვილზე ნეგატიურ გავლენას ახდენდა. მშობლები მიუთითებდნენ ოჯახში აღზრდის მეთოდების განსხვავებულობაზე (მაგალითად, დედის თბილი მიდგომა და მამის ძალადობრივი ქცევა), რამაც, ასევე, მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია მოზარდის ქცევის ფორმირებაზე.

„ზოგადად რთული ქცევა ვფიქრობ, რომ გამოიწვია გარემომ და მისმა ხასიათმა, ორივემ ერთად... ასევე გულისტკენები იმაზე, რომ მამა არ ყავს მას... მისი მდგომარეობა ჩემი მეორე ქორწინების მერე უფრო გართულდა, რადგან სულ კონფლიქტები ჰქონდათ“ (დედა);

„პირველ რიგში, ვფიქრობ, რომ მე ახლოს რომ არ ვიყავი ბავშვებთან, არც მამა არ იყო, ამან გამოიწვია... მართალია ვყიდულობდი ყველაფერს, მაგრამ სხვანაირი ყურადღება არ ჰქონდათ“ (დედა);

„მგონია რომ სამეგობრო წრემ... იმ დროს ისეთ ბავშვებს დაუმეგობრდა, რომლებსაც არ ჰქონდათ კარგი ქცევები“ (მამა);

„პერიოდულად აქვს ხოლმე ესეთი გამოვლინება, რომ თუ ის ცუდად გრძნობს თავს, ეს ყველაფერი არის ჩვენი დამსახურება“ (დედა).

ზოგიერთი მშობელი მიზეზის დასახელებაში გაურკვეველია ან ქცევას ტექნოლოგიების გამოყენებას უკავშირებს:

*„ვერ ვხვდები ნამდვილად რატომ იქცევა ასე და რას შეიძლება გამოენვია“ (მამა);
„მისი რთული ქცევა ვფიქრობ ტელეფონის ხშირმა გამოყენებამ გამოიწვია“ (დედა).*

მშობლების ნაწილმა ყურადღება გაამახვილა ქცევის შემანარჩუნებელ ფაქტორებზე, კერძოდ, ოჯახურ არასტაბილურობაზე, უარყოფით სამეგობრო წრეზე, არასრულწლოვანის ასაკობრივ თუ პიროვნულ თავისებურებებზე.

რთული ქცევის მართვის სტრატეგიებთან მიმართებით, გამოიკვეთა, რომ წარსულში მშობლები, ძირითადად, მიმართავდნენ ძალადობრივ და სადამსჯელო სტრატეგიებს – ფიზიკური ძალადობა, მუქარა, შეურაცხყოფა, რაც, როგორც თავადვე აღიარებენ, არაეფექტიანი აღმოჩნდა და ურთიერთობა კიდევ უფრო გაართულა. ამჟამად კი, ცდილობენ შეცვალონ მიდგომები და დაეყრდნონ სპეციალისტების რჩევებს.

„აღრე ვყვიროდი, ვჩხუბობდი, გამილახია კიდეც... ახლა პირიქით ვცდილობ მხარში დავუდგე და თავს ვუხრი. თბილად ვექცევი... მეშინია რამე ისეთი კიდე არ გააკეთოს“ (დედა);

„ერთხელ ამ ქცევების გამო ვცემე კიდეც... ახლა შედარებით არის დადებითი ცვლილება, ვცდილობ ახსნით და მშვიდი ლაპარაკით გავაგებინო“ (დედა).

ზოგიერთი მშობელი შვილისთვის საკუთარი გამოცდილების გაზიარებასა და დიალოგზე დაფუძნებულ მიდგომას უფრო ეფექტურად მიიჩნევს:

„ბოლო დროს გვექონდა საუბარი, რომ მეც პატარა ვიყავი როცა დედა გავხდი... ყველანაირი გზა მიცდია, რომ რაღაცეები დაენახა“ (დედა);

„ვცდილობ რომ გავაზრებინო რასაც აკეთებს რას ნიშნავს. ჩხუბით და ყვირილით არ გამოვა“ (მამა);

„როცა რაიმეს აკეთებს, უპირატესობას პირველ რიგში საუბარს ვანიჭებ... მაგრამ ბავშვს რასაც უკრძალავ, იმას უფრო აკეთებს“ (დედა).

ინტერვიუებისას, ასევე, გამოიკვეთა ოჯახური სისტემის გავლენა. ხშირია შემთხვევა, როცა მშობელი (ძირითადად დედა) მონყვეტილია აღზრდის პროცესზე კონტროლისგან ოჯახში არსებული კონფლიქტების, განსხვავებული შეხედულებებისა და ზეწოლის გამო.

„ცუდი ისაა რომ ამ მეთოდებში ბევრი ადამიანია ჩარეული – მე, ჩემი ქმარი, ბებია და ბაბუა... მე რომ ვცდილობ ახსნას, თხოვნას, ჩემი ქმარი ეჩხუბება... ბებია და ბაბუაც მასე... ხშირად მე მადანაშაულებენ“ (დედა).

შეჯამებისთვის, მშობლები რთულ ქცევად მიიჩნევენ ქურდობას, სახლიდან წასვლას, სუიციდისა და თვითდაზიანების მცდელობებს, კონფლიქტებსა და ნივთიერებების მოხმარებას, თუმცა ზოგიერთი მათგანი რთულ ქცევას ასაკობრივ სიცვლქეს უკავშირებს. მშობლები ქცევის მიზეზებად დასახელებენ როგორც პირად პასუხისმგებლობას – მათ შორის მშობლების ემოციურ დისტანციასა და მამის ფიგურის არყოფნას – ასევე, გარემო ფაქტორებს, არაჯანსაღ სამეგობრო წრეს, ტექნოლოგიებსა და

ბავშვის ინდივიდუალურ თავისებურებებს. ხშირად პრობლემის საფუძველი ოჯახური კონფლიქტები და აღზრდის სტილთა სხვაობებია.

წარსულში გავრცელებული ძალადობრივი და სადამსჯელო მიდგომები, მათი არა-ეფექტიანობის გაცნობიერების შემდეგ, დიალოგზე დაფუძნებულ სტრატეგიებად ჩამოყალიბდა, რაც სპეციალისტების ჩარევასთან არის დაკავშირებული. ასევე, გამოვლინდა ოჯახური სისტემის გავლენა – დედები ხშირად მოწყვეტილნი არიან აღზრდის პროცესს ოჯახის სხვა წევრთა ჩარევის და პოზიციური დაპირისპირების გამო.

4.3. მოზარდთა რეაქცია მშობელთა მიერ გამოყენებულ ქცევის მართვის სტრატეგიებზე

მოზარდთა რეაქცია მშობლების მხრიდან გამოყენებულ ქცევის მართვის მეთოდებზე განსხვავებულია. მშობლების მონათხრობიდან ირკვევა, რომ მოზარდთა უმეტესობა აგრესიულ მიდგომებზე ნეგატიურად რეაგირებს ან საერთოდ არ გამოხატავს რეაქციას, თუმცა ქცევას კვლავ აგრძელებს. პოზიტიური მიდგომების შემთხვევაში კი შვილების რეაქცია, როგორც წესი, დადებითია. მშობლების მკაცრი ან უგულვებელმყოფელი დამოკიდებულება კი ხშირად დაკავშირებულია დისტანცირებულ ურთიერთობასთან.

„როცა მშვიდად და წყნარად ვესაუბრები, უხარია და მოდის და მკოცნის; თუ პირიქით ვიქცევი, ბრაზდება, შეიძლება კარები მოაჯახუნოს და ოთახში შევიდეს. როცა დადებითისკენ ვცვლი ჩემს ქცევას, ბოლო დროს ვამჩნევ, რომ იმდენად ცუდი რაღაცეებისკენ აღარ მიიწევს“ (დედა);

„ვერ გაბედავს, რომ მე ასე პირდაპირ რამე მითხრას, მარა მეორე დღეს შეიძლება წავიდეს სახლიდან, რამდენიმე დღე არ მოვიდეს. მერე მიწევს, რომ მთელი ღრიალით და ამბებით მოვძებნო, სახლში დავაბრუნო და მერე ისევ იგივე წრეზე დავდივართ“ (მამა);

„როცა ვკამათობთ, ხშირად უნდა, რომ ჩემსკენაც წამოიწიოს ჩხუბის დროს, აგრესიული რეაქციები აქვს“ (დედა);

„ამ ეტაპზე ხშირად ველარ ვნახულობ და როცა ველაპარაკები, ვცდილობ გავიგო როგორ არის, სად არის და ვისთან ერთად არის. კიდევ ვეკითხები, რას აპირებს და რა გეგმები აქვს. ახლა ამბობს, რომ ეძებს სამსახურს და უნდა ცალკე გადასვლა. აღარ ვცდილობ ხელი შევუშალო, ვცდილობ დავაკვირდე და ვაცადო თვით-გამორკვევა. და იმედი მაქვს, რომ რაღაცნაირად მოახერხებს გადარჩენას“ (დედა).

4.4. ცვლილებების სურვილი

ინტერვიუების დასასრულს, ნაწილი მშობლებისა გამოხატავდა სურვილს, რომ წარსულში ზოგიერთი რამ სხვაგვარად წარემართა. ზოგიერთმა მათგანმა აღიარა საკუთარი ქცევის ნეგატიური ასპექტები და გამოხატა სურვილი, შვილი დამოუკიდებლად აღეზარდა ისე, რომ თავად დაედგინა აღზრდის სტილი და კომუნიკაციის ფორმა. ზოგი მშობელი ხაზს უსვამდა, რომ სურდა მეტი ყურადღება მიექცია შვილის ემოციურ თუ მატერიალურ საჭიროებებზე, რაც, მათი თქმით, ასაკობრივი სიმწიფის გამო ნაკლებად შესწევდათ.

ინტერვიუებისას ერთ-ერთ მნიშვნელოვან თემად გამოიკვეთა საზოგადოებაში დამკვიდრებული სტიგმატიზებული დამოკიდებულება რთული ქცევის მქონე მოზარდებთან მიმართ. მშობლების თქმით, მათი შვილები ხშირად ხდებიან ცრუ ბრალდებულის, შეურაცხყოფისა და ძალადობის მსხვერპლი სრულიად უცნობი პირების მხრიდან.

„რა თქმა უნდა, ვისურვებდი ცვლილებებს. მაგალითად, უფრო დიდი რომ ვყოფილიყავი, ვიქნებოდი უფრო ორიენტირებული შვილზე. 19 წლის ვიყავი, ვსწავლობდი, თან ვმუშაობდი და ვერ ვხვდებოდი ბევრ რამეს, ჩამოუყალიბებელი ვიყავი. არ ვიდექი მყარად. უფრო მეტ დროს დავუთმობდი, რომ მერე უფრო მშვიდად ყოფილიყო თვითონ, მეტად ქონოდა დასაყრდენი“ (დედა);

„კონფლიქტი მოუვიდა ბუფეტის გამყიდველთან და გამყიდველმა უთხრა: 'შე, ქუჩაში გაზრდილოო, და მერე ამანაც აგრესიით უპასუხა. რახან ჩემი შვილი ცენტრში დადის, არაა ქუჩაში გაზრდილი. ქუჩაში რომ არ იყოს, იმიტოა ზუსტად იქ. იქ ათასი წრეა, მთელი დღე დაკავებულია“ (დედა).

5. დასკვნა და რეკომენდაციები

წინამდებარე ნაშრომის დასაწყისში განვიხილეთ პოზიტიური მშობლობის ორი ძირითადი ასპექტი – უპირობო მიმღებლობა და პოზიტიური დისციპლინა, როგორც მოზარდის პრობლემური ქცევის განმსაზღვრელი ფაქტორები. კვლევის შედეგებმა კიდევ ერთხელ გამოკვეთა ამ ორი კომპონენტის გადამწყვეტი მნიშვნელობა. დედის მხრიდან უპირობო მიმღებლობა ქმნის უსაფრთხო ემოციურ გარემოს, აძლიერებს ნდობას და ხელს უწყობს მოზარდის ღიაობასა და ადეკვატურ თვითშეფასებას. მამის მხრიდან პოზიტიური დისციპლინა კი წარმოადგენს იმ ბალანსის შენარჩუნების საშუალებას, რომელიც მოიცავს საზღვრებს, თანაგრძნობას და მოზარდის ჩართულობას გადანწყვეტილებებში.

კვლევის შედეგების მიხედვით, პრობლემური ქცევის მქონე მოზარდების ოჯახებში ხშირია არაადაპტური აღზრდის სტილი, მათ შორის ავტორიტარული, ლიბერალური და ინდიფერენტული. თითოეული სტილი, თავისი თავისებურებებით, ვერ უმკლავდება გამოწვევას ბავშვის ემოციურ რეგულაციაზე, თვითშეფასებასა და ჯანსაღ ურთიერთობებზე ზრუნვის შესახებ. ავტორიტარული მიდგომა, რომელიც კონტროლსა და შიშზეა დაფუძნებული, მნიშვნელოვნად აზიანებს ურთიერთობას და ხშირად აღძრავს მოზარდებში პროტესტს, დისტანცირებასა და უნდობლობას. ლიბერალური ან ინდიფერენტული სტილი კი იწვევს საზღვრების გაურკვევლობას და აკლებს მოზარდს გარე საზრისულ ჩარჩოს, რაც განსაკუთრებით პრობლემურია მაღალი რისკის ქცევის პრევენციის თვალსაზრისით.

ინტერვიუებმა, ასევე, ცხადად აჩვენა, რომ მშობლებს შორის განსხვავებული მიდგომები – ერთი მშობლის მკაცრი და მეორე მშობლის ლმობიერი დამოკიდებულება – ქმნის დისბალანსს და არღვევს მშობლის ფიგურის თანმიმდევრულ აღქმას ბავშვის თვალში. შედეგად, მოზარდი ერთ მშობელს აღიქვამს როგორც „დამხმარეს“ ან „მეგობარს“, ხოლო მეორეს, როგორც კონტროლის, დასჯის ან აკრძალვის წყაროს. ბავშვები ხშირად, სწორედ იმ მშობელს უზიარებენ პრობლემებს, ვინც ნაკლებად კრიტიკული

და მეტად ემპათიურია. ამას ემატება, ზოგიერთ შემთხვევაში, ძალადობის გამოცდილება და/ან გარეგნობის გამო სტიგმატიზაცია, რაც კიდევ უფრო ამძაფრებს მშობლებსა და შვილებს შორის დაპირისპირებას.

მნიშვნელოვანია, რომ ბავშვების ნაწილი არცერთ მშობელს არ ანდობს საკუთარ განცდებსა და პრობლემებს. რადგან, შესაძლოა „დასმენად“ აღიქვამს მსგავს კომუნიკაციას, ან მშობლის ემოციურ რეაქციებს უფრო თხილდება, ან უკვე დაბალი მოლოდინი აქვს მათგან მხარდაჭერის მიღების თაობაზე. ეს ურთიერთობები მიუთითებს იმაზე, რომ კომუნიკაციური სივრცე ხშირად არ არის უსაფრთხო და ბავშვის პერსპექტივა უგულვებელყოფილია.

მშობლების მიერ შვილების რთული ქცევის აღქმა სხვადასხვაგვარია. ზოგმა მშობელმა აღწერა სერიოზული პრობლემები (ქურდობა, თვითდაზიანება, სუბსტანციური ნივთიერებების მოხმარება), თუმცა სხვები მსგავს ქცევებს ჯერ კიდევ სიცელქეს უკავშირებენ. ეს მიუთითებს მშობელთა მხრიდან პრობლემის მასშტაბის განსხვავებულ აღქმასა და მისი ადეკვატური შეფასების საჭიროებაზე.

კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით, ფსიქოკონსულტირების სფეროს წარმომადგენელთათვის, შესაძლებელია ზოგიერთი რეკომენდაციის ფორმულირება, რომლებიც მიზნად ისახავს მშობლისა და ბავშვის ურთიერთობის გაჯანსაღებას და ისეთი გარემოს შექმნას, სადაც მოზარდი თავს უსაფრთხოდ და გაგებულად იგრძნობს. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს პოზიტიური დისციპლინისა და უპირობო მიმღებლობის განვითარებას მშობელთა პრაქტიკაში. ფსიქოკონსულტაციის პროცესში მიზანმიმართულად უნდა მოხდეს როგორც ემოციური მიმღებლობის, ასევე თანმიმდევრული და პოზიტიური დისციპლინის უნარების განმტკიცება, რადგან მათი სინთეზი წარმოადგენს ბავშვის განვითარებისათვის ყველაზე მხარდამჭერ გარემოს.

პრობლემური ქცევის მქონე მოზარდების მშობლებთან მუშაობის პროცესში ფსიქოკონსულტანტებს მნიშვნელოვანი როლი აკისრიათ, რათა დაეხმარონ მშობლებს გააცნობიერონ, რომ უკიდურესად ავტორიტარული ან, პირიქით, ლიბერალური აღზრდის სტილი ზიანს აყენებს ბავშვის ემოციურ და სოციალურ განვითარებას. მნიშვნელოვანია მხარდაჭერა ავტორიტეტულ სტილზე გადასვლისთვის, სადაც მკაფიო საზღვრებს აბალანსებს ემპათიური დამოკიდებულება. ამ პროცესში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს მშობლების კომუნიკაციური უნარების განვითარების ხელშეწყობას, რაც მოიცავს აქტიურ მოსმენას, ემპათიურ გამოხმაურებას და არაგანსჯით მიდგომებს. ასეთი მიდგომა ქმნის ბავშვისთვის უსაფრთხო და გამბედაობის აღმძრავ კომუნიკაციურ გარემოს, სადაც შესაძლებელია პრობლემების ადრეულ ეტაპზე იდენტიფიკაცია და მათი დაძლევა.

ფსიქოკონსულტირების სფეროს სამუშაო, ასევე, მიმართული უნდა იყოს ემოციური რეგულაციის უნარების გაძლიერებაზე არა მხოლოდ მოზარდებთან, არამედ მშობლებთანაც. მნიშვნელოვანია მშობლების მხარდაჭერა იმის გაცნობიერებაში, თუ როგორ მართონ საკუთარი ემოციები კონფლიქტურ სიტუაციებში და როგორ განახორციელონ ქცევა, რომელიც ბავშვის პოზიტიურ განვითარებას შეუწყობს ხელს. ასევე მნიშვნელოვანია, მშობლებს ჰქონდეთ ინფორმაცია იდენტობის ძიების პროცესში მოზარდის გარეგნობის ცვლილებების ნორმალურობაზე და სტიგმატიზაციისა თუ

აკრძალვების ზიანის შესახებ. გარდა ამისა, კონსულტაციები უნდა დაეთმოს მშობლებს შორის აღზრდის მიდგომების თანხვედრის ხელშეწყობას, რათა უზრუნველყოფილი იყოს სტაბილური და თანმიმდევრული გარემო ოჯახში. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მუშაობა იმ მშობლებთან, რომლებიც მოზარდთა ქცევითი სირთულეების მინიმიზაციას ახდენენ, რადგან მათი ინფორმირებულობა კრიტიკულია პრობლემის გრძელვადიანი შედეგების პრევენციის თვალსაზრისით.

გამოყენებული ლიტერატურა

- Center for Referral of Juveniles. (2024). არასრულწლოვანთა რეფერირების ცენტრის სტატისტიკური მონაცემები. <https://cpp.gov.ge/ka/arasrultslovanta-referirebis-tsentr>
- Gagoshidze, T. (2021). გარდატეხის ასაკი (11–18 წლის მოზარდის ასაკობრივი განვითარება): მშობლის მეგზური. <https://digitallibrary.tsu.ge/book/2021/mar/readers/gagoshidze-gardatexis.pdf>
- Ary, D. V., Duncan, T. E., Duncan, S. C., & Hops, H. (1999). Adolescent problem behavior: The influence of parents and peers. *Behaviour Research and Therapy*, 37(3), 217–230.
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology*, 4(1, Pt. 2), 1–103.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *Journal of Early Adolescence*, 11, 56–95.
- Baumrind, D., Lazelere, R. E., & Owens, E. B. (2010). Effects of preschool parents' power assertive patterns and practices on adolescent development. *Parenting: Science and Practice*, 10, 157–201.
- Berger, K. S. (2018). *The developing person through childhood and adolescence*. Worth Publishers.
- Chambers, J., Power, K., Loucks, N., & Swanson, V. (2001). The interaction of perceived maternal and paternal parenting style and their relation with the psychological distress and offending characteristics of incarcerated young offenders. *Journal of Adolescence*, 24, 209–227.
- Coatsworth, J. D., Duncan, L. G., Nix, R. L., & Demi, M. A. (2015). Integrating mindfulness with parent training: Effects of the mindfulness-enhanced strengthening families program. *Developmental Psychology*, 51(1), 26–35.
- Dreikurs, R. (1999). *Discipline without tears: A reassuring and practical guide to teach your child positive behavior*.
- Gorrese, A., & Ruggieri, R. (2012). Peer attachment: A meta-analytic review of gender and age differences and associations with parent attachment. *Journal of Youth and Adolescence*, 41(5), 650–672.
- Hoeve, M., Blokland, A., Dubas, J. S., & Loeber, R. (2011). Trajectories of delinquency and parenting styles. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 39(5), 679–692.
- Hoeve, M., Dubas, J. S., Eichelsheim, V. I., & Gerris, J. R. M. (2009). The relationship between parenting and delinquency: A meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37(6), 749–775.

- Jessor, R. (1991). Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action. *Journal of Adolescent Health*, 12, 597–605.
- Kaufman, D., & Gaston, E. (2000). The relationship between parenting style and children's adjustment: The parents' perspective. *Journal of Child and Family Studies*, 9, 231–245.
- Kaufman, T. M. L., Kretschmer, T., Huitsing, G., & Veenstra, R. (2020). Explaining bidirectional spillover between parent–child relationships and peer victimization. *Development and Psychopathology*, 32(1), 11–20.
- Khaleque, A. (2013). Perceived parental warmth, children's psychological adjustment, and personality dispositions: A meta-analysis. *Journal of Child and Family Studies*, 22(2), 297–306.
- Milevsky, A., Schlechter, M. J., Netter, S. A., & Keehn, D. (2007). Maternal and paternal parenting styles in adolescents: Associations with self-esteem, depression, and life satisfaction. *Journal of Child and Family Studies*, 16(1), 39–47.
- Nelsen, J. (1981). Positive discipline. <https://www.positivediscipline.com/>
- Rohner, R. P. (1986). *The warmth dimension: Foundations of parental acceptance–rejection theory*. Sage Publications.
- Rogers, C. R. (1956). *Client-centered therapy* (3rd ed.). Houghton-Mifflin.

CHARACTERISTICS OF PARENT – CHILD RELATIONSHIPS AND ADOLESCENT PROBLEM BEHAVIOR

Tinatin Bandzeladze¹, Salome safaridze²

Abstract

The patterns of relationships formed between parents and adolescents play a critical role in either the development or prevention of problem behaviors during adolescence. This study aims to explore the relationship between two aspects of positive parenting – **unconditional acceptance** and **positive discipline** – and adolescents' problem behaviors. A qualitative research design was employed, using in-depth interviews with a total of 20 participants: ten adolescents (aged 12–17) and their parents. The interviews explored the patterns of parent–child relationships, parenting styles, and the participants' perceptions of behavioral difficulties and their contributing factors. The findings suggest that both unconditional acceptance and the use of positive discipline by parents significantly affect adolescents' behavioral challenges. One notable result highlights the distinct contributions of each parent: positive discipline practices by fathers and unconditional acceptance by mothers appear to be particularly influential in reducing problem behaviors in adolescents. The analysis emphasizes the psychosocial resources that promote adolescent well-being and act as protective factors against risky behaviors. Based on the findings, the study proposes recommendations for professionals in the field of psychological counseling, particularly in work with parents, as well as for educational and preventive programs aimed at reducing adolescent behavioral problems.

Keywords: *Adolescent problem behavior, Parenting style, Unconditional acceptance, Positive discipline*

1. Introduction

Adolescence is one of the most dynamic and sensitive stages of human development, characterized by the intense interplay of biological, psychological, and social changes. During this period, the influence of the environment – particularly the family context and parent–child relationships – becomes increasingly significant in shaping adolescent behavior and psychosocial well-being.

Contemporary research emphasizes that warm, consistent, and empathetic parent–child relationships are associated with better emotional regulation, lower levels of aggression, more effective stress-coping strategies, and increased motivation for both academic and personal achievement (Ary, et.al., 1999; Chambers, et.al., 2001). In contrast, distant, inconsistent, or hostile relationships with parents significantly increase the risk of developing both externalizing behaviors (e.g., aggression, theft) and internalizing difficulties (e.g., anxiety, depression) (Hoeve, et. Al., 2009; Hoeve, et.al., 2011).

Modern theoretical approaches to adolescent psychosocial development recognize positive parenting as a key factor in fostering healthy adaptation. Positive parenting is

¹ Tinatin Bandzeladze, Doctor of Psychology, Tbilisi State University.

² Salome Safaridze. Master of Psychology, Caucasus University.

grounded in two fundamental components: **unconditional acceptance** and the practice of **positive discipline** (Kaufman, et.al., 2000; Kaufman, et.al., 2020). Unconditional acceptance refers to recognizing and loving the adolescent as an independent individual, regardless of their behavior, thereby fostering a sense of self-worth (Coatsworth, 2015; Milevsky, et.al., 2007; Nelsen, J., 1981). Positive discipline, in turn, is based not on authoritarian control or punishment, but on empathetic, explanatory approaches and the setting of clear boundaries, which promote a sense of responsibility and the development of self-regulation skills (Khaleque, A., 2013).

Despite the extensive discussion of these topics in international literature, empirical evidence from Georgia remains limited. Existing data primarily focus on general parenting styles and rarely explore the specific links between parenting components – such as disciplinary practices or the degree of acceptance – and adolescent behavior. Moreover, differentiated analyses of maternal and paternal roles are particularly scarce, creating a significant research gap in this field (Dreikurs, 1999).

The present study, which employs a qualitative approach, aims to analyze the subjective experiences and perceptions that adolescents hold regarding their relationships with parents, particularly in the context of unconditional acceptance and positive discipline. The study involved in-depth interviews with adolescents aged 12–17 and their respective parent pairs. The interviews addressed topics such as the nature of parent–child relationships, disciplinary practices, the level of perceived support, and manifestations of problem behavior. This method allowed us to explore not only behavioral tendencies but also the personal interpretations that adolescents assign to their experiences of parental relationships and behavioral challenges.

2. Literature Review

The study of the adolescent problem behavior is one of the most relevant and complex fields in psychology. Problem behavior is defined as a deviation from social and/or legal norms that results in a response from mechanisms of social control, such as neglect, disapproval, condemnation, administrative punishment, or, in extreme cases, incarceration. This behavior is considered to be the result of the interaction between protective and risk factors across the biopsychosocial developmental spectrum. Common manifestations include aggression, theft, substance use, self-harm, and running away from home (Jessor, 1991).

Adolescence is a particularly sensitive period for the emergence of problem behavior due to the biopsychosocial transformations characteristic of this developmental stage. These transformations involve hormonal changes, increased emotional instability, impulsivity, and identity exploration (Berger, 2018; Gagoshidze, 2021). Adolescents at risk, such as those referred to the Juvenile Referral Center of the LEPL National Agency for Crime Prevention, Non-Custodial Sentences, and Probation, likely have needs and characteristics that differ substantially from those in the general population. These adolescents often face multiple stressors, including poverty, domestic violence, and mental health issues. These factors must be considered when interpreting their behavior and perceptions. The

subjective experiences of this high-risk group are the central focus of this analysis (Center for Referral of Juveniles, 2024).

When examining the context of adolescent problem behavior, it is important to consider the form and quality of their relationships with their parents, as these relationships play a significant role in adolescent development. Adolescents strive to maintain an emotional connection with their parents while also seeking autonomy. Parental bonding significantly impacts adolescents' self-esteem, self-regulation, and internalization of social behavioral norms (Gorrese & Ruggieri, 2012).

Diana Baumrind's theory of parenting styles is a classic model that suggests different styles directly influence adolescents' behavioral and psychological outcomes. The theory classifies parental behavior based on two primary dimensions: level of control and expression of warmth (Baumrind, 1967; 1991). Based on combinations of these dimensions, the model identifies four major styles: authoritarian, authoritative, indifferent (neglectful), and permissive. Studies show that the authoritative style, which combines high warmth with moderate control, fosters adolescent independence and responsibility (Baumrind, 1991; Steinberg, 2001). In contrast, the indifferent and authoritarian styles are frequently linked to behavioral problems and psychological distress (Maccoby & Martin, 1983). While each style has its own characteristics, they all shape the relationship between parental behavior and adolescents' social and psychological adaptation. Thus, it is crucial to focus on discipline, one of the most practical and frequently applied aspects of parenting, which can be either positive or negative and significantly influence adolescent behavior and mental health.

Discipline is a vital component of parenting that shapes children's behavior. Positive discipline is based on empathy, explaining rules, and involving adolescents in decision-making (Gershoff, 2002). In contrast, negative discipline, which often involves punishment, threats, and control, tends to increase resistance, aggression, and distrust in family and school environments (Gershoff & Grogan-Kaylor, 2016). Recent studies confirm that positive discipline is more effective in motivating positive behavior and reducing negative behavior in adolescents (Kazdin, 2005). Therefore, understanding how adolescents perceive different forms of parental discipline is important, especially in contexts where parental acceptance – either unconditional or conditional – is a critical factor influencing emotional support and behavioral outcomes.

The way a parent expresses acceptance of their child's personality can have a significant impact on the child's psychological development and behavioral outcomes. Unconditional acceptance implies recognizing and lovingly accepting the child regardless of their behavior (Rogers, 1961; Rohner, 2004). This approach fosters adolescents' self-esteem, sense of safety, and emotional well-being (Rohner, 2004). In contrast, conditional acceptance communicates that a child's worth depends on their behavior and the extent to which they meet others' expectations (Rohner, 2004). Such parenting practices are often associated with anxiety, depression, and an increased risk of externalizing behavioral problems (Barber et al., 2010).

A review of the theoretical and empirical literature reveals a connection between parenting style, disciplinary approaches, and adolescents' behavioral and emotional develop-

ment. Baumrind's theory of parenting styles and related studies emphasize the impact of parental attitudes and disciplinary methods on adolescents' psychological well-being and social adaptation. The role of positive discipline and unconditional acceptance in fostering self-esteem and autonomy, as well as preventing problem behaviors, is particularly emphasized. In contrast, negative discipline and conditional acceptance are associated with internalizing and externalizing psychosocial difficulties. Based on this theoretical framework and empirical findings, the present study aims to explore how adolescents perceive different parental disciplinary approaches and parenting styles and how these perceptions relate to their behavioral and emotional responses. Additionally, the study aims to identify parenting practices that reduce the likelihood of problem behavior.

3. Method

1.1. Study Participants

Participant selection for this qualitative research was based on two main criteria: 1. Age – minors between the ages of 9 and 17 and their parents; 2. Behavioral problems exhibited by the adolescent, which led to their referral to the Juvenile Referral Centers of the LEPL National Agency for Crime Prevention, Non-custodial Sentences, and Probation.

Prior to commencing the research, an official letter was submitted to the Center outlining the research objectives, and data collection began after obtaining formal consent.

The study involved 10 minors (aged 9–17) and their parents. Of the minors, 8 were boys and 2 were girls; among the parents, 7 were mothers and 3 were fathers. A verbal informed consent was obtained from each respondent to participate in the interviews. The purpose, procedures, confidentiality, and voluntary nature of participation were clearly explained. All participants were informed in advance about the audio recording of the interviews. The interviews were conducted between May and June 2024.

1.2. Data Collection and Analysis

To collect qualitative data, **semi-structured in-depth interviews** were conducted. The average duration of each interview was approximately 45 minutes. The interviews were carried out in the premises of the Juvenile Referral Centers of the LEPL National Agency for Crime Prevention, Non-custodial Sentences, and Probation – specifically in Tbilisi and Batumi.

After the data collection, full transcriptions of the interviews were prepared. In the next phase, **qualitative content analysis** was applied to systematically summarize the large volume of textual data and identify key findings.

Thematic content analysis followed these stages: **Extraction of condensed units of analysis** – reducing the text while preserving its essential meaning; **Coding** – assigning labels to describe each condensed unit of meaning; **Categorization** – grouping codes based on contextual and semantic similarities. Categories were developed to answer the questions: *What? Where? When? Who?* **Theme formulation**, based on the categories, interpretation of the data was conducted to answer the core research questions: *What? How? Why?*

4. Results

Based on the qualitative content analysis of interviews with parents and adolescents, several themes were identified and are discussed in the results section. These themes include: the parenting style used by parents and the nature of parent-child relationships in the past and present; adolescents' problematic behavior and how parents perceive its causes and strategies for managing it; adolescents' attitudes toward the behavioral control strategies employed by parents; and parents' perspectives on the potential future changes in their relationships.

4.1. Parenting Style and Parent-Child Relationships in the Past and Present

The analysis revealed that families of children with problematic behavior typically display three main parenting styles: authoritarian, permissive, and indifferent. Each style involves a different approach, but in all cases, negative effects on the child's behavior and personal development were observed. Parenting style also determines the quality of the parent-child relationship – in many cases, this relationship becomes conflictual and negative, reducing the chances for rational communication. According to the interviews, in some families, the mother and father adopt different parenting styles. One parent often exercises strict control, while the other shows a more lenient attitude:

“My dad is more of a ‘chill’ type, he takes everything philosophically. He doesn’t impose bans, while my mom is the opposite.” (Boy, 14)

“When mom forbids something, she supports me. For example, if dad takes away my phone, mom gives it back. I can ask mom for things and she usually agrees, but not dad.” (Boy, 13)

“When I did something wrong in the past, my mom would sit me down and explain, using examples, why something was wrong and what the right way would be. But my dad would immediately start yelling, he didn’t have the patience to explain. His solution was always prohibition – you can’t go here, you can’t go there.” (Boy, 14)

“My dad always expresses everything harshly and negatively, he wants me to do things out of fear, but that worked more when I was younger, not anymore. I’ve always had a closer relationship with my mom.” (Boy, 12)

The differences in parenting styles are linked to how children perceive each parent. Adolescents with problematic behavior often face difficulties at school or with law enforcement, but they tend to share these issues with the parent who expresses less criticism and more support:

“If there’s a problem, I tell my dad, not my mom. I tell him what started the argument and how things unfolded. I don’t tell mom. She gets really mad, starts yelling, and scolds me for not telling her earlier... So, I usually lie and say I didn’t do anything. Dad tries to explain – ‘this won’t help you, you won’t get anywhere that way’ and so on.” (Boy, 13)

"I have a very good and close relationship with my mom. I don't think there's a topic I can't talk to her about. She's my friend." (Girl, 16)

"If my dad hears about a problem, he starts arguing and forbidding things, but I don't even react to that anymore and do things my way. My mom gets mad too, but usually forgets quickly and tries to explain things. She also wants me to do things for her sake – like come home earlier or answer her calls. Sometimes I listen to her requests, sometimes, when I'm angry, I don't." (Boy, 14)

Some respondents do not share their problems with either parent. The reasons vary: some believe that opening up is a sign of weakness – an idea often reinforced by fathers, who promote the belief that "boys should solve their problems themselves." Others refrain from sharing due to fear of negative reactions or concern for the emotional state of their parents. The research showed that some children have low expectations regarding parental support:

"I don't know, why should I share my problems with anyone? Not with my dad or my mom... I solve them myself and will keep doing so in the future." (Boy, 13)

"I don't share my problems with anyone. I've been taught that snitching is shameful, so I deal with things on my own." (Boy, 14)

"If I have a problem, I usually tell my mom, but I guess it depends on the problem. She reacts differently in different situations, so if it's something serious, I might not tell her." (Girl, 17)

"I usually don't share anything – neither problems nor good news. They're always tired and often don't have the energy to talk. If something happens, I try to deal with it myself – not because asking for help is bad, I just want to learn to cope. I think too much openness is a bad thing." (Boy, 14)

"One time I was falsely accused of vandalizing school property, and later it turned out someone else did it. But before that, my mom blamed me and scolded me." (Boy, 12)

The interviews revealed that adolescents with problematic behavior often have a history of conflict with their parents. These conflicts include psychological and physical violence, prohibitions, tense conversations, and confrontations:

"In the past, I had more problems with my parents, we just didn't understand each other. Once I even reported my dad – he was violent toward me. Compared to then, we have a much better relationship now." (Boy, 14)

"I had a difficult relationship with my parents when I was a child. They also fought with each other a lot, constantly arguing." (Boy, 15)

"Now I have a normal relationship with my parents. It's not like it used to be. They react more reasonably now. The therapy helped both me and them a lot." (Boy, 14)

The study also found that conflicts between minors and parents can stem not only from behavior but also from appearance. Many respondents have a non-traditional appearance

– colorful hair, tattoos, piercings, and unique clothing styles. These often provoke dissatisfaction among parents or other family members, leading to verbal insults and prohibitions. Children are compared to homeless people or described as shameful for the family:

“I’ve always had an edgy style. I used to change my clothes a lot. My parents didn’t like it and tried to forbid it, but that never worked.” (Boy, 14)

“My grandmother tells me almost every day how awful I look. She says, ‘God knows what the neighbors think of us.’” (Boy, 13)

In the families of the respondents, ineffective parenting styles – authoritarian, permissive, and indifferent – are common, often leading to conflictual and emotionally distant relationships with parents. Children tend to trust one parent more – usually the one who shows more empathy and less control. Parental attitudes often reflect traditional, sometimes violent, forms of discipline, with little emphasis on emotional regulation and support. The concealment of problems, lack of communication, and criticism based on appearance create an unstable psychosocial environment, which contributes to the intensification of risky behavior and the development of defense mechanisms rooted in mistrust toward parents.

4.2. Factors of Difficult Behavior and Management Strategies: Parents’ Perspective

During the interviews, we asked parents what they consider as a “difficult” behavior in their children. It emerged that some parents adequately assessed the difficulty of the behavior and described forms such as theft, suicide attempts, self-harm, conflicts with peers and teachers, and psychoactive substance use. According to parents’ experience, the difficulty of behavior manifested individually: in some cases during adolescence, while in others earlier.

“I think difficult behavior, in general, is behavior that harms both oneself and others. In my child’s case, it’s early alcohol use, smoking tobacco and substances, skipping school, and forming friendships with unclear backgrounds. I first noticed difficult behavior probably during the pandemic, which coincided with adolescence.” (Mother)

“They were 9 years old when I first noticed it. Difficult behavior is stealing. They leave home and don’t come back for several days.” (Mother)

“I think difficult behavior is frequent stealing; we are always at the police for questioning. They leave home and sometimes don’t come back for days or come very late. I never know where they are; they don’t answer the phone.” (Mother)

“His difficult behavior is that he has conflicts with teachers and fights with other kids.” (Father)

Despite this, several parents did not recognize the behavior as difficult and attributed it to childish mischief or age-specific traits:

“I don’t think he is a child with difficult behavior, he’s just a mischievous child. Problems arise because of that.” (Mother)

"This is just typical for his age. After some time it will sort itself out." (Father)

Parents' narratives about the causes of difficult behavior are diverse. Some consider the absence of parental responsibility in child-rearing as their own fault, while others emphasize environmental factors and the child's personality traits. They also mentioned lack of attention from both parents, absence of the father figure, or association with a criminal environment negatively affecting the child. Parents pointed to differences in parenting styles within the family (for example, the mother's warm approach and the father's violent behavior), which also had a significant influence on the adolescent's behavior.

"In general, I think difficult behavior was caused by the environment and his character, both together... I am also heartbroken that he does not have a father... His situation worsened after my second marriage because there were constant conflicts." (Mother)

"First of all, I think because I wasn't close to the children, neither was the father, this caused it... It's true I bought everything, but they lacked a different kind of attention." (Mother)

"I think it's my social circle... at that time he befriended kids who didn't have good behavior." (Father)

"Sometimes he shows this kind of behavior if he is feeling bad, and that's our fault." (Mother)

Some parents were unclear about the cause or linked the behavior to technology use:

"I really don't understand why he behaves like this and what might have caused it." (Father)

"I think his difficult behavior was caused by frequent phone use." (Mother)

Some parents focused on the maintaining factors of the behavior, specifically family instability, negative peer groups, and adolescent age or personality traits.

Regarding difficult behavior management strategies, it emerged that in the past parents mostly used violent and punitive strategies – physical punishment, threats, insults – which, as they admit, were ineffective and worsened their relationship. Now they try to change their approaches and rely on specialists' advice.

"I used to shout, fight, even slap him... now I try to support and be patient. I treat him warmly... I'm afraid he might do something else." (Mother)

"Once, because of these behaviors, I even hit him... Now there is some positive change, I try to explain and speak calmly." (Mother)

Some parents consider sharing their own experience with the child and a dialogue-based approach more effective:

"Recently, we had a talk that I was young when I became a mother too... I tried every way to make him see some things." (Mother)

“I try to make him realize what he does means. Fighting and shouting won’t work.”
(Father)

“When he does something, I prioritize talking first... but the child does more what is forbidden.” (Mother)

The interviews also revealed the influence of the family system – often a parent (mostly the mother) is detached from control over the upbringing process due to conflicts, differing opinions, and pressures within the family.

“The bad thing is that many people are involved in these methods – me, my husband, grandmother, and grandfather... When I try to explain or ask, my husband argues... grandmother and grandfather too... Often, they blame me.” (Mother)

Parents consider difficult behavior to include theft, running away from home, suicide and self-harm attempts, conflicts, and substance use, though some attribute it to age-related mischief. They identify causes both as personal responsibility – including emotional distance from parents and absence of the father figure – and environmental factors such as unhealthy peer groups, technology, and individual traits. Family conflicts and differences in parenting styles often underlie the problem. Past prevalent violent and punitive methods were recognized as ineffective, and parents have shifted toward dialogue-based strategies supported by specialists. The family system's influence was evident, with mothers often feeling detached from the upbringing process due to other family members' interference and conflicts.

4.3. Adolescents' Reaction to Parents' Behavior Management Strategies

Adolescents' reactions to parents' behavior management methods are varied. Parents' accounts suggest that most adolescents respond negatively to aggressive approaches or show no reaction but continue the behavior. In cases of positive approaches, children generally respond positively. Strict or neglectful parental attitudes are often associated with distant relationships.

“When I talk calmly and quietly, he is happy and comes to kiss me; if I act otherwise, he gets angry, might slam the door and go to his room. When I change my behavior to a positive one, I recently notice he doesn’t tend so much toward bad things.”
(Mother)

“He doesn’t dare to tell me anything directly, but the next day he might leave home and not come back for a few days. Then I have to look for him yelling and making a fuss, bring him back home, and then it’s the same – endless cycle.” (Father)

“When we argue, he often tries to come at me aggressively, showing hostile reactions.” (Mother)

“At this stage, I often can’t find him; when I talk to him, I try to find out how he is, where he is, and who he is with. I ask what he plans to do. Now he says he’s looking for a job and wants to move out separately. I no longer try to interfere – I try to observe and wait for self-discovery. I hope he somehow manages to survive.” (Mother)

4.4. Desire for Change

At the end of the interviews, some parents expressed a wish that some things had gone differently in the past. Some admitted the negative aspects of their own behavior and wished their child had grown up independently – deciding their own upbringing style and form of communication. Some parents emphasized that they wanted more focus on the child's emotional or material needs, which they said they lacked due to the child's age.

One important theme was the stigmatized societal attitude toward adolescents with difficult behavior. Parents said their children often become victims of false accusations, insults, and violence from completely unknown people.

“Of course, I would want changes. For example, if I were older, I would be more focused on the child. I was 19, studying and working, and didn't understand many things; I was not stable. I would spend more time so that later he would be calmer and have more support.” (Mother)

“He had a conflict with the buffet seller, and the seller said, ‘You, street-raised kid,’ and my son responded aggressively. Since my child goes to the day center, he is not street-raised. If he were not on the street, he wouldn't be there exactly. There are thousands of circles there; he is busy all day.” (Mother)

5. Conclusion and Recommendations

In this paper, we examined two core aspects of positive parenting – unconditional acceptance and positive discipline – determinants of adolescent problem behavior. The study's findings further underscore the critical importance of these two components. Unconditional acceptance from a mother fosters a secure emotional environment, trust, and openness, as well as a healthy self-esteem in adolescents. Positive discipline from the father, on the other hand, maintains a balanced approach encompassing boundaries, empathy, and involving adolescents in decision-making.

The research results revealed that families of adolescents with challenging behavior frequently exhibit maladaptive parenting styles, including authoritarian, permissive, and indifferent styles. Each style, with its own characteristics, fails to adequately address the child's emotional regulation, self-esteem, and healthy relationship needs. The authoritarian approach, based on control and fear, significantly damages relationships and often triggers protest, distancing, and distrust in adolescents. Permissive or indifferent styles cause unclear boundaries and deprive adolescents of an external meaningful framework, which is especially problematic for preventing high-risk behaviors.

Interviews also clearly showed that differing approaches between parents – one parent being strict and the other lenient – create an imbalance and disrupt the consistency of the parental figure in the child's eyes. As a result, the adolescent tends to choose one parent as the “helper” or “friend,” while perceiving the other as a source of control, punishment, or restriction. Children often share their problems with the parent who is less critical and more empathetic. This is further exacerbated, in some cases, by experiences of vio-

lence and stigmatization due to appearance, which intensifies conflicts between parents and children.

It is important to note that some children do not trust either parent with their feelings and problems – perceiving such communication as “listening” that they fear emotionally, or having low expectations of receiving support. These relationships indicate that the communication space is often unsafe and the child’s perspective is neglected.

Parents’ perceptions of their children’s challenging behavior vary. Some described serious problems (theft, self-harm, substance use), while others still attribute such behaviors to mere childishness. This points to different parental perceptions of the problem’s magnitude and highlights the need for adequate assessment.

Based on the results of the study, several recommendations can be made for professionals in the field of psychological counseling. These recommendations aim to strengthen the parent-child relationship and foster an environment in which adolescents feel safe and understood. Particular emphasis should be placed on promoting positive discipline and unconditional acceptance in parenting. During counseling sessions, efforts should be made to reinforce emotional acceptance and consistent, constructive disciplinary skills, because integrating these two aspects creates the most supportive environment for a child’s development.

In working with parents of adolescents with challenging behavior, psychocounselors play a crucial role in helping parents realize that extremely authoritarian or, conversely, permissive parenting styles harm the child’s emotional and social development. Support toward an authoritative style is essential, where clear boundaries are balanced with an empathetic attitude. Special attention should be given to promoting parents’ communication skills development, including active listening, empathetic responses, and non-judgmental approaches. Such an approach creates a safe and empowering communication environment for the child, where problems can be identified and addressed at early stages.

Work in psychocounseling should also focus on strengthening emotional regulation skills not only among adolescents but among parents as well. Supporting parents in understanding how to manage their own emotions in conflict situations and behave in ways that promote positive child development is important. Parents should be informed about the normality of physical changes during identity formation in adolescence and the harm of stigmatization and restrictions. Furthermore, counseling should promote agreement and consistency in parenting approaches between parents to ensure a stable and coherent family environment. It is particularly important to work with parents who minimize adolescents’ behavioral difficulties, as their informed engagement is critical for preventing long-term negative outcomes.

Bibliography

- Center for Referral of Juveniles. (2024). <https://cpp.gov.ge/ka/arasrultslovanta-referirebis-tsenti>;
- Gagoshidze, T. (2021). <https://digitallibrary.tsu.ge/book/2021/mar/readers/gagoshidze-gar-datexis.pdf>;

- Government of Georgia. (2019). Government Resolution No. 681 on the approval of the juvenile referral procedure.
<https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/4765155?publication=0>;
- Ary, D. V., Duncan, T. E., Duncan, S. C., & Hops, H. (1999). Adolescent problem behavior: The influence of parents and peers. *Behaviour Research and Therapy*, 37(3), 217–230.
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology*, 4(1, Pt. 2), 1–103.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *Journal of Early Adolescence*, 11, 56–95.
- Baumrind, D., Lazelere, R. E., & Owens, E. B. (2010). Effects of preschool parents' power assertive patterns and practices on adolescent development. *Parenting: Science and Practice*, 10, 157–201.
- Belsky, J., Ellis, B. J., & Bjorklund, D. F. (2005). *Origins of the social mind: Evolutionary psychology and child development*. Guilford Press.
- Berger, K. S. (2000). *The developing person through childhood and adolescence*. Worth Publishers.
- Bergmann, C., & Kagan, J. (2019). *Methods and models for studying the individual*. Sage.
- Burlingham, D. T. (1943). *War and children*.
- Chambers, J., Power, K., Loucks, N., & Swanson, V. (2001). The interaction of perceived maternal and paternal parenting style and their relation with the psychological distress and offending characteristics of incarcerated young offenders. *Journal of Adolescence*, 24, 209–227.
- Coatsworth, J. D., Duncan, L. G., Nix, R. L., & Demi, M. A. (2015). Integrating mindfulness with parent training: Effects of the mindfulness-enhanced strengthening families program. *Developmental Psychology*, 51(1), 26–35.
- Dreikurs, R. (1999). *Discipline without tears: A reassuring and practical guide to teach your child positive behavior*.
- Elliott, D. S., & Ageton, S. S. (1980). Reconciling race and class differences in self-reported and official estimates of delinquency. *American Sociological Review*, 45, 95–110.
- Freud, S. (1901). *The psychopathology of everyday life*. https://web.archive.org/web/20170908135745id_/http://www.all-about-psychology.com:80/support-files/psychopathology-of-everyday-life.pdf
- Friendlander, K. (1972). *Socioanalysis de la delincuencia juvenil*.
- Gorrese, A., & Ruggieri, R. (2012). Peer attachment: A meta-analytic review of gender and age differences and associations with parent attachment. *Journal of Youth and Adolescence*, 41(5), 650–672.
- Hoeve, M., Blokland, A., Dubas, J. S., & Loeber, R. (2011). Trajectories of delinquency and parenting styles. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 39(5), 679–692.
- Hoeve, M., Dubas, J. S., Eichelsheim, V. I., & Gerris, J. R. M. (2009). The relationship between parenting and delinquency: A meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37(6), 749–775.
- Int J Environ Res Public Health. (2019). The role of parenting styles on behavior problem profiles of adolescents. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(15), 2767. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6696141/>

- Jessor, R. (1991). Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action. *Journal of Adolescent Health*, 12, 597–605.
- Kaufman, D., & Gaston, E. (2000). The relationship between parenting style and children's adjustment: The parents' perspective. *Journal of Child and Family Studies*, 9, 231–245.
- Kaufman, T. M. L., Kretschmer, T., Huising, G., & Veenstra, R. (2020). Explaining bidirectional spillover between parent–child relationships and peer victimization. *Development and Psychopathology*, 32(1), 11–20.
- Khaleque, A. (2013). Perceived parental warmth, children's psychological adjustment, and personality dispositions: A meta-analysis. *Journal of Child and Family Studies*, 22(2), 297–306.
- Khaleque, A., & Rohner, R. P. (2002). Perceived parental acceptance–rejection and psychological adjustment: A meta-analysis of cross-cultural and intracultural studies. *Journal of Marriage and Family*, 64(1), 54–64.
- Lamborn, S. D., Mounts, N. S., Steinberg, L., & Dornbusch, S. M. (1991). Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Development*, 62, 1049–1065.
- Milevsky, A., Schlechter, M. J., Netter, S. A., & Keehn, D. (2007). Maternal and paternal parenting styles in adolescents: Associations with self-esteem, depression, and life satisfaction. *Journal of Child and Family Studies*, 16(1), 39–47.
- Nelsen, J. (1981). Positive discipline. <https://www.positivediscipline.com/>
- Patterson, C. (1993). Reflectivity and learning from aversive events: Toward a psychological mechanism for the syndromes of disinhibition. *Psychological Review*, 100(4), 716–736.
- Rohner, R. P. (1986). *The warmth dimension: Foundations of parental acceptance–rejection theory*. Sage Publications.
- Rogers, C. R. (1956). *Client-centered therapy* (3rd ed.). Houghton-Mifflin.
- Rotter, J. B. (1954). *Social learning and clinical psychology*. Prentice-Hall.
- Spitz, R. A. (1945). Hospitalism: An inquiry into the genesis of psychiatric conditions in early childhood. *Psychoanalytic Study of the Child*, 1, 53–74.
- Winnicott, D. W. (1959). The antisocial tendency. In *The collected works of D. W. Winnicott: Volume 5*, 149–158.

განქორწინების მიზეზები, ბარიერები და შედეგები ძალადობის მსხვერპლ ქალებში

მაია მესტვირიშვილი,¹ მარიამ კვიციანი²,
ნათია მესტვირიშვილი,³ თინა ცომაია⁴

აბსტრაქტი

გენდერული ძალადობა ადამიანის უფლებების დარღვევის ყველაზე გავრცელებული ფორმაა, რომელიც ხშირად გვხვდება ისეთ საზოგადოებებში, მათ შორის საქართველოში, სადაც ქალებს ნაკლები სოციალური და ეკონომიკური გავლენები აქვთ. მიუხედავად ბოლო ათწლეულებში გენდერული ძალადობის წინააღმდეგ მიღებული ნაბიჯებისა, ფემიციდის, როგორც გენდერული ძალადობის ყველაზე მძიმე ფორმის, მაჩვენებელი საგანგაშოა. ფემიციდის შემთხვევების ანალიზი აჩვენებს, რომ ქალების მკვლელობები ხშირად მათი ქმრების, პარტნიორების ან ყოფილი პარტნიორების მიერ ხდება, რაც ნიშნავს, რომ ძალადობრივი ურთიერთობის დასრულება (განქორწინება) ქალებისთვის გაზრდილ საფრთხეს წარმოადგენს.

კვლევის მიზანია სოციო-კულტურული და სტრუქტურული ფაქტორების ანალიზი, რაც (1) გავლენას ახდენს განქორწინების გადაწყვეტილებაზე ძალადობის მსხვერპლ ქალებში, (2) ქმნის ბარიერს განქორწინების პროცესში და (3) ზრდის ძალადობის საფრთხეს ურთიერთობების დასრულების შემდეგ. კვლევის ფარგლებში ჩატარდა 12 სიღრმისეული ინტერვიუ ძალადობის მსხვერპლ ქალებთან და 4 ინტერვიუ პოლიტიკის დოკუმენტის შემქმნელებთან.

კვლევის შედეგებმა აჩვენა, რომ ქალების უმრავლესობა საკუთარი თავის იდენტიფიცირებას, როგორც ძალადობის მსხვერპლთან, გვიან აკეთებს, რაც დაკავშირებულია სოციო-კულტურულ ნორმებთან და სტიგმასთან. ქალების დუმილი და მოსალოდნელი საფრთხის შიში ხელს უშლის მათ დახმარების ძიებაში, ხოლო ინსტიტუციური ბარიერები და საზოგადოების დამოკიდებულებები დამატებით ართულებს სიტუაციას. განქორწინების შემდეგ, ქალები ხშირად რჩებიან იზოლირებულნი და მომატებული საფრთხის ქვეშ ყოფილი პარტნიორებისგან.

კვლევის შედეგები აჩვენებს, რომ გენდერული ძალადობის პრევენცია საჭიროებს კომპლექსურ მიდგომას, რომელიც მოიცავს სოციო-კულტურული, სამართლებრივი და ფსიქოლოგიური ფაქტორების გათვალისწინებას.

საკვანძო სიტყვები: გენდერული ძალადობა, პარტნიორის მხრიდან ძალადობა, განქორწინების ბარიერები

¹ მაია მესტვირიშვილი, ასოცირებული პროფესორი, სოციალური მეცნიერებების დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. აფილირებული მკვლევარი, საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტი.

² მარიამ კვიციანი, ფსიქოლოგიის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. აფილირებული მკვლევარი, საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტი.

³ ნათია მესტვირიშვილი, ფსიქოლოგიის დოქტორი, აფილირებული მკვლევარი, საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტი.

⁴ თინა ცომაია, პროფესორი, სოციალური მეცნიერებების დოქტორი. საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტი.

შესავალი

გენდერული ძალადობა წარმოადგენს ადამიანის უფლებების დარღვევის ყველაზე გავრცელებულ ფორმას, რომელსაც არ აქვს ეროვნული, ეკონომიკური, რელიგიური, გეოგრაფიული და კულტურული საზღვრები. მიუხედავად ამისა, გენდერული ძალადობა უფრო ხშირია ისეთ საზოგადოებებში, სადაც ქალებს ნაკლები სოციალური და ეკონომიკური გავლენები აქვთ (Benson & Fox, 2002; Grigaitė et al., 2019). საქართველო სწორედ ასეთი ქვეყნების რიგს მიეკუთვნება. გლობალური ეკონომიკური ფორუმის ყოველწლიური მონაცემების თანახმად, მსოფლიოს 146 ქვეყანას შორის საქართველოს უჭირავს 76-ე ადგილი გენდერული თანასწორობის მაჩვენებლის მიხედვით, რაც წინა წლის მაჩვენებელს 21 პოზიციით ჩამორჩება (World Economic Forum, 2023). მიუხედავად იმისა, რომ ქვეყანაში ბოლო ათწლეულების მანძილზე საგრძნობი ძალისხმევა იქნა გაწეული გენდერულ ძალადობასთან ბრძოლაში, გენდერული ძალადობის ყველაზე მძიმე ფორმის, ფემიციდის, დონის გათვალისწინებით, მდგომარეობა საგანგაშოა. ფემიციდი წარმოადგენს ქალების გენდერული ნიშნით მკვლელობას და არის გენდერული ძალადობის სხვადასხვა ფორმების ლეტალური შედეგი (Corradi et al., 2016). მკვლელობებს საფუძვლად შეიძლება სხვადასხვა მიზეზი ედოს, რომლებიც, თავის მხრივ, ხშირად განპირობებულია საზოგადოებაში დამკვიდრებული სტერეოტიპული გენდერული როლებით, ქალების დისკრიმინაციით, საზოგადოებაში მამაკაცებსა და ქალებს შორის ძალაუფლების უთანასწორო გადანაწილებით და ა.შ. (United Nations Office on Drugs and Crime, 2021).

საქართველოში ქალთა მიმართ და ოჯახში ძალადობასთან ბრძოლის მიმართულებით, ბოლო წლებში გადადგმული ნაბიჯებისა და პოზიტიური ცვლილებების მიუხედავად, ქალთა გენდერულად მოტივირებული მკვლელობების პრევენცია და ამგვარ საქმეებზე მართლმსაჯულების და სამართალდაცვითი ფუნქციების ეფექტიანი აღსრულება კვლავ გამოწვევად რჩება (საქართველოს სახალხო დამცველი, 2020). საქართველოს პროკურატურის მიერ გამოქვეყნებული სტატისტიკის მიხედვით, 2014-2022 წლებში ჩადენილია 186 ქალის მკვლელობა, აქედან 92 მკვლელობა ჩადენილია ოჯახური ნიშნით, ხოლო 94 – სხვა მოტივით. ამავე პერიოდში ჩადენილია ქალის მკვლელობის 129 მცდელობა, მათ შორის ოჯახური ნიშნით – 79, ხოლო სხვა მოტივით – 50 ქალის მკვლელობის მცდელობა (საქართველოს მთავრობის ადმინისტრაცია, 2022). სტატისტიკის მიხედვით როგორც ფემიციდს, ისე ფემიციდის მცდელობას, ქალების მიმართ სჩადიან ქმრები, პარტნიორები ან ყოფილი პარტნიორები. ყველაზე ხშირად როგორც ფემიციდის, ისე ფემიციდის მცდელობის ჩადენის მოტივად მითითებულია „შურისძიება“ და „ეჭვიანობა“ (ფემიციდის მონიტორინგის ანგარიში 2020).

საქართველოს სახალხო დამცველის მიერ წარმოდგენილ ანგარიშში (ფემიციდის მონიტორინგის ანგარიში 2020) საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ ფემიციდის ხშირი შემთხვევა უკავშირდება ყოფილ პარტნიორს ან მეუღლეს, რაც ნიშნავს, რომ ძალადობრივი ურთიერთობის დასრულება ქალებისთვის არათუ გამოსავალს, არამედ გაზრდილ საფრთხესაც კი შეიძლება უკავშირდებოდეს. საქართველოში არსებული რეალობიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია არა მარტო იმ სოციო-კულტურული თუ ფსიქოლოგი-

ური ფაქტორების კვლევა, რომელიც ხელს უწყობს გენდერული ნიშნით ჩადენილი ძალადობის ზრდას, არამედ მასთან ერთად, იმ ფაქტორების ძიება, რომლებიც აიძულებს ქალებს დარჩნენ ძალადობრივ ურთიერთობებში იმ მომატებული საფრთხის გამო, რომელიც ურთიერთობის დასრულებას უკავშირდება.

გენდერული ძალადობის ლეტალური ფორმა თითქმის არასდროს არ არის იზოლირებული შემთხვევა და ყოველთვის იწყება ძალადობის უფრო მსუბუქი და ამა თუ იმ საზოგადოებაში მიღებული ფორმებიდან (Marcuello-Servós et al., 2016; Zara & Gino, 2018). შესაბამისად, ძალადობის ნებისმიერი ფორმა პოტენციურად განიხილება, როგორც რისკი მომავალში უფრო მძიმე ფორმის ძალადობისა, რასაც შეიძლება ლეტალური შედეგიც კი მოჰყვეს.

2022 წელს ჩატარებული ეროვნული კვლევის თანახმად, საქართველოში ოდესმე პარტნიორულ ურთიერთობაში მყოფი ქალების 26.5 პროცენტს გამოუცდია ძალადობა პარტნიორის მხრიდან ცხოვრების მანძილზე (ერთი მაინც, ძალადობის ოთხი ფორმიდან: ფიზიკური, სექსუალური, ეკონომიური და ფსიქოლოგიური) (საქსტატი, გაეროს ქალთა ორგანიზაცია, 2022). ძალადობის მსხვერპლი ბევრი ქალისთვის ფსიქოლოგიური ძალადობა ყველაზე ადრე იწყება პარტნიორების ურთიერთობაში და მოიცავს მაკონტროლებელ ქმედებებს მათი მეუღლის/პარტნიორის მხრიდან (Abramsky et al., 2011; González & Rodríguez-Planas, 2020). პარტნიორის მხრიდან ძალადობა, და განსაკუთრებით ფსიქოლოგიური ძალადობა, მჭიდრო კავშირშია მაკონტროლებელ ქცევასთან, როგორიცაა მუდმივი ეჭვიანობა და ლალატში დადანაშაულება, მეგობრებსა და ოჯახის წევრებთან ურთიერთობის შეზღუდვა და სხვა პირებთან კომუნიკაციის კონტროლი (WHO, 2021). საქართველოში ჩატარებული ეროვნული კვლევის თანახმად, ოდესმე პარტნიორულ ურთიერთობაში მყოფ თითქმის ყოველ მეხუთე ქალს (18.8 პროცენტი) ცხოვრების მანძილზე გამოუცდია თუნდაც ერთი მაკონტროლებელი ქცევა თავისი პარტნიორის მხრიდან (საქსტატი, გაეროს ქალთა ორგანიზაცია, 2022).

გენდერული ძალადობის შემთხვევების ანალიზი ცხადყოფს, რომ ძალადობრივი პარტნიორული ურთიერთობის დასრულება, ქალებისთვის გაზრდილ რისკებთან არის დაკავშირებული (Alhalal et al., 2012; Campo et al., 2020 ; Humphreys & Thiara, 2003). მიუხედავად იმისა, რომ ქალები განშორებას საკუთარი ავტონომიისა და კეთილდღეობის აღდგენის იმედით მიმართავენ, კვლევები აჩვენებს, რომ განშორების შემდგომი ცხოვრება ხშირად ხასიათდება გაგრძელებული ძალადობით, არასტაბილურობითა და სისტემური ჩავარდნებით (Ellis, 1990; DeKeseredy et al., 2018).

ძალადობის მსხვერპლი ქალების მეუღლესთან/პარტნიორთან განშორების შემდგომი პერიოდის შესახებ ცოდნა საკმაოდ მწირია, რაც მიუთითებს ამ მიმართულებით არსებულ სამეცნიერო ცოდნის დეფიციტზე (Morgado, 2019).

აღნიშნული კვლევის მიზანია წვლილი შეიტანოს არსებულ კვლევით ველში გენდერული განშორების შემდგომ ძალადობის ხელშემწყობი ფაქტორების იდენტიფიცირებით, გააანალიზოს სოციო-კულტურული და სტრუქტურული ფაქტორები, რომლებიც, ერთი მხრივ, მოქმედებს ქალების გადაწყვეტილებაზე განქორწინდნენ ძალადობრივი ურთიერთობიდან, ხოლო მეორე მხრივ, ქმნის ბარიერებს ამ პროცესში და ზრდის შემდგომი ძალადობის შემთხვევებს.

არის თუ არა განქორწინება გენდერული ძალადობის დასასრული? განშორების შემდეგ ძალადობის რისკები, დინამიკა და შედეგები

ძალადობრივ პარტნიორთან განშორება, ხშირ შემთხვევაში, აღიქმება, როგორც ქალის თავისუფლების, უსაფრთხოების და ავტონომიის ხელახლა დამკვიდრების მნიშვნელოვანი ნაბიჯი, თუმცა, მრავალი ემპირიული კვლევა აჩვენებს, რომ ქალებისათვის ეს გარდამტეხი გადაწყვეტილება, უსაფრთხოების მოპოვების ნაცვლად, შესაძლოა გახდეს ძალადობის ინტენსიფიკაციისა და გახანგრძლივების საწყისი წერტილი (Bruton & Tyson, 2018; DeKeseredy et al., 2018; Ignjatović, 2019; Logan & Walker, 2004; Walker et al., 2004).

განშორების შემდგომი ძალადობა არის წარსული ძალადობის გაგრძელება, მოდიფიცირებული ფორმებით – ფსიქოლოგიური ზეწოლით, იურიდიული მანიპულაციებითა და ეკონომიკური კონტროლის მეშვეობით (Brownridge et al., 2008; Hardesty & Chung, 2006; Spearman et al., 2022).

საკითხის გარშემო არსებული ემპირიული კვლევები აჩვენებს, რომ განშორების შემდეგ ძალადობა არამცთუ არ წყდება, არამედ, ხშირ შემთხვევაში, ძლიერდება (Toews & Bermea, 2017; Spearman et al., 2022). ემპირიული მტკიცებულებები მიუთითებს, რომ ქალების მესამედზე მეტი განიცდის ძალადობას განშორების შემდეგ 6–12 თვის მანძილზე, რაც ეჭვქვეშ აყენებს მოსაზრებას, რომ ურთიერთობიდან გამოსვლა ავტომატურად ნიშნავს ძალადობის დასრულებას (Humphreys & Thiara, 2003). კერძოდ, აღმოჩნდა, რომ ქალებმა, რომლებიც დაშორებულები იყვნენ პარტნიორებს, დააფიქსირეს ძალადობის გავრცელების შვიდჯერ უფრო მაღალი მაჩვენებელი, ვიდრე დაქორწინებულებმა (Brownridge et al., 2008).

დაშორების შემდგომ ძალადობის პრედიქტორებს წარმოადგენს ასაკი, ეთნიკური წარმომავლობა და წარსული ძალადობის გამოცდილება, რაც ზრდის ძალადობის რისკს განქორწინების შემდგომ, თუმცა ძალადობის შემთხვევები შეიძლება გამოვლენილი იყოს იმ შემთხვევებში, როდესაც ქალს ქორწინების პერიოდში არ აქვს გამოცდილი ძალადობა პარტნიორის მხრიდან (Spiwak & Brownridge, 2005).

მკვლევრები ცდილობენ გამოავლინონ ის ფაქტორები, რაც შესაძლოა დაშორების შემდგომ ძალადობის მამოტივირებელი იყოს. აღმოჩნდა, რომ განქორწინების შემდგომ გამოვლენილი ძალადობის გაგრძელება განპირობებულია მოძალადის სურვილით, შეინარჩუნოს კონტროლი. ასეთ დროს ძალადობა ხშირად იძენს შურისძიების ხასიათს, განსაკუთრებით მაშინ, როცა დაშორების ინიციატივა ქალისგან მოდის და მოძალადე აღიქვამს ძალაუფლების დაკარგვის საფრთხეს (Ignjatović, 2019).

განშორების შემდგომ ძალადობა არ შემოიფარგლება მხოლოდ ფიზიკური ძალადობით: მოძალადეები განქორწინების შემდგომ განაგრძობენ ეკონომიკური ბერკეტების გამოყენებას, რაც მოიცავს ალიმენტის გადაუხდელობას, ფინანსურ ზეწოლასა და დასაქმების ხელის შეშლას (Toews & Bermea, 2017). ეკონომიკური ბერკეტები, თავის მხრივ, იწვევს გართულებებს საცხოვრებელი სტაბილურობის მიღწევაში. ემპირიული მონაცემების მიხედვით ქალების 38% განშორების შემდეგ დარჩა საცხოვრებლის გარეშე (Baker et al., 2003). ასეთ მდგომარეობას უმეტესად თან სდევს უსაფრთხოების დაკარგვა, რაც კიდევ უფრო ამძიმებს მათი ხელახალი სოციალიზაციის პროცესს.

დაშორების პროცესი მნიშვნელოვან ფსიქოემოციურ დისტრესს უკავშირდება: განშორება, განსაკუთრებით ქალების მიერ ინიცირებული, მნიშვნელოვნად ზრდის ფატალური ძალადობის, ტრავმისა და ფსიქოლოგიური ზიანის რისკს (Logan & Walker, 2004). შესაბამისად, განშორების შემდგომ პერიოდში ქალები ხშირად აწყდებიან მწვავე ფსიქოლოგიურ სტრესს, შფოთვისა და დეპრესიას, რომელიც არა მხოლოდ წარსული ძალადობის შედეგია, არამედ იმ სისტემური გამოწვევების, რომელთაც ისინი უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მცდელობაში აწყდებიან.

პოსტტრავმული სტრესული აშლილობა (PTSD) და შფოთვითი სიმპტომები არა მხოლოდ ფსიქოლოგიურ დისკომფორტს იწვევს, არამედ შესაძლოა გახდეს განმეორებითი ძალადობის რისკფაქტორი.

აღმოჩნდა, რომ ხშირ შემთხვევაში ძალადობის მსხვერპლი ქალების გამოცდილება არ ჯდება ტრადიციულ PTSD ჩარჩოებში, რადგან ტრავმა არ სრულდება ძალადობრივი ურთიერთობის დასრულებით (Hulley et al., 2023). შესაბამისად, ასეთ შემთხვევაში სახეზეა განგრძობითი ტრავმული სტრესი (CTS), რომელიც მუდმივ საფრთხეში ცხოვრების შედეგია. მნიშვნელოვანია, რომ პასუხი კითხვაზე: „რატომ არ დაშორდა თუ მასზე ძალადობდნენ?“ არა როგორც მხოლოდ მსხვერპლის სისუსტის გამოვლენა, არამედ განხილული უნდა იყოს გადანეყვებილების მიღების პროცესში შიშის ფუნქციური როლის გათვალისწინებით, როგორც თავდაცვის სტრატეგია (Bruton & Tyson, 2018). მიუხედავად იმისა, რომ სამართლებრივი და ინსტიტუციური მექანიზმები შექმნილია ქალების დასაცავად, ისინი ხშირად ვერ რეაგირებენ ადეკვატურად. შვილებთან ურთიერთობის სამართლებრივი დარეგულირება, როგორიცაა შვილების მონახულების უფლება, ხშირად ხდება მოძალადეების მიერ ძალაუფლების აღდგენისთვის გამოყენებული მექა (Humphreys & Thiara, 2003; Hardesty & Chung, 2006). უფრო მეტიც, მოძალადეები სასამართლო პროცესზე ქალების წინააღმდეგ, იყენებენ „იურიდიულ ძალადობას“, რაც მოიცავს უსაფუძვლო საჩივრებს, პროცესების გაჭიანურებასა და ბავშვებზე ზემოქმედების ბერკეტად გამოყენებას (Douglas 2021). ეს სისტემური ჩავარდნები ლეგიტიმურობის ელფერს ანიჭებს მოძალადის ქმედებებს და კიდევ უფრო ართულებს ქალის და ბავშვების დაცვის პროცესს.

მნიშვნელოვანია იმ სტრატეგიების გააზრებაც, რომლებსაც ქალები დამოუკიდებლობის მოსაპოვებლად იყენებენ ძალადობრივი ურთიერთობის დასრულების შემდგომ. მიუხედავად იმის, რომ ქალები ხშირად მიმართავენ თავშესაფრებსა და სპეციალიზებულ სერვისებს, მათი ეფექტიანობა დამოკიდებულია ძალადობის სიმძიმეზე, მოძალადესთან ურთიერთობაზე და კულტურულ კონტექსტზე (Goodkind et al., 2004). ძალადობრივი ურთიერთობის დასრულების შემდგომ, ქალებისთვის პრობლემური ხდება ახალი საცხოვრებელი ადგილის მოპოვება და შენარჩუნება უსაფრთხოების, მუდმივი თვალთვალისა და იურიდიული სირთულეების გამო. იმ შემთხვევაში, როდესაც ქალს ჰყავს შვილები, მას უწევს არა მხოლოდ გადარჩენა, არამედ საკუთარი შვილების დაცვაც იმ პირობებში, სადაც ძალადობა არ სრულდება ურთიერთობის დასრულებით (Spearman et al., 2022). საბოლოოდ, კვლევები ადასტურებს, რომ განშორების შემდგომი ძალადობა, არ არის უბრალოდ წარსულის ნარჩენი. ეს არის ძალადობის ახალ ფაზაში გადასვლა, რომელიც განსხვავდება ფორმით, მაგრამ არა არსით. მოძალადე-

განქორწინების მიზეზები, ბარიერები და შედეგები ძალადობის მსხვერპლ ქალებში

ების ქმედებები კვლავ იმავე მიზანს ემსახურება – ძალაუფლების შენარჩუნებასა და კონტროლის გაგრძელებას. ქალების რეალური მდგომარეობის გაგება და მათ გამოცდილებაზე დაფუძნებული პოლიტიკის შექმნა არის ის საფუძველი, რომლის გარეშეც ძალადობის პრევენცია ვერ იქნება ეფექტიანი.

საჭიროა დამატებითი კვლევები, რომლებიც ხელს შეუწყობს ისეთ პოლიტიკასა და პროგრამებს, რომლებიც უზრუნველყოფს ქალების უსაფრთხოებას ძალადობრივი ურთიერთობის დასრულების შემდეგ.

კვლევის მიზნები და მეთოდები

კვლევის მიზანია სოციო-კულტურული და სტრუქტურული ფაქტორების ანალიზი, რაც (1) გავლენას ახდენს განქორწინების გადაწყვეტილებაზე ძალადობის მსხვერპლ ქალებში, (2) ქმნის ბარიერს განქორწინების პროცესში და (3) ზრდის ძალადობის საფრთხეს ურთიერთობების დასრულების შემდეგ.

კვლევის მიზნების მისაღწევად ჩატარდა 12 სიღრმისეული ინტერვიუ ძალადობის მსხვერპლ ქალებთან, რომელთაც ერთხელ მაინც მიუმართავთ ოფიციალური უწყებისადმი. ასევე, კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 4-მა პოლიტიკის დოკუმენტის შემქმნელმა, რომლებიც საკანონმდებლო დონეზე ჩართული ყოფილან გენდერული საკითხების პოლიტიკაში.

კვლევის ინსტრუმენტები

კვლევითი მიზნების მისაღწევად შეიქმნა ნახევრადსტრუქტურირებული ინტერვიუს სახელმძღვანელო, რომელიც, ძირითადად, ფოკუსირებული იყო ძალადობის მსხვერპლი ქალების პირად გამოცდილებაზე, ძალადობრივი ურთიერთობის მახასიათებლებზე და იმ პროცესზე, რომელიც ამ ურთიერთობის დასრულებას უკავშირდება. პოლიტიკის დოკუმენტის შემქმნელების მხრიდან შეფასდა არსებული სამართლებრივი ინსტრუმენტები და მათი აღსრულების ხარისხი, რაც, ასევე, მჭიდროდ უკავშირდება ქალთა მიმართ ძალადობის პრევენციას.

პროცედურა

კვლევის მონაწილეების შერჩევის შემდგომ, ხდებოდა მათთან დაკავშირება ინდივიდუალურად და კვლევის შინაარსის ზოგადი გაცნობა, თანხმობის მიღების შემდგომ რესპონდენტისთვის სასურველ დროსა და ადგილზე ხდებოდა შეთანხმება ინტერვიუსთვის. ინტერვიუს ხანგრძლივობა საშუალოდ შეადგენდა 1 საათს, რესპონდენტებს ინტერვიუმდე წინასწარ მიენოდებოდათ შესაბამისი თანხმობის ფორმა. მონაწილეთა თანხმობით გაკეთდა ინტერვიუს აუდიოჩანაწერი.

მონაცემთა დამუშავება

ტექსტობრივი მონაცემები დამუშავდა პროგრამა ნვივოს საშუალებით, რომელიც სოციალურ მეცნიერებაში ფართოდ გამოიყენება ტექსტობრივი ინფორმაციის დამუშავებისას. მონაცემების დამუშავებისთვის ოთხეტაპიანი პროცესი ეყრდნობოდა რეფლექსურ თემატურ ანალიზს (Becker, 1992). პირველ რიგში, თითოეული ტრანსკრიპტი

მომზადდა სიღრმისეული ანალიზისთვის, რომელიც ფოკუსირებული იყო გამოცდილებაზე, ემოციებზე, სიტყვებზე, მნიშვნელობებზე, შედეგებზე და სუბიექტურ შეფასებებზე. კვლევის თეორიული ჩარჩოს მიხედვით, გამოიყო მოსალოდნელი თემები და მოინიშნა თითოეულ ტრანსკრიპტში. მეორე ეტაპზე დაჯგუფდა გამოყოფილი თემები ისე, რომ თემები არ ყოფილიყო ერთმანეთის გადამფარავი და შინაარსი თემების მიღმა ყოფილიყო უნიკალური. მესამე ეტაპზე დადგინდა დაჯგუფებულ თემებსა და კვლევაში გამოყოფილი თემებს შორის კავშირები, დაბოლოს, დაჯგუფებულ თემებს შორის კავშირები შედარდა კვლევის თეორიულ მოდელთან.

შედეგების ანალიზი

კვლევითი მიზნებიდან გამომდინარე, ანალიზის ძირითადი ნაწილი ფოკუსირებული იყო ურთიერთობაში ძალადობის გამოვლენიდან მის დასრულებამდე პროცესსზე. თემატური ანალიზიდან ჩანს, რომ პროცესის წარმოდგენა რამდენიმე ძირითად ეტაპადაა შესაძლებელი, რომლებიც, თავის მხრივ, მათთვის დამახასიათებელი პროცესებითაა აღწერილი. ესენია:

1. განქორწინების მიზეზები
 - ძალადობის გამოვლენა და მისი ფორმები – მაკონტროლებელი ქცევიდან ფიზიკურ ძალადობამდე.
2. განქორწინების/ურთიერთობის დასრულების ბარიერები
 - მსხვერპლის თვითიდენტიფიკაციის პროცესი;
 - დუმილი – სირცხვილის და დანაშაულის განცდა, ამასთან ერთად უიმედობა და მოსალოდნელი საფრთხის შიში;
 - პასუხი ძალადობაზე – დახმარების ძიება, სამართალდამცავების ჩართვა პროცესში, ფსიქოლოგიური დახმარება და ა.შ.
3. განქორწინების/ურთიერთობის დასრულების შედეგები ძალადობის მსხვერპლ ქალებში
 - ურთიერთობის დასასრული, რომელსაც შედეგად მოჰყვება სოციალური იზოლაცია, სტიგმა და მუდმივი/მაკონტროლებელი საფრთხის შეგრძნება ყოფილი პარტნიორისგან.

განქორწინების/ურთიერთობის დასრულების მიზეზები: მაკონტროლებელი ქცევიდან ფიზიკურ ძალადობამდე

კვლევაში მონაწილე ძალადობის მსხვერპლი ქალების უმეტესობა საუბრობს ძალადობის საწყის ეტაპზე და იხსენებს, რომ ძალადობა თითქმის ყოველთვის იწყება მაკონტროლებელი ქცევებიდან და თანდათანობით გარდაიქმნება ისეთ ფორმებად, რომელსაც ქალი ფიზიკურ საფრთხემდე მიჰყავს. ასევე, ხშირია პარტნიორის მხრიდან პირდაპირ დანესებული შეზღუდვები სხვა ადამიანებთან ურთიერთობის ნაწილში, რითიც ახდენენ ქალების იზოლაციას გარესამყაროსგან და უსპობენ სოციალური მხარდაჭერის შესაძლებლობას. თვითიზოლაცია, ასევე, შედეგია იმ ფსიქოლოგიური მდგომარეობის, რომელშიც ქალები ძალადობის შედეგად აღმოჩნდებიან. ეროვნული კვლევის თანახმად, მაკონტროლებელი ქცევა ყველაზე ფართოდ გავრცელებული ძა-

ლადობის ფორმაა, რაც, დიდწილად, ნორმალიზებულია საზოგადოებაში გავრცელებული გენდერული ნორმების ჩარჩოებში (საქსტატი, გაეროს ქალთა განვითარების ფონდი, 2023).

კონტროლის ერთ-ერთი ძირითადი ფორმა ეკონომიკური კონტროლის დამყარებაა, რაც სცდება მხოლოდ ფინანსურ დამოკიდებულებებს, ის გავლენას ახდენს სოციალურ ნორმებზე და გენდერულ როლებთან დაკავშირებულ წარმოდგენებზეც, რაშიც ხშირად კაცების დომინანტობა იგულისხმება. ეკონომიკური ძალადობა, ხშირ შემთხვევაში, არ ითვლება ძალადობის გამოვლინებად იქამდე, სანამ ძალადობა უფრო მძიმე ფორმებს არ მიიღებს, შესაბამისად, მსხვერპლისთვის რთული ხდება იმ ნიშნების ამოცნობა, რომლებიც ურთიერთობის ძალადობრივ ხასიათზე მიუთითებენ (Adams et al., 2008). ამასთან ერთად, ეკონომიკური სახის ძალადობა ამზადებს ნიადაგს სხვა ტიპის ძალადობებისთვის, რადგან მეორე ადამიანზე კონტროლის დამყარების ყველაზე მძლავრი იარაღია (Grigaitė et al., 2019). კვლევაში მონაწილეთა უმრავლესობა აღნიშნავს, რომ ურთიერთობის დროს ისინი ფინანსურად პარტნიორებზე იყვნენ დამოკიდებულნი, თუმცა ამას ვერ აღიქვამდნენ როგორც ძალადობას. ამის გაანალიზება მოხდა მხოლოდ მას შემდეგ, რაც ძალადობამ მძიმე ფორმები მიიღო. ერთ-ერთი კვლევის მონაწილე იხსენებს:

„ძალიან მწარე გამოცდილება იყო ეს ჩემთვის, როცა ზამთრის პერიოდი იყო და აი კოლგოტი, როცა გამეხეოდა ამას ვკერავდი, როცა ვეუბნებოდი მეუღლეს, ყოფილ მეუღლეს რო თანხა მჭირდება, რომ კოლგოტი ვიყიდო ძალიან მაყვედრიდა, რო რა ვერ ჩაიცვი ნორმალურად და ასე შემდეგ, ეს მაშინ იყო ძალიან ბუნებრივი ჩემთვის, მაგრამ ახლა რომ ვუფიქრებდი, ფაქტიურად რას მაყვედრიდა – სამლარიან კოლგოტს“ (IDI1, ძალადობის მსხვერპლი ქალი).

ისეთი ტიპის საზოგადოებებში, სადაც კაცები ავტორიტეტულ ფიგურებად არიან წარმოჩენილი და სადაც ქალების როლი მკაცრად შემოსაზღვრულია ოჯახზე მზრუნველობით და ბავშვის აღზრდით, პარტნიორული ურთიერთობები მკვეთრად არის გადახრილი მამაკაცების მხრიდან კონტროლის და მფლობელობისკენ (González & Rodríguez-Planas, 2020; Heise & Kotsadam, 2015). ეს დისბალანსი ურთიერთობებში ხშირად გამოხატულია იმაში, რომ ქალი წარმოადგენს ოჯახის ღირსებას და ოჯახის მამაკაც წევრებს აქვთ მათზე „კუთვნილება“, იქამდე სანამ ეს უფლებები პარტნიორს/ქმარს არ გადაეცემა.

მორჩილების ქცევა და თვისება ქალებში ღირებულებას წარმოადგენს რელიგიურ და კულტურულ რწმენებში, რაც კიდევ უფრო ამძაფრებს ამ საკითხს და ხელს უწყობს ძალადობის ნორმალიზებას საზოგადოებაში (González & Rodríguez-Planas, 2020; Saunders et al., 2023). შესაბამისად, ქალების უმრავლესობას უჭირს მოახდინოს საკუთარი თავის იდენტიფიცირება ძალადობის მსხვერპლთან. ძალადობის მხოლოდ ყველაზე მძიმე ან ფიზიკური ფორმებია აღიარებული მიუღებლად, ხოლო სხვა სახის ძალადობა მინიმუმამდეა დაყვანილი ან შეუმჩნეველია. ეს კულტურული ნორმალიზაცია არა მხოლოდ აფერხებს ქალებს ითხოვონ დახმარება, არამედ აგრძელებს ძალადობის ციკლს, რომლის გარღვევაც ძნელია. საკუთარ გამოცდილებაზე საუბრისას ქალები

აღნიშნავდნენ, რომ მათთვის რთული იყო იმის გააზრება, რომ ის რაც ხდებოდა იყო არასწორი და რეალურად ისინი ძალადობის ქვეშ ცხოვრობდნენ:

„გააზრება ცოტა რთულად მოვიდა იმის, რომ ეს არის ძალადობა. ნუ პრინციპში, რაღაცა დეტალურად იცი ძალადობის შესახებ, მაგრამ საკუთარი თავის მსხვერპლად იდენტიფიკაციისთვის საკმაოდ დიდი გზა უნდა გაიაროს ადამიანმა და ჩემთვის ეს გზა უფრო ხანგრძლივი აღმოჩნდა, ვიდრე, მაგალითად, სხვისთვის“ [ID12, ძალადობის მსხვერპლი ქალი].

გენდერული ძალადობის შესახებ ეროვნული კვლევის შედეგები აჩვენებს მოსახლეობაში გავრცელებულ წარმოდგენებს გენდერული ნორმებისა და დამოკიდებულებების შესახებ. გამოკითხული ქალების თითქმის 60% თვლის, რომ მათი ყველაზე მნიშვნელოვანი როლი ოჯახზე ზრუნვაა, რაც საზოგადოებაში ტრადიციული გენდერული როლების ძლიერ აქცენტებზე მიუთითებს. ეს მაჩვენებელი კაცებთან კიდევ უფრო გამოხატულია (74.7%). გარდა ამისა, ქალების 20.2% და კაცების მესამედზე მეტი ფიქრობს, რომ ცოლი უნდა ეთანხმებოდეს ან ემორჩილებოდეს ქმრის აზრს, მაშინაც კი, თუ ის პირადად არ ეთანხმება მას. ეს მიუთითებს ოჯახურ ურთიერთობებში აღქმულ იერარქიაზე, რომელიც პრიორიტეტს ანიჭებს ქმრის შეხედულებას. ამასთან, ქალების ნახევარზე მეტი (55.1%) და კაცების უმრავლესობა (77.6%) ეთანხმება იმ აზრს, რომ მამაკაცები უნდა აკონტროლებდნენ და ხელმძღვანელობდნენ ოჯახს, რაც კიდევ უფრო აძლიერებს ტრადიციულ გენდერულ დინამიკას (საქსტატი და გაეროს ქალთა განვითარების ფონდი, 2023).

ეს რეალობა ნათლად ჩანს კვლევის მონაწილეთა ისტორიებში, სადაც აღნიშნავდნენ, რომ არა მხოლოდ მათი პარტნიორები და საზოგადოება მათ გარშემო, არამედ თავად ისინიც კი „ნებაყოფლობით“ იცავდნენ დადგენილ გენდერულ როლებს, რამაც საბოლოოდ ძალადობა გამოიწვია:

„ბევრი უარყოფითი თვისება ჰქონდა, მაგრამ ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო თანასწორობის უგულებელყოფა. როგორც აღვნიშნე, მისი აზრით, ქალი იყო მხოლოდ ბავშვის აღმზრდელი და ქალებისთვის დანესებული ყველა ტრადიციული როლი უნდა შეესრულებინა. ეს ნიშნავდა არა სამუშაოს, მეგობრებს, ურთიერთობებს და, არსებითად, სოციალურ ცხოვრებას ამ საზღვრებს მიღმა“ [ID14, ძალადობის მსხვერპლი ქალი].

განქორწინების/ურთიერთობის დასრულების ბარიერები

მიუხედავად იმისა, რომ საკუთარი თავის, როგორც ძალადობის მსხვერპლის იდენტიფიცირება ურთიერთობის დასასრულისკენ პირველი ნაბიჯია, ქალების დიდი ნაწილი ამ საკითხზე დუმილს ინარჩუნებს. როგორც გლობალურად, აგრეთვე საქართველოს შემთხვევაშიც, ბევრი ქალი არ საუბრობს ძალადობის შემთხვევებზე, რაც რამდენიმე მიზეზითაა გამოწვეული (Pokharel et al., 2020).

ძალადობის უმეტესი ნაწილი, რომელსაც ქალები განიცდიან, დახურულ კარს მიღმა ხდება მათი ინტიმური პარტნიორების, ოჯახის წევრებისა თუ იმ კაცების მიერ, რომლებსაც ისინი იცნობენ. გარდა ამისა, ქალთა მიმართ ძალადობის მსხვერპლებს

ხშირად არ სურთ ან ეშინიათ ძალადობის ამგვარი შემთხვევების შეტყობინება, მათი მოძალადის (მოძალადეების) ან/და ოჯახის წევრებისა თუ მეგობრების უარყოფითი რეაქციების შიშის გამო. მეტიც, ქალებს, რომლებიც ქალთა მიმართ ძალადობაზე ხმამაღლა საუბრობენ ან დახმარებას ეძებენ, განსაკუთრებით კი ოჯახში ძალადობის დროს, ხშირ შემთხვევაში თავად ადანაშაულებენ საკუთარ ვიქტიმიზაციაში (Garcia-Moreno, et. Al., 2005). სწორედ ამ მიზეზების გამო, ქალები, როგორც წესი, არ ამხელენ ძალადობის ისტორიას (UN Women, 2016).

მსხვერპლთა უმეტესობა არჩევს ჩუმად ყოფნას, სიტუაციის მოსალოდნელი გართულების და ნეგატიური რეაქციების გამო, განსაკუთრებით მისი მამაკაცი ოჯახის წევრებისგან. ამასთან ერთად, ზენოლას ახდენს სოციალური და კულტურული ნორმები, რის მიხედვითაც ოჯახში ძალადობა და მასზე საუბარი მიუღებლად და სამარცხვინოდ არის მიჩნეული. ეს ტენდენცია კარგად ჩანს გენდერულ ძალადობაზე ჩატარებულ ეროვნულ კვლევაში, სადაც ნაჩვენებია, რომ ძალადობის მსხვერპლი ქალების იმ მცირე ნაწილიდან, რომელიც საუბრობს ძალადობაზე, მხოლოდ 14% ფიქრობს, რომ შეუძლია ეს ინფორმაცია გაუზიაროს მისი ოჯახის მამაკაც წევრს (UN women, 2023). ქალები სიჩუმეს ინარჩუნებენ იმ მიზეზიდან გამომდინარეც, რომ ხშირია მსხვერპლის დადანაშაულება, საკუთარი ოჯახის წევრების მხრიდანაც კი. ეს პასუხი ძალადობაზე მხოლოდ აუარესებს მსხვერპლის მდგომარეობას და მას კიდევ უფრო მეტ იზოლაციაში აქცევს გარე სამყაროსგან.

„როდესაც მამაჩემმა გაიგო როგორ იქცეოდა ეს ადამიანი, მაშინ როდესაც მე ორსულად ვიყავი, 2 თვე არ მელაპარაკებოდა“ (IDI, ძალადობის მსხვერპლი ქალი).

ძალადობის ფსიქოლოგიური შედეგები დაკავშირებულია ისეთ მენტალურ ჯანმრთელობის პრობლემებთან, რაც კიდევ ერთხელ ხელს უწყობს განმეორებად ვიქტიმიზაციას (J. C. Campbell, 2002; Coker et al., 2002; Ogbé et al., 2020; Roberts et al., 1998). მსხვერპლთა უმეტესობა საუბრობს საკუთარი თავის დადანაშაულებაზე, მათ შორის ძალადობის პროცესში, რაც, თავის მხრივ, ხელს უშლის დახმარების ძიების ქცევას და ტოვებს მსხვერპლს ძალადობრივ ურთიერთობაში (Wessells & Kostelny, 2022).

ძალადობისადმი მორჩილება ყალიბდება გარშემომყოფთა დამოკიდებულების რეფლექტურად. ქალთა პასუხები ფორმირდება თავიანთ ინდივიდუალურ და გარშემომყოფთა შეხედულებებზე დაყრდნობით. ის ქალები, რომლებიც ძალადობას დასაშვებად მიიჩნევენ, უფრო მეტად მოსალოდნელია, რომ თავიანთ თავს დადანაშაულებენ თავდასხმაში, ნაკლებად მიმართავენ სამართლებრივ ორგანოებს ან შეატყობინებენ პოლიციას ძალადობის ფაქტის შესახებ, რაც იწვევს გრძელვადიან ფსიქოლოგიურ-ემოციურ აფექტებს (J. C. Campbell, 2002; Ellsberg et al., 2008; Liang et al., 2005). მკვლევართა დიდი ნაწილის აზრით, ის ქალები, რომლებსაც აქვთ ოჯახში ძალადობის გამოცდილება, დასწავლილი უმწეობის ჩამოყალიბების უფრო მაღალი რისკის ქვეშ დგანან, მათ მიერ გამოცდილი ძალადობის ქრონიკული და ტრავმული ფორმის გამო (Asadi et al., 2018; O. L. K. Campbell & Mace, 2022; Güler et al., 2022). მუდმივმა ძალადობამ ოჯახში შესაძლოა გამოიწვიოს, ასევე, დანაშაულის განცდა, სირცხვილი და დაბალი თვითშეფასება, რაც ხელს უწყობს ფსიქიკური პრობლემების გაძლიერებას

(Ellsberg et al., 2008; Güler et al., 2022; Meyer, 2016). პარტნიორის მხრიდან ძალადობის მსხვერპლების ინტერვიუებიდან ასევე გამოჩნდა, რომ მათ ანუხებდათ სირცხვილის გრძნობა იმის გამო, რომ ვერ შეძლეს წინააღმდეგობის გაწევა და გაქცევა ძალადობის შემცველი ურთიერთობიდან. შედეგად, ზოგიერთმა საკუთარ თავზე ზრუნვაც კი შეწყვიტა. ძალადობრივი ურთიერთობის მიტოვების შემდეგაც კი, ზოგიერთი ქალი აღწერს, როგორ უჭირდა დიდი ხნის განმავლობაში საკუთარ თავთან ჰარმონიის პოვნა და სტაბილურობისა და უსაფრთხოების შეგრძნება (საქსტატი, გაეროს ქალთა ორგანიზაცია, 2022).

განქორწინების/ურთიერთობის დასრულების შედეგები

თვისებრივი კვლევის ფარგლებში, პარტნიორის მხრიდან ძალადობის მსხვერპლი ქალები საუბრობდნენ იმაზე, რომ მათ მიერ განცდილი ძალადობა გრძელვადიან უარყოფით ზეგავლენას ახდენდა მათ ფიზიკურ და ფსიქიკურ ჯანმრთელობაზე, ისევე როგორც მათ საერთო კეთილდღეობაზე. ძალადობის მსხვერპლი ქალების უმეტესობა საუბრობს პოსტტრავმული სტრესული აშლილობის სხვადასხვა სიმპტომზე და, ზოგჯერ, დანაშაულის და სირცხვილის ძლიერ გრძნობაზე იმის გამო, რომ მათ მოძალადე მეუღლეს/პარტნიორს წაუყენეს კანონიერი ბრალდება ან/ და ციხეში გაგზავნეს (საქსტატი, გაეროს ქალთა ორგანიზაცია, 2022).

თუმცა ძალადობა არ მთავრდება ხმის ამოღების და დახმარების თხოვნის შემდეგ. რესპონდენტებს შორის განმეორებადი თემაა სამართალდამცავი ორგანოების და სხვა სახელმწიფო მოხელეების მხრიდან სათანადო მოპყრობისა და დახმარების არარსებობა. მსხვერპლები ხშირად აწყდებიან გულგრილობას და ემპათიის ნაკლებობას პოლიციელების, ადვოკატების, პროკურორების, მოსამართლეების და სხვა საჯარო პირების მხრიდან. ეს არაადეკვატური პასუხი არა მხოლოდ ვერ უზრუნველყოფს მსხვერპლთა საჭირო დახმარებას, არამედ ხელს უწყობს უფრო ფართო უნდობლობის გრძნობას სახელმწიფო ინსტიტუტების მიმართ. მიუხედავად საჯარო განცხადებებისა, რომ გენდერული ძალადობა პრიორიტეტული საკითხია, სახელმწიფო მოხელეების დისკრიმინაციული დამოკიდებულებები და განცხადებები კიდევ უფრო ამძაფრებს პრობლემას, რაც იწვევს მოძალადეების მიმართ ლმობიერ სასამართლო მიდგომას. ეს აშკარაა პოლიტიკის შემქმნელების ნარატივიდან:

„ბოლო სამი წლის განმავლობაში ცხადი გახდა, რომ სახელმწიფო არ ექცევა ქალთა მიმართ ძალადობასა და ოჯახში ძალადობას იმ სერიოზულობით, რასაც იმ სახურებს. ეს დამოკიდებულება, როგორც ჩანს, შედეგია პასიური პოლიტიკის ან მათ მიერ გაკეთებული განცხადებების, რომლებიც ხშირად დისკრიმინაციული და ზოგჯერ დატვირთულია გენდერული სტერეოტიპებით“ [IDI1, პოლიტიკის შემქმნელი].

მსხვერპლთა ჩვენებები ხაზს უსვამს არა მხოლოდ განცდილ პიროვნულ ტრავმას, არამედ სისტემურ ხარვეზებსაც, რომლებიც ხელს უწყობენ ძალადობისა და დაუსჯელობის ციკლის გაგრძელებას. მაგალითად, რესპონდენტები საუბრობენ პროკურორების მიერ განხორციელებული ფსიქოლოგიური ძალადობის გამოცდილებაზე, რომელიც მიზნად ისახავდა დამნაშავეთა სასჯელის მინიმუმამდე შემცირებას. ასეთი

პრაქტიკა არა მხოლოდ ხელს უწყობს მოძალადეებს, არამედ ხელს უშლის მსხვერპლს დახმარების ძიებისგან.

„ჩვენს ქვეყანაში არავინ არის დაცული. მითხრეს თქვენ ოფიციალურად მსხვერპლი ხართ და პროკურორმა უნდა დაგიცვათ. თუმცა პროკურორმა დამირეკა და მირჩია, თუ დაჟინებით მოვითხოვდი მის პატიმრობას, ჩემი შვილები გაიგებდნენ, რაც უფრო დიდ ზარალს მომიტანდა. არსებითად, ის ყოველმხრივ ახდენდა ჩემზე ფსიქოლოგიურ ზეწოლას, რათა მეიძულებინა, უარი მეთქვა მის პატიმრობაზე“ (ID17, ძალადობის მსხვერპლი ქალი).

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს კანონმდებლობა მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა გენდერული ძალადობის წინააღმდეგ ბრძოლის მიმართულებით, შექმნილი და არსებული რესურსები, ძირითადად, არაეფექტურად ან საერთოდ არ მუშაობს. კვლევაში მონაწილე პოლიტიკის დოკუმენტის შემქმნელები აღნიშნავენ, რომ საკითხი მრავალმხრივია: უპირველესი არის თავშესაფრების დეფიციტი, რაც ქმნის მნიშვნელოვან ბარიერს მათთვის, ვისაც არ აქვს მოძალადისგან წასასვლელი.

„ქალები ხშირად თავს იკავებენ ურთიერთობის დასასრულისგან, რადგან მათ ნამდვილად არ აქვთ წასასვლელი. მიუხედავად იმისა, რომ არის ორგანიზაციები, რომლებიც სთავაზობენ დროებით თავშესაფარს როგორც მშობლებს, ასევე შვილებს. ამ სერვისების შესახებ ინფორმირებულობა და მათი რაოდენობა არასაკმარისია“ [ID13, პოლიტიკის დოკუმენტის შემქმნელი].

ძალადობის მსხვერპლად თვითიდენტიფიკაცია, დახმარების თხოვნა და ადეკვატური მხარდაჭერის მიღება სოციალური გარემოსგან (ერთი მხრივ, სოციალური მხარდაჭერის, მეორე მხრივ, სახელმწიფო რესურსების ეფექტურად გამოყენების) ის აუცილებელი და გარდაუვალი გზაა, რომელსაც ძალადობის მსხვერპლი ქალი გადის ურთიერთობის დასასრულებლად, თუმცა შესაძლებელია, რომ ძალადობის აღმოსაფხვრელად ეს საკმარისი არ იყოს. განშორება საზოგადოებებში, სადაც გენდერული როლების მკაფიო განსაზღვრება არსებობს და სადაც კაცი დომინანტურია, არ ნიშნავს კაცების „მფლობელობის“ დასასრულს ქალებზე. რიგ შემთხვევებში, პირიქით, განშორება კიდევ უფრო ამძაფრებს კუთვნილების განცდას მეორე ადამიანის მიმართ. ნაჩვენებია, რომ როდესაც ქალები განქორწინებას ითხოვენ, კაცები მიიჩნევენ, რომ ეს მათ ღირსებაზე ცუდად იმოქმედებს და ცდილობენ ღირსების დაცვას, რის გადასარჩენადაც ისინი კლავენ პარტნიორებს (Novin et al., 2015). მამაკაცები, რომლებიც ძალადობენ, ამას აკეთებენ იმიტომ, რომ გრძნობენ, რომ ვიღაც მათ მამაკაცურ იდენტობის გრძნობას დაუპირისპირდა (Walker & Gill, 2019). საზოგადოებაში, სადაც ოჯახის ღირსება ქალის მორჩილებაზე გადის, მიღებულია ამ ღირსების აღსადგენად ისეთი ხერხების გამოყენება, რომელიც საფრთხეს უქმნის ქალის ჯანმრთელობას.

ვითარებას მნიშვნელოვნად აუარესებს მანიპულირებისა და მსხვერპლის დადანაშაულების ფართო წრე, რომელიც მოიცავს არა მხოლოდ ოჯახის ახლო წევრებს და მეგობრებს, არამედ საზოგადოების წევრებსაც ((Bermek et al., n.d.; Gracia, 2014). ეს პროცესი ემსახურება მსხვერპლის შემდგომ იზოლირებას, ანადგურებს მათ თვითშეფასებას და ხელს უწყობს უმწეობისა და დამოკიდებულების ღრმა განცდას (Gracia,

2014; Meyer, 2016). მსხვერპლთა დადანაშაულება, სადაც მსხვერპლს ეკისრება პასუხისმგებლობა ძალადობაზე, ოჯახის დანგრევაზე, აძლიერებს სოციალურ ნორმებს, რომლებიც პრიორიტეტს ანიჭებენ ოჯახის ერთიანობას და უგულბელყოფენ ინდივიდუალურ უსაფრთხოებასა და კეთილდღეობას. ეს ლეგიტიმაციას უკეთებს და ხელს უწყობს ძალადობის ციკლს, რაც მსხვერპლთათვის უფრო რთულს ხდის მოძალადეების წინააღმდეგ წავიდეს ან მხარდაჭერა ეძიოს გარემოსგან. კვლევის მონაწილეებმა კონკრეტულად გაიხსენეს მოვლენები, რომლებიც დაკავშირებულია დადანაშაულების კულტურასთან:

„სამწუხაროდ, ჩემი მეგობარი, ერთი ათი თორმეტწლიანი ურთიერთობა გვექონდა და როცა ეს ფაქტი მოხდა და გაჟღერდა, ესეთი კომენტარი გაკეთდა – კარგი ცხენი მათრახს არ დაირტყამს. ალბათ ღირსი იყო და მოხვდა, ღირსია და ცხოვრობს თავშესაფარში“ [ID11, ძალადობის მსხვერპლი ქალი].

ეს შედეგები ეხმიანება რაოდენობრივ კვლევას, რომლის მიხედვითაც, ქალებისა და მამაკაცების 8%-ზე მეტი ფიქრობს, რომ თუ ქალს ქმარი სცემს, ის ნაწილობრივ დამნაშავეა ან დამნაშავეა (ეს მონაცემი გაცილებით მაღალია ხანდაზმულ ასაკობრივ ჯგუფებში და სოფლად) (საქსტატი, გაეროს ქალთა ორგანიზაცია, 2022).

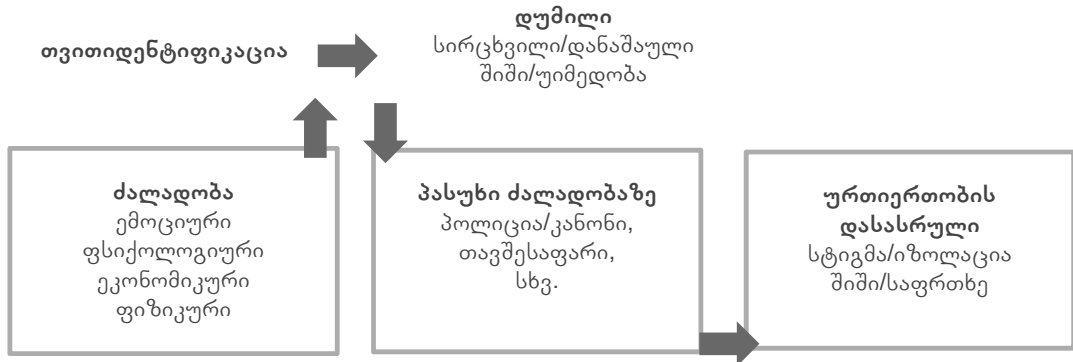
შეჯამება

კვლევა მიზნად ისახავდა სოციო-კულტურული და სტრუქტურული ფაქტორების ანალიზს, რაც გავლენას ახდენს განქორწინების გადანყევტილებაზე ძალადობის მსხვერპლ ქალებში, აგრეთვე, ქმნის ბარიერს განქორწინების პროცესში და ზრდის ძალადობის საფრთხეს ურთიერთობების დასრულების შემდეგ.

ინტერვიუების ანალიზი ნათლად უჩვენებს, რომ განქორწინების შემდგომ აგრესიული ქცევა ყოფილი პარტნიორების მხრიდან მნიშვნელოვან საფრთხეს ქმნის ქალების პოსტგანქორწინების პერიოდში. ეს პროცესი რამდენიმე ლოგიკურად დაკავშირებული ეტაპისგან შედგება, რომელიც წარმოადგენილია დიაგრამის სახით.

წარმოდგენილი დიაგრამა აჩვენებს, ძალადობის საწყისი ფორმების გამოვლენიდან ურთიერთობის დასასრულამდე პროცესს, რაც საზოგადოებისთვის შეუმჩნეველად გამოხატული ძალადობის ფორმებით იწყება. ძირითადად, ესაა პარტნიორის მაკონტროლებელი ქცევები, ემოციური და ფსიქოლოგიური ძალადობა, რაც ღრმად არის საზოგადოებრივ გენდერულ ნორმებში გამჯდარი და ართულებს მსხვერპლის თვითიდენტიფიკაციის პროცესს, რაც, უმრავლეს შემთხვევაში, მხოლოდ ძალადობის ფიზიკური ფორმების გამოხატვის შემდეგ იწყება. თუმცა, თვითიდენტიფიკაცია არ არის საკმარისი პირობა ურთიერთობის დასრულებისთვის, რადგან მსხვერპლთა უმეტესობა დუმის არჩევს საზოგადოებისგან დადანაშაულების, სირცხვილის და მოსალოდნელი აგრესიის გამო. ამ სირთულეების გადალახვის შემდეგაც ჩნდება ინსტიტუციური ბარიერები, რაც არასაკმარის და არაეფექტურ დამხმარე რესურსებში გამოიხატება. ურთიერთობის დასრულების შემდეგ კი ქალი რჩება საზოგადოებისგან იზოლირებული და პარტნიორის მხრიდან მომატებული საფრთხის განცდით, რის პრევენციასაც ინსტიტუციური მექანიზმები და საზოგადოებრივი ნორმები ვერ ახდენენ.

დიაგრამა 1. ურთიერთობის დასრულების ციკლი

გენდერული ძალადობა და მისი ლეტალური გამოვლინება, ფემიციდი, საქართველოში სერიოზული და აქტუალური საკითხია. მიუხედავად ბოლო ათწლეულების მანძილზე მიღწეული პროგრესისა, გენდერული ძალადობის პრევენცია და ეფექტური სამართლებრივი აღსრულება კვლავ დიდ გამოწვევად რჩება. სტატისტიკა მიუთითებს, რომ ქალები ხშირად არიან ფიზიკური ძალადობის მსხვერპლები მათი პარტნიორებისა და ყოფილი პარტნიორების მხრიდან.

კვლევის შედეგები აჩვენებს, რომ გენდერული ძალადობის პრევენცია საჭიროებს კომპლექსურ მიდგომას, რომელიც მოიცავს როგორც სოციო-კულტურული, ასევე სამართლებრივი და ფსიქოლოგიური ფაქტორების გათვალისწინებას.

რეკომენდაციები

მოცემული კვლევის შედეგები მნიშვნელოვანია გათვალისწინებული იყოს სახელმწიფო დოკუმენტების შემუშავების პროცესში.

პირველი გამოწვევა, რომელიც კვლევის შედეგად გამოვლინდა არის კანონის აღსრულებასთან დაკავშირებული ხარვეზები. საქართველოში მოქმედი სამართლებრივი სისტემა მოიცავს როგორც ეროვნულ კანონმდებლობას, ისე საერთაშორისო ვალდებულებებს, რომელთა მიზანია ინტიმური პარტნიორის მხრიდან ძალადობის პრევენცია. გენდერული თანასწორობის შესახებ კანონი (2020), ქალთა და ოჯახში ძალადობის პრევენციის კანონი (2017) და საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი ქმნის მყარ სამართლებრივ საფუძველს IPV-ს დასაძლევად. თუმცა, ამ კანონმდებლობის რეალური გამოწვევა მისი ეფექტიანად აღსრულებაა – განსაკუთრებით უწყებათაშორისი თანამშრომლობის, სამართალდამცავთა ქმედებებისა და საზოგადოების აღქმის თვალსაზრისით. ეფექტური რეაგირებისთვის საჭიროა მკაფიო პოლიტიკის რუკა, რომელიც გულისხმობს ჩარევას ინდივიდუალურ, ინსტიტუციურ და საზოგადოებრივ დონეებზე.

შემდეგ, კვლევა აჩვენებს, რომ ქალები, რომლებიც ინტიმური პარტნიორის მხრიდან ძალადობის მსხვერპლნი არიან, ხშირად ვერ ცნობენ ძალადობრივ ქცევებს და არ იცნავენ, სად შეიძლება დახმარების მიღება. შედეგად, არსებული მომსახურებები, მიუხედავად მათი ხელმისაწვდომობისა, პრაქტიკაში ხშირად არ გამოიყენება. მსხვერ-

პლთა უმრავლესობა ან არ ფლობს ინფორმაციას, ან არ თვლის საკუთარ თავს დახმარების ღირსად. ინდივიდუალურ დონეზე ჩარევა უნდა ორიენტირდეს ორ მთავარ საკითხზე: (1) ცნობიერების ამაღლება – მსხვერპლმა უნდა იცოდეს, რომ დახმარება არსებობს და მასზე წვდომა რეალურია; (2) ძალადობის ცნობიერად აღქმა – აუცილებელია ქალებმა გააცნობიერონ, რომ ის რაც მათ ემართებათ არის ძალადობა და მათ აქვთ უფლება მოითხოვონ დახმარება. გამოსავალი შეიძლება იყოს ლოკალური საინფორმაციო კამპანიები, ციფრული პლატფორმები ანონიმური კონსულტაციისთვის და თერაპიული სერვისები ძალადობის მსხვერპლი ქალებისთვის.

აგრეთვე, ქალთა ეკონომიკური დამოკიდებულება, ფსიქოემოციური სტრესი და ავტონომიის შეზღუდვა ხშირად აფერხებს ძალადობრივი ურთიერთობიდან წასვლის შესაძლებლობას. მიუხედავად იმისა, რომ რამდენიმე მუნიციპალიტეტი გარკვეული ფინანსური დახმარებით უზრუნველყოფს გადარჩენილ ქალებს, ქვეყანაში არ არსებობს მასშტაბური საცხოვრებლის ან შემოსავლის მხარდაჭერის სისტემა, რის გამოც ბევრი ქალი სიღარიბისა და უსახლკარობის საფრთხის წინაშე დგება.

მნიშვნელოვანია ისიც, რომ განქორწინების ბარიერები, ძირითადად, კულტურულ ნორმებს უკავშირდება – პატრიარქალური ღირებულებები, ტრადიციული გენდერული როლები, მსხვერპლის დადანაშაულება და რელიგიური სწავლებები ხშირად ქალის მოთმინებასა და მორჩილებას ამაღლებენ სათნოების დონემდე. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო აქტიურად მონაწილეობს გენდერული ძალადობის წინააღმდეგ საერთაშორისო კამპანიებში და ეროვნული სასწავლო პროგრამა მოიცავს გენდერული თანასწორობის საკითხებს, სოციალური ნორმების სიღრმისეულმა ცვლილებამ ჯერ არ მიაღწია არსებით გარდატეხას. ამიტომ, საჭიროა ორი მიმართულებით განხორციელებული საგანმანათლებლო კამპანია – ერთი მხრივ, ქალთა გაძლიერება და გენდერული თანასწორობის ხელშეწყობა, ხოლო მეორე მხრივ, პოზიტიური მამრობისა და არაძალადობრივი ქცევის პოპულარიზაცია.

ფინანსური მხარდაჭერა

კვლევა განხორციელდა „შოთა რუსთაველის სახელობის ეროვნული სამეცნიერო-ფონდის მხარდაჭერით (გრანტის ნომერი: NFR-22-56-16; სახელწოდება: ფემიციდი, გენდერი და ძალადობა: სისტემატური მიდგომა)“

გამოყენებული ლიტერატურა

ფემიციდის მონიტორინგის ანგარიში 2020. Ombudsman.Ge. Retrieved July 30, 2025, from <http://ombudsman.ge/geo/201117012751angarishebi/femitsidis-monitoringis-angarishi-2020>

Abramsky, T., Watts, C. H., Garcia-Moreno, C., Devries, K., Kiss, L., Ellsberg, M., Jansen, H. A., & Heise, L. (2011). What factors are associated with recent intimate partner violence? Findings from the WHO multi-country study on women's health and domestic violence. *BMC Public Health*, 11(1), 109. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-11-109>

Adams, A. E., Sullivan, C. M., Bybee, D., & Greeson, M. R. (2008). Development of the

- Scale of Economic Abuse. *Violence Against Women*, 14(5), 563–588. <https://doi.org/10.1177/1077801208315529>
- Alhalal, E., Ford-Gilboe, M., Wong, C., & AlBuhairan, F. (2012). Factors associated with returning to abusive relationships in Saudi Arabian women. *Health Care for Women International*, 33(12), 1114–1132.
- Asadi, S., Mohammad-Alizadeh-Charandabi, S., Yavarikia, P., & Mirghafourvand, M. (2018). Socio-Demographic Predictors of Intimate Partner Violence in a Population Sample of Iranian Women. *Shiraz E-Medical Journal* (In Press). <https://doi.org/10.5812/semj.69735>
- Baker, C. K., Billhardt, K. A., Warren, J., Rollins, C., & Glass, N. E. (2003). Domestic violence, housing instability, and homelessness: A review of housing policies and program practices for meeting the needs of survivors. *Aggression and Violent Behavior*, 15(6), 430–439.
- Benson, M. L., & Fox, G. L. (2002). Economic Distress, Community Context, and Intimate Violence in the United States, 1988 and 1994. [distributor].
- Bermek, S., Matakos, K., & Unan, A. (n.d.). Victim-blaming Norms and Violence Against Women: Correcting Misperceptions or Morality Drive Policy and Behavior Change?
- Brownridge, D. A., Chan, K. L., Hiebert-Murphy, D., Ristock, J., Tiwari, A., & Leung, W. C. (2008). The elevated risk for non-lethal post-separation violence in Canada. *Journal of Interpersonal Violence*, 23(1), 117–135.
- Bruton, S., & Tyson, G. (2018). Living with the threat of violence: Women's psychological negotiations in the context of separation. *Journal of Gender Studies*, 27(1), 70–83.
- Campbell, J. C. (2002). Health consequences of intimate partner violence. *The Lancet*, 359(9314), 1331–1336. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(02\)08336-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(02)08336-8)
- Campbell, O. L. K., & Mace, R. (2022). Different predictors of intimate partner and natal family violence against women. *Evolution, Medicine, and Public Health*, 10(1), 231–242. <https://doi.org/10.1093/emph/eoac019>
- Campo, M., Kaspiew, R., Moore, S., & Tayton, S. (2020). Children's exposure to domestic and family violence: Key issues and responses. *Australian Institute of Family Studies*.
- Coker, A. L., Davis, K. E., Arias, I., Desai, S., Sanderson, M., Brandt, H. M., & Smith, P. H. (2002). Physical and mental health effects of intimate partner violence for men and women. *American Journal of Preventive Medicine*, 23(4), 260–268. [https://doi.org/10.1016/S0749-3797\(02\)00514-7](https://doi.org/10.1016/S0749-3797(02)00514-7)
- Corradi, C., Marcuello-Servós, C., Boira, S., & Weil, S. (2016). Theories of femicide and their significance for social research. *Current Sociology*, 64(7), 975–995. <https://doi.org/10.1177/0011392115622256>
- Crosse, C., & Millar, M. (2017). Coercive control and the legal system: Inequality and institutional response. *Women's Studies International Forum*, 60, 1–8.
- DeKeseredy, W. S., Dragiewicz, M., & Schwartz, M. D. (2018). Separation/divorce sexual assault: The missing piece of the gender symmetry debate. *Violence Against Women*, 24(12), 1421–1440.
- Douglas, H. (2021). Legal systems abuse and coercive control. *Criminology & Criminal Justice*, 21(1), 41–58.

- Ellis, D. (1990). Marital status and abuse among Canadian women. *Violence and Victims*, 5(2), 83–96.
- Ellsberg, M., Jansen, H. A. F. M., Heise, L., Watts, C. H., & Garcia-Moreno, C. (2008). Intimate partner violence and women's physical and mental health in the WHO multi-country study on women's health and domestic violence: An observational study. *Lancet* (London, England), 371(9619), 1165–1172. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(08\)60522-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(08)60522-X)
- Geostat (National Statistics Office of Georgia) and UN Women (United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women) (2017). National Study on Violence against Women in Georgia. Tbilisi: UN Women. <https://georgia.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20Georgia/Attachments/Publications/2018/National%20study%20on%20viole>
- Geostat (National Statistics Office of Georgia) and UN Women (United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women) (2023). National Study on Violence against Women in Georgia. Tbilisi: UN Women. https://georgia.unwomen.org/sites/default/files/2023-12/updated_vaw_eng_we b4-2.pdf
- González, L., & Rodríguez-Planas, N. (2020). Gender norms and intimate partner violence. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 178, 223–248. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2020.07.024>
- Goodkind, J. R., Sullivan, C. M., & Bybee, D. I. (2004). A contextual analysis of battered women's safety planning. *Violence Against Women*, 10(5), 514–533.
- Government of Georgia. (2010). Law of Georgia on Gender Equality.
- Government of Georgia. (2017). Law of Georgia on violence against women and/or elimination of domestic violence, protection and support of victims of violence. Official Gazette of Georgia.
- Gracia, E. (2014). Intimate partner violence against women and victim-blaming attitudes among Europeans. *Bulletin of the World Health Organization*, 92(5), 380–381. <https://doi.org/10.2471/BLT.13.131391>
- Grigaitė, U., Karalius, M., & Jankauskaitė, M. (2019). Between experience and social 'norms', identification and compliance: Economic and sexual intimate partner violence against women in Lithuania. *Journal of Gender-Based Violence*, 3(3), 303–321. <https://doi.org/10.1332/239868019X15623411271876>
- Güler, A., Bankston, K., & Smith, C. R. (2022). Self-esteem in the context of intimate partner violence: A concept analysis. *Nursing Forum*, 57(6), 1484–1490. <https://doi.org/10.1111/nuf.12798>
- Hardesty, J. L. (2002). Separation assault: A study of post-divorce abuse. *Violence Against Women*, 8(5), 597–625.
- Hardesty, J. L., & Chung, G. H. (2006). Intimate partner violence, parental divorce, and child custody. *Family Relations*, 55(4), 390–400.
- Heise, L. L., & Kotsadam, A. (2015). Cross-national and multilevel correlates of partner violence: An analysis of data from population-based surveys. *The Lancet Global Health*, 3(6), e332–e340. [https://doi.org/10.1016/S2214-109X\(15\)00013-3](https://doi.org/10.1016/S2214-109X(15)00013-3)
- Hulley J, Bailey L, Kirkman G, Gibbs GR, Gomersall T, Latif A, Jones A. Intimate Partner Violence and Barriers to Help-Seeking Among Black, Asian, Minority Ethnic and Im-

- migrant Women: A Qualitative Metasynthesis of Global Research. *Trauma Violence Abuse*. 2023 Apr;24(2):1001-1015. doi: 10.1177/15248380211050590. Epub 2022 Feb 2. PMID: 35107333; PMCID: PMC10012394.
- Humphreys, C., & Thiara, R. (2003). Mental health and domestic violence: 'I call it symptoms of abuse.' *The British Journal of Social Work*, 33(2), 209–226.
- Ignjatović, T. (2019). Post-separation abuse: Reframing narratives of survival. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 40(3), 390–404.
- Krella, D., Martinez, P., & James, M. (2025). Digital safety planning: Enhancing post-separation security. *Journal of Family Violence* (in press).
- Laing, L. (2008). Children, young people and domestic violence. *Australian Domestic and Family Violence Clearinghouse Issues Paper*, 2.
- Liang, B., Goodman, L., Tummala-Narra, P., & Weintraub, S. (2005). A Theoretical Framework for Understanding Help-Seeking Processes Among Survivors of Intimate Partner Violence. *American Journal of Community Psychology*, 36(1–2), 71–84. <https://doi.org/10.1007/s10464-005-6233-6>
- Law of Georgia on Violence Against Women And/or Elimination of Domestic Violence, Protection and Support of Victims of Violence, No. 761 (2017). <https://matsne.gov.ge/en/document/download/26422/14/en/pdf>
- Law of Georgia on Gender Equality, No. 2844 (2010). <https://matsne.gov.ge/en/document/view/91624?impose=translateEn&publication=9>
- Logan, T. K., & Walker, R. (2004). Separation and intimate partner violence: Implications for women's safety. *Journal of Interpersonal Violence*, 19(12), 1340–1357.
- Marcuello-Servós, C., Corradi, C., Weil, S., & Boira, S. (2016). Femicide: A social challenge. *Current Sociology*, 64(7), 967–974. <https://doi.org/10.1177/0011392116639358>
- Meyer, S. (2016). Still blaming the victim of intimate partner violence? Women's narratives of victim desistance and redemption when seeking support. *Theoretical Criminology*, 20(1), 75–90. <https://doi.org/10.1177/1362480615585399>
- Morgado, R. (2019). Women victims of domestic violence: How to be safe after separation? *COJ Nursing & Healthcare*, 5(2). <https://doi.org/10.31031/COJNH.2019.05.000618>
- Novin, S., Tatar, B., & Krabbendam, L. (2015). Honor and I: Differential relationships between honor and self-esteem in three cultural groups. *Personality and Individual Differences*, 86, 161–163. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.05.037>
- Ogbe, E., Harmon, S., Van den Bergh, R., & Degomme, O. (2020). A systematic review of intimate partner violence interventions focused on improving social support and/mental health outcomes of survivors. *PLoS One*, 15(6), e0235177.
- Pokharel, B., Hegadoren, K., & Papathanassoglou, E. (2020). Factors influencing silencing of women who experience intimate partner violence: An integrative review. *Aggression and Violent Behavior*, 52, 101422. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2020.101422>
- Roberts, G. L., Lawrence, J. M., Williams, G. M., & Raphael, B. (1998). The impact of domestic violence on women's mental health. *Australian and New Zealand Journal of Public Health*, 22(7), 796–801.
- Saunders, D. G., Jiwatram-Negrón, T., Nanasi, N., & Cardenas, I. (2023). Patriarchy's Link to Intimate Partner Violence: Applications to Survivors' Asylum Claims. *Violence against Women*, 29(11), 1998–2021. <https://doi.org/10.1177/10778012221132299>

- Sev'er, A. (1997). Recent or imminent separation and intimate violence against women. *Violence Against Women*, 3(6), 566–589.
- Spearman, L., Dragiewicz, M., & Harris, B. (2022). Post-separation abuse: Coercive control and the family court. *Feminist Criminology*, 17(1), 74–93.
- Spiwak, R. and Brownridge, D.A. (2005) Separate Women's Risk for Violence. *Journal of Divorce and Remarriage*, 43, 105-117. https://doi.org/10.1300/J087v43n03_06
- Toews, M. L., & Bermea, A. M. (2017). I was naïve in thinking, “I divorced him and that's it”: A qualitative exploration of post-separation power and control. *Journal of Interpersonal Violence*, 32(14), 2166–2189.
- UN Women. (2020). *Country gender equality profile of Georgia*. UN Women Georgia. <https://georgia.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20Georgia/Attachments/Publications/2020/Country%20Gender%20Equality%20Profile%20of%20Georgia.pdf>
- Vikander, N., Daigneault, I., Hébert, M., & Marcil, K. (2023). Maternal strategies to protect children in the context of post-separation violence. *Child Abuse & Neglect*, 140, 106112.
- Walker, R., Logan, T., Jordan, C., & Campbell, J. (2004). An integrative review of separation and intimate partner violence. *Trauma, Violence, & Abuse*, 5(2), 143–166.
- Walker, S., & Gill, A. K. (2019). Women who kill: Examining female homicide through the lens of honour and shame. *Women's Studies International Forum*, 75, 102247. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2019.102247>
- Wessells, M. G., & Kostelny, K. (2022). The Psychosocial Impacts of Intimate Partner Violence against Women in LMIC Contexts: Toward a Holistic Approach. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(21), 14488. <https://doi.org/10.3390/ijerph192114488>
- WHO (World Health Organization). (2013). *Global and regional estimates of violence against women: Prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*. Geneva: WHO.
- Zara, G., & Gino, S. (2018). Intimate Partner Violence and its Escalation Into Femicide. *Frailty thy Name Is “Violence Against Women.”* *Frontiers in Psychology*, 9, 1777. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01777>
- Zeoli, A. M., Rivera, E. A., Sullivan, C. M., & Kubiak, S. (2013). Post-separation abuse of women and their children: Measuring the effect of laws. *Violence Against Women*, 19(5), 603–625.

REASONS, BARRIERS, AND CONSEQUENCES OF DIVORCE IN FEMALE VICTIMS OF VIOLENCE

Maia Mestvirishvili¹, Mariam Kvitsiani,²
Natia Mestvirishvili³, Tina Tsomaia⁴

Abstract

Gender-based violence is one of the most widespread forms of human rights violation. It often occurs in societies, including Georgia, where women have less social and economic influence. Despite the steps taken over the past decade to combat gender-based violence, femicide, as the most severe form of gender violence, remains alarming. Analysis of femicide cases shows that women are often murdered by their husbands, partners, or former partners, which indicates that ending violent relationships (divorce) poses increased risks for women. The aim of the study is to analyze socio-cultural and structural factors that (1) influence the decision of female victims of violence to divorce, (2) create barriers in the process of divorce, and (3) increase the risk of violence after relationship termination. The study involved 12 in-depth interviews with female victims of violence and 4 interviews with the policy paper developers.

The results showed that most women identify themselves as victims of violence belatedly, which is linked to socio-cultural norms and stigma. Women's silence and fear of anticipated danger hinder help-seeking; institutional barriers and societal attitudes further complicate the situation. After divorce, women often remain isolated and under increased threat from former partners.

The findings suggest that preventing gender-based violence requires a comprehensive approach that considers socio-cultural, legal, and psychological factors.

Keywords: *gender-based violence, partner violence, barriers to divorce*

Introduction

Gender-based violence represents one of the most widespread forms of human rights violations, which knows no national, economic, religious, geographical, or cultural boundaries. Despite this, gender-based violence is more prevalent in societies where women have less social and economic influence (Benson & Fox, 2002; Grigaitė et al., 2019). Georgia is considered one of those countries. According to annual data from the Global Economic Forum, Georgia ranks 76th among 146 countries worldwide in terms of gender equality, which is 21 positions below the previous year's indicator (World Economic Forum, 2023). Despite significant efforts over the past decades to combat gender-based violence, the situation regarding the most severe form of gender-based violence, femicide, is really

¹ Maia Mestvirishvili, Associate Professor, Doctor of Social Sciences, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Affiliated researcher at Georgian Institute of Public Affairs.

² Mariam Kvitsiani, Doctor of Psychology, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Affiliated researcher at Georgian Institute of Public Affairs.

³ Natia Mestvirishvili, Doctor of Psychology, affiliated researcher at Georgian Institute of Public Affairs.

⁴ Tina Tsomaia, Professor, Doctor of Social Sciences. Georgian Institute of Public Affairs.

alarming. Femicide refers to the murder of women because of their gender and is a lethal outcome of various forms of gender-based violence (Corradi et al., 2016). The motives behind these murders can vary and are often rooted in stereotypical gender roles in society, discrimination against women, unequal distribution of power between men and women, etc. (United Nations Office on Drugs and Crime, 2021).

Despite positive changes and the recent steps taken in Georgia to combat violence against women and domestic violence, the prevention of gender-motivated femicide and the effective enforcement of justice and law enforcement still remains a challenge (Office of the Public Defender of Georgia, 2020). According to statistics published by the Prosecutor's Office of Georgia, between 2014 and 2022, 186 women were murdered, of which 92 murders were committed with domestic motives, and 94 murders for other reasons. During the same period, 129 attempts to murder women were recorded, including 79 attempts with domestic motives and 50 attempts for other reasons (Government of Georgia Administration, 2022). According to the statistics, both femicide and attempted femicide are most often committed by husbands, partners, or former partners. The most frequently cited motives for committing femicide and attempted femicide are "revenge" and "jealousy" (Femicide Monitoring Report 2020).

In the report presented by the Public Defender of Georgia (Femicide Monitoring Report 2020), it is noteworthy that the cases of femicide are often related to former partners or spouses. This indicates that the end of violent relationships may not only fail to serve as a solution for women, but could also increase their risk. Given Georgia's realities, it is important not only to examine the socio-cultural and psychological factors that contribute to the increase of gender-based violence, but also to identify the factors that compel women to remain in abusive relationships due to the heightened danger associated with their ending.

Lethal forms of gender-based violence are rarely isolated incidents and are almost always preceded by less severe forms of violence or socially accepted forms of abuse (Marcuello-Servós et al., 2016; Zara & Gino, 2018). Therefore, any form of violence is a potential risk factor for more severe violence in the future, which can even result in a lethal outcome.

According to the national survey conducted in 2022 in Georgia, 26.5% of women who have ever been in a partner relationship have experienced violence from their partner at some point in their lives (at least one of the four forms of violence: physical, sexual, economic or psychological) (Statistical Office of Georgia, United Nations Women, 2022). For many women who are victims of violence, psychological violence is often the earliest form of abuse in partner relationships and includes controlling behaviors by their spouses/partners (Abramsky et al., 2011; González & Rodríguez-Planas, 2020). Partner violence, especially psychological violence, is closely linked to controlling behaviors such as constant jealousy and accusations of infidelity, restricting relationship with friends and family members, and monitoring communication with other people (WHO, 2021). According to the national survey conducted in Georgia, almost every fifth woman (18.8%) who has ever

been in a partner relationship has experienced at least one controlling behavior from her partner during her lifetime (Statistical Office of Georgia, United Nations Women, 2022).

The analysis of gender-based violence cases shows that ending an abusive partner relationship is associated with increased risks for women (Alhalal et al., 2012; Campo et al., 2020; Humphreys & Thiara, 2003). Although women often seek separation in hopes of restoring their autonomy and well-being, research indicates that life after separation is often characterized by continued violence, instability, and systemic setbacks (Ellis, 1990; DeKeseredy et al., 2018).

Knowledge about women victims' experiences after separation from spouse or partner remains quite limited. This points to deficiency in scientific knowledge observed in this area (Morgado, 2019).

The purpose of this study is to contribute to the existing body of knowledge by identifying the factors that facilitate violence after gender-based separation, analyze the socio-cultural and structural factors that, on the one hand, influence women's decisions to divorce from violent relationships, and, on the other hand, create barriers to this process and increase the risk of subsequent violence.

Is divorce the end of gender violence? Post-divorce violence, dynamics and outcomes

Breaking up with an abusive partner is often perceived as a significant step towards women's freedom, safety, and autonomy. However, numerous empirical studies show that for women, this decisive decision for separation may not lead to safety; instead, it can become the starting point for increased and prolonged violence (Bruton & Tyson, 2018; DeKeseredy et al., 2018; Ignjatović, 2019; Logan & Walker, 2004; Walker et al., 2004).

Post-separation period is a continuation of past violence in a modified form, including psychological coercion, legal manipulations, and economic control (Brownridge et al., 2008; Hardesty & Chung, 2006; Spearman et al., 2022).

Empirical studies indicate that violence does not cease after separation and even intensifies in many cases (Toews & Bermea, 2017; Spearman et al., 2022). The data suggest that over a third of women experience violence within 6–12 months after separation, which challenges the notion that leaving an abusive relationship automatically ends violence (Humphreys & Thiara, 2003). Specifically, women who have separated from their partners reported a sevenfold higher rate of violence than married women (Brownridge et al., 2008).

Predictors of post-separation violence include age, ethnicity, and past experience of violence, which increase the risk of post-divorce violence. However, the cases of violence can be also observed with women who did not experience violence from their partner during the marriage (Spiwak & Brownridge, 2005).

Researchers attempt to identify the factors that may motivate post-separation violence. It has been found that continued violence after separation is often driven by the perpetrator's desire to maintain control. Such violence frequently takes on a revengeful

character, especially when the separation is initiated by woman, and the abuser perceives a threat to his power (Ignjatović, 2019).

Post-separation violence is not limited to physical abuse: perpetrators continue to use economic leverage, including unpaid alimony, financial coercion, and employment sabotage (Toews & Bermea, 2017). These economic tools create difficulties in achieving stable housing. Empirical data show that 38% of women remained homeless after separation (Baker et al., 2003). Such circumstances are often accompanied by a loss of safety, further complicating social reintegration.

Separation is associated with significant psychological distress: especially when initiated by women, separation greatly increases the risk of fatal violence, trauma, and psychological harm (Logan & Walker, 2004). As a result, after separation women often experience acute psychological stress, anxiety, and depression, which are consequences not only of past violence but also of the systemic challenges encountered during their attempts to ensure their safety.

Post-traumatic stress disorder (PTSD) and anxiety symptoms can cause not only psychological discomfort but also become risk factors for recurrent violence.

Studies show that the experience of women who are the victims of violence does not often fit traditional PTSD framework, since trauma does not end with the conclusion of violent relationships (Hulley et al., 2023). In such cases, there is the evidence of continuous traumatic stress (CTS), which results from living under constant threat. It is important to understand that answering the question “Why didn’t she leave if she was being abused?” should not only focus on victim’s weakness, but also consider the functional role of fear in the decision-making process as a defense strategy (Bruton & Tyson, 2018). Despite the existence of legal and institutional mechanisms designed to protect women, these often fail to provide adequate response. Legal regulation of child contact, for example, is frequently exploited by abusers to restore control (Humphreys & Thiara, 2003; Hardesty & Chung, 2006). Moreover, perpetrators use “legal violence” against women during court proceeding: making groundless complaints, prolonging cases, and manipulating custody of children as a leverage (Douglas, 2021). These systemic setbacks lend legitimacy to the abusers’ actions and further complicate the protection of women and children.

It is also crucial to understand the strategies women employ to achieve independence after ending abusive relationship. Although many turn to shelters and specialized services, the effectiveness of such strategies depends on the severity of violence, the relationship with the abuser, and cultural context (Goodkind et al., 2004). After ending abusive relationship, women face difficulties in finding and maintaining new safe housing due to permanent threat, constant surveillance, and legal hurdles. When children are involved, women need not only to survive but also to protect their children under conditions where violence does not end with the ending of relationship (Spearman et al., 2022). Finally, research confirms that post-separation violence is not merely a residual effect of the past abuse but a new phase of violence that differs in form but not in essence. Perpetrators’ actions continue to serve the same purpose – maintaining power and control. Therefore, it is crucially

important to understand the real situation of women and develop policies based on their experiences; otherwise, effective prevention of violence cannot be achieved. Additional research is needed to support policies and programs that ensure women's safety after ending abusive relationship.

Purpose and Method

The purpose of the given research is to analyze socio-cultural and structural factors which (1) influence the decision to divorce among the women who are violence victims; (2) create barriers to the divorce process, and (3) increase the risk of violence after the termination of relationship.

To achieve these objectives, 12 in-depth interviews were conducted with the women who are the victims of violence and who have contacted official agencies at least once. Additionally, 4 developers of the policy paper, who have been involved at the legislative level in gender issues policy, participated in the study.

Research Instruments

For the purpose of the study, a semi-structured interview guide was developed, primarily focused on the personal experiences of women victims of violence, the characteristics of violent relationships, and the process related to the termination of such relationships. The developers of the policy paper evaluated the existing legal instruments and their implementation quality, which is also closely related to the prevention of violence against women.

Procedure

After selecting the research participants, each of them was contacted individually to explain the general content of the research. Upon obtaining their consent, an agreement was made regarding the time and place for the interview preferred by the respondents. Interviews lasted one hour on average. Participants were provided with an informed consent form prior to the interview. The interview was audio-recorded with the participants' consent.

Data processing

The textual data were processed using NVivo software, which is widely used in social sciences for processing textual information. For the purpose of data processing, a four-stage process was based on reflexive thematic analysis (Becker, 1992). First, each transcript was prepared for an in-depth analysis, focusing on experiences, emotions, words, meanings, outcomes, and subjective evaluations. According to the theoretical framework of the study, expected themes were identified and marked in each transcript. At the second stage, the identified themes were grouped and categorized so that they would not overlap and each theme would have a unique content. At the third stage, connections between

grouped themes and those identified in the study were established. Finally, relationships between the grouped themes were compared with the theoretical model of the study.

Results and Analysis

Based on the research objectives, the main focus of the analysis was the process from the manifestation of violence in the relationship to its end. The thematic analysis shows that this process can be conceptualized into several main stages, characterized by specific processes. These are:

1. Reasons for divorce
 - Manifestation of violence and its forms – from controlling behavior to physical violence
2. Barriers to divorce/end of relationship
 - The victim's self-identification process
 - Silence – feelings of shame and guilt, along with hopelessness and fear of impending danger
 - Responding to violence – seeking help, involving law enforcement bodies, psychological assistance, etc.
3. Outcomes of the termination of relationship/violence for women victims
 - Ending the relationship, resulting in social isolation, stigma, and a sense of constant/controlling threat from the former partner.

Reasons for Divorce/Breakup: From Controlling Behavior to Physical Violence

Most female victims of violence participating in the study talk about the initial stages of violence and recall that violence almost always begins with controlling behaviors, gradually transforming into the forms that threaten the woman's physical safety. Additionally, it is common for partners to impose direct restrictions on interactions with other people, leading to the isolation of women from the outside world and depriving them of social support opportunities. Self-isolation is also a result of the psychological condition women find themselves in after experiencing violence. According to the national survey, controlling behavior is the most widespread form of violence, which is largely normalized within the societal frameworks of gender norms (Statistical Office of Georgia, UN Women, 2023).

One of the main forms of control is economic control, which goes beyond mere financial dependence. It also influences the perception of social norms and gender roles, often implying the dominance of men. Economic violence is not often recognized as violence until it escalates into more severe forms, making it difficult for victims to identify early signs of abusive relationship (Adams et al., 2008). Moreover, economic violence creates a foundation for other types of violence, as it is one of the most powerful tools for establishing dominance over the person (Grigaitė et al., 2019). Most study participants noted that during the relationship they were financially dependent on their partners, although they did not perceive this as violence. This was realized only after violence escalated into severe forms. One of the participants reported:

"It was a very painful experience for me, especially during winter when I had to darn my stockings . . . When I told my ex-husband that I needed money to buy stock-

ings, he would reproach me for not being able to wear the stockings properly, etc. That time, it seemed very natural to me, but now I realize he was reproaching me for three-lari stockings.” (IDI1, female victim of violence)

In societies where men are considered authoritative figures and women's roles are strictly confined to family care and child-rearing, partner relationships are sharply skewed towards control and possession by men (González & Rodríguez-Planas, 2020; Heise & Kotsadam, 2015). This imbalance is often expressed through the idea that women represent the family's honor, and male family members have “entitlement” over them until these rights are transferred to the partner/spouse.

Obedience is valued in women within religious and cultural beliefs, which further exacerbates the issue and promotes the normalization of violence in society (González & Rodríguez-Planas, 2020; Saunders et al., 2023). Accordingly, most women find it difficult to recognize themselves as victims of violence. Only the most severe or physical forms of violence are seen as unacceptable, while other types are minimized or unnoticed. This cultural normalization not only hampers women from seeking help but also perpetuates the cycle of violence, which is difficult to break. Talking about their experiences, women mentioned that it was hard for them to realize that what was happening was wrong and that they were living under violence:

“Understanding that it was violence was a bit difficult. In principle, you know something about violence in detail, but to identify yourself as a victim, you have to go a long way, and for me, that way turned out to be longer than for others.” [IDI2, female victim of violence]

The results from the national survey on gender-based violence show prevalent perceptions of gender norms and attitudes among the population. Nearly 60% of women surveyed believe that their most important role is caring for the family, indicating a strong emphasis on traditional gender roles in society. This is even more pronounced among men (74.7%). Additionally, over 20% of women and more than a third of men believe that a wife should agree with her husband's opinion, even if she does not personally agree. This points to a hierarchical view of family relationships that prioritizes the husband's opinion. Furthermore, more than half of women (55.1%) and the majority of men (77.6%) agree that men should control and lead the family, which even more reinforces traditional gender dynamics (Statistical Office of Georgia and UN Women, 2023).

This reality is clearly reflected in the stories of the study participants, who noted that not only their partners and the surrounding society, but even themselves “voluntarily” adhered to the traditional gender roles, which ultimately led to violence:

“He had many negative traits, but the most important was the neglect of equality. As I mentioned, in his view, a woman's role was only to raise children, and she had to fulfill all traditional roles assigned to women. This meant not working or having friends or social relationships, social life, and all that outside these boundaries.” [IDI4, female victim of violence]

Barriers to ending divorce/relationship

Although recognizing oneself as a victim of violence is the first step towards ending relationship, a large number of women remains silent on this issue. Both globally and in Georgia, many women do not speak out about cases of violence, which is caused by several reasons (Pokharel et al., 2020).

Most of the violence women experience occurs behind closed doors, inflicted by their intimate partners, family members, or men they know. Additionally, victims of violence often do not want or fear reporting such incidents due to the negative reactions of their abusers (perpetrators) or family members and friends. Moreover, those women who speak out loudly about violence against women or seek help, especially in cases of domestic violence, are often blamed for their victimization (Garcia-Moreno et al., 2005). For these reasons, women generally do not disclose their history of violence (UN Women, 2016).

Most victims choose to remain silent because they anticipate complications and negative reactions, especially from male family members. Social and cultural norms also exert pressure, viewing domestic violence and talking about it as unacceptable and shameful. This trend is well reflected in a national study on gender-based violence, which shows that of the small number of women victims of violence who speak out, only 14% believes they can share this information with a male family member (UN Women, 2023). Women also remain silent because women victims are often blamed by their own family members. Such a response to violence only worsens the victim's situation and isolates her further from the outside world.

“When my father found out how that person behaved when I was pregnant, he didn’t talk to me for two months.” (IDI, female victim of violence)

The psychological consequences of violence are linked to mental health problems, which further contribute to revictimization (J. C. Campbell, 2002; Coker et al., 2002; Ogbe et al., 2020; Roberts et al., 1998). Most victims blame themselves for the violence, which, in turn, hinders their help-seeking behavior and leaves them in abusive relationships (Wessells & Kostelny, 2022).

Submission to violence reflects the attitudes of people surrounding women victims. Women's responses are shaped by their individual and societal perceptions. Women who consider violence acceptable are more likely to blame themselves for the attack and less likely to seek help from legal authorities or report the violence to police, which leads to prolonged psychological and emotional distress (J. C. Campbell, 2002; Ellsberg et al., 2008; Liang et al., 2005). Many researchers believe that women with experience of domestic violence are at a higher risk of developing learned helplessness due to the chronic and traumatic nature of their experiences (Asadi et al., 2018; O. L. K. Campbell & Mace, 2022; Güler et al., 2022). Continuous violence at home can also lead to the feelings of guilt, shame, and low self-esteem, which exacerbate mental health issues (Ellsberg et al., 2008; Güler et al., 2022; Meyer, 2016). Interviews with the victims of partner violence also reveal feelings of shame for being unable to resist or escape abusive relationships. As a result, some women even stopped caring for themselves. Even after leaving an abusive

relationship, some women describe ongoing difficulties in finding harmony with themselves and feeling stable and safe (Statistics Office, United Nations Women, 2022).

Outcomes of Divorce/Relationship Breakdown

Within the framework of the qualitative research, women who were victims of partner violence spoke about how the experienced violence had a long-term negative impact on their physical and mental health, as well as on their overall well-being. Most victims of violence reported symptoms of post-traumatic stress disorder and, at times, strong feelings of guilt and shame for having filed a legal charge or sending their abusive spouse/partner to prison (Statistical Office of Georgia, UN Women, 2022).

However, violence does not end after speaking out and asking for help. Respondents commonly highlighted the lack of appropriate treatment and assistance from law enforcement agencies and other state officials. Victims often encounter indifference and a lack of empathy from police officers, lawyers, prosecutors, judges, and other public officials. This kind of response not only fails to provide necessary support to victims but also fosters a broader sense of mistrust towards state institutions. Despite public statements that gender-based violence is a priority issue, discriminatory attitudes and statements of government officials exacerbate the problem, leading to a lenient judicial approach towards perpetrators. This is evident from policy makers' narratives:

"In the last three years, it has become clear that the state does not treat violence against women and domestic violence with the seriousness they deserve. This attitude appears to be the result of passive policies or statements made by officials that are often discriminatory and sometimes laden with gender stereotypes." [ID11, policy paper developer]

The victims' testimonies emphasize not only personal traumas, but also systemic flaws that contribute to the cycle of violence and impunity. For instance, respondents describe psychological abuse by prosecutors aimed at minimizing offenders' sentences. Such practices not only enable abusers, but also hinder victims from seeking help.

"Our country is unsafe for anyone. I was told officially that I am a victim and that a prosecutor should protect me. But the prosecutor called me and advised that if I insisted on his imprisonment, my children would find out, which would cause me even greater harm. Essentially, he subjected me to psychological pressure to force me to refuse his imprisonment." (ID17, female victim of violence)

Although Georgia's legislation has significantly improved in fighting gender-based violence, the existing resources mostly operate ineffectively or do not work at all. The research participants who took part in the development of policy paper, noted that it was a multifaceted issue. Most important is the lack of shelters, which creates a significant barrier for those who have nowhere to go.

"Women often hesitate to end relationship because they really have nowhere to go. Although there are organizations offering temporary shelters for both women and

their children, awareness of these services and their availability are insufficient.” [IDI3, policy paper developer]

Self-identification as a victim, seeking help, and receiving adequate support from social environment (on the one hand social support and on the other hand effective use of state resources) are essential and inevitable steps for women ending abusive relationship. However, this may not be enough to eradicate violence. In societies where gender roles are clearly defined and where men are dominant, separation does not mean the end of male “ownership” over women. In some cases, separation even intensifies the sense of possession towards the other person. Research shows that when women seek divorce, men perceive it as a threat to their honor and often attempt to protect it, sometimes resulting in murdering their partners (Novin et al., 2015). Men who commit violence do so because they feel that someone challenged their masculine identity (Walker & Gill, 2019). In societies where family honor is based on a woman’s obedience, actions aimed at restoring this honor (e.g. violence) pose serious health risks to women.

The situation is further worsened by widespread manipulation and victim-blaming that involve not only close family members and friends, but also members of the community (Bermek et al., n.d.; Gracia, 2014). This process serves to further isolate the victim, destroys their self-esteem, and fosters feelings of helplessness and dependence (Gracia, 2014; Meyer, 2016). Blaming victims, where the responsibility for violence and family breakdown is attributed to the victims, strengthens social norms prioritizing family unity over individual safety and well-being. This legitimizes and perpetuates the cycle of violence, making it harder for victims to seek support or oppose abusers. The participants recalled instances related to the culture of blame:

“Unfortunately, my friend, we had a ten- or twelve-year relationship, and when this happened and was publicly discussed, a comment was made: ‘a good horse doesn’t get whipped. Maybe she deserved it and ended up in a shelter.” [IDI11, female victim of violence]

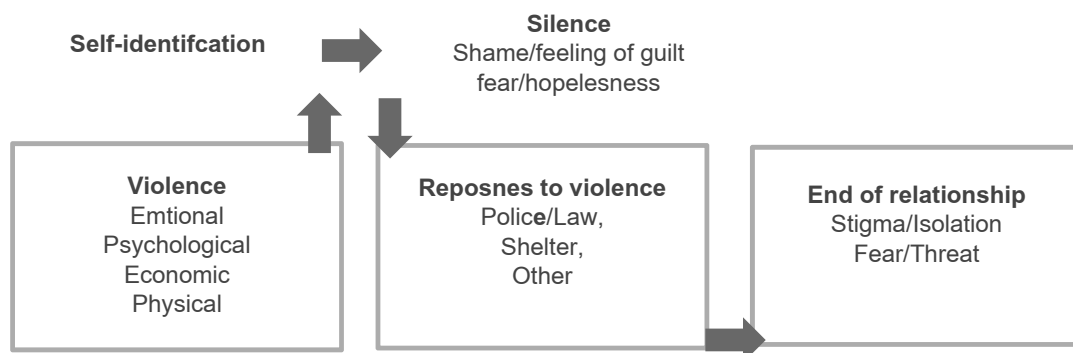
These findings align with quantitative data indicating that over 8% of women and men believe that if a woman is beaten by her husband, she is partly or fully to blame (this percentage is higher among older age groups and rural populations) (Statistical Office of Georgia, UN Women, 2022).

Summary

The study aimed to analyze the socio-cultural and structural factors that influence the decision to divorce among female violence victims, as well as to create barriers to the divorce process and increase the risk of violence against women victims after the end of relationship.

The analysis of interviews clearly shows that aggressive behavior from former partners after divorce poses a significant threat to women in the post-divorce period. This process consists of several logically connected stages, which are presented in the form of a diagram.

Diagram 1. Relationship termination cycle

The presented diagram illustrates the process from the emergence of violence in its initial forms to the end of the relationship, which starts with unobtrusive expressions of violence in society. These are primarily controlling behaviors of a partner, emotional and psychological violence, which are deeply embedded in the societal gender norms and complicate the victim's self-identification process. In most cases, this process begins only after the physical manifestations of violence occur. However, self-identification alone is not sufficient for ending the relationship, as most victims choose silence due to societal blame, shame, and the anticipation of aggression. Even after overcoming these difficulties, institutional barriers still emerge due to their insufficient and ineffective resources. After ending the relationship, the woman remains socially isolated and experiences increased threat from the partner, which cannot be prevented by institutional mechanisms or societal norms.

Gender-based violence and its lethal form, femicide, is a serious issue in Georgia. Despite the progress made over the past decade, the prevention of gender violence and effective law enforcement remain a significant challenge. Statistics indicates that women are often victims of physical violence by their current or former partners.

The present study shows that preventing gender-based violence requires a comprehensive approach that considers social, cultural, legal, and psychological factors.

Recommendations

It is important to consider the results of the above study in the development of state documents.

The first challenge identified as a result of the research is related to deficiencies in law enforcement. The legal system in Georgia includes both national legislation and international commitments aimed at preventing intimate partner violence (IPV). The Law on Gender Equality (2020), the Law on the Prevention of Violence Against Women and Family (2017), and the Criminal Code of Georgia create a solid legal framework for addressing IPV. However, the real challenge of this legal regulation lies in its effective enforcement, especially in terms of inter-agency cooperation, actions of law enforcement bodies, and

public perception. Effective response requires a clear policy roadmap, which involves intervention at the individual, institutional, and societal levels.

Next, the study shows that women who are victims of violence from intimate partners do not often recognize abusive behaviors and are unaware of where to seek help. As a result, despite the availability of services, they are not often utilized in practice. Most victims either do not have sufficient information or do not perceive themselves as deserving help. Interventions at the individual level should focus on two main issues: (1) raising awareness – victims need to know that help does exist and that it is accessible; (2) awareness of what constitutes violence: it is essential that women realize that what they experience is violence and that they have the right to demand help. Solutions may include local information campaigns, digital platforms for anonymous consultations, and therapeutic services for female victims of violence.

Additionally, women's economic dependence, psycho-emotional stress, and limited autonomy often hinder their ability to leave abusive relationships. Although some municipalities provide certain financial assistance to survivors, there is no large-scale system for housing or income support in the country, leaving many women at risk of poverty and homelessness.

It is also important to note that divorce barriers are mainly connected to cultural norms: patriarchal values, traditional gender roles, victim-blaming, and religious teachings often elevate patience and obedience as virtues for women. Despite Georgia's active participation in the international campaigns against gender-based violence and the incorporation of gender equality topics into national educational programs, profound social norm changes have not yet been achieved. Therefore, educational campaigns should be implemented in two directions: on the one hand, empowering women and promoting gender equality and, on the other hand, popularizing positive maleness and non-violent behavior.

Financial Support

The research was conducted with the support of the Shota Rustaveli National Science Foundation (grant number: NFR-22-56-16; title: Femicide, Gender, and Violence: A Systematic Approach).

Bibliography

- ფემიციდის მონიტორინგის ანგარიში 2020. Ombudsman.Ge. Retrieved July 30, 2025, from <http://ombudsman.ge/geo/201117012751angarishebi/femitsidis-monitoringis-angarishi-2020>
- Abramsky, T., Watts, C. H., Garcia-Moreno, C., Devries, K., Kiss, L., Ellsberg, M., Jansen, H. A., & Heise, L. (2011). What factors are associated with recent intimate partner violence? Findings from the WHO multi-country study on women's health and domestic violence. *BMC Public Health*, 11(1), 109. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-11-109>
- Adams, A. E., Sullivan, C. M., Bybee, D., & Greeson, M. R. (2008). Development of the Scale of Economic Abuse. *Violence Against Women*, 14(5), 563–588. <https://doi.org/10.1177/1077801208315529>

- Alhalal, E., Ford-Gilboe, M., Wong, C., & AlBuhairan, F. (2012). Factors associated with returning to abusive relationships in Saudi Arabian women. *Health Care for Women International*, 33(12), 1114–1132.
- Asadi, S., Mohammad-Alizadeh-Charandabi, S., Yavarikia, P., & Mirghafourvand, M. (2018). Socio-Demographic Predictors of Intimate Partner Violence in a Population Sample of Iranian Women. *Shiraz E-Medical Journal* (In Press). <https://doi.org/10.5812/semj.69735>
- Baker, C. K., Billhardt, K. A., Warren, J., Rollins, C., & Glass, N. E. (2003). Domestic violence, housing instability, and homelessness: A review of housing policies and program practices for meeting the needs of survivors. *Aggression and Violent Behavior*, 15(6), 430–439.
- Benson, M. L., & Fox, G. L. (2002). Economic Distress, Community Context, and Intimate Violence in the United States, 1988 and 1994. [distributor].
- Bermek, S., Matakos, K., & Unan, A. (n.d.). Victim-blaming Norms and Violence Against Women: Correcting Misperceptions or Morality Drive Policy and Behavior Change?
- Brownridge, D. A., Chan, K. L., Hiebert-Murphy, D., Ristock, J., Tiwari, A., & Leung, W. C. (2008). The elevated risk for non-lethal post-separation violence in Canada. *Journal of Interpersonal Violence*, 23(1), 117–135.
- Bruton, S., & Tyson, G. (2018). Living with the threat of violence: Women's psychological negotiations in the context of separation. *Journal of Gender Studies*, 27(1), 70–83.
- Campbell, J. C. (2002). Health consequences of intimate partner violence. *The Lancet*, 359(9314), 1331–1336. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(02\)08336-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(02)08336-8)
- Campbell, O. L. K., & Mace, R. (2022). Different predictors of intimate partner and natal family violence against women. *Evolution, Medicine, and Public Health*, 10(1), 231–242. <https://doi.org/10.1093/emph/eoac019>
- Campo, M., Kaspiw, R., Moore, S., & Tayton, S. (2020). Children's exposure to domestic and family violence: Key issues and responses. *Australian Institute of Family Studies*.
- Coker, A. L., Davis, K. E., Arias, I., Desai, S., Sanderson, M., Brandt, H. M., & Smith, P. H. (2002). Physical and mental health effects of intimate partner violence for men and women. *American Journal of Preventive Medicine*, 23(4), 260–268. [https://doi.org/10.1016/S0749-3797\(02\)00514-7](https://doi.org/10.1016/S0749-3797(02)00514-7)
- Corradi, C., Marcuello-Servós, C., Boira, S., & Weil, S. (2016). Theories of femicide and their significance for social research. *Current Sociology*, 64(7), 975–995. <https://doi.org/10.1177/0011392115622256>
- Crosse, C., & Millar, M. (2017). Coercive control and the legal system: Inequality and institutional response. *Women's Studies International Forum*, 60, 1–8.
- DeKeseredy, W. S., Dragiewicz, M., & Schwartz, M. D. (2018). Separation/divorce sexual assault: The missing piece of the gender symmetry debate. *Violence Against Women*, 24(12), 1421–1440.
- Douglas, H. (2021). Legal systems abuse and coercive control. *Criminology & Criminal Justice*, 21(1), 41–58.
- Ellis, D. (1990). Marital status and abuse among Canadian women. *Violence and Victims*, 5(2), 83–96.

- Ellsberg, M., Jansen, H. A. F. M., Heise, L., Watts, C. H., & Garcia-Moreno, C. (2008). Intimate partner violence and women's physical and mental health in the WHO multi-country study on women's health and domestic violence: An observational study. *Lancet* (London, England), 371(9619), 1165–1172. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(08\)60522-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(08)60522-X)
- Geostat (National Statistics Office of Georgia) and UN Women (United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women) (2017). National Study on Violence against Women in Georgia. Tbilisi: UN Women. <https://georgia.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20Georgia/Attachments/Publications/2018/National%20study%20on%20violence>
- Geostat (National Statistics Office of Georgia) and UN Women (United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women) (2023). National Study on Violence against Women in Georgia. Tbilisi: UN Women. https://georgia.unwomen.org/sites/default/files/2023-12/updated_vaw_eng_we_b4-2.pdf
- González, L., & Rodríguez-Planas, N. (2020). Gender norms and intimate partner violence. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 178, 223–248. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2020.07.024>
- Goodkind, J. R., Sullivan, C. M., & Bybee, D. I. (2004). A contextual analysis of battered women's safety planning. *Violence Against Women*, 10(5), 514–533.
- Government of Georgia. (2010). Law of Georgia on Gender Equality.
- Government of Georgia. (2017). Law of Georgia on violence against women and/or elimination of domestic violence, protection and support of victims of violence. Official Gazette of Georgia.
- Gracia, E. (2014). Intimate partner violence against women and victim-blaming attitudes among Europeans. *Bulletin of the World Health Organization*, 92(5), 380–381. <https://doi.org/10.2471/BLT.13.131391>
- Grigaitė, U., Karalius, M., & Jankauskaitė, M. (2019). Between experience and social 'norms', identification and compliance: Economic and sexual intimate partner violence against women in Lithuania. *Journal of Gender-Based Violence*, 3(3), 303–321. <https://doi.org/10.1332/239868019X15623411271876>
- Güler, A., Bankston, K., & Smith, C. R. (2022). Self-esteem in the context of intimate partner violence: A concept analysis. *Nursing Forum*, 57(6), 1484–1490. <https://doi.org/10.1111/nuf.12798>
- Hardesty, J. L. (2002). Separation assault: A study of post-divorce abuse. *Violence Against Women*, 8(5), 597–625.
- Hardesty, J. L., & Chung, G. H. (2006). Intimate partner violence, parental divorce, and child custody. *Family Relations*, 55(4), 390–400.
- Heise, L. L., & Kotsadam, A. (2015). Cross-national and multilevel correlates of partner violence: An analysis of data from population-based surveys. *The Lancet Global Health*, 3(6), e332–e340. [https://doi.org/10.1016/S2214-109X\(15\)00013-3](https://doi.org/10.1016/S2214-109X(15)00013-3)
- <https://matsne.gov.ge/en/document/download/26422/14/en/pdf>
- <https://matsne.gov.ge/en/document/view/91624?impose=translateEn&publication=9>
- Hulley J, Bailey L, Kirkman G, Gibbs GR, Gomersall T, Latif A, Jones A. Intimate Partner Violence and Barriers to Help-Seeking Among Black, Asian, Minority Ethnic and Im-

- migrant Women: A Qualitative Metasynthesis of Global Research. *Trauma Violence Abuse*. 2023 Apr;24(2):1001-1015. doi: 10.1177/15248380211050590. Epub 2022 Feb 2. PMID: 35107333; PMCID: PMC10012394.
- Humphreys, C., & Thiara, R. (2003). Mental health and domestic violence: 'I call it symptoms of abuse.' *The British Journal of Social Work*, 33(2), 209–226.
- Ignjatović, T. (2019). Post-separation abuse: Reframing narratives of survival. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 40(3), 390–404.
- Krella, D., Martinez, P., & James, M. (2025). Digital safety planning: Enhancing post-separation security. *Journal of Family Violence* (in press).
- Laing, L. (2008). Children, young people and domestic violence. *Australian Domestic and Family Violence Clearinghouse Issues Paper*, 2.
- Liang, B., Goodman, L., Tummala-Narra, P., & Weintraub, S. (2005). A Theoretical Framework for Understanding Help-Seeking Processes Among Survivors of Intimate Partner Violence. *American Journal of Community Psychology*, 36(1–2), 71–84. <https://doi.org/10.1007/s10464-005-6233-6>
- Logan, T. K., & Walker, R. (2004). Separation and intimate partner violence: Implications for women's safety. *Journal of Interpersonal Violence*, 19(12), 1340–1357.
- Marcuello-Servós, C., Corradi, C., Weil, S., & Boira, S. (2016). Femicide: A social challenge. *Current Sociology*, 64(7), 967–974. <https://doi.org/10.1177/0011392116639358>
- Meyer, S. (2016). Still blaming the victim of intimate partner violence? Women's narratives of victim desistance and redemption when seeking support. *Theoretical Criminology*, 20(1), 75–90. <https://doi.org/10.1177/1362480615585399>
- Morgado, R. (2019). Women victims of domestic violence: How to be safe after separation? *COJ Nursing & Healthcare*, 5(2). <https://doi.org/10.31031/COJNH.2019.05.000618>
- Novin, S., Tatar, B., & Krabbendam, L. (2015). Honor and I: Differential relationships between honor and self-esteem in three cultural groups. *Personality and Individual Differences*, 86, 161–163. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.05.037>
- Ogbe, E., Harmon, S., Van den Bergh, R., & Degomme, O. (2020). A systematic review of intimate partner violence interventions focused on improving social support and/mental health outcomes of survivors. *PLoS One*, 15(6), e0235177.
- Pokharel, B., Hegadoren, K., & Papathanassoglou, E. (2020). Factors influencing silencing of women who experience intimate partner violence: An integrative review. *Aggression and Violent Behavior*, 52, 101422. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2020.101422>
- Roberts, G. L., Lawrence, J. M., Williams, G. M., & Raphael, B. (1998). The impact of domestic violence on women's mental health. *Australian and New Zealand Journal of Public Health*, 22(7), 796–801.
- Saunders, D. G., Jiwatram-Negrón, T., Nanasi, N., & Cardenas, I. (2023). Patriarchy's Link to Intimate Partner Violence: Applications to Survivors' Asylum Claims. *Violence against Women*, 29(11), 1998–2021. <https://doi.org/10.1177/10778012221132299>
- Sev'er, A. (1997). Recent or imminent separation and intimate violence against women. *Violence Against Women*, 3(6), 566–589.
- Spearman, L., Dragiewicz, M., & Harris, B. (2022). Post-separation abuse: Coercive control and the family court. *Feminist Criminology*, 17(1), 74–93.

- Spiwak, R. and Brownridge, D.A. (2005) Separate Women's Risk for Violence. *Journal of Divorce and Remarriage*, 43, 105-117. https://doi.org/10.1300/J087v43n03_06
- Toews, M. L., & Bermea, A. M. (2017). I was naïve in thinking, "I divorced him and that's it": A qualitative exploration of post-separation power and control. *Journal of Interpersonal Violence*, 32(14), 2166–2189.
- UN Women. (2020). *Country gender equality profile of Georgia*. UN Women Georgia. <https://georgia.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20Georgia/Attachments/Publications/2020/Country%20Gender%20Equality%20Profile%20of%20Georgia.pdf>
- Vikander, N., Daigneault, I., Hébert, M., & Marcil, K. (2023). Maternal strategies to protect children in the context of post-separation violence. *Child Abuse & Neglect*, 140, 106112.
- Walker, R., Logan, T., Jordan, C., & Campbell, J. (2004). An integrative review of separation and intimate partner violence. *Trauma, Violence, & Abuse*, 5(2), 143–166.
- Walker, S., & Gill, A. K. (2019). Women who kill: Examining female homicide through the lens of honour and shame. *Women's Studies International Forum*, 75, 102247. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2019.102247>
- Wessells, M. G., & Kostelny, K. (2022). The Psychosocial Impacts of Intimate Partner Violence against Women in LMIC Contexts: Toward a Holistic Approach. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(21), 14488. <https://doi.org/10.3390/ijerph192114488>
- WHO (World Health Organization). (2013). *Global and regional estimates of violence against women: Prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*. Geneva: WHO.
- Zara, G., & Gino, S. (2018). Intimate Partner Violence and its Escalation Into Femicide. Frailty thy Name Is "Violence Against Women." *Frontiers in Psychology*, 9, 1777. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01777>
- Zeoli, A. M., Rivera, E. A., Sullivan, C. M., & Kubiak, S. (2013). Post-separation abuse of women and their children: Measuring the effect of laws. *Violence Against Women*, 19(5), 603–625.

ტრავმის ნარატივი: მესხიარება, სივრცე და თაობათა იდენტობა მუსლიმ მესხებში

ეკატერინე ფირცხალავა¹

აბსტრაქტი

მუსლიმი მესხების (*Ahıska Turks*) ისტორიული გამოცდილება ნათლად აჩვენებს, თუ როგორ გარდაიქმნება ისტორიული ტრავმა სოციალური იდენტობის ცოცხალ და დინამიკურ სისტემად. ეს კვლევა მიზნად ისახავს ტრავმული მესხიერების თაობათაშორისი გადაცემისა და ტრანსტერიტორიული ტრავმული იდენტობის (TTI) ფორმირების ანალიზს, რომლის ფარგლებშიც ჯგუფი ადაპტირდება მრავალლოკალურ და ტრანსნაციონალურ კონტექსტებში. ემპირიული მონაცემები მოიცავს 2004-2025 წლებში ჩატარებულ ნარატიულ ინტერვიუებს საქართველოში და ამერიკის შეერთებულ შტატებში მცხოვრებ მუსლიმ მესხებთან. კვლევა ეფუძნება ტრავმული მესხიერების თეორიას, ჰიბრიდულობისა და ტრანსნაციონალიზმის მიდგომებს. შედეგები აჩვენებს, რომ ტრავმული გამოცდილება – რომელიც მოიცავს სტალინისდროინდელ დეპორტაციასა და ფერგანის კონფლიქტს – გადაიქცა არა მხოლოდ ინდივიდუალურ მესხიერებად, არამედ თაობათაშორისი გადაცემად სოციალურ და ემოციურ სისტემად. ოჯახური ნარატივები, რიტუალები და სიმბოლური პრაქტიკები მესხიერების გადაცემის ძირითად მექანიზმებს წარმოადგენენ. თაობებს შორის გამოვლინდა განსხვავებული სტრატეგიები: უფროსი თაობა ინარჩუნებს ტრადიციულ იდენტობას და ტრავმული მესხიერების სიმბოლოებს, მაშინ როდესაც ახალგაზრდები ქმნიან ჰიბრიდულ იდენტობებს, რომლებიც აერთიანებს ისტორიული წარმოშობის ემოციურ კავშირსა და ახალ სოციალურ გარემოებებს. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება სიმბოლური სამშობლოსა და ემოციური სივრცეების კონსტრუქციას. ახალციხე და მისი მიმდებარე ტერიტორიები იქცა ემოციურ ღერძად იმ პირობებში, როდესაც რეალური დაბრუნება შეუძლებელია. ტრანსნაციონალური სოციალური ქსელები და ქორწინების ტრანსტერიტორიული ჯაჭვები ქმნის სოციალურ და ემოციურ კაპიტალს, რომელიც ჯგუფს გლობალურ მობილობასა და ახალ კულტურულ რეალობებში ადაპტაციაში ეხმარება. ამ კვლევის საფუძველზე შეიქმნა ტრანსტერიტორიული ტრავმული იდენტობის (TTI) თეორიული მოდელი, რომელიც აერთიანებს ტრავმული მესხიერების, ჰიბრიდული ადაპტაციისა და ტრანსნაციონალური კავშირების სინთეზს. ეს მოდელი მნიშვნელოვანი ანალიტიკური ინსტრუმენტია არა მხოლოდ მუსლიმი მესხების, არამედ სხვა იძულებით გადაადგილებული თემების შესასწავლად.

საკვანძო სიტყვები: მუსლიმი მესხები, ტრავმული მესხიერება, ჰიბრიდულობა, ტრანსნაციონალიზმი, სიმბოლური სამშობლო, ტრანსტერიტორიული ტრავმული იდენტობა

1. შესავალი

თანამედროვე მიგრაციისა და იდენტობის კვლევებში სულ უფრო მეტი ყურადღება ეთმობა იმას, თუ როგორ ტრანსფორმირდება ტრავმული გამოცდილება სოციალურ ნარატივებად და როგორ ცდილობენ ინდივიდები კუთვნილების განცდის ფორმირებას ტრანსნაციონალურ სივრცეებში (Hall, 1990; Bhabha, 1994; Hirsch, 2012; Vertovec, 2009). ამ კონტექსტში მუსლიმი მესხების შემთხვევა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას

¹ ეკატერინე ფირცხალავა, ასოცირებული პროროფესორი, ფსიქოლოგიის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

იძენს – მუსლიმი მესხები (**Ahiska Turks**), რომელთა კოლექტიური ბიოგრაფია გაჯერებულია იძულებითი გადაადგილებების, ისტორიული ტრავმებისა და იდენტობის მრავალჯერადი ტრანსფორმაციის ეპიზოდებით. მუსლიმ მესხთა ტრავმის ნარატივი მხოლოდ ისტორიული მოვლენების აღწერა კი არ არის, არამედ სოციალური იდენტობის ფორმირების პროცესია, სადაც მეხსიერება, სივრცე და თაობათაშორისი განსხვავებები ერთობლივად განსაზღვრავს ადამიანების ემოციურ კავშირებს როგორც წარსულთან, ისე ახალ სოციალურ და კულტურულ გარემოებებთან (**Alexander, 2004; Eyerman, 2001**). ტრავმული მეხსიერება თაობებს შორის არ წარმოადგენს მხოლოდ ცოდნის გადაცემას, ის იქმნება ემოციურ და სიმბოლურ კონტექსტში, გადამუშავდება და ყოველ ახალ თაობაში ახალ შინაარსს იძენს.

ამ ნაშრომში ყურადღება გამახვილებულია შემდეგ კვლევით კითხვებზე:

- როგორ გადაიცემა ტრავმული მეხსიერება თაობათა შორის?
- როგორ ფორმირდება სიმბოლური სივრცეები (მაგალითად, ახალციხის საფაშო)?
- როგორ აღიქვამენ ადამიანები საკუთარ კუთვნილებას და როგორ ცდილობენ მის განმტკიცებას მიგრაციისა და ტრანსტერიტორიული გადაადგილების პროცესში?

კვლევის თეორიული ჩარჩო ეყრდნობა ტრავმული მეხსიერების თეორიას (**Alexander, 2004; Hirsch, 2012**), ჰიბრიდული იდენტობის კონცეფციას (**Bhabha, 1994; Gamsakhurdia, 2019**), ასევე, ტრანსნაციონალიზმისა და სივრცითი იდენტობის კვლევებს (**Vertovec, 2009; Proshansky და სხვ., 1983**).

კვლევის მიზნებია:

1. გაანალიზოს ტრავმის, სივრცისა და იდენტობის შეხების წერტილები მუსლიმ მესხთა ნარატივებში;
2. გამოავლინოს თაობათა და გენდერული განსხვავებები მეხსიერების გადაცემასა და კუთვნილების განცდის ფორმირების პროცესში;
3. წარმოადგინოს ტრანსტერიტორიული ტრავმული იდენტობის (TTI) თეორიული მოდელი, როგორც ახალი ანალიტიკური ჩარჩო სოციალური და კულტურული პრაქტიკების ინტერპრეტაციისთვის.

2. თეორიული ჩარჩო

მოცემული კვლევა ეფუძნება კომპლექსურ თეორიულ ჩარჩოს, რომელიც აერთიანებს ტრავმის, იდენტობის, ჰიბრიდულობის, ტრანსნაციონალიზმისა და ადაპტაციის თეორიებს, მათ შორის როგორც დასავლურ, ისე ადგილობრივ ინტელექტუალურ პარადიგმებს. სწორედ ამ ინტეგრირებულ მიდგომაზე დაფუძნებით შემუშავდა ტრანსტერიტორიული ტრავმული იდენტობის (TTI) ანალიტიკური მოდელი, რომელიც სთავაზობს იდენტობის გააზრების ახალ ჩარჩოს მოცემულ კვლევით კონტექსტში.

ტრავმული იდენტობის თეორია (**Alexander, 2004; Eyerman, 2001; Hirsch, 2012**) განმარტავს, თუ როგორ გარდაიქმნება ინდივიდუალური და კოლექტიური ტრავმული გამოცდილება სოციალურ ნარატივებად, რომლებიც თაობათა შორის გადაიცემა. მუსლიმ მესხთა შემთხვევაში, ასეთი ნარატიული სტრუქტურა ეფუძნება 1944 წლის დეპორტაციასა და 1989 წლის ფერგანის კრიზისს – კოლექტიურ ტრავმებს, რომლებმაც განსაზღვრეს ჯგუფური თვითშეგნება და სოციალური იდენტობის ცენტრალური ღერძები.

ჰიბრიდულობის თეორია (Bhabha, 1994) და პროკულტურაციის კონცეფცია (Gamsakhurdia, 2019) აჩვენებენ, როგორ ახერხებენ მიგრანტები კულტურული კოდეზის შენარჩუნებასა და თანადროულად ახალ სოციალურ სტანდარტებთან ადაპტაციას. თუ ბაბას მიდგომა ხაზს უსვამს ჰიბრიდული იდენტობის ფორმირებას კულტურათაშორის „მესამე სივრცეში“, გამსახურდიას პროკულტურაციის კონცეფცია ეყრდნობა კულტურული ტრანსფორმაციის შიდა, ორგანულ პროცესს. ეს უკანასკნელი ასახავს ადაპტაციის იმ მექანიზმებს, რომლებიც სპეციფიკურია ქართულ სოციალურ და კულტურულ კონტექსტში.

ტრანსნაციონალიზმის თეორია (Vertovec, 2009; Levitt & Glick Schiller, 2004) განიხილავს, თუ როგორ ინარჩუნებენ მიგრანტები მრავალმხრივ სოციალურ, კულტურულ და ეკონომიკურ კავშირებს სხვადასხვა გეოგრაფიულ სივრცეს შორის. თუმცა ტრადიციული ტრანსნაციონალიზმი ხშირად ვერ ასახავს იმ სიმბოლურ და ემოციურ სივრცეებს, რომლებიც კრიტიკულია მიგრანტთა იდენტობის კონსტრუქციაში (Proshansky et al., 1983). მუსლიმი მეხსებისთვის ახალციხის საფაშო სწორედ ასეთი წარმოსახვითი სამშობლოა – ემოციური და სიმბოლური ღერძი, რომელიც იდენტობის ფორმირებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს.

კოგნიტური დისონანსის თეორია (Festinger, 1957; Breakwell, 1986) განმარტავს, თუ როგორ ეჯახებიან მიგრანტები სხვადასხვა კულტურულ მოლოდინებსა და მოთხოვნებს და როგორ ავითარებენ ადაპტაციის შესაბამის სტრატეგიებს. მუსლიმ მეხსთა ნარატივებში კოგნიტური დისონანსი ვლინდება როგორც ტრადიციების შენარჩუნების მცდელობაში, ასევე ახალ სოციალურ როლებსა და გარემოსთან შესაბამისობაში მოსვლის პროცესში.

სტატიაში წარმოდგენილია ავტორის მიერ შემუშავებული ტრანსტერიტორიული ტრავმული იდენტობის (TTI) თეორიული მოდელი, რომელიც აერთიანებს ზემოაღნიშნულ თეორიებსა და კონცეფციებს და სთავაზობს ახალ ანალიტიკურ ჩარჩოს მიგრანტთა იდენტობის კომპლექსური, მრავალგანზომილებიანი შესწავლისთვის.

ტრანსტერიტორიული ტრავმული იდენტობა (TTI) წარმოადგენს კონცეპტუალურ ჩარჩოს, რომელიც აერთიანებს ისტორიულ ტრავმას, მეხსიერებას, ჰიბრიდულ იდენტობასა და ტრანსნაციონალურ კავშირებს. აღნიშნული მოდელი შემუშავდა მოცემული კვლევის ფარგლებში და ეფუძნება რამდენიმე ძირეულ თეორიულ კომპონენტს:

ტრავმული მეხსიერება და პოსტმეხსიერება – კოლექტიური ტრავმის ემოციური და ინტერპრეტაციული გადაცემა თაობებს შორის, რომელიც არა მხოლოდ ისტორიულ ფაქტებს, არამედ მათი რეპრეზენტაციის ფორმებსაც მოიცავს (Alexander, 2004; Hirsch, 2012); ჰიბრიდულობა და კულტურათაშორისი ინტეგრაცია – თვითიდენტიფიკაციის მოქნილი ფორმები განსხვავებულ კულტურულ კოდეზს შორის გადაადგილებისას, რომლებიც მიგრანტებს ახალ გარემოებებთან შეგუების საშუალებას აძლევს (Bhabha, 1994); პროკულტურაცია – კულტურული მემკვიდრეობის შერჩევითი შენარჩუნება და მისი ტრანსფორმაცია ახალი სოციალური და კულტურული კონტექსტის შესაბამისად (Gamsakhurdia, 2019); სიმბოლური სივრცე და ემოციური გეოგრაფია – მეხსიერებითა და ემოციებით კონსტრუირებული „სამშობლოები“, რომელთა კავშირიც არა ფიზიკურ, არამედ სიმბოლურ და იდენტობით სივრცეს ეფუძნება (Proshansky et al., 1983; Anderson, 1983);

ტრანსნაციონალიზმი და ქსელური იდენტობა – ტრანსნაციონალურ კავშირებზე აგებული ცვალებადი იდენტობა, რომელიც სცდება ტრადიციულ, მონოლითურ იდენტობის ფორმებს (Vertovec, 2009). **TTI-ის მოდელი** იძლევა ანალიტიკურ შესაძლებლობას, გააზრებულ იქნას, თუ როგორ აღიქვამენ მიგრანტები საკუთარ იდენტობას არა ერთმნიშვნელოვან ეროვნულ ან ეთნიკურ ჩარჩოებში, არამედ როგორც მრავალშრიან, ემოციურად დატვირთულ და სივრცულად მოძრავ ფორმაციას.

ამ თეორიული ჩარჩოს საფუძველზე, ტრავმული იდენტობა განიხილება, როგორც **დინამიკური და მრავალგანზომილებიანი სოციალური კონსტრუქტი**, რომელიც მუდმივად ფორმირდება მიგრაციის, მეხსიერების და სივრცის გადაკვეთაზე. იგი საშუალებას იძლევა, მიგრანტთა ტრავმული გამოცდილება, მეხსიერების თაობათაშორისი გადაცემა და იდენტობის რეკონსტრუქცია გაანალიზდეს, როგორც კონტექსტზე დამოკიდებული, ცვალებადი და რთულად სტრუქტურირებული პროცესი.

3. კვლევის მეთოდოლოგია

მოცემული კვლევა ეფუძნება შერეულ მეთოდოლოგიურ ჩარჩოს, რომელიც აერთიანებს როგორც თვისებრივ, ისე რაოდენობრივ მიდგომებს. თეორიულად კვლევა ემყარება კონსტრუქციონისტულ პარადიგმას, რომლის მიხედვითაც იდენტობა განიხილება, როგორც დინამიკური, სოციალურ-კულტურულ ურთიერთქმედებებში კონსტრუირებული ფორმაცია (Gergen, 1999). თვისებრივი კომპონენტი დაფუძნებულია ნარატიულ ანალიზზე (Riessman, 2008), რომელიც გამოყენებულ იქნა ტრავმული მეხსიერების თაობათაშორისი გადაცემის, სივრცის ემოციური სიმბოლიზაციისა და იდენტობის ნარატიული სტრატეგიების შესწავლისთვის.

რაოდენობრივი ნაწილი ეფუძნება ემპირიულ მონაცემებს, რომლებიც შეგროვდა და სპეციალურად შემუშავებული ანკეით, რითაც შესაძლებელი გახდა იდენტობის, ფსიქოსოციალური მდგომარეობისა და მოქალაქეობრივი ჩართულობის სხვადასხვა ასპექტის რაოდენობრივი აღწერა და ანალიზი. მონაცემთა შეგროვება განხორციელდა 2012–2025 წლებში, ეტაპობრივად, სხვადასხვა გეოგრაფიულ და სოციალურ კონტექსტში. საქართველოში სავსელე სამუშაოები ჩატარდა 2017–2018 წლებში და მოიცავდა როგორც თემის შიგნით მყოფ მუსლიმ მესხებთან, ისე თემის გარეთ მოქმედ სოციალურ და ინსტიტუციურ წარმომადგენლებთან (მაგალითად: მასწავლებლები, ადგილობრივი მმართველობის წარმომადგენლები, თემის საკითხებზე მომუშავე ექსპერტები) ინტერვიუებს. ამ ეტაპზე ჩატარდა: 60 სიღრმისეული ინტერვიუ; 250 რესპონდენტის რაოდენობრივი გამოკითხვა, შემდეგ დასახლებებში: ქობულეთი, ოზურგეთი, სამტრედია, ვალი, ახალციხე და თბილისი. ანკეტაში დემოგრაფიულ კითხვებთან ერთად ჩაშენებული იყო თვითაღწერის ფსიქოლოგიური საზომები: თვითაღწერის ტესტი: *Twenty Statements Test* (TST; Kuhn & McPartland, 1954); ბედნიერების სკალა: *The Oxford Happiness Questionnaire* (Hills & Argyle, 2002); სოციალური დისტანციის სკალა: *Bogardus Social Distance Scale* (Bogardus, 1924); კითხვები საერთო ნდობისა და სამოქალაქო ჩართულობის შესახებ; აკულტურაციის შეფასების სკალა: *East Asian Acculturation Measure* (EAAM; Barry, 2001), რომელიც ქართულ რეალობაზე ადაპტირებული იქნა ია შეყრილაძის მიერ. მონაცემები შეგროვდა პირისპირ გამოკითხვის

გზით: ოზურგეთსა და სამტრედიაში – ქართულ ენაზე; ახალციხისა და ვალის რაიონში – ნაწილი რუსულად, ნაწილი თურქულად, თარჯიმნის თანდასწრებით. აშშ-ში სავსე სამუშაოები მიმდინარეობდა 2012–2025 წლებში, განსაკუთრებით პენსილვანიასა და ილინოისის შტატებში. ჩატარდა: 81 სიღრმისეული ინტერვიუ, რომელშიც მონაწილეობდა ყველა თაობის წარმომადგენელი (ასაკი: 18–80 წელი); გენდერული ბალანსი: 52% ქალი, 48% კაცი. ინტერვიუების ჩასატარებლად გამოყენებულ იქნა ნახევრად სტრუქტურირებული გზამკვლევი, რომელიც დაფუძნებული იყო ღია კითხვებზე, კონკრეტული თემატური ბლოკების ირგვლივ.

ინტერვიუების ტექნიკური ფორმატები სავსე სამუშაოების დროის მიხედვით განსხვავდებოდა: 2012–2014 წლებში (აშშ) და 2017–2018 წლებში (საქართველო) ინტერვიუები ჩანერილი იყო აუდიოჩამწერებით; 2025 წელს ინტერვიუები ჩატარდა რესპონდენტთა თხოვნის შესაბამისად – მხოლოდ დეტალური ხელით ჩანაწერების ფორმატში.

ყველა ინტერვიუს წინ უძღოდა **ინფორმირებული თანხმობის პროცედურა**, ხოლო ეთიკური სტანდარტები სრულად შეესაბამებოდა შესაბამისი აკადემიური ინსტიტუტების (თსუ და Rutgers University) ეთიკის კომიტეტების რეგულაციებს. რაოდენობრივი და თვისებრივი მონაცემები ერთმანეთს კომპლემენტარულად ავსებდა: რაოდენობრივი ანალიზი უზრუნველყოფდა ზოგად სურათს აკულტურაციული სტრატეგიების, თვითიდენტიფიკაციის ფორმებისა და სოციალური განწყობების შესახებ, ხოლო ნარატიული ინტერვიუები ამ მონაცემებს ამდიდრებდა ემოციური კონტექსტითა და ინდივიდუალურ გამოცდილებაზე დაფუძნებული სიღრმით. ამგვარი სინთეზი ქმნიდა ტრიანგულაციის მყარ საფუძველს, რაც შესაძლებელს ხდიდა მონაცემების ინტერპრეტაციას თაობათა და გენდერული განსხვავებების ჭრილში. მაგალითად, ბერის აკულტურაციული მოდელით (Barry, 2001) გამოვლენილი სეპარაციული ტენდენციები, რომელთაც ხანდაზმული თაობა ავლენდა, ზუსტად შეესატყვისებოდა ნარატიულ ინტერვიუებში გამოვლენილ დისკურსს, სადაც რესპონდენტები გამოკვეთილად საუბრობდნენ ტრადიციების შენარჩუნების მნიშვნელობაზე, კულტურული წყვეტების შიშზე და რელიგიური იდენტობის დაცვის საჭიროებაზე. მეორე მხრივ, ახალგაზრდა თაობის წარმომადგენლები უფრო ხშირად მიმართავდნენ ინტეგრაციულ და ჰიბრიდულ სტრატეგიებს, მათ ნარატივებში იკვეთებოდა კულტურული გახსნილობა, ენების შერწყმა და გლობალურ სოციალურ ქსელებში აქტიური მონაწილეობის სურვილი.

ამ მრავალგანზომილებიან მონაცემებზე დაფუძნებულმა ანალიზმა, რომელიც აერთიანებდა სტატისტიკურ ტენდენციებსა და პერსონალურ ნარატივებს, შესაძლებელი გახდა იდენტობის კონსტრუქციის პროცესების სოციო-ემოციური და კულტურულ-სიმბოლური კომპონენტების ერთობლივი წაკითხვა. საბოლოო ჯამში, შერეულ მეთოდზე დაფუძნებული კვლევის დიზაინმა – რომელიც ინტეგრირებდა რაოდენობრივ ჭრილში გამოკვეთილ სტრუქტურულ ტენდენციებსა და ნარატიულად წარმოდგენილ ინდივიდუალურ გამოცდილებებს – შექმნა მძლავრი ანალიტიკური ჩარჩო. ამ მიდგომამ კვლევას მიაწია: სიღრმისეული ანალიზის შესაძლებლობა, რაც გულისხმობს ემოციური მეხსიერების, ტრავმის და სივრცის მიმართ კუთვნილების მრავალნახნაგოვან გააზრებას; შედარებითი უპირატესობა, განსაკუთრებით თაობებს შორის

კულტურული დინამიკის, აკულტურაციის სტრატეგიების და იდენტობის ფორმირების ტრანსტერიტორიული პროცესების ინტერპრეტაციაში.

ანალიტიკური ჩარჩო. მონაცემთა ანალიზი განხორციელდა ნარატიულ-თემატური სტრატეგიის გამოყენებით, რომელიც აერთიანებდა *Braun & Clarke (2006)*-ის თემატური ანალიზის სტანდარტულ ეტაპებს და *Riessman (2008)*-ის ნარატიული სტრუქტურირების მიდგომებს. ამ მიდგომათა სინთეზი მიზნად ისახავდა არა მხოლოდ თემების იდენტიფიცირებას, არამედ იმ ნარატიული მოდელებისა და ემოციური კოდების გამოვლენას, რომლებიც სისტემატურად იკვეთებოდა თაობობრივ, გენდერულ და გეოგრაფიულ ჭრილებში. კოდირების პროცესი განხორციელდა ინდუქციურ-დედუქციური მიდგომის გამოყენებით. საწყის ეტაპზე განისაზღვრა ძირითადი ანალიტიკური კატეგორიები, რომლებიც ეყრდნობოდა კვლევის თეორიულ ჩარჩოს (მაგალითად: ტრავმული მეხსიერება, სივრცითი სიმბოლიზაცია, ჰიბრიდულობა, სოციალური კაპიტალი). ამავდროულად, ანალიზი დარჩა საკმარისად მოქნილი იმისათვის, რომ ნარატივებიდან გამომდინარე, ახალ თემებს მიეცათ ფორმალიზებული გამოხატულება. საბოლოოდ, გამოვლინდა 27 ძირითადი კოდი, რომლებიც შემდგომში დაჯგუფდა ხუთ თემატურ კლასტერში:

1. ტრავმული მეხსიერების ნარატიული სტრუქტურები – იმ ემოციური და სტრუქტურული ელემენტების ანალიზი, რომლითაც რესპონდენტები აღწერდნენ სტალინისდროინდელ დეპორტაციასა და ფერგანის კონფლიქტს;
2. თაობათაშორისი მეხსიერების გადაცემის ფორმები – როგორ ხდება ტრავმული გამოცდილების გადაცემა რიტუალების, სიმბოლური პრაქტიკებისა და ოჯახური ნარატივების მეშვეობით;
3. სივრცითი სიმბოლიზაცია და სიმბოლური სამშობლოს კონსტრუქცია – ახალციხის და მის გარშემო მდებარე სივრცეების რეპრეზენტაცია, როგორც ემოციური და იდენტობითი ღერძი;
4. ჰიბრიდული ადაპტაციის სტრატეგიები – კულტურული შერევის, ენობრივი მოქნილობისა და სოციალური მობილობის მაგალითები სხვადასხვა თაობასა და გარემოში;
5. სოციალური კაპიტალის ტრანსნაციონალური ქსელები – როგორ წარმოიქმნება და მუშაობს ოჯახური, ნათესაური და თემური კავშირების ქსელი გლობალურ კონტექსტში.

ტრანსკრიფცია შესრულდა სიტყვასიტყვით ქართულ ენაზე, რის შემდეგაც დაიწყო კოდირების პროცესი. ანალიზში მონაწილეობდა ორი დამოუკიდებელი მკვლევარი, რაც უზრუნველყოფდა ინტერპრეტაციის სიზუსტესა და მონაცემთა სანდოობას. გამოყენებული იყო „პარალელური კოდირების“ მეთოდი, რომლის ფარგლებში კოდების შედარებისა და თანხვედრის პროცესში მიღწეულ იქნა **92%-იანი** შეთანხმება, რაც მაღალი სტანდარტების შესაბამისად, ინტერპრეტაციის სიზუსტის ინდიკატორია. ანალიზის პროცესში გამოყენებული იყო ტრიანგულაციის მიდგომა (*source triangulation*) – მონაცემთა გადამოწმება თაობის, გენდერისა და გეოგრაფიული ადგილმდებარეობის მიხედვით. თაობათა ინტერპრეტაციული განსხვავებები და გენდერულად დიფერენცირებული ნარატივები იძლეოდა შესაძლებლობას, უფრო ზუსტად და

ფრთხილად განგვესაზღვრა ზოგადი ტენდენციები იმაზე დაყრდნობით, თუ როგორ აფასებენ და აღიქვამენ სხვადასხვა სოციალური ჯგუფები საკუთარ მდგომარეობასა და როლს მიგრაციისა და კულტურული ცვლილებების კონტექსტში.

თემატური ანალიზი ემყარებოდა შემდეგ ძირითად კითხვებს:

- როგორ სტრუქტურირდება ტრავმული გამოცდილება თაობათა შორის?
- როგორ ფუნქციონირებს მესხიერება, როგორც იდენტობის გადაცემის მექანიზმი?
- როგორ აღიქმება სიმბოლური სივრცე ემოციურ კონტექსტში?
- როგორ იცვლება ადაპტაციის სტრატეგიები თაობათა და გენდერული ჭრილში?
- როგორ მართავენ რესპონდენტები საკუთარ კავშირს თემთან და დიასპორულ სივრცესთან?

მონაცემთა ეს შრეობრივი ანალიზი საფუძვლად დაედო ტრანსტერიტორიული ტრავმული იდენტობის (TTI) თეორიული მოდელის ჩამოყალიბებას, რომელიც აერთიანებს სივრცით, თაობით და ემოციურ-სიმბოლურ კომპონენტებს.

ეთიკური ჩარჩო. კვლევითი პროცედურები სრულად შეესაბამებოდა აკადემიური ინსტიტუტების – თსუ-ს (საქართველო) და რატგერსის უნივერსიტეტის (აშშ) ეთიკურ სტანდარტებს. ყველა რესპონდენტისგან მიღებული იყო ინფორმირებული თანხმობა ინტერვიუს დაწყებამდე, ხოლო ანონიმურობა და მონაცემთა კონფიდენციალურობა სრულად დაცული იყო ყველა ეტაპზე.

ძირითადი მიგნებები

4.1. ისტორიული კონტექსტი და ტრავმის საფუძველი

4.1.1. მუსლიმი მესხების ისტორიული წარსული და იდენტობის ფორმირება

მუსლიმი მესხების კოლექტიური ისტორია წარმოადგენს იძულებითი გადაადგილებისა და იდენტობის ტრანსფორმაციის მძლავრ ნარატივს. XVI საუკუნიდან, როდესაც მესხეთი ოსმალეთის იმპერიის შემადგენლობაში იყო, მოსახლეობის დიდი ნაწილი ისლამის მიმდევარი გახდა და თურქულენოვანი, კუთხური იდენტობა ჩამოაყალიბა (Baramidze, 2011; Janiashvili, 2006). სწორედ ამ პერიოდიდან იწყება კულტურული ჰიბრიდულობა, რომლის ნიშნები დღესაც შეიმჩნევა რელიგიურ რიტუალებში, ენასა და ოჯახურ სტრუქტურებში.

საბჭოთა პერიოდი და იდენტობის პოლიტიკა. საბჭოთა ხელისუფლებამ მუსლიმი მესხების ეთნიკური კლასიფიკაცია პოლიტიკური სტრატეგიების შესაბამისად შეცვალა. 1930-იანი წლებიდან მათ დიდ ნაწილს ოფიციალურად მიენიჭათ „აზერების“ რსტატუსი, რაც კულტურული და ენობრივი ასიმილაციის ნაბაღისებას ისახავდა მიზნად (Sumbadze, 2002). ამან გააძლიერა კულტურული არასტაბილურობა და შიდა იდენტობის კონფლიქტები.

1944 წლის დეპორტაცია – ტრავმული მესხიერების საფუძველი. 1944 წლის 15 ნოემბერს, საბჭოთა მთავრობის ბრძანებით, დაახლოებით 92,000 მუსლიმი მესხი და სხვა მუსლიმური ჯგუფები შუა აზიაში გადაასახლეს (Bugai, 1994; Bugai & Mamaev,

2009). იძულებითი გადაადგილება იქცა მათი ტრავმული მეხსიერების ცენტრალურ მოვლენად. საცხოვრებელი ადგილების იძულებითი მიტოვება და დეპორტაციისას და-
ლუპულთა მოგონება თაობიდან თაობაზე ემოციური სიმბოლოების სახით გადაეცემა.

ფერგანის ტრაგედია და მეორედ გადასახლება. 1989 წელს ფერგანის ველზე ეთ-
ნიკური დაპირისპირების შედეგად, უზბეკეთში მცხოვრები მუსლიმი მესხები კვლავ
იძულებულნი გახდნენ დაეტოვებინათ საცხოვრებელი ადგილი და გადასულიყვნენ
აზერბაიჯანში, რუსეთსა და მოგვიანებით აშშ-ში (Aydingun, 2002; Trier & Khanzhin,
2007). ეს იყო მორიგი ტრავმული გამოცდილება, რომელმაც გაამყარა ტრავმული მეხ-
სიერება და ტრანსტერიტორიული ტრავმული იდენტობის კონსტრუქცია.

ემიგრაცია შეერთებულ შტატებში და ტრანსნაციონალური იდენტობა. 2005 წლი-
დან აშშ-მა ათასობით მუსლიმი მესხი შეიფარა. ახალ სოციალურ და კულტურულ გა-
რემოში ისინი განაგრძობენ ჰიბრიდული ადაპტაციის სტრატეგიების შემუშავებას
და ტრანსნაციონალური სოციალური ქსელების ფორმირებას (Aydingun et al., 2006;
Pirtskhalava & Surmanidze, 2015). ამ ახალ გარემოში აშკარა გახდა თაობათა განსხვა-
ვება: უფროსი თაობა ცდილობს ტრადიციული იდენტობის შენარჩუნებას, ახალგაზ-
რდები კი ჰიბრიდულ იდენტობებს აყალიბებენ.

სიმბოლური სამშობლო და სივრცის ემოციური კონსტრუქცია. მიუხედავად იმისა,
რომ მესხეთში – მათ ისტორიულ სამშობლოში – ფიზიკური დაბრუნება მრავალი ოჯა-
ხისთვის შეუძლებელია, მორიგი გარემოებების გამო, ახალციხის საფაშო (Akhaltsikhe
Pashalik), როგორც ეს შემორჩა მათ მეხსიერებაში და მშობლების მიერ მეხსიერებით
გადმოცემული მემკვიდრეობითი ადგილი გადაიქცა სიმბოლურ სამშობლოდ. ეს სივ-
რცე ემოციურ და კულტურულ თვითშეგნებას აფუძნებს და ტრავმული მეხსიერების
ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ელემენტად იქცა (Nora, 1989; Proshansky et al., 1983).

4.1.2 სახელდებების ცვლილება და იდენტობის სტიგმა, როგორც ტრავმის კომპონენტი

მუსლიმი მესხების ტრავმული გამოცდილება არ შემოიფარგლება მხოლოდ ფიზი-
კური დეპორტაციითა და იძულებითი გადაადგილებით. ტრავმის ნაწილს წარმოადგენს
ის **სტიგმატიზაცია**, რომელიც მათი იდენტობისკენ იყო მიმართული – სახელდებების
მრავალგზის ცვლილებები (მაგალითად: „მესხი“, „თურქი“, „დეპორტირებული“, „ახსკა
თურქი“) სხვადასხვა ისტორიულ პერიოდში ქმნიდა გაურკვევლობას, რაც ასახავდა
როგორც **საზოგადოებრივ აღქმებს**, ისე **თვითშეგნების ფორმებს**.

ამ სახელდებებს თან ახლდა იდენტობის პოლიტიკურად დატვირთული კონტექ-
სტი, რომელმაც გააძლიერა ჯგუფის მარგინალიზაცია და თვითიდენტიფიკაციის მრა-
ვალფენოვანი სირთულე. შესაბამისად, ტრავმა ვლინდება არა მხოლოდ სივრცით გა-
დაადგილებაში, არამედ იდენტობის მიმართ ემოციურ და სიმბოლურ წნეხშიც, რაც
მრავალთაობიან ნარატივებში მტკიცედაა გაბმული. აღსანიშნავია, რომ ისტორიულად
მუსლიმი მესხები სხვადასხვა სახელწოდებით მოიხსენიებოდნენ, რაც ასახავდა რო-
გორც სოციალური აღქმის ცვლადობას, ასევე პოლიტიკური ძალების მცდელობას მა-
თი იდენტობის რეკონსტრუქციისა და კონტროლისა. სხვადასხვა ეპოქაში მათ მიმართ

გამოიყენებოდა შემდეგი სახელები: „ქართველები“ – ერქვათ მათ რუსეთის იმპერიის კავკასიის პროვინციაში 1917 წლამდე და, ასევე, საქართველოს სსრ-ში რევოლუციის შემდგომ; „მუსლიმ ქართველებად“ – მოიხსენიებდნენ ამ რელიგიურ უმცირესობას ქრისტიანულ საბჭოთა საქართველოში; „მუსლიმი მესხი თურქები“ – იწოდებოდნენ რეგიონულ და ოსმალეთთან გენეალოგიურ კავშირებზე მითითებით; „მესხები“ – გეოგრაფიული იდენტობის ხაზგასმით; „თურქები“ – გენეალოგიური თვითშეგნების ზოგადი მაჩვენებლით და რელიგიის მიხედვით; „აზერები“ – გახდნენ მოგვიანებით, საბჭოთა ადმინისტრაციული კლასიფიკაციით ენობრივი და რელიგიური მსგავსებების საფუძველზე; „მესხი თურქები“ – სტალინის ეპოქის პოლიტიკური ტერმინია; „ახალციხელი თურქები“ ან „ახისკა თურქები“ რდ გახდნენ უკვე მოგვიანებით ემიგრაციისას, განსაკუთრებით აქტუალური გახდა აშშ-ში დამკვიდრების შემდეგ (Trier & Khanzhin, 2007).

ეს სახელდებების ცვალებადობა არ წარმოადგენდა მხოლოდ ადმინისტრაციულ თუ ეთნოგრაფიულ ფენომენს; იგი სიმბოლური ძალადობის გამოვლინებაც იყო. სხვადასხვა ისტორიულ პერიოდში ჯგუფი იძულებული ხდებოდა გარემოებების გამო მიეღო მისთვის გარედან მინიჭებული სახელები, რაც, როგორც ბრეკველი აღნიშნავს (Breakwell, 1986), იწვევს იდენტობის დესტაბილიზაციას და მასთან დაკავშირებულ სტიგმას.

მნიშვნელოვანია ხაზი გავუსვათ, რომ ტრავმის თეორიის მიხედვით (Caruth, 1996; Alexander, 2004), ასეთი სახელდებების ცვალებადობა ჯგუფურ მესხიერებაში აღიქმება არა მხოლოდ იდენტობის ცვლილებად, არამედ როგორც იდენტობის დაშლად და მუდმივი გარე კონტროლის სიმბოლოდ. ეს პროცესები აძლიერებს ტრავმულ გამოცდილებას და ხელს უწყობს მის გადაცემას თაობიდან თაობაზე.

საბოლოოდ, ტერმინი „ახისკა თურქი“ ჩამოყალიბდა სტრატეგიულ თვითდასახელებად, რომელიც ემიგრაციის კონტექსტში სოციალური აღიარებისა და ჯგუფის გადარჩენის ინსტრუმენტად იქცა. მიუხედავად ამისა, ეს სახელიც ასახავს კომპრომისს, რომელსაც ჯგუფი სთავაზობს სტიგმის გამონევენებასა და გლობალური სოციალური რეალობების წინააღმდეგ ბრძოლის პროცესში.

4.1.3 ქართველობა, სტალინის და ბერიას ფიგურა ტრავმულ ნარატივებში და თანამედროვე სტიგმა

მუსლიმ მესხთა კოლექტიური მესხიერების ერთ-ერთი ძლიერი შრე არის ბიუროკრატიული რეპრესიების პერსონიფიცირება კონკრეტულ ისტორიულ ფიგურებში. იოსებ სტალინი და ლავრენტი ბერია აღიქმებიან არა მხოლოდ როგორც საბჭოთა ძალაუფლების ინსტრუმენტები, არამედ როგორც ქართველი ლიდერები, რომლებმაც ხელი მოაწერეს ჯგუფის დეპორტაციას.

ეს დისკურსი განსაკუთრებით მკვეთრად ვლინდება თაობათაშორის ნარატივებში და ემოციურ გადმოცემებში. პერსონიფიცირებული ფიგურები ჯგუფის მესხიერებაში ასრულებენ ორმაგ როლს: როგორც საბჭოთა ძალადობის ავტორები და როგორც ქართული ეთნიკური წარმომავლობის მქონე მოღალატეები, რომლებმაც განახორციელეს

ეთნიკური წმენდა. ამგვარი შერწყმა აძლიერებს ტრავმულ განცდას – დეპორტაცია აღარ აღიქმება როგორც მხოლოდ პოლიტიკური რეპრესია, არამედ როგორც შინაგანი ღალატი, სადაც ეთნიკური იდენტობა გარდაიქმნა ძალადობრივი დისკურსის წყაროდ და დაკარგა თავისი ემოციური უსაფრთხოება.

ერთ-ერთმა რესპონდენტმა აღნიშნა:

„მათ გაგვასახლეს და მერე ქართველებმა აღარ მიგვიღეს უკან“ (71 წლის მამაკაცი, ინტერვიუ, 2025).

ეს ნარატივი ასახავს იმ ემოციურ სტრატეგიას, რომელიც ჯგუფმა ჩამოაყალიბა ტრავმული გამოცდილების გასააზრებლად და სოციალური იდენტობის კონსტრუირებისთვის. სტიგმა და ისტორიული ტრავმა, დროთა განმავლობაში, იქცა იმ სიმბოლურ სისტემად, რომელიც მუსლიმი მესხების ტრანსტერიტორიული ტრავმული იდენტობის განსაზღვრის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საფუძვლად გვევლინება.

პერსონიფიცირებული ტრავმა და ეროვნული ღალატის ნარატივი ხაზგასმით აჩვენებს, რომ მუსლიმი მესხების კოლექტიური მეხსიერება არ არის მხოლოდ წარსულის მოვლენათა ქრონიკა. ეს არის ემოციური და სიმბოლური კონსტრუქცია, რომელიც აერთიანებს ისტორიულ ტრავმას, ეროვნული თვითშეგნების კრიზისს და ახალი თაობების მიერ იდენტობის ხელახალ ინტერპრეტაციას. სტალინი და ბერია ჯგუფის ცნობიერებაში გვევლინებიან, როგორც ძალადობის სიმბოლოები და ეროვნული მოღალატეები, რაც კიდევ უფრო აძლიერებს განცდას სახელმწიფო გარიყულობისა და საჭიროების – იზრდოლონ სოციალური აღიარებისთვის ტრავმისა და გაუცხოების ფონზე, ტრანსნაციონალურ სივრცეებში.

საქართველოს სახელმწიფოს სტიგმატური პოლიტიკა და საზოგადოებრივი სტერეოტიპები

დეპორტაციის შემდგომ და პოსტსაბჭოთა ეპოქაში საქართველოს სახელმწიფომ ვერ შეძლო მუსლიმ მესხთა ჯგუფის რეალური და ინკლუზიური რეინტეგრაციის უზრუნველყოფა. ეს გამოჩნდა როგორც სამართლებრივ, ასევე სოციალურ და კულტურულ დონეებზე.

1578-1883 წლებში მესხეთისა და ჯავახეთის ნაწილი, აგრეთვე აჭარა, ოსმალეთის იმპერიის შემადგენლობაში შედიოდა. კოლონიზაციის შედეგად მოხდა მოსახლეობის ნაწილის რელიგიური იდენტობის ცვლილება მართლმადიდებლობიდან სუნიტურ ისლამზე. რელიგიური ტრანსფორმაციის პარალელურად, ენობრივი გზებიც გაიყო: აჭარლებმა ქართული ენა შეინარჩუნეს, ხოლო მესხთა მნიშვნელოვანმა ნაწილმა თურქული (ანატოლიური) დიალექტი აითვისა (Baramidze, 2011; Janiashvili, 2006). ენობრივი და კულტურული დიფერენციაცია, რომელიც თავდაპირველად შესაძლოა ნეიტრალურად აღქმულიყო, მოგვიანებით საქართველოს ქრისტიანი მოსახლეობის მხრიდან სტიგმატიზაციის მნიშვნელოვან საფუძვლად ჩამოყალიბდა.

მიუხედავად ერთმორწმუნეობისა, აჭარლებმა ქართული ენა და კულტურული თვითმყოფადობა შეინარჩუნეს (Baramidze, 1998), ხოლო მუსლიმმა მესხებმა – ტრანსფორმაცია განიცადეს, რაც განპირობებული იყო მასობრივი გადაადგილებით და

ტრავმის ნარატივი: მეხსიერება, სივრცე და თაობათა იდენტობა მუსლიმ მესხებში

ტრავმული გამოცდილებით (Trier, 2010). მოცემულ ცხრილში ნაჩვენებია იდენტობის ტრაექტორიათა შორის განსხვავებები აჭარლებსა და მუსლიმ მესხებს შორის.

ცხრილი 1. მესხი მუსლიმებისა და აჭარლების იდენტობის ტრაექტორიები

ასპექტი	აჭარლები	მუსლიმი მესხები
რელიგია	ისლამი (სუნიტური)	ისლამი (სუნიტური)
ენა	ქართული ენის შენარჩუნება	ენის დაკარგვა და თურქულზე გადასვლა
კულტურული იდენტობა	ქართული კულტურული კოდის შენარჩუნება	ტრანსფორმაცია თურქულ თვითაღქმაში
გადაადგილება	ადგილობრივი ინტეგრაცია	მასობრივი დეპორტაცია და ტრანსტერიტორიულობა

ამ განსხვავებას ხაზს უსვამენ თავად აჭარლებიც, რომლებიც ხშირად კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებენ მუსლიმი მესხების ქართველობას. საქართველოში ჩატარებულ ინტერვიუებში მეზობლად მცხოვრები აჭარლები ხმამაღლა აღნიშნავენ: „ეგენი რანა-ირი ქართველები არიან, ჩვენ მართალია, რწმენა დავკარგეთ, მაგრამ ენა შევინარჩუნეთ, ეგენი კი თურქულად ლაპარაკობენ“ ეს სტიგმა განსაკუთრებით მძაფრად განიცდება საქართველოს ტერიტორიაზე, სხვადასხვა რაიონში მცხოვრებ მუსლიმ მესხებთან.

ქართველობა, როგორც დუალური ნიშანი ტრავმულ ნარატივებში

მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში მცხოვრები მუსლიმი მესხების ნარატივებში ქართველობას ორმაგი როლი უკავია – ერთი მხრივ, იგი აღიქმება როგორც ისტორიული წარმომავლობის წყარო და კავშირი წინაპართან, ხოლო მეორე მხრივ, როგორც სიმბოლური პასუხისმგებელი იმ ტრავმული გამოცდილებებისა და იდენტობის განდევნის პროცესისა, რისი გადატანაც მოუწია ამ თემს ისტორიულად. ეს დუალიზმი განსაკუთრებით ცხადად ვლინდება თაობათაშორის ნარატივებში, სადაც ხშირად გვხვდება ფორმულირებები:

„ჩვენ ქართველები ვიყავით, მაგრამ ქართველებმა გაგვყარეს“ ან
„თუ მართლაც ქართველები ვიყავით, რატომ დაგვადეპორტეს?“

ეს გამონათქვამები ასახავს ტრავმული მეხსიერების ემოციურ სტრუქტურას, რომელიც აერთიანებს საბჭოთა რეპრესიების როგორც პიროვნულ (სტალინი, ბერია), ისე ეთნონაციონალურ პერსონიფიკაციას. ფრაზა – „ქართველებმა გაგვიკეთეს ეს“ – გენერალიზდება კონკრეტული გამოცდილებიდან და მიმართულია ეთნიკურ ქართველებზე, როგორც მთელ კატეგორიაზე. ამგვარი აღქმის შედეგად, საქართველოს სახელმწიფო და ქართული საზოგადოება რესპონდენტთა ნარატივებში ერთდროულად ფიგურირებენ როგორც ისტორიული სამშობლო, ისე უარყოფისა და სტიგმის წყარო. ეს დუალიზმი ქმნის იდენტობის წინააღმდეგობრივ სტრუქტურას, სადაც კუთვნილების გრძნობა და ემოციური ტკივილი თანაარსებობენ.

სახელმწიფოს სტიგმატურ პოლიტიკას განაპირობებს სხვა გარემოებებიც, კერძოდ:

რეპატრიაციის პროცესის დაგვიანება – საქართველოს პარლამენტმა რეპატრიაციის შესახებ კანონი მხოლოდ 2007 წელს მიიღო, თითქმის ორი ათეული წლის დაგვიანებით. კანონის პრაქტიკული განხორციელება დამატებით შეფერხდა ბიუროკრატიული ბარიერების და სირთულეების გამო და რეალურად მხოლოდ 2012 წლიდან დაიწყო.

სტიგმა და სოციალური გამიჯვნა – ქართულ საზოგადოებაში დღემდე გავრცელებულია ენობრივი, რელიგიური და ეთნიკური სტერეოტიპები, რაც ხელს უშლის მუსლიმი მესხების ინტეგრაციას. ისინი ხშირად განიხილებიან, როგორც „სხვები“ კულტურულ და ეთნიკურ იერარქიებში.

ეთნიკური შეუთავსებლობის ნარატივი – მუსლიმი მესხები თითქმის ყველგან აღიქმებიან არა როგორც „ნამდვილი ქართველები“, არამედ როგორც „თურქები“ ან „დემოგრაფიული საფრთხე“ ქართულ იდენტობასა და სახელმწიფოს ერთიანობისთვის. ეს ნარატივი კიდევ უფრო ამძაფრებს ჯგუფის ტრავმულ განცდას და აჩენს ემოციურ დისტანციას როგორც სახელმწიფოსგან, ასევე ფართო საზოგადოებისგან.

სტიგმის გავლენა ტრანსნაციონალურ თვითდამკვიდრებაზე. საქართველოს სახელმწიფო სტრუქტურებსა და საზოგადოებაში არსებული სტიგმატური ნარატივები არა მხოლოდ ამყარებს ისტორიული ტრავმის განცდას, არამედ გავლენას ახდენს მუსლიმ მესხთა ტრანსნაციონალურ თვითდამკვიდრებაზე. სტიგმა, როგორც სოციალურ-ემოციური ბარიერი, ხელს უწყობს ჯგუფის წევრების მიერ ახალი იდენტობის სტრატეგიების შემუშავებას. ეს სტრატეგიები მოიცავს:

- **ტრანსნაციონალური სოციალური ქსელების გაძლიერებას**, რომლებიც ემოციურ და პრაქტიკულ მხარდაჭერას სთავაზობენ ჯგუფის წევრებს სხვადასხვა ქვეყანაში;
- **ჰიბრიდული ადაპტაციის მოდელების განვითარებას** – ახალ კულტურულ სივრცეებთან წარმატებული შერწყმის მიზნით;
- **სიმბოლური სამშობლოს კონსტრუქციას**, რომელიც აკავშირებს ისტორიულ წარსულსა და დღევანდელ გამოცდილებას.

ტრავმის ნარატივი და სტიგმა ამ პროცესებში ერთდროულად მოქმედებენ, როგორც წინააღმდეგობის მოტივატორი და როგორც იდენტობის მოქნილი, ტრანსტერიტორიული მოდელის ჩამომყალიბებელი ფაქტორები.

ტრავმა, როგორც გადამუშავებული მეხსიერება. დეპორტაციისა და განდევნის გამოცდილება მუსლიმ მესხთა კოლექტიურ მეხსიერებაში გადაიქცა არა უბრალოდ ისტორიული მოვლენის გახსენებად, არამედ როგორც რემოციური და სიმბოლური ღერძი, რომელიც აყალიბებს ჯგუფის თვითშეგნებასა და სოციალურ პრაქტიკებს.

ეს ტრავმული მეხსიერება ტრანსფორმირდა შემდეგ ელემენტებად:

კოლექტიური მეხსიერების ემოციური ღერძი, რომელიც აერთიანებს თაობებს საერთო გამოცდილების გარშემო;

გარდა ამისა, ჰირშის (Hirsch, 2012) მიდგომა გვთავაზობს განსხვავებულ ფოკუსს **პოსტმეხსიერების პრაქტიკაზე**, რომლის მეშვეობითაც ტრავმა გადაეცემა თაობი-

დან თაობაზე, ხშირად მათ შორის, ვისაც თავად არ გამოუცდია ეს ტრავმა პირადად; თუ კარუტი (Caruth, 1996) ტრავმას აფასებს, როგორც დროით ჩავარდნას, რომელიც ენობრივად რთულად არტიკულირდება, ჰირში (Hirsch, 2012) მას აყალიბებს პოსტმესხიერებით მართულ ნარატიულ ფორმად, რომელიც შთამომავლების მიერ ხდება კულტურულად გადამუშავებული და გაზიარებული.

ჰირშის (Hirsch, 2012) მიერ დანერგილი პოსტმესხიერების კონცეფცია განსაკუთრებით ახლოს დგას მეორე თაობის გამოცდილებასთან – იმ თაობასთან, რომელსაც თავად არ გამოუცდია ისტორიული ტრავმა, თუმცა მისი ემოციური მუხტი, სიჩუმე და შიშები მემკვიდრეობით მიიღო. ამ თაობისთვის ტრავმის გადმოცემის ფორმები ხშირად ფრაგმენტული და ენობრივად არასრულია; მათთან ნარატივი გადაიცემა მეტწილად ემოციური ნიშნების, ჟესტების, დუმილის ან რიტუალების გზით, რაც განაპირობებს მათი იდენტობის კონფლიქტურ და ამბივალენტურ ბუნებას – მერყეობას მესხიერებასა და დავინწყებას, მიკუთვნებასა და გაუცხოებას შორის.

ტრანსნაციონალური იდენტობის საფუძველი წარმოშობილია იმ პროცესებიდან, რომლებიც აერთიანებს სხვადასხვა კულტურულ სივრცეებსა და ემოციურ კავშირებს. ის წარმოადგენს მრავალგანზომილებიან რეალობას, სადაც კულტურული მემკვიდრეობა, ტრავმული გამოცდილება და გლობალური მობილობა ერთიანდება ჰიბრიდული იდენტობის ფორმირების პროცესში.

მუსლიმი მესხების ტრავმული იდენტობა შედგება შემდეგი კომპონენტებისგან:

- ემოციური კავშირი ისტორიულ ფესვებთან – წარმოშობის ადგილთან დაკავშირებული სიმბოლური და მესხიერებითი ღირებულებები;
- რელიგიური და კულტურული ტრანსფორმაციები, რომლებიც წარმოშობს ჰიბრიდულ იდენტობის სტრატეგიებს;
- ტრავმული მესხიერება და ტრანსნაციონალური ადაპტაცია, როგორც სოციალური და ფსიქოლოგიური გადარჩენის მექანიზმები;
- თემური სოლიდარობა და შიდა სეგრეგაცია – ჯგუფის შიგნით არსებული თანაგრძნობის ქსელები და დაყოფები, როგორც ტრავმის სოციალურ-ისტორიული შედეგები;
- სტალინისა და ბერიას პერსონიფიცირებული სიმბოლოები, როგორც ძალადობრივი წარსულის კონცენტრირებული ნიშნები და ისტორიული პასუხისმგებლობის რეპრეზენტაცია;
- საქართველოს სახელმწიფოს სტიგმატური პოლიტიკა და ოფიციალური უწყურადღებობა, რაც რესპონდენტთა აღქმაში იდენტობის მარგინალიზაციას ასახავს;
- საერთო სოციალური უარყოფა, როგორც ისტორიული მარგინალიზაციის და საზოგადოებრივი სტიგმის გაგრძელება.

ყველა ეს კომპონენტი ერთიანდება ტრანსტერიტორიული ტრავმული იდენტობის (TTI) მოქნილ და ცვალებად სტრუქტურაში, რომელიც განსაზღვრავს მუსლიმ მესხთა სოციალურ და კულტურულ თვითშეგნებას როგორც ინდივიდუალურ, ისე კოლექტიურ დონეზე.

4.2 თაობათა შორის მეხსიერების გადაცემა და თაობათა განსხვავებები

4.2.1. პოსტმეხსიერება და ტრავმის გადაცემა

მუსლიმ მესხთა ტრავმული გამოცდილება თაობიდან თაობაზე უბრალოდ გადაეცემა, როგორც ფაქტობრივი ისტორია. ეს ცოდნა გარდაიქმნება ემოციურ და სიმბოლურ კონსტრუქციად, როგორც ჰირშის (Hirsch, 2012) რპოსტმეხსიერებისრთეორია ხსნის. ამ კონცეფციის მიხედვით, მეორე და მესამე თაობები ითვისებენ იმ ტრავმულ გამოცდილებას, რომელიც მათ პირადად არ ჰქონიათ განცდილი, თუმცა ემოციური და კულტურული გზებით მიენოდათ უფროსი თაობებისგან.

ტრავმის გადაცემის ძირითადი არხები:

1) ოჯახური ნარატივები და ზეპირი ისტორიები. ოჯახებსა და თემურ ქსელებში ვრცელდება ისტორიები დეპორტაციისა და გადაადგილებების შესახებ. უფროსი თაობები შვილებსა და შვილიშვილებს უყვებიან მათი საქართველოში კეთილმეზობლური ცხოვრების, შემდგომ გადასახლების და მრავალჯერადი ემიგრაციის ისტორიებს. ეს ნარატივები ქმნის ტრავმული მეხსიერების ქსელებს და წარმოადგენს თვითიდენტიფიკაციის მნიშვნელოვან რესურსს ახალგაზრდებისთვისაც, რომლებსაც თავად არ განუცდიათ ისტორიული ტრავმა.

„ბაბუაჩემი ყოველთვის გვიყვებოდა, როგორ წაიყვანეს ხალხი ვაგონებით და როგორ დაიღუპნენ ადამიანები გზაში მაშინ ვინ მოგვცემდა დაბრუნების უფლებას, კომენდანტის საათი იყო, მაგრამ ყველამ ვიცოდით საიდან ვიყავითო...“ (ქალი, 42 წლის, ინტერვიუ, 2025).

2) რიტუალები და რელიგიური პრაქტიკები. რელიგიური რიტუალები – მათ შორის დღესასწაულები, ღოცვები და ოჯახური შეკრებები – ინტერვიუირებული პირებისთვის არ არის მხოლოდ სარწმუნოებრივი პრაქტიკის ნაწილი; ისინი ფუნქციონირებენ, როგორც ძლიერი ემოციური ხიდეები წარსულსა და აწმყოს შორის. რესპონდენტთა აღწერაში ეს მოვლენები გამოჩნდება, როგორც წარსულის და მიმდინარე დროის გამაერთიანებელი გამოცდილებები, რომლებიც აძლიერებენ კავშირს განდევნილ სივრცესა და თანამედროვე ყოფას შორის. ამ ფონზე, რელიგიური რიტუალები იქცევა არა მხოლოდ სარწმუნოებრივ, არამედ მეხსიერების პრაქტიკად.

რიტუალებს ასრულებენ არა მხოლოდ რწმენის გამოსახატად, არამედ გამოიყენება, როგორც სტრატეგიული მექანიზმები თემური სოლიდარობის გასამყარებლად და ტრავმული მეხსიერების კოლექტიური დამუშავებისთვის. რამდენიმე რესპონდენტი აღნიშნავს, რომ ემოციური მეხსიერების გააქტიურებამ და რელიგიურ წარსულთან დაბრუნებამ, ხელი შეუწყო სულიერად გამყარებას და პირადი რწმენის გაღრმავებას. ერთ-ერთმა მათგანმა ხაზგასმით თქვა, რომ „რელიგია გახდა ის, რაც გვეხმარება, არ დაგვკარგოთ თავი“.

ამრიგად, რელიგიური პრაქტიკები მუსლიმი მესხებისთვის წარმოადგენს ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საშუალებას, რომლის მეშვეობითაც ისინი იდენტობას ინარჩუნებენ და განსხვავებულ გეოგრაფიულ და კულტურულ გარემოებებში ახდენენ მის ადაპტირებას.

3) ენა და კულტურული კოდები. თურქული ენისა და ოსმალური თუ ქართული კულტურის ზოგიერთი ელემენტის დაცვა რესპონდენტთა ცნობიერებაში არ განისაზღვრება როგორც მხოლოდ კომუნიკაციის პრაქტიკული ინსტრუმენტი. პირიქით, ის ფუნქციონირებს როგორც მეხსიერების სტრატეგია, რომელიც ემსახურება ტრავმული გამოცდილებების ინტეგრაციასა და მათ თაობებისთვის გადაცემას.

როგორც ფიშმანი (Fishman, 1991) აღნიშნავს, ენა და კულტურული ნიშნები ხშირად იქცევა მეხსიერების ისეთ არხებად, რომლებიც ამსუბუქებენ ტრავმას და, ასევე, იდენტობის დაკარგვის შიშს. ამ კონტექსტში, ენის შენარჩუნება ერთდროულად იქცევა როგორც წინააღმდეგობის ფორმად, ისე ემოციური თვითგადარჩენის მექანიზმად.

4) სიმბოლური სამშობლოს კონსტრუქცია. ახალციხე და მისი მიმდებარე ტერიტორია რესპონდენტთა ნარატივებში ჩნდება არა მხოლოდ როგორც ფიზიკური ადგილი, არამედ როგორც რემოციური და სიმბოლური სივრცე, რომელიც თაობათა იდენტობის ცენტრალურ ღერძს ქმნის. როგორც ნორა (Nora, 1989) წერს, მეხსიერების ადგილები ხშირად იძენენ მნიშვნელობას მათი ფიზიკური ხელმიუწვდომლობის პირობებში – სწორედ ამ გზით ფორმირდება ახალციხე კოლექტიური წარმოსახვის ნიალში. როგორც ავტორები აღნიშნავენ (Proshansky et al., 1983; Anderson, 1983), იდენტობა მყარდება არა მხოლოდ რეალურ, არამედ სიმბოლურ სივრცეებთან დაკავშირებით, რაც მუსლიმ მესხებში მკაფიოდ იკვეთება ახალციხესთან, როგორც მნიშვნელოვან ადგილთან მეხსიერებით კავშირში. რესპონდენტთა ნაამბობი ამას სრულად ასახავს:

„ბაბუაჩემმა იცოდა სათითაოდ ყველა სოფელი, სადაც ჩვენი წინაპრები ცხოვრობდნენ. იქ არასდროს ვყოფილვარ, მაგრამ მეც ვიცი ამ სოფლების დასახელება და ვიცი საიდან ვარ“ (კაცი, 25 წლის, ინტერვიუ, 2025).

ამგვარად, წარმოსახვითი „მშობლიური სივრცე“ არ საჭიროებს ფიზიკურ გამოცდილებას – ის გადაიცემა ემოციურად დატვირთული მეხსიერებით და თემურ ნარატივში ღრმად ფესვგადგმული მნიშვნელობებით.

5) თაობათა პერსპექტივის ცვლილება. მუსლიმი მესხების კოლექტიურ მეხსიერებაში ისტორიული ტრავმული მოვლენები – მათ შორის 1944 წლის დეპორტაცია და 1989 წლის ფერგანის კრიზისი – გადაიცემა არა როგორც ფიქსირებული ცოდნის ნეიტრალური ფრაგმენტები, არამედ როგორც ცოცხალი ემოციური სისტემა, რომელიც თაობებს განცდით მიენოდება. ეს მეხსიერება, დროთა განმავლობაში, ტრანსფორმირდებარსოციალურ ნარატივებად, რომლებიც არა მხოლოდ იდენტობის საფუძველს ქმნიან, არამედ წარმართავენ ჯგუფის ადაპტაციის სტრატეგიებს მიგრაციასა და დიასპორულ ცხოვრებაში. როგორც მკვლევრები (Caruth, 1996; Hirsch, 2012) აღნიშნავენ, ტრავმული გამოცდილება არ სრულდება თვითონ ფაქტით – ის პოსტმეხსიერების ფორმით აგრძელებს არსებობას და სოციალური პრაქტიკის მნიშვნელოვან მუხტად გარდაიქმნება.

მუსლიმი მესხების შემთხვევაში, დეპორტაციისა და ემიგრაციის მტკივნეული გამოცდილებები ინარჩუნებენ ძლიერ ემოციურ დატვირთვას და გადაეცემა თაობიდან თაობას ტრავმის გადაცემის მექანიზმებით, რომელიც მოიცავს როგორც ზეპირად გამოცემულ ნათქვამს, ასევე ღუმელს, როგორც მეხსიერების ფორმას. სწორედ ამგვარ-

რი გზით იქმნება წარსულთან ისეთი კავშირი, რომელიც არა მხოლოდ ისტორიას, არამედ ხელს უწყობს იდენტობის ჩამოყალიბებას ანმყოში.

4.2.2 თაობათა განსხვავებული სტრატეგიები

რესპონდენტთა ნარატივებში მკაფიოდ იკვეთება განსხვავებული მიდგომები თაობათა შორის ტრავმული მეხსიერებისა და იდენტობის ფორმირების სტრატეგიებში. უფროსი თაობები განსაკუთრებულად უსვამენ ხაზს დაკარგულ სამშობლოში დაბრუნების სურვილს და კოლექტიური ღირსების აღდგენას. მათთვის სამშობლო წარსულში არსებული და გაუცხოების გზით დანაკარგად ქცეული ადგილია, რომლის მიმართ მეხსიერება იდენტობის კონსტრუქციის საფუძველს წარმოადგენს. თუმცა, ახალგაზრდა თაობა ხშირად განსხვავებულ სტრატეგიას ირჩევს. ისინი თავიანთ იდენტობას ხშირად აღიქვამენ, როგორც ჰიბრიდულს – ერგებიან ახალ სოციალურ და კულტურულ გარემოს, თუმცა ინარჩუნებენ ემოციურ კავშირს წინაპართა ტრავმულ გამოცდილებასთან.

ერთ-ერთი ახალგაზრდა რესპონდენტი ამბობს:

„უზბეკეთში დავიბადე, რუსეთში გავიზარდე, ახლა ამერიკაში ვარ. მითხრეს, რომ ქართველი ვარ, მაგრამ პასპორტში თურქი მინერია. ვცდილობ გავიგო, ვინ ვარ“ (კაცი, 39 წლის, ინტერვიუ, 2025).

ბაბას (Bhabha, 1994) ჰიბრიდულობის თეორიის თანახმად, ასეთი იდენტობა ვითარდება ეგრეთ წოდებულ „მესამე სივრცეში“, სადაც სხვადასხვა კულტურული სისტემები ერთმანეთს კვეთენ, იშლება ნაცნობი საზღვრები და იქმნება ახალი, შეთანხმებული მნიშვნელობები.

ეს ჰიბრიდულობა, ზოგ შემთხვევაში, თანაცხოვრების ფორმაა არა მხოლოდ კულტურულ მრავალფეროვნებასთან, არამედ საკუთარ თავთანაც. როგორც ერთ-ერთი ქალი რესპონდენტი ამბობს:

„ჩემი წინაპრები ამბობენ, რომ საქართველოდან ვარ, მაგრამ აქ, ამერიკაში ზუსტად ვიცი, რომ თურქი ვარ და ამავდროულად – ამერიკელიც“ (ქალი, 30 წლის, ინტერვიუ, 2025).

ეს ციტატა კარგად ასახავს იმ ამბივალენტურობას, რომელსაც ახალგაზრდები განიცდიან – ერთდროულად არიან კავშირის, დანაკარგისა და თვითგანსაზღვრის (თვითიდენტიფიკაციის) პროცესში. სწორედ ამ მრავალსაფეხურიანი იდენტობის ფორმები განაპირობებს მათ ყოველდღიურობაში მკაცრ ბინარულ დაყოფაზე უარისმთქმელ და დინამიკურ თვითშეგარდნებას.

4.2.3 თაობათა შორის დისონანსი და დიალოგი

თაობათა შორის განსხვავებები ზოგჯერ ქმნის კოგნიტურ დისონანსს (Festinger, 1957), განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ახალ თაობებს უწევთ სამშობლოს დაკარგული გეოგრაფიული სივრცისა და ახალ სოციალური გარემოების შეთავსება. მიუხედავად ამ განსხვავებებისა, არსებობს ღია დიალოგი თაობებს შორის, რაც ხელს უწყობს კოლექტიური მეხსიერების შენარჩუნებასა და ტრავმის გამოცდილების თანამედროვე ინტერპრეტაციას.

ტრავმის ნარატივი: მეხსიერება, სივრცე და თაობათა იდენტობა მუსლიმ მესხებში

ინტერვიუს მონაწილე ახალგაზრდა ქალი აღნიშნავს:

„მე არ მინახავს ის სოფლები, საიდანაც ვიყავით, მაგრამ ვიცოდი, რომ ჩვენი ოჯახი იქიდან იყო და ეს საკმარისია ჩემთვის“ (ქალი, 24 წლის, ინტერვიუ, 2025).

თაობათაშორისი მეხსიერების გადაცემა მუსლიმ მესხთა ნარატივებში მრავალმხრივ პროცესად განიხილება: ის არ არის მხოლოდ წარსულის ფაქტობრივი ცოდნის გადაცემა, არამედ ემოციური, სიმბოლური და კულტურული კონსტრუქციაა, რომელიც ცოცხლდება ყოველდღიურ პრაქტიკებში, ენაში და ოჯახურ ისტორიებში. თაობათა შორის განსხვავებები ასახავს ადაპტაციის სხვადასხვა სტრატეგიებს – უფროსები ტრადიციული ღირებულებების შენარჩუნებაზე აკეთებენ აქცენტს, ახალგაზრდები კი ჰიბრიდულ იდენტობასა და ახალ გარემოებებთან შეგუებაზე. მიუხედავად განსხვავებებისა, თაობათა დიალოგი უზრუნველყოფს ტრავმული მეხსიერების გაგრძელებას და მის დინამიკურ განვითარებას ტრანსნაციონალურ სივრცეებში.

4.3. გადაადგილებები და მრავალსივრციანი თვითიდენტიფიკაცია

მუსლიმი მესხების იდენტობა ისტორიულად ყოველთვის დაკავშირებული იყო გადაადგილებასთან და მობილობასთან, თუმცა საბჭოთა კავშირის მიერ განხორციელებულმა იძულებითმა დეპორტაციამ ეს მობილობა ტრანსტერიტორიული და ემოციური იდენტობის სისტემად გარდაქმნა. თანამედროვე პირობებში მათი იდენტობა ვეღარ ეფუძნება ერთ გეოგრაფიულ სივრცეს. პირიქით, ის ყალიბდება მრავალ ადგილას და ემოციური კავშირების ქსელებში. დეპორტაციის შედეგად მუსლიმი მესხების კოლექტიური თვითშეგნება გაფანტულ სივრცეებში დამკვიდრდა და ფიზიკური ლოკაციის ნაცვლად ემოციურ და სიმბოლურ კავშირებზე აიგო.

ძირითადი გადაადგილებების ეტაპები:

პირველი ტალღა (1944) – ცენტრალური აზია (უზბეკეთი, ყირგიზეთი, ყაზახეთი);

მეორე ტალღა (1989–1991) – რუსეთი (განსაკუთრებით კრასნოდარის მხარე) და აზერბაიჯანი;

მესამე ტალღა (2005-დღემდე) – შეერთებული შტატები.

დღეს მუსლიმი მესხები სახლობენ საქართველოს, პოსტსაბჭოთა რესპუბლიკების: აზერბაიჯანის, ყირგიზეთის, ყაზახეთის და უზბეკეთის, თურქეთისა და აშშ-ის სხვადასხვა რეგიონში. მათი იდენტობა ჩამოყალიბდა მრავალ სოციო-გეოგრაფიულ სივრცეში და ტრანსნაციონალურ კონტექსტებში, სადაც ემოციური კავშირები ხშირად აჭარბებს კონკრეტულ ფიზიკურ სივრცეს.

„ჩემი ფესვები საქართველოდან მოდის, მაგრამ ცხოვრებამ მრავალ ქვეყანაში გამატარა. ვინ ვარ მე? ჩვენები ახლა ყველგან არიან და არცერთ კონკრეტულ ადგილას სრულად“ (მამაკაცი, 47 წლის ინტერვიუ, 2025).

4.3.1 ტრავმა და პოსტმეხსიერება

სტალინისდროინდელი დეპორტაცია და 1989 წლის ფერგანის კონფლიქტი მუსლიმ მესხთა კოლექტიური მეხსიერებისთვის არა მხოლოდ ინდივიდუალური ტრავმული გამოცდილებაა, არამედ თაობათაშორისი მეხსიერებისა და კულტურული გადაცემის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი საფუძველია.

ჰირში (Hirsch, 2012) და ალექსანდერი (Alexander, 2004) ხაზგასმით აღნიშნავენ, რომ ტრავმული გამოცდილება საზოგადოებაში პოსტმენსიერების გზით ტრანსფორმირდება – ახალი თაობები მას არ აღიქვამენ, როგორც მხოლოდ ისტორიულ ფაქტს, არამედ როგორც ემოციურ და სიმბოლურ რეალობას, რომელიც მათ იდენტობის ფორმირებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს.

ამ კონტექსტში ცხადი ხდება, რომ ეს პროცესი მუსლიმ მესხთა თემში ხელს უწყობს ჯგუფური იდენტობის კონსოლიდაციას და სოციალური სოლიდარობის შენარჩუნებას ტრანსნაციონალურ და მრავალლოკალურ კონტექსტებში. ტრავმა არ რჩება სტატიკურ მოგონებად; ის გადადის თაობებს შორის და ახალ სოციალურ სივრცეებში ხელახლა კონსტრუირდება, ემოციური და კულტურული მნიშვნელობებით გამდიდრებული.

4.3.2. კულტურული წინააღმდეგობა და ადაპტაცია

ტრავმული ისტორიის პარალელურად, მუსლიმმა მესხებმა წარმატებით განავითარეს კულტურული წინააღმდეგობისა და ადაპტაციის მოქნილი მოდელები, რომლებიც ემსახურება როგორც კოლექტიური იდენტობის შენარჩუნებას, ასევე ახალი სოციალურ-კულტურულ გარემოებებთან ინტეგრაციას.

ძირითადი სტრატეგიები მოიცავს:

ენობრივი მიდგომები – თითქმის ყველა ოჯახი ცდილობს შეინარჩუნოს თურქული ენა სახლში, რაც ისტორიული მესხიერებისა და წინააღმდეგობის ფორმაა; სხვები კი ითვისებენ ქართულს, ინგლისურს ან იმ ენებს, რომლებიც ახალ საცხოვრებელ გარემოებებში დომინირებს.

რელიგიური პრაქტიკა – ისლამური რიტუალები ისტორიულად ასრულებდა წინააღმდეგობის და იდენტობის დაცვის როლს საბჭოთა რეპრესიებისა და სტიგმატიზაციის პირობებში. დღესდღეობით, როდესაც მუსლიმი მესხები მეტი რელიგიური თავისუფლებით სარგებლობენ, ეს პრაქტიკა გადაიქცა კულტურული თვითმყოფადობის ღია და გამყარებულ ფორმად, რომელიც ემსახურება როგორც რწმენის გამოხატვას, ასევე სოციალური სოლიდარობის განმტკიცებას.

სოციალური ქსელები – თემური და ოჯახური კავშირები იქცა სოციალური მხარდაჭერის მყარ სისტემად, რომელიც უზრუნველყოფს როგორც ემოციურ, ისე პრაქტიკულ დახმარებას ტრანსნაციონალურ კონტექსტებში. ეს ქსელები არ შემოიფარგლება მხოლოდ ლოკალური სივრცეებით; ისინი შენდება და მყარდება ტრანსტერიტორიულად, მათ შორის საქორწინო ჯაჭვების მეშვეობით. მუსლიმ მესხთა ოჯახები, კულტურული და სოციალური წესების შესაბამისად, იშვიათად ქორწინდებიან თემის გარეთ, რაც აძლიერებს ერთობლივ სოციალურ ქსელებს და ინარჩუნებს შიდა სოლიდარობას.

ქორწინებითი კავშირები, როგორც სოციალურ ქსელებში სტრუქტურული ერთეული, გადაჭიმულია სხვადასხვა გეოგრაფიულ სივრცეში – ყაზახეთიდან ამერიკამდე, ყირგიზეთიდან აზერბაიჯანამდე, თურქეთიდან დასავლეთ ევროპამდე და აშშ-მდე. ეს კავშირები ხშირად აკონტროლებენ არა მხოლოდ ოჯახის შიგნით ურთიერთობებს, არამედ განსაზღვრავენ სოციალურ მხარდაჭერას, მობილობის შესაძლებლობებს და

ჯგუფის იდენტობის შენარჩუნების სტრატეგიებს. პრაქტიკაში, ეს ქსელები „საზღვრებს არ სცნობს“ და ფუნქციონირებს, როგორც ემოციური, ეკონომიკური და იდენტობის გადაცემის მექანიზმი ტრანსნაციონალურ არეალებში.

„დედაჩემის ბიძაშვილი ყაზახეთიდან ჩამოვიდა და ჩემმა ძმამ შეირთო. მე ამერიკაში ვარ და აქაც ჩვენი თემის ხალხი მყავს ახლობლად. ჩვენ ყველგან ეპოულობთ ერთმანეთს, რადგან გვესმის, რომ მხოლოდ ერთმანეთზე შეგვიძლია დაყრდნობა“ (ქალი, 30 წლის, ინტერვიუ, 2025).

კულტურული წინააღმდეგობა და ადაპტაცია მუსლიმი მესხების იდენტობაში არა ურთიერთსაწინააღმდეგო, არამედ ურთიერთდამაკავშირებელი პროცესებია. ისინი ერთად ქმნიან რიგგარეშე იდენტობის სივრცეს, რომელიც ერთდროულად უზრუნველყოფს კულტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნებას და ახალი სოციალური გარემოს მოთხოვნებთან ადაპტაციას.

მუსლიმი მესხების შემთხვევაში, მიუხედავად სოციალური და პოლიტიკური დისკრიმინაციისა, ჯგუფმა შეინარჩუნარჩენის, **რელიგიური რიტუალებისა და თემური სოლიდარობის** მემკვიდრეობა. სკოტი (Scott, 1990) და ფიშმანი (Fishman, 1991) მიუთითებენ, რომ მარგინალიზებული და სოციალური წნეხის ქვეშ მყოფი ჯგუფები წინააღმდეგობის უნიკალურ ფორმებს ავითარებენ. ასეთ სტრატეგიებში ენოვანი და კულტურული ტრადიციების შენარჩუნება არა მხოლოდ თავდაცვის მექანიზმად ფუნქციონირებს, არამედ **კულტურული წინააღმდეგობის**, გადარჩენისა და თვითიდენტობის გადაცემის აქტიურ ინსტრუმენტად იქცევა. მუსლიმი მესხების შემთხვევაში, ეს წინააღმდეგობის ფორმები, ჰიბრიდულ სტრატეგიებთან ერთად, უზრუნველყოფს ჯგუფის კულტურული თვითმყოფადობის შენარჩუნებას და ადაპტაციას ცვალებად ტრანსნაციონალურ გარემოებებში.

4.3.3 ტრანსტერიტორიული ტრავმული იდენტობა, როგორც მოქნილი სისტემა

ყველა ზემოთ განხილული კომპონენტი – საზღვრების გადალახვა, ტრავმა, კულტურული წინააღმდეგობა, ჰიბრიდულობა და სიმბოლური სამშობლოების კონსტრუქცია – სრულიად ეხმიანება **ტრანსტერიტორიული ტრავმული იდენტობის (TTI) მოქნილ** და მრავალშრიან სისტემას.

ამ იდენტობის მახასიათებლებია:

- ისტორიული ტრავმის ემოციური შრეების შენარჩუნება;
- ჰიბრიდული ადაპტაციის მოდელების განვითარება;
- ტრანსნაციონალური კავშირების გამოყენება, როგორც სოციალური და ემოციური კაპიტალის წყარო;
- დაკარგულ ფიზიკურ ლოკაციებთან სიმბოლური და ემოციური კავშირების კონსტრუქცია.

საბოლოოდ, ტრანსტერიტორიული ტრავმული იდენტობა გარდაიქმნება არა მხოლოდ გადარჩენის სტრატეგიად, არამედ სოციალური **ინოვაციის ფორმად**, რომელიც აერთიანებს წარსულსა და აწმყოს მრავალგეოგრაფიულ და ემოციურ სივრცეებში (Pirtskhalava, 2014; 2016; 2018; Pirtskhalava & Burova, 2018; Pirtskhalava et al., 2023).

4.4. გენდერული განსხვავებები მეხსიერების პრაქტიკებსა და იდენტობის ფორმირებაში

მიღებული ინტერვიუების ანალიზმა ცხადყო, რომ ტრავმული მეხსიერების გადაცემა, რიტუალებში მონაწილეობა და სიმბოლური სივრცეების აღქმა გენდერულად დიფერენცირებული პრაქტიკებია, რაც აისახება როგორც შინაარსობრივად, ისე ნარატიულ სტილში. ქალთა ნარატივებში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ოჯახურ ისტორიებსა და რელიგიურ პრაქტიკებში მონაწილეობას. ქალები, როგორც ოჯახის შიგნით მეხსიერების გადამცემები, ხშირად აღწერენ ტრავმულ გამოცდილებებს, როგორც ემოციურ, ყოველდღიურ და ოჯახურ კონტექსტში ჩასმულ ისტორიებს:

„ბებია ხშირად გვიყვებოდა, როგორ წაიყვანეს მამამისი შუალამისას... ბავშვობაში ვერც ვხვდებოდი, რატომ ტიროდა ხოლმე ლოცვისას“ (ქალი, 38 წლის, ინტერვიუ, 2023);

„ჩვენ სახლში ყველა დღესასწაული განსაკუთრებულად აღინიშნებოდა – არ იყო უბრალოდ რელიგიური, ეს იყო ბაბუას სამშობლოს მოგონება... ჩვენთვის ახალციხე არასოდეს ყოფილა უბრალოდ ქალაქი“ (ქალი, 41 წლის, ინტერვიუ, 2025).

მამაკაცების ნარატივებში კი ტრავმა უფრო ხშირად იძენს პოლიტიკურ და ისტორიულ ჩარჩოს. მათ ნაამბობში გამოკვეთილია ხანგრძლივი განცდები გარიყვაზე, სამშობლოში წარუმატებელ დაბრუნებაზე და ღირსების აღდგენის საჭიროებაზე:

„ჩემმა ბაბუამ ოცნებად წაიღო დაბრუნება ახალციხეში, მაგრამ ვეღარ შეძლო. ამას ვერ ვაპატიებ საქართველოს მთავრობასაც და ისტორიასაც“ (კაცი, 54 წლის, ინტერვიუ, 2021);

„მე აღარ ველოდები არაფერს. ჩემი ბავშვობა ფერგანაში დარჩა, ახლა ამერიკაში ვარ, მაგრამ მაინც თურქად მთვლიან. ქალებს ცოტა სხვანაირად შეუძლიათ ადაპტირება“ (კაცი, 35 წლის, ინტერვიუ, 2023).

გენდერული განსხვავებები თავს იჩენს რიტუალებში მონაწილეობისა და ემოციური გამოხატვის ფორმებშიც. ქალები აქტიურად მონაწილეობენ რელიგიურ რიტუალებსა და ოჯახურ შეკრებებში, რაც ხშირად ინტერპრეტირდება, როგორც მეხსიერების შენარჩუნების პრაქტიკა. კაცების შემთხვევაში, სიჩუმე, შინაგანი წინააღმდეგობა და პოლიტიკურ ნარატივზე კონცენტრირება ხსნის მათი ემოციური მეხსიერების სხვაგვარ სტრუქტურირებას. ამ განსხვავებულ ნარატიულ სტრატეგიებზე დაყრდნობით, კვლევა აჩვენებს, რომ ტრავმული მეხსიერება და იდენტობის კონსტრუქცია გენდერულად სპეციფიკურია და ემყარება როგორც კულტურულ როლებს, ისე სოციალურ მოლოდინებს. ქალები ხშირად ქმნიან ემოციურად შეფერილ, ინტიმურ და ოჯახურ ნარატივებს, მაშინ როცა კაცები ტენდენციურად განიხილავენ ტრავმას, როგორც კოლექტიურ ისტორიულ უსამართლობასა და პოლიტიკური აღიარების მოთხოვნას. გენდერული ნარატიული განსხვავებები არა მხოლოდ ცვლის ტრავმის გადაცემის ფორმებს, არამედ ქმნის განსხვავებულ იდენტობის არქიტექტურებს მიგრაციის, დიასპორის და ტრანსნაციონალური ცხოვრების პირობებში.

თაობათა სტრატეგიების დიფერენციაცია და ტრანსტერიტორიული ტრავმული იდენტობის მდგრადობა. თაობათა შორის განსხვავებები ნათლად აჩვენებს, რომ

ტრავმის ნარატივი: მეხსიერება, სივრცე და თაობათა იდენტობა მუსლიმ მესხებში

მუსლიმი მესხების ტრავმული მეხსიერება და იდენტობის ფორმირების პროცესები დინამიკურია და დროში იცვლება. უფროსი თაობა ტრადიციულ იდენტობასა და ტრავმული მეხსიერების დაუზიანებელ გადაცემას ცდილობს, მაშინ როდესაც საშუალო და ახალგაზრდა თაობები ამ გამოცდილებას ადაპტირებენ ახალი სოციალური და კულტურული რეალობების შესაბამისად. ეს სტრატეგიები ემყარება როგორც ემოციურ ღირებულებებს, ასევე პრაქტიკულ საჭიროებებს და აჩვენებს TTI-ის მოქნილობას. რბაბას (Bhabha, 1994) „მესამე სივრცის“ თეორიის შესაბამისად, ეს განსხვავებები არ არის კონფლიქტური ან წინააღმდეგობრივი; პირიქით, ისინი იდენტობის მდგრადობას უზრუნველყოფენ და ადაპტაციის უნარს ზრდიან.

ქვემოთ წარმოდგენილი ცხრილები დეტალურად ასახავს თაობათა შორის განსხვავებულ სტრატეგიებს და ადასტურებს, რომ ტრავმული მეხსიერების და ჰიბრიდული ადაპტაციის სინთეზი წარმოადგენს ტრანსტერიტორიული ტრავმული იდენტობის (TTI) ძირითად სტრუქტურულ ღერძს. ქვემოთ მოცემულ ცხრილში ნაჩვენებია განსხვავებული სტრატეგიები მუსლიმ მესხების სხვადასხვა თაობაში.

ცხრილი 2. თაობათა სტრატეგიების შედარება მუსლიმ მესხებში

ასპექტი	უფროსი თაობა	ახალგაზრდა თაობა
ტრავმული მეხსიერების აღქმა	უშუალო გამოცდილების საფუძველზე, პირადი და კოლექტიური ტკივილი	გადმოცემული ნარატივი და სიმბოლური მეხსიერება
იდენტობის სტრატეგია	ტრადიციული იდენტობის შენარჩუნება	ჰიბრიდული იდენტობის ფორმირება
ენა და კულტურა	ქართული წარმოშობის აღიარება, თურქული ენისა და ისლამური ტრადიციების შენარჩუნება	მრავალენოვანი კომუნიკაცია, კულტურული სინთეზი
სამშობლოს აღქმა	სიმბოლური სამშობლო – ახალციხე	სიმბოლური და ტრანსნაციონალური სივრცეები
ადაპტაციის სტრატეგიები	სოციალური ერთიანობის და რიტუალების დაცვა	გლობალურ და ლოკალურ კულტურებთან ინტერაქცია

თაობათა შორის განსხვავებები მუსლიმ მესხებში აჩვენებს, რომ ტრავმული მეხსიერება და იდენტობის ფორმირება არის დინამიკური და მოქნილი პროცესი. უფროსი თაობა განაგრძობს ტრადიციული იდენტობის და ტრავმული მეხსიერების გადაცემას, მაშინ, როცა ახალგაზრდა თაობა ამ გამოცდილებას ადაპტირებს ახალ სოციალურ და კულტურულ კონტექსტებში. ცხრილი 3 ნათლად წარმოადგენს განსხვავებებს თაობებს შორის ტრავმის აღმაშენებელი, იდენტობის სტრატეგიებსა და კულტურულ ადაპტაციაში.

ცხრილი 3: თაობათა შორის განსხვავებული სტრატეგიები მუსლიმ მესხებში

თაობა	ტრავმის აღქმა	იდენტობის სტრატეგია	კულტურული ადაპტაცია
უფროსი თაობა (დაბადებული 1940-1970)	ძლიერი ემოციური მიბმულობა 1944 წლის დეპორტაციის მესხიერებაზე	ტრადიციული იდენტობის შენარჩუნება; სიმბოლური სამშობლოს აღდგენის იმედი	მშობლიური ენის და რელიგიური რიტუალების მაქსიმალური შენარჩუნება
საშუალო თაობა (1970-2000)	ტრავმის გადატანა ყოველდღიურ ნარატივებში; ტრავმული მესხიერების გადაცემა შვილებზე	შერეული სტრატეგიები – ტრადიციულის და ახალი იდენტობის შერწყმა	ნაწილობრივი ადაპტაცია: კულტურულ სტანდარტებთან შერწყმა ყოველდღიურ პრაქტიკაში
ახალგაზრდა თაობა (2000 წლის შემდეგ)	ტრავმის შესახებ ირიბი ცოდნა; ემოციური, მაგრამ დისტანცირებული დამოკიდებულება	ჰიბრიდული იდენტობა; ახალ გარემოსთან ინტეგრაცია და სიმბოლურ სამშობლოსთან ემოციური კავშირი	ენობრივი და კულტურული ჰიბრიდულობა; გლობალური იდენტობის ჩამოყალიბება

ეს პროცესი ადასტურებს ტრანსტერიტორიული ტრავმული იდენტობის (TTI) მოდელის ძირითად პრინციპს – ისტორიული ტრავმის და ჰიბრიდული ადაპტაციის სინთეზს. თაობათა სტრატეგიები აერთიანებს წარსულის ემოციურ ღირებულებებს და ახალი გარემოს გამონეგებზე პასუხის გაცემის უნარს, რაც უზრუნველყოფს ჯგუფური იდენტობის მდგრადობას გლობალური მობილობის პირობებში.

5. დისკუსია

შედეგების შესაბამისობა თეორიულ ჩარჩოებთან. დასკვნებმა დაადასტურა, რომ მუსლიმი მესხების ტრავმული მესხიერება და იდენტობის ტრანსფორმაცია შეესაბამება როგორც ტრავმული მესხიერების (Alexander, 2004; Hirsch, 2012), ისე კოლექტიური ტრავმის თეორიას (Eyerman, 2001). ინდივიდუალური და თაობათაშორისი გამოცდილებები საზოგადოებრივ ნარატივებად ტრანსფორმირდა და გახდა იდენტობის კონსტრუირების ძირითადი კომპონენტი. პოსტმესხიერების (postmemory) მექანიზმები გამოვლინდა ოჯახურ ისტორიებში, რიტუალებში, ენასა და სიმბოლურ პრაქტიკებში, რაც სრულად ადასტურებს ჰირშისა (Hirsch, 2012) და ეიერმანის (Eyerman, 2001) თეორიულ მოდელებს.

ჰიბრიდულობა და ადაპტაციის სტრატეგიები. ბაბას (Bhabha 1994) „მესამე სივრცის“ თეორია და გამსახურდიას (Gamsakhurdia, 2019) პროკულტურაციის კონცეფცია ნათლად აისახა მუსლიმ მესხთა ჰიბრიდულ ადაპტაციის სტრატეგიებში.

ტრავმის ნარატივი: მესხიერება, სივრცე და თაობათა იდენტობა მუსლიმ მესხებში

ახალგაზრდა თაობები ქმნიან იდენტობის მოდელებს, რომლებიც აერთიანებს ისტორიული ტრავმის ემოციურ მემკვიდრეობას და თანამედროვე კულტურულ რეაქციებზე მორგების საჭიროებებს. ამ სტრატეგიებმა შესაძლებელი გახადა ტრავმული გამოცდილებების გადახალისება და სოციალური თვითდამკვიდრება როგორც საქართველოს, ასევე გლობალურ ტრანსნაციონალურ სივრცეებში.

ტრანსნაციონალიზმი და ემოციური სივრცეები. ვერტოვეცის (Vertovec, 2009), ლევიტისა და გლიკ შილერის (Levitt & Glick Schiller, 2004) ტრანსნაციონალიზმის თეორიის თანახმად, მუსლიმმა მესხებმა ჩამოაყალიბეს ტრანსნაციონალური სოციალური ქსელები, რომლებიც არა მხოლოდ ეკონომიკური, არამედ ემოციური და სოციალური კაპიტალის წყაროდ იქცა. მიუხედავად გეოგრაფიული გადაადგილებებისა, იდენტობა არ დაიშალა; პირიქით, გაძლიერდა სიმბოლური ადგილების კონსტრუქციით (Nora, 1989; Proshansky et al., 1983). „ახალციხის საფაშო“ და სხვა სიმბოლური ლოკაციები ემოციური იდენტობის მთავარ ღერძად რჩება.

შედარებითი პერსპექტივა სხვა ჯგუფებთან. კვლევის შედეგები თანხვედრაშია იმ ეთნიკური და რელიგიური ჯგუფების გამოცდილებასთან, რომელთაც ტრავმული მესხიერება და იდენტობის ჰიბრიდული ადაპტაცია განიცადეს. მათ შორის:

რომა ხალხი (Hancock, 2002) – საუკუნეების განმავლობაში დევნილი ხალხი, რომელთაც კოლექტიური ტრავმა და წარმოსახვითი „Romanistan“-ის კონცეფცია ჩამოუყალიბდათ. *TTI პარალელი:* სიმბოლური სამშობლო და ტრავმული მესხიერება თაობათა გადაცემით.

პალესტინელი დევნილები (Sayigh, 2007) – ნაკბას შემდეგ თაობათა მესხიერებით ინარჩუნებენ სამშობლოს სიმბოლურ იდეას და ეროვნულ თვითმყოფადობას. *TTI პარალელი:* ტრავმის სოციალური ნარატივი და ტრანსნაციონალური თვითიდენტიფიკაცია.

ბოსნიელი მუსლიმები (Eastmond, 2006) – სრებრენიცას ტრავმის ფონზე შექმნეს ჰიბრიდული იდენტობები დასავლურ დიასპორებში. *TTI პარალელი:* ჰიბრიდული ადაპტაციის სტრატეგიები და ემოციური სივრცეები.

სიდჰპი ინდოეთში (Gupta, 2009) – აფრიკულ წარმოშობაზე დაფუძნებული ჯგუფი, რომელმაც შეინარჩუნა კულტურული ელემენტები მრავალსაუკუნოვანი მარგინალიზაციის მიუხედავად. *TTI პარალელი:* კულტურული წინააღმდეგობა და სიმბოლური თვითდამკვიდრება.

ხარედი ებრაელები (Heilman, 1994) – ჰოლოკოსტისა და სხვა დევნის გამოცდილებების შემდეგ ჩამოაყალიბეს იდენტობის გადარჩენის სტრატეგიები სოციალური იზოლაციისა და ტრანსნაციონალური ქსელების მეშვეობით. *TTI პარალელი:* ტრავმული მესხიერება და ტრანსნაციონალური სოლიდარობის ქსელები.

წინა კვლევებთან ინტეგრაცია

ეს კვლევა ეყრდნობა ავტორის მიერ წლების განმავლობაში დაგროვებულ ემპირიულ მასალას და ადრინდელ პუბლიკაციებში წამოჭრილ თემატიკას:

რქორწინებისა და ოჯახური სტრუქტურების ცვლილებები – როგორ იმოქმედა მიგრაციამ და ახალი სოციალური გარემოებების ზეგავლენამ ოჯახურ როლებსა და ქორწინების ტრადიციებზე (Pirtskhalava, 2014, 2015);

იდენტობის რეკონსტრუქცია ახალ გარემოში – იდენტობის ადაპტაცია და ჰიბრიდული ფორმების ჩამოყალიბება მიგრანტთა ცხოვრებაში (Pirtskhalava, 2016, 2018);

სოციალური და სივრცობრივი იდენტობა საქართველოში – ემოციური და სიმბოლური სივრცეების მნიშვნელობა კულტურული თვითშეგნებისთვის (Pirtskhalava & Burova, 2018);

აკულტურაციული სტრატეგიები – ადაპტაციის მრავალფეროვანი მოდელები ტრანსნაციონალურ გარემოებებში (Pirtskhalava & Chechelashvili, 2014; Pirtskhalava & Gvetadze, 2018);

გენდერული ცვლილებები და როლების ტრანსფორმაცია – ტრავმული გამოცდილების გავლენა ოჯახურ და სოციალურ როლებზე (Pirtskhalava & Surmanidze, 2015; Pirtskhalava & Shanava, 2019);

წინამდებარე კვლევამ ამ მონაცემების ინტეგრაცია შესაძლებელი გახადა, რათა ტრანსტერიტორიული ტრავმული იდენტობის (TTI) თეორიული მოდელის გამყარება შესაძლებელი ყოფილიყო, როგორც ემპირიულად დადასტურებული და ანალიტიკურად მდგრადი ჩარჩო.

ახალი თეორიული მოდელის გაფართოება. კვლევამ ცხადყო, რომ ტრავმა, კულტურული წინააღმდეგობა და ჰიბრიდული ადაპტაცია არ არის განცალკევებული პროცესები. პირიქით, ისინი ურთიერთდაკავშირებულია და ერთობლივად ქმნიან ტრანსტერიტორიული ტრავმული იდენტობის (TTI) მოქნილ და დინამიკურ მოდელს. TTI მოდელი სცდება მუსლიმ მესხთა კონკრეტული გამოცდილების ანალიზს და წარმოადგენს ფართო თეორიულ მოდელს, რომელიც შესაძლებელს ხდის სხვა იძულებით გადაადგილებული და ტრავმული მესხიერების მქონე ჯგუფების იდენტობის გააზრებასაც.

დასკვნა

მუსლიმი მესხების შემთხვევა ნათლად აჩვენებს, რომ ტრავმული იდენტობა არ არის უბრალოდ წარსულის ტკივილის არქივირებული ფორმა. ეს არის ცოცხალი და დინამიკური პროცესი, რომელიც აგრძელებს ჯგუფის სოციალური და კულტურული თვითშეგნების თანამედროვე სტრატეგიების ფორმირებას. მათი ისტორია – ოსმალური ეპოქიდან დაწყებული, საბჭოთა დეპორტაციით და თანამედროვე ტრანსნაციონალური გამოცდილებით დასრულებული.

კვლევის ძირითადი დასკვნები:

ტრავმული მესხიერება თაობათაშორისი გადაცემის გზით ტრანსფორმირდება სოციალურ ნარატივად, რომელიც კოლექტიური იდენტობის ძირითადი კონსტრუქცია ხდება.

სახელდებების ცვლილებები და სტიგმა არა მხოლოდ პოლიტიკური კლასიფიკაციის მექანიზმად, არამედ სოციალური ტრავმის მნიშვნელოვან კომპონენტად იქცა,

ტრავმის ნარატივი: მეხსიერება, სივრცე და თაობათა იდენტობა მუსლიმ მესხებში

რამაც გამოიწვია იდენტობის დესტაბილიზაცია და ჰიბრიდული სტრატეგიების ევოლუცია.

თაობათა განსხვავებები ასახავს ჰიბრიდულობისა და ადაპტაციის მრავალფეროვან მოდელებს: უფროსი თაობა ტრადიციულ მეხსიერებასა და კავშირებს ინარჩუნებს, ახალგაზრდები კი ახლებურად აკონსტრუირებენ თავიანთ ადგილს ტრანსნაციონალურ და კულტურულად ჰიბრიდულ სივრცეებში.

სიმბოლური სამშობლო და ემოციური სივრცე ქმნის კუთვნილების განცდის მდგრად საფუძველს იმ პირობებში, როდესაც ისტორიულ ტერიტორიებზე დაბრუნება ფაქტობრივად შეუძლებელია.

ტრანსნაციონალური სოციალური კაპიტალი და კულტურული წინააღმდეგობა, ჰიბრიდული ადაპტაციის სტრატეგიებთან ერთად, ქმნის მოქნილ იდენტობას, რომელიც ადაპტირებს როგორც ისტორიული ტრავმის მემკვიდრეობას, ასევე გლობალური მიგრაციის გამოწვევებს.

კვლევა ადასტურებს TTI მოდელის სისწორეს, როგორც ანალიტიკური ჩარჩოსა და კულტურულ პრაქტიკაში მის ფუნქციურობას.

თეორიული მნიშვნელობა:

კვლევა გვთავაზობს და ავითარებს **ტრანსტერიტორიული ტრავმული იდენტობის (TTI)** მოდელს, რომელიც აერთიანებს ტრავმის თეორიას, ჰიბრიდულობის და ტრანსნაციონალიზმის პარადიგმებს. ეს თეორიული ჩარჩო ფართო ანალიტიკურ შესაძლებლობას იძლევა იმ ჯგუფების შესწავლისთვის, რომლებიც ჩამოყალიბდნენ ისტორიული ტრავმისა და გლობალური გადაადგილების კომპლექსური პროცესების შედეგად.

პრაქტიკული მნიშვნელობა:

TTI მოდელის გააზრება მნიშვნელოვანია როგორც აკადემიური კვლევებისთვის, ასევე სახელმწიფო პოლიტიკისა და სოციალური ინტეგრაციის სტრატეგიებისთვის. ის ეხმარება პოლიტიკის შემმუშავებლებს უკეთ გააცნობიერონ დევნილთა და დიასპორული ჯგუფების სოციალური, კულტურული და ფსიქოლოგიური საჭიროებები და შემუშავდეს მხარდაჭერის ეფექტიანი მექანიზმები.

მუსლიმი მესხების ტრავმული ნარატივი და ტრანსტერიტორიული იდენტობა ნათლად აჩვენებს, თუ როგორ შეიძლება ისტორიული ტკივილი გადაიქცეს ინოვაციურ, მოქნილ და სიცოცხლისუნარიან იდენტობის სტრატეგიად თანამედროვე გლობალურ სივრცეში.

მნიშვნელოვანია გავითვალისწინოთ, რომ ეს პროცესი სცდება მხოლოდ მუსლიმ მესხების შემთხვევას.

კვლევის შეზღუდვები და სამომავლო მიმართულებები. კვლევის შეზღუდვად გამოიკვეთა ნარატიული მეთოდის სუბიექტურობა, გეოგრაფიული და თაობათა წარმომადგენლობის შეზღუდულობა. მომავალში საჭიროა გენდერული როლების, ტრანსნაციონალური ქსელების, ციფრული მეხსიერების გავლენის და, ასევე, TTI მოდელით სხვა თემებზე (იეზიდები, ბოსნიელები და სხვ.) შედარებითი ანალიზი.

მადლიერება

ავტორი გულწრფელად უხდის მადლობას სხვადასხვა ფონდებსა და აკადემიურ პროგრამებს, რომელთა მხარდაჭერის გარეშე ეს კვლევა ვერ განხორციელდებოდა ვერც ამერიკის შეერთებულ შტატებში და ვერც საქართველოში.

განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია: Carnegie Research Fellowship (2012), Rutgers-ის უნივერსიტეტი; OSI Faculty Development Program (2014), ილინოისის უნივერსიტეტი; Fulbright Visiting Scholar Program (2025), Rutgers-ის უნივერსიტეტი; Open Society Georgia Foundation, რომელმაც დააფინანსა საველე კვლევა საქართველოში (2017–2018).

ავტორი განსაკუთრებულ მადლობას უხდის მუსლიმი მეცხების ოჯახებს, რომლებმაც გულწრფელად გაუზიარეს თავიანთი ცხოვრება და გამოცდილებები საქართველოში, აშშ-ში და დიასპორის სხვა ქვეყნებში. ასევე, მადლობა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კოლეგებს, დოქტორანტებს, რომელთა წვლილი კვლევის თეორიულ განვითარებაში უმნიშვნელოვანესი იყო.

გამოყენებული ლიტერატურა

- Alexander, J. C. (2004). Toward a theory of cultural trauma. In J. C. Alexander, R. Eyerman, B. Giesen, N. J. Smelser, & P. Sztompka (Eds.), *Cultural trauma and collective identity* (pp. 1–30). University of California Press.
- Assmann, A. (2011). *Cultural memory and Western civilization: Functions, media, archives*. Cambridge University Press.
- Aydingün, A. (2002). Creating, recasting, or resisting essentialized ethnic identities: Ahiska/Meskhetian Turks in Soviet and post-Soviet contexts. *Communist and Post-Communist Studies*, 35(3), 261–279.
- Aydingün, A., Harding, C., Hoover, M., Kuznetsov, I., & Swerdlow, S. (2006). Meskhetian Turks: An introduction to their history, culture, and resettlement experiences. Center for Applied Linguistics.
- Baramidze, G. (1998). *Islam and Muslim communities in Georgia: Past and present*. Tbilisi.
- Barry D. T. (2001). Development of a New Scale for Measuring Acculturation: The East Asian Acculturation Measure (EAAM); New Haven, Connecticut, *Journal of Immigrant Health*, Vol. 3, No. 4
- Bhabha, H. K. (1994). *The location of culture*. Routledge.
- Breakwell, G. M. (1986). *Coping with threatened identities*. Methuen.
- Bugai, N. F. (1994). *The deportation of peoples in the Soviet Union*. Nova Science.
- Bugai, N. F., & Mamaev, A. M. (2009). The Meskhetian Turks: Problems of migration and identity. *Caucasus Review*.
- Caruth, C. (1996). *Unclaimed experience: Trauma, narrative, and history*. Johns Hopkins University Press.
- Eastmond, M. (2006). Transnational returns and reconstruction of violent pasts: Bosnian refugees narrate homecoming. *Ethos*, 34(2), 175–202.

- Eyerman, R. (2001). *Cultural trauma: Slavery and the formation of African American identity*. Cambridge University Press.
- Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford University Press.
- Fishman, J. A. (1991). *Reversing language shift: Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*. Multilingual Matters.
- Gamsakhurdia, L. (2019). Proculturation: A theoretical framework for understanding identity negotiation. *Culture & Psychology*, 25(2), 212–228.
- Gupta, A. (2009). The Siddi community in India: Maintaining identity through hybrid cultural forms. *Asian Ethnicity*, 10(2), 127–141.
- Hall, S. (1990). Cultural identity and diaspora. In J. Rutherford (Ed.), *Identity: Community, culture, difference* (pp. 222–237). Lawrence & Wishart.
- Hancock, I. (2002). *We are the Romani people*. University of Hertfordshire Press.
- Heilman, S. C. (1994). *Defenders of the faith: Inside ultra-Orthodox Jewry*. University of California Press.
- Hirsch, M. (2012). *The generation of postmemory: Writing and visual culture after the Holocaust*. Columbia University Press.
- Levitt, P., & Glick Schiller, N. (2004). Conceptualizing simultaneity: A transnational social field perspective on society. *International Migration Review*, 38(3), 1002–1039.
- Marushiakova, E., & Popov, V. (2001). *Gypsies in the Ottoman Empire: A contribution to the history of the Balkans*. University of Hertfordshire Press.
- Nora, P. (1989). Between memory and history: Les lieux de mémoire. *Representations*, (26), 7–24.
- Pirtskhalava, E. (2014). The effect of life in the U.S. on marriage process in Muslim Meskhetian families. *GESJ: Education Science and Psychology*, (3), 29.
- Pirtskhalava, E. (2015). Displacement effects on gender roles, and family structure: Muslim Meskhetians in the USA. *Sociology and Anthropology*, 3(10), 539–549.
- Pirtskhalava, E. (2016). The reshaping identity of deported people in a new environment. In *Bridging differences: Understanding cultural interaction in our globalized world* (pp. 95–109). Oxford: Inter-Disciplinary Press.
- Pirtskhalava, E. (2018). Being here and there: A case study of Muslim Meskhetians' identity and belonging, formation and reconstruction in the United States. *Caucasus Survey*. <https://doi.org/10.1080/23761199.2018.1519975>
- Pirtskhalava, E., & Burova, I. (2018). Muslim Meskhetians in Georgia: Social, ethnic, and place identity. *GESJ: Education Science and Psychology*, 2(48), 57–73.
- Pirtskhalava, E., & Chechelashvili, Z. (2014). Acculturation process of Muslim Meskhetian refugees in the United States. *GESJ: Education Science and Psychology*, (3), 29.
- Pirtskhalava, E., & Gvetadze, A. (2018). Acculturation of Muslim Meskhetians in Georgia. *GESJ: Education Science and Psychology*, 2(48), 74–90.
- Pirtskhalava, E., & Surmanidze, L. (2015). Identity strategies of Muslim Meskhetians (Meskhetian Turks) in cultural context. *Cultural and Religious Studies*, 3(2), 99–105.

- Pirtskhalava, E., & Shanava, I. (2019). Changes in gender relations in the families of repatriates: A study of the Georgian cases. *Psychology, Therapy, Rehabilitation and Sport*, B1, 64–77.
- Pirtskhalava, E., & others. (2023). *Visiting Muslim Meskhetians*. Tbilisi: TSU Ivane Javakhi-shvili Institute of History and Ethnology.
- Proshansky, H. M., Fabian, A. K., & Kaminoff, R. (1983). Place-identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3(1), 57–83.
- Sayigh, R. (2007). *The Palestinians: From peasants to revolutionaries*. Zed Books.
- Scott, J. C. (1990). *Domination and the arts of resistance: Hidden transcripts*. Yale University Press.
- Stewart, M. (1997). *The time of the gypsies*. Westview Press.
- Trier, T., & Khanzhin, A. (2007). The Meskhetian Turks at a crossroads: Integration, repatriation or resettlement? *European Centre for Minority Issues*.
- Vertovec, S. (2009). *Transnationalism*. Routledge.

NARRATIVES OF TRAUMA: MEMORY, SPACE, AND GENERATIONAL IDENTITY AMONG MUSLIM MESKHETIANS

Ekaterine Pirtskhalava¹

Abstract

The historical experience of Muslim Meskhetians (Ahıska Turks) illustrates how historical trauma transforms into a dynamic system of social identity. This study analyzes the intergenerational transmission of traumatic memory and the formation of trans-territorial traumatic identity (TTI), through which the group adapts to multilocal and transnational contexts. The empirical material is based on narrative interviews conducted between 2004 and 2025 in Georgia and the United States with members of the community. The research is grounded in theories of traumatic memory, hybridity, and transnationalism. Findings show that traumatic events – such as the Stalin-era deportation and the Ferghana conflict – have developed into intergenerationally transmitted emotional and social systems. Family narratives, rituals, and symbolic practices are central to the mechanisms of memory transmission. Distinct generational strategies have emerged: the older generation preserves traditional identities and symbols of trauma, while younger individuals construct hybrid identities that blend emotional attachments to ancestral history with current social realities. Particular attention is given to the symbolic construction of homeland and emotional space. Akhaltsikhe and its surrounding region have become emotional reference points in the absence of physical return. Moreover, transnational networks and trans-territorial marriage chains generate social and emotional capital, supporting adaptation to global mobility and cultural change. Based on these insights, the study proposes a theoretical model of trans-territorial traumatic identity (TTI), which synthesizes traumatic memory, hybrid adaptation, and transnational linkages. This model offers a useful analytical framework not only for the Muslim Meskhetian case, but also for broader studies of forced displacement.

Keywords: Muslim Meskhetians, traumatic memory, hybridity, transnationalism, symbolic homeland, Transterritorial Traumatic Identity.

1. Introduction

In contemporary migration and identity studies, increasing attention is being paid to how traumatic experiences are transformed into social narratives and how individuals strive to construct a sense of belonging within transnational spaces (Hall, 1990; Bhabha, 1994; Hirsch, 2012; Vertovec, 2009). Within this context, the case of Muslim Meskhetians (Ahıska Turks) holds particular significance. Their collective biography is marked by episodes of forced displacement, historical trauma, and multiple transformations of identity.

The narrative of trauma among Muslim Meskhetians is not merely a recounting of historical events, but a dynamic process of social identity formation. Memory, space, and intergenerational differences collectively shape emotional ties to both the past and to new sociocultural contexts (Alexander, 2004; Eyerman, 2001). Traumatic memory is not simply

¹ Ekaterine Pirtskhalava, Associate Professor, Doctor of Psychology, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University.

transmitted across generations as knowledge; rather, it is reconstituted within emotional and symbolic frameworks, undergoing reinterpretation and acquiring new meanings in each successive generation.

This study focuses on the following research questions:

How is traumatic memory transmitted intergenerationally?

How are symbolic spaces (e.g., the Pashalik of Akhaltsikhe) constructed?

How do individuals perceive and seek to reinforce their sense of belonging in the context of migration and trans-territorial displacement?

The theoretical framework of the present research draws on theories of cultural trauma (Alexander, 2004; Hirsch, 2012), the concept of hybrid identity (Bhabha, 1994; Gamsakhurdia, 2019), and scholarship on transnationalism and spatial identity (Vertovec, 2009; Proshansky et al., 1983).

The primary aims of the study are:

To analyze the intersections of trauma, space, and identity in the narratives of Muslim Meskhetians;

To identify generational and gendered differences in the transmission of memory and in the construction of belonging;

To propose a theoretical model of Trans-Territorial Traumatic Identity (TTI) as a novel analytical framework for interpreting social and cultural practices.

2. Theoretical Framework

This study is grounded in a comprehensive theoretical framework that integrates theories of trauma, identity, hybridity, transnationalism, and adaptation – drawing from both Western and locally rooted intellectual paradigms. Based on this integrative approach, the analytical model of Trans-Territorial Traumatic Identity (TTI) was developed to offer a novel conceptual lens for understanding identity within the context of this research.

The theory of traumatic identity (Alexander, 2004; Eyerman, 2001; Hirsch, 2012) explains how individual and collective traumatic experiences are transformed into social narratives transmitted across generations. In the case of the Muslim Meskhetians, such narrative structures are shaped by two major historical traumas: the 1944 deportation and the 1989 Fergana crisis. These events serve as foundational episodes that have defined group self-awareness and the core axes of social identity.

The hybridity theory (Bhabha, 1994) and the concept of proculturation (Gamsakhurdia, 2019) explore how migrants simultaneously preserve cultural codes while adapting to new social standards. Whereas Bhabha emphasizes the emergence of hybrid identity within the “third space” of intercultural encounters, Gamsakhurdia’s proculturation concept is rooted in an internal, organic process of cultural transformation. The latter reflects adaptive mechanisms specific to the Georgian sociocultural context.

Transnationalism theory (Vertovec, 2009; Levitt & Glick Schiller, 2004) examines how migrants sustain multifaceted social, cultural, and economic ties across geographic bound-

aries. However, traditional conceptions of transnationalism often fall short in accounting for the symbolic and emotional spaces that are vital in the construction of migrant identities (Proshansky et al., 1983). For Muslim Meskhetians, the imagined homeland – the Pashalik of Akhaltsikhe – represents such a symbolic and emotional anchor, playing a pivotal role in identity formation.

Cognitive dissonance theory (Festinger, 1957; Breakwell, 1986) provides insight into how migrants navigate conflicting cultural expectations and demands, developing corresponding adaptive strategies. In the narratives of Muslim Meskhetians, cognitive dissonance manifests both in the efforts to preserve traditions and in the process of aligning with new social roles and environments.

This article presents the author's original theoretical model of Trans-Territorial Traumatic Identity (TTI), which synthesizes the aforementioned theories and concepts into a cohesive analytical framework. The model offers a multidimensional approach to understanding the complexity of migrant identity, enabling deeper interpretation of the social and cultural practices that shape experiences of displacement, memory, and belonging.

The concept of Trans-Territorial Traumatic Identity (TTI) serves as a conceptual framework that synthesizes historical trauma, memory, hybrid identity, and transnational connections. Developed within the scope of this study, the TTI model is grounded in several foundational theoretical components:

Traumatic memory and postmemory – the emotional and interpretive transmission of collective trauma across generations, encompassing not only historical facts but also the forms through which these events are represented (Alexander, 2004; Hirsch, 2012);

Hybridity and intercultural integration – fluid forms of self-identification that emerge in the navigation between distinct cultural codes, allowing migrants to adapt to new sociocultural environments (Bhabha, 1994);

Proculturation – the selective preservation of cultural heritage and its transformation in response to evolving social and cultural contexts (Gamsakhurdia, 2019);

Symbolic space and emotional geography – imagined “homelands” constructed through memory and emotion, rooted not in physical territory but in symbolic and identity-based spatial imaginaries (Proshansky et al., 1983; Anderson, 1983);

Transnationalism and networked identity – a fluid, network-based identity that transcends traditional, monolithic forms of belonging and evolves through transnational connections (Vertovec, 2009).

The TTI model provides an analytical lens for understanding how migrants perceive their identity not through rigid national or ethnic categories, but as a multi-layered, emotionally charged, and spatially mobile formation. It moves beyond essentialist frameworks and, instead, emphasizes identity as a contingent and dynamic process shaped by movement, memory, and context.

Within this theoretical framework, traumatic identity is conceptualized as a dynamic and multidimensional social construct, continually formed at the intersection of migration, memory, and space. The TTI approach enables a nuanced analysis of how migrant com-

munities experience trauma, transmit memory intergenerationally, and reconstruct identity in ways that are context-sensitive, temporally fluid, and structurally complex.

3. Methodology

Research Design

This study employed a mixed-methods design, integrating qualitative and quantitative approaches within a constructionist paradigm, which conceptualizes identity as a dynamic formation shaped by socio-cultural interactions (Gergen, 1999).

The qualitative component was based on the narrative analysis (Riessman, 2008), focusing on the intergenerational transmission of traumatic memory, emotional symbolization of space, and identity narratives. The quantitative component drew on data from a custom-designed survey assessing identity, psychosocial wellbeing, and civic engagement.

Data collection spanned 2012–2025 across Georgia and the United States. In Georgia (2017–2018), the fieldwork included 60 in-depth interviews and a survey of 250 respondents from Kobuleti, Ozurgeti, Samtredia, Vali, Akhaltsikhe, and Tbilisi. In addition to the demographic data, the survey included validated instruments such as: Twenty Statements Test (TST) (Kuhn & McPartland, 1954), Oxford Happiness Questionnaire (Hills & Argyle, 2002), Bogardus Social Distance Scale (1924), East Asian Acculturation Measure (Barry, 2001), adapted by Ia Shekrladze.

Interviews were conducted in Georgian, Russian, and Turkish (with interpreters where needed). In the U.S. (2012–2025), 81 in-depth interviews were conducted in Pennsylvania and Illinois, with participants aged 18–80 (52% women, 48% men), using a semi-structured guide. Depending on the period, interviews were either audio-recorded or documented via detailed notes, based on participant preference.

Quantitative data provided a general overview of acculturation strategies and self-identification patterns, while qualitative narratives added emotional depth and contextual nuance. This triangulated approach enabled the exploration of intergenerational and gendered patterns in identity reconstruction.

For example, older participants showed separatist tendencies (Barry, 2001) and emphasized preserving traditions, while younger respondents demonstrated more integrative and hybrid strategies, reflecting linguistic flexibility and openness to global social networks.

Analytical Framework

Data were analyzed using a narrative-thematic strategy, combining Braun & Clarke's (2006) thematic analysis with Riessman's (2008) narrative structuring. The approach aimed to identify both key themes and underlying emotional/narrative patterns across social variables.

An inductive–deductive coding process was employed: initial codes were informed by theoretical categories (e.g., traumatic memory, hybridity, spatial symbolization), with space

for emergent themes from the narratives. In total, 27 codes were identified and grouped into five thematic clusters:

1. Traumatic memory narratives – representations of Stalin-era deportation and the Fergana conflict;
2. Intergenerational transmission – how trauma is passed on through family narratives, rituals, and symbolic practices;
3. Symbolic spatiality – Akhaltsikhe and surrounding areas as emotional homelands;
4. Hybrid adaptation strategies – cultural blending and social mobility across generations;
5. Transnational social capital – kinship and community networks in global contexts.

Verbatim transcription in Georgian preceded the coding process, conducted by two independent researchers. A parallel coding method yielded a 92% agreement rate, ensuring interpretive reliability. Source triangulation across generation, gender, and geography further enhanced analytical depth, enabling nuanced insights into how diverse social groups construct identity amid migration and cultural shifts.

Thematic Analysis

Thematic exploration was guided by five key questions:

How is trauma structured and transmitted generationally?

How does memory function in identity transfer?

How are symbolic spaces emotionally constructed?

How do adaptation strategies shift across generations and genders?

How do individuals relate to their community and the diasporic field?

This multi-layered analysis formed the empirical foundation for the Trans-Territorial Traumatic Identity (TTI) model, which synthesizes spatial, generational, and emotional-symbolic dimensions of identity construction.

Ethical Framework

All procedures complied with the ethical standards of Tbilisi State University (Georgia) and Rutgers University (USA). An informed consent was obtained from all participants, and anonymity and confidentiality were maintained throughout, in line with institutional and international research ethics.

4. Findings and Discussion

4.1. Historical Context and Foundations of Trauma

4.1.1. The Historical Trajectory of Muslim Meskhetians and the Formation of Identity

The collective history of Muslim Meskhetians represents a powerful narrative of forced displacement and identity transformation. In the early sixteenth century, when the region of Meskheta came under Ottoman control, a large portion of the population converted to Islam and developed a Turkic-speaking, regional identity (Baramidze 2011; Janiashvili 2006).

This period marked the onset of cultural hybridity, traces of which are still evident today in religious rituals, language, and family structures.

The Soviet Period and the Politics of Identity. During the Soviet era, the ethnic classification of Muslim Meskhetians was strategically altered to align with political objectives. From the 1930s, they were officially designated as “Azeris,” a move designed to encourage cultural and linguistic assimilation (Sumbadze 2002). This policy deepened cultural instability and internal identity conflicts.

The 1944 Deportation – The Core of Traumatic Memory. On November 15, 1944, under the Soviet government orders, approximately 92,000 Muslim Meskhetians and other Muslim groups were deported to Central Asia (Bugai 1994; Bugai & Mamaev 2009). This forced displacement became the central event in the community’s traumatic memory. The loss of ancestral homes and the memory of those who perished during the deportation were transmitted across generations as powerful emotional symbols.

The Fergana Tragedy and Secondary Displacement. In 1989, ethnic conflict in the Fergana Valley forced Muslim Meskhetians residing in Uzbekistan to relocate once again, this time to Azerbaijan, Russia, and later the United States (Aydingun 2002; Trier & Khanzhin 2007). This second traumatic experience further entrenched traumatic memory and reinforced the construction of transterritorial identity.

Migration to the United States and the Formation of Transnational Identity. Beginning in 2005, the United States accepted thousands of Muslim Meskhetians as refugees. In this new social and cultural environment, they continued to develop hybrid adaptation strategies and to build transnational social networks (Aydingun et al. 2006; Pirtskhalava & Surmanidze 2015). Clear generational distinctions emerged: the older generation endeavored to preserve traditional identity, while younger members formed hybrid identities.

Symbolic Homeland and the Emotional Construction of Space. Although physical return to Meskheti remains unattainable for many families, the Akhaltsikhe Pashalik and associated ancestral locations have become symbolic homelands. These spaces anchor emotional and cultural self-awareness and constitute a vital element of the community’s traumatic memory (Nora 1989; Proshansky et al. 1983).

4.1.2. Changes in Designations and Identity Stigma as Components of Trauma

The traumatic experience of Muslim Meskhetians extends beyond physical deportation and forced displacement. It also encompasses the stigma attached to their identity and the consequences of multiple changes in designations across different historical periods – each playing a significant role in shaping both public perception and self-awareness.

Historically, Muslim Meskhetians have been known by a variety of names, reflecting shifts in social perceptions and the political efforts of different regimes to reconstruct and control their identity. At various times, they were referred to as: “Georgians” – in the Cau-

casus province of the Russian Empire until 1917 and in the Georgian SSR after the revolution; “Muslim Georgians” – a religious minority within Christian Soviet Georgia; “Muslim Meskhetian Turks” – emphasizing regional and genealogical ties to the Ottoman past; “Meskhetians” – highlighting geographical identity; “Turks” – a general genealogical and religious identifier; “Azeris” – a Soviet administrative classification based on linguistic and religious similarities; “Meskhetian Turks” – a political term during Stalin’s era; “Akhalsikhe Turks” or “Ahıska Turks” – a designation adopted in the diaspora, particularly in the United States (Trier & Khanzhin 2007).

This variability in designations was not merely an administrative or ethnographic phenomenon; it was also an expression of symbolic violence. Over time, the community was compelled to accept externally imposed labels, leading to identity destabilization (Breakwell 1986) and the accompanying stigma.

According to the trauma theory (Caruth 1996; Alexander 2004), such changes in nomenclature are perceived within the group’s collective memory not simply as shifts in identity, but as its fragmentation and as symbols of continuous external control. These processes intensify the traumatic experience and facilitate its transmission across generations.

Ultimately, the term *Ahıska Turk* evolved into a strategic self-designation that, in the context of emigration, served both as a means of social recognition and a survival mechanism. Nonetheless, even this name reflects a compromise, embodying the community’s negotiation with stigma and its struggle against global social challenges.

4.1.3. Georgian Identity, the Figures of Stalin and Beria in Traumatic Narratives, and Contemporary Stigma

Between 1578 and 1883, parts of Meskheti and Javakheti, as well as Adjara, became part of the Ottoman Empire. As a result of colonization, segments of the population converted from Eastern Orthodoxy to Sunni Islam. This religious transformation coincided with linguistic divergence: while Adjarians retained the Georgian language, many Meskhetians adopted a Turkish (Anatolian) dialect (Baramidze, 2011; Janiashvili, 2006). This linguistic and cultural differentiation later became a significant source of stigma from Georgia’s Christian population.

Despite sharing the same faith, Adjarians preserved their Georgian language and cultural identity (Baramidze, 1998), while Muslim Meskhetians underwent a transformation driven by mass displacement and traumatic experiences (Trier, 2010). Adjarians themselves often highlight this distinction, frequently questioning the “Georgianness” of Muslim Meskhetians – a stigma particularly acute for those living in Georgia.

Georgianness as a Dual Marker in Traumatic Narratives. In narratives collected from Muslim Meskhetians across multiple countries, Georgianness holds a dual meaning. On the one hand, it is viewed as a source of historical origin and ancestral connection; on the other, it symbolizes the perceived responsibility for traumatic experiences and processes of identity exclusion historically faced by the group. This duality is especially evident in intergenerational narratives, which frequently include statements such as:

“We were Georgians, but the Georgians expelled us,” or
“If we were truly Georgians, why were we deported?”

These expressions reflect an emotional structure within traumatic memory that blends the Soviet repressions personal (Stalin and Beria) and ethnonational personifications. In this framework, both the Georgian state and society simultaneously represent the homeland and sources of rejection and stigma.

Stalin and Beria in Traumatic Perception. A prominent layer of collective memory among Muslim Meskhetians is the personification of bureaucratic repression in specific historical figures. Joseph Stalin and Lavrentiy Beria are seen not only as instruments of Soviet power but also as Georgian leaders who sanctioned the group's deportation. This discourse emerges strongly in intergenerational narratives and emotional recollections.

These figures play a dual role in group memory: As agents of Soviet state violence, as national traitors of Georgian origin who orchestrated ethnic cleansing.

This merging intensifies the traumatic experience. Deportation is perceived not merely as a Soviet political repression but as a betrayal experienced internally, where the national identity became an unexpected source of violent discourse.

One respondent noted:

“They deported us, and later the Georgians refused to take us back.” (*Male, age 71, interview, 2025*)

This narrative illustrates an emotional strategy developed by the group to process traumatic experience and construct social identity. Stigma and historical dispossession have been transformed into a symbolic system that today forms a key element of the Muslim Meskhetians' transterritorial traumatic identity.

Personified Trauma and the Narrative of National Betrayal. These elements underscore that the collective memory of Muslim Meskhetians is not merely a chronicle of the past events. Instead, it is an emotional and symbolic construction intertwining historical trauma, a crisis of national self-awareness, and the younger generations' reinterpretations of identity. In Stalin and Beria, the group sees both institutional sources of violence and familiar national betrayers, exacerbating feelings of exclusion from the Georgian state and the ongoing struggle for social recognition in transnational spaces.

Stigmatizing Policies and Social Stereotypes in Georgia. Following deportation and into the post-Soviet period, the Georgian state failed to ensure genuine and inclusive reintegration for Muslim Meskhetians. This failure manifested on legal, social, and cultural levels.

Contemporary stigma continues to affect Muslim Meskhetians, especially within discourses on national belonging and cultural authenticity. The historical layering of religious, linguistic, and political otherness has contributed to persistent social boundaries between Muslim Meskhetians and the broader Georgian society. The following table summarizes key differences in identity trajectories between the Adjarians and Muslim Meskhetians, as contextualized in the preceding discussion

Table 1. Identity Trajectories of Muslim Meskhetians and Adjarians

Aspect	Adjarians	Muslim Meskhetians
Religion	Islam (Sunni)	Islam (Sunni)
Language	Retained the Georgian language	Language loss and transition to Turkish
Cultural Identity	Preservation of Georgian cultural codes	Transformation into a Turkish self-perception
Mobility	Local integration	Mass deportation and transterritorial dispersion

Delayed Repatriation Process: The Georgian Parliament passed the Law on Repatriation only in 2007 – almost two decades too late. Its implementation was further hindered by bureaucratic barriers, with actual repatriation efforts commencing only in 2012.

Stigma and Social Marginalization: Lingering linguistic, religious, and ethnic stereotypes within Georgian society continue to obstruct Muslim Meskhetians' integration. They are frequently perceived as cultural and ethnic "others."

Narratives of Ethnic Incompatibility: Muslim Meskhetians are often viewed not as "real Georgians" but rather as "Turks" or a "demographic threat" to Georgian identity and national unity. This narrative deepens the group's traumatic feelings and fosters emotional distance from both the state and the broader society.

The Impact of Stigma on Transnational Self-Positioning

The stigmatizing narratives present in Georgian state structures and society not only reinforce the sense of historical trauma, but also influence the transnational self-positioning of Muslim Meskhetians. Stigma, as a socio-emotional barrier, has prompted group members to develop new identity strategies, including:

- **Strengthening transnational social networks** that provide emotional and practical support to members across different countries;
- **Developing hybrid adaptation models** to enable successful integration into new cultural environments;
- **Constructing a symbolic homeland** that links historical roots with present-day experiences.

Within these processes, the trauma narrative and stigma function simultaneously as motivators for resistance and as factors shaping a flexible, transterritorial model of identity.

Trauma as Processed Memory. The experience of deportation and displacement, within the collective memory of Muslim Meskhetians, has evolved into more than a recollection of historical events. It has become an emotional and symbolic axis – a foundational element that shapes group self-awareness and informs social practices.

This traumatic memory has been transformed into several distinct components: An emotional core of collective memory, which unites generations around a shared historical experience.

In addition, Hirsch's (2012) framework offers a valuable perspective on postmemory practices – the mechanisms through which trauma is transmitted across generations, often to those who did not experience the events directly. While Caruth (1996) conceives of trauma as a temporal rupture, one that resists straightforward articulation in language, Hirsch frames it as a narrative form governed by postmemory, culturally processed and shared by descendants.

Hirsch's concept of postmemory (2012) is particularly relevant to the second generation – those who did not personally endure historical trauma but have nonetheless inherited its emotional charge, silences, and anxieties. For this generation, the transmission of trauma often occurs through fragmented and linguistically incomplete forms. Rather than articulated stories, it is conveyed through emotional cues, gestures, silences, and rituals. These forms of transmission contribute to the ambivalent and conflictual nature of identity – a state of oscillation between memory and forgetting, belonging and estrangement.

The foundation of transnational identity, integrating diverse cultural spaces and emotional connections.

Synthesis of the Components of Traumatic Identity. The traumatic identity of Muslim Meskhetians is closely linked to the following components:

- Emotional ties to historical roots.
- Religious and cultural transformations fostering hybrid identity strategies.
- Traumatic memory and transnational adaptation as survival mechanisms.
- Community solidarity and internal divisions (segregation), outcomes of traumatic experiences and social strategies.
- Personified symbols of Stalin and Beria as concentrated markers of violent history.
- Stigmatizing policies and official neglect by the Georgian state.
- Broader social exclusion as a continuation of historical marginalization.

All these factors converge within a flexible and dynamic structure of **Transterritorial Traumatic Identity (TTI)**, which continues to shape the social and cultural self-awareness of Muslim Meskhetians.

4.2 Intergenerational Memory Transmission and Generational Differences

4.2.1 Postmemory and the Transmission of Trauma

The traumatic experience of Muslim Meskhetians is not simply passed down from generation to generation as factual history. Instead, this knowledge is transformed into emotional and symbolic constructs, aligning with Marianne Hirsch's (2012) theory of *postmemory*. According to this concept, the second and third generations absorb traumatic experiences that they did not personally endure, but have inherited through emotional and cultural channels from older generations.

Primary channels of trauma transmission include:

1. ***Family narratives and oral histories.*** Stories of deportation and displacement circulate within families and community networks. Elders recount their experiences of

harmonious life in Georgia, the deportation, and subsequent emigration to their children and grandchildren. These narratives create networks of traumatic memory and serve as crucial resources for self-identification among younger members who did not personally witness the historical trauma.

“My grandfather always told us how they took us away and how people died along the way. No one would have allowed us to return – it was under the commandant’s rule – but we always knew where we came from.” (Interview, woman, 42, 2025)

2. **Rituals and religious practices.** Religious celebrations, prayers, and family gatherings function as emotional bridges between the past and present. These rituals help maintain cultural memory, foster community solidarity, and serve as collective strategies for processing traumatic memory.
3. **Language and cultural codes.** The preservation of the Turkish language and elements of Ottoman and Georgian cultures represents not only a means of communication but also a memory strategy that facilitates the transmission of trauma (Fishman, 1991).
4. **Construction of a symbolic homeland.** Akhaltsikhe and its surrounding areas have become imagined emotional spaces central to generational identity (Nora, 1989; Proshansky et al., 1983). According to Proshansky et al. (1983), space is not merely a geographic category – it acquires emotional and symbolic meanings.

“My grandfather knew every village where our ancestors had lived. I’ve never been there myself, but I know that’s where I’m from.” (Interview, man, 25, 2025)

5. **Shifts in generational perspectives.** The traumatic events of 1944 deportation and the 1989 Fergana crisis are transmitted not as static knowledge but as a living emotional system. This memory transforms into social narratives that define group identity and adaptation strategies.

As Caruth (1996) and Hirsch (2012) emphasize, trauma is transformed into social practice through postmemory. In the case of Muslim Meskhetians, the pain of deportation and migration retains a powerful emotional weight and is transmitted across generations through key mechanisms of trauma transmission.

4.2.2 Generationally Distinct Strategies

Distinct approaches to traumatic memory and identity formation are evident across generations. Older generations emphasize the desire to return to the lost homeland and to restore collective dignity. Younger generations, however, view their identities as hybrid, adapting to new social and cultural environments while maintaining emotional ties to their ancestors’ traumatic experiences.

“I was born in Uzbekistan, grew up in Russia, and now I’m in America. They told me I’m Georgian, but my passport says Turk. I’m trying to understand who I am.” (Interview, man, 29, 2025)

According to Bhabha's (1994) theory of hybridity, such identity negotiation creates a "third space" where different cultural practices intersect, producing new meanings.

4.2.3 Generational Dissonance and Dialogue

Generational differences sometimes lead to *cognitive dissonance* (Festinger, 1957), especially when younger generations must reconcile the lost geographic homeland with their new social realities. Despite these differences, an open dialogue exists between generations, facilitating the maintenance of collective memory and the contemporary reinterpretation of traumatic experiences.

"I've never seen the villages where we came from, but I always knew our family was from there – and that's enough for me." (Interview, woman, 24, 2025)

Intergenerational memory transmission among Muslim Meskhetians emerges as a complex process: it is not merely the transfer of factual knowledge about the past but an emotional, symbolic, and cultural construction that comes alive in daily practices, language, and family histories. Generational differences reflect diverse adaptation strategies – elders emphasize the preservation of traditional values, while younger individuals focus on hybrid identities and adjusting to new environments. Despite these contrasts, generational dialogue ensures the continuity of traumatic memory and its dynamic evolution across transnational spaces.

4.3 Mobility and Multi-Local (Multi-Spatial) Self-Identification

The identity of Muslim Meskhetians has historically been linked to movement and mobility, yet the forced deportation orchestrated by the Soviet Union transformed this mobility into a trans-territorial and emotional identity system.

In contemporary contexts, their identity can no longer be rooted in a single geographic space. Instead, it emerges across multiple locations and within networks of emotional ties. As a result of the deportation, the collective self-awareness of Muslim Meskhetians has become anchored in dispersed spaces and built upon emotional and symbolic connections rather than fixed physical locations.

Key phases of displacement include:

First wave (1944) – Central Asia (Uzbekistan, Kyrgyzstan, Kazakhstan);

Second wave (1989–1991) – Russia (particularly the Krasnodar region) and Azerbaijan;

Third wave (2005–present) – the United States.

Today, Muslim Meskhetians reside across various regions of Georgia, post-Soviet republics, Turkey, and the United States. Their identities have developed within multi-local and transnational contexts, where emotional bonds often surpass the importance of specific physical spaces.

"My roots come from Georgia, but life has taken me through many countries. Who am I? Our people are everywhere now and belong fully to none." (Man, 47, interview, 2025).

4.3.1 Trauma and Postmemory

The Stalin-era deportation and the 1989 Fergana conflict represent not only individual traumatic experiences, but also key foundations of intergenerational memory and cultural transmission within the Muslim Meskhetian collective memory.

Hirsch (2012) and Alexander (2004) emphasize that traumatic experiences are transformed through *postmemory* – new generations perceive these not solely as historical facts but as emotional and symbolic realities that play crucial roles in shaping their identities.

Within the Muslim Meskhetian community, this process fosters group identity consolidation and maintains social solidarity across transnational and multi-local contexts. Trauma does not remain a static recollection; it passes between generations and is reconstituted in new social spaces, enriched with emotional and cultural significance.

4.3.2 Cultural Resistance and Adaptation

In parallel with their traumatic history, Muslim Meskhetians have successfully developed flexible models of cultural resistance and adaptation that both preserve collective identity and enable integration into new socio-cultural environments.

Key strategies include:

Linguistic approaches – Nearly all families strive to preserve the Turkish language at home as a form of historical memory and resistance. Others acquire Georgian, English, or the dominant languages of their new residences.

Religious practice – Islamic rituals have historically served as forms of resistance and identity preservation amid Soviet repression and stigmatization. In the current context, where Muslim Meskhetians enjoy greater religious freedom, these practices have evolved into open and reinforced expressions of cultural distinctiveness, strengthening both faith and social solidarity.

Social networks – Community and family connections have become robust systems of social support that provide both emotional and practical assistance in transnational contexts. These networks extend beyond local spaces and are reinforced trans-territorially, particularly through marriage chains. Muslim Meskhetian families, adhering to cultural and social norms, rarely marry outside the community, strengthening internal networks and maintaining group solidarity.

Marriage ties function as structural units within social networks, stretching across geographic spaces – from Kazakhstan to the United States, Kyrgyzstan to Azerbaijan, Turkey to Western Europe, and beyond. These connections often regulate not only family relationships but also determine social support, mobility opportunities, and identity maintenance strategies. In practice, these networks “know no borders” and operate as mechanisms for emotional, economic, and identity transmission across transnational realms.

“My mother’s cousin came from Kazakhstan and married my brother. I am in America now, and I also have relatives from our community here. We always find each other because we know we can only rely on ourselves.”(Woman, 30, interview, 2025)

Cultural resistance and adaptation within Muslim Meskhetian identity do not function as opposing forces but as interrelated processes. Together, they create a hybrid identity space that ensures both the preservation of cultural heritage and adaptation to the demands of new social environments.

Despite social and political discrimination, the group has preserved a heritage of language, religious rituals, and community solidarity. Scott (1990) and Fishman (1991) note that marginalized groups under social pressure develop unique forms of resistance. In such strategies, maintaining linguistic and cultural traditions serves not only as a defensive mechanism but also as an active tool for cultural resistance, survival, and the transmission of self-identity. In the Muslim Meskhetian case, these forms of resistance – alongside hybrid strategies – ensure the preservation of cultural distinctiveness and adaptation within evolving transnational environments.

4.3.3 Trans-Territorial Traumatic Identity as a Flexible System

All the components discussed above – border crossing, trauma, cultural resistance, hybridity, and the construction of symbolic homelands – collectively shape the flexible and multi-layered system of **Trans-Territorial Traumatic Identity (TTI)**.

This identity is characterized by:

- The preservation of emotional layers of historical trauma;
- The development of hybrid adaptation models;
- The use of transnational connections as sources of social and emotional capital;
- The construction of symbolic and emotional links to the lost physical locations.

Ultimately, trans-territorial traumatic identity becomes not only a survival strategy, but also a form of social innovation that integrates the past and present across multiple geographic and emotional spaces (Pirtskhalava, 2014; 2016; 2018; Pirtskhalava & Burova, 2018; Pirtskhalava et al., 2023).

4.4. Gender Differences in Memory Practices and Identity Formation

The analysis of the collected interviews revealed that the transmission of traumatic memory, participation in rituals, and perceptions of symbolic space are gender-differentiated practices, reflected both in the content and in the narrative style.

In women's narratives, particular emphasis is placed on family histories and engagement in religious practices. Women, often positioned as custodians of memory within the family, tend to recount traumatic experiences through emotionally charged, everyday, and domestic contexts:

"My grandmother often told us how her father was taken away in the middle of the night... As a child, I didn't understand why she cried during prayers." (Woman, 38, interview, 2023)

"Every holiday was special in our home – it wasn't just religious, it was about remembering my grandfather's homeland... Akhaltsikhe was never just a city for us." (Woman, 41, interview, 2025)

In contrast, men's narratives more frequently frame trauma within political and historical contexts. Their accounts often express enduring feelings of exclusion, failed return, and a desire for the restoration of dignity:

"My grandfather died dreaming of returning to Akhaltsikhe, but he never made it. I'll never forgive the Georgian government – or history – for that." (Man, 54, interview, 2021)

"I don't expect anything anymore. My childhood was left in Fergana. Now I live in the U.S., but people still see me as Turkish. Women can adapt a little differently." (Man, 35, interview, 2023)

Gender differences also emerge in forms of ritual participation and emotional expression. Women are actively involved in religious ceremonies and family gatherings – often interpreted as practices of memory preservation. In the case of men, silence, internalized tension, and a focus on political narratives indicate a different structuring of emotional memory.

Based on these divergent narrative strategies, the study demonstrates that traumatic memory and identity construction are gender-specific processes, shaped by cultural roles and social expectations. Women tend to produce emotionally textured, intimate, and familial narratives, while men more commonly frame trauma as a collective historical injustice and articulate a demand for political recognition.

These gendered narrative distinctions not only influence how trauma is transmitted, but also give rise to distinct architectures of identity within the contexts of migration, diaspora, and transnational life.

Differentiation of Generational Strategies and the Resilience of Trans-Territorial Traumatic Identity.

The differences between generations clearly demonstrate that the processes of traumatic memory and identity formation among Muslim Meskhetians are dynamic and evolve over time. The older generation strives to preserve a traditional identity and transmit traumatic memory intact, while middle and younger generations adapt these experiences in response to new social and cultural realities. These strategies are grounded both in emotional values and practical necessities, highlighting the flexibility of the Trans-Territorial Traumatic Identity (TTI) model.

In line with Bhabha's (1994) *theory of the "third space,"* these differences are not inherently conflictual or contradictory. Rather, they ensure the resilience of identity and enhance adaptive capacities. Generational diversity does not fragment the collective identity but reinforces its dynamism and responsiveness to change.

The tables presented below detail the varying strategies employed by different generations and confirm that the synthesis of traumatic memory and hybrid adaptation forms the central structural axis of **Trans-Territorial Traumatic Identity (TTI)**.

Table 2. Comparison of Generational Strategies among Muslim Meskhetians

Aspect	Older Generation	Younger Generation
Perception of Traumatic Memory	Based on direct experience; personal and collective pain	Transmitted narratives and symbolic memory
Identity Strategy	Preservation of traditional identity	Formation of hybrid identities
Language and Culture	Acknowledgment of Georgian origins; preservation of Turkish language and Islamic traditions	Multilingual communication; cultural synthesis
Perception of Homeland	Symbolic homeland – Akhaltsikhe	Symbolic and transnational spaces
Adaptation Strategies	Maintenance of social cohesion and ritual practices	Interaction with global and local cultures

Intergenerational differences among Muslim Meskhetians demonstrate that the transmission of traumatic memory and the formation of identity constitute a dynamic and flexible process. The older generation continues to transmit traditional identity and traumatic memory, while the younger generation adapts this experience to new social and cultural contexts.

Table 3. Generational Differences in Strategies Among Muslim Meskhetians

Generation	Perception of Trauma	Identity Strategy	Cultural Adaptation
Older Generation (born 1940–1970)	Strong emotional attachment to the memory of the 1944 deportation	Preservation of traditional identity; hope for symbolic homeland restoration	Maximum retention of native language and religious rituals
Middle Generation (1970–2000)	Incorporation of trauma into daily narratives; transmission of traumatic memory to children	Mixed strategies – blending traditional and new identities	Partial adaptation: integrating cultural standards into daily practices
Younger Generation (born after 2000)	Indirect knowledge of trauma; emotional yet distanced relationship	Hybrid identity; integration into new environments while maintaining an emotional connection to the symbolic homeland	Linguistic and cultural hybridity; formation of a global identity

This process clearly confirms the central principle of the Trans-Territorial Traumatic Identity (TTI) model – the synthesis of historical trauma and hybrid adaptation. Generational strategies integrate emotional values inherited from the past with the ability to respond to the challenges of new environments, ensuring the resilience of group identity in conditions of global mobility.

5. Discussion

Alignment of Findings with Theoretical Frameworks

The findings confirm that the traumatic memory and identity transformation of Muslim Meskhetians correspond closely with the theories of traumatic memory (Alexander, 2004; Hirsch, 2012) and collective trauma (Eyerman, 2001). Both individual and intergenerational experiences have been transformed into public narratives, which have become core components of identity construction. Mechanisms of postmemory were clearly observed in family histories, rituals, language, and symbolic practices, fully supporting the theoretical models proposed by Hirsch (2012) and Eyerman (2001).

Hybridity and Adaptation Strategies

Bhabha's (1994) theory of the "third space" and Gamsakhurdia's (2019) concept of proculturation were clearly reflected in the hybrid adaptation strategies of Muslim Meskhetians. Younger generations are forming identity models that combine the emotional legacy of historical trauma with the need to adapt to modern cultural realities. These strategies have enabled the recontextualization of traumatic experiences and the establishment of social agency both in Georgia and in global transnational spaces.

Transnationalism and Emotional Spaces

Following the theories of transnationalism by Vertovec (2009) and Levitt & Glick Schiller (2004), Muslim Meskhetians have developed transnational social networks that serve not only as sources of economic capital, but also as emotional and social capital. Despite geographic dispersion, their identity has not fragmented; rather, it has been reinforced through the construction of symbolic places (Nora, 1989; Proshansky et al., 1983). The Akhaltsikhe Pashalik and other symbolic locations remain the emotional core of identity.

Comparative Perspectives with Other Groups

The study findings align with the experiences of other ethnic and religious groups that have navigated traumatic memory and hybrid identity adaptation, including:

Roma (Hancock, 2002) – a historically persecuted group that has maintained collective trauma narratives and the concept of an imagined "Romanistan." **TTI Parallel:** Symbolic homeland and intergenerational transmission of traumatic memory.

Palestinian Refugees (Sayigh, 2007) – have preserved the symbolic idea of homeland and national identity through generational memory since the Nakba. **TTI Parallel:** Social narrative of trauma and transnational self-identification.

Bosnian Muslims (Eastmond, 2006) – developed hybrid identities in Western diasporas following the trauma of Srebrenica. **TTI Parallel:** Hybrid adaptation strategies and emotional spaces.

Siddi in India (Gupta, 2009) – an African-origin group that maintained cultural elements despite centuries of marginalization. ***TTI Parallel:*** Cultural resistance and symbolic self-assertion.

Haredi Jews (Heilman, 1994) – formed survival strategies based on traumatic memories, social isolation, and transnational solidarity networks following the Holocaust and other persecutions. ***TTI Parallel:*** Traumatic memory and transnational solidarity networks.

Integration with Previous Research

This study builds upon empirical data accumulated by the author over many years and themes addressed in earlier publications:

Changes in Marriage and Family Structures – the effects of migration and new social environments on family roles and marriage traditions (Pirtskhalava, 2014, 2015);

Identity Reconstruction in New Environments – the adaptation and formation of hybrid identities among migrants (Pirtskhalava, 2016, 2018);

Social and Spatial Identity in Georgia – the importance of emotional and symbolic spaces in shaping cultural self-awareness (Pirtskhalava & Burova, 2018);

Acculturation Strategies – diverse models of adaptation in transnational settings (Pirtskhalava & Chechelashvili, 2014; Pirtskhalava & Gvetadze, 2018);

Gender Changes and Role Transformations – the impact of traumatic experiences on family and social roles (Pirtskhalava & Surmanidze, 2015; Pirtskhalava & Shanava, 2019).

The present study enabled the integration of these data, solidifying the theoretical model of Trans-Territorial Traumatic Identity (TTI) as both empirically validated and analytically robust.

Expansion of the New Theoretical Model

The study has demonstrated that trauma, cultural resistance, and hybrid adaptation are not isolated processes. On the contrary, they are interconnected and collectively form the flexible and dynamic model of **Trans-Territorial Traumatic Identity (TTI)**.

The TTI model incorporates the following core components: The emotional and symbolic layers of traumatic memory; Hybrid adaptation strategies and mechanisms for managing cognitive dissonance; Transnational social and emotional capital; Multilocal spaces and emotional connections; Generationally differentiated adaptive practices.

The TTI model transcends the specific experience of Muslim Meskhetians and provides a broader theoretical framework applicable to understanding the identities of other forcibly displaced and trauma-affected groups.

Conclusion

The case of the Muslim Meskhetians clearly illustrates that traumatic identity is not merely an archived form of past suffering. Rather, it is a living and dynamic process that

continues to shape the group's contemporary social and cultural self-awareness strategies. Their history – spanning from the Ottoman period, through Soviet deportation, to modern transnational experiences – has forged a **Trans-Territorial Traumatic Identity (TTI)** based on the transmission of traumatic memory, hybrid adaptation, and emotional symbolism.

Key findings:

Traumatic memory is transformed into a social narrative through intergenerational transmission, becoming a central construct of collective identity.

Changes in nomenclature and stigma functioned not only as mechanisms of political classification but also as significant components of social trauma, leading to identity destabilization and the evolution of hybrid strategies.

Generational differences reflect diverse models of hybridity and adaptation: the older generation maintains traditional memories and connections, while younger cohorts reconstruct their place within transnational and culturally hybrid spaces.

The symbolic homeland and emotional spaces provide a durable foundation for the sense of belonging, especially when physical return to historical territories is practically impossible.

Transnational social capital and cultural resistance, combined with hybrid adaptation strategies, generate a flexible identity that reconciles the legacy of historical trauma with the challenges of global migration.

Theoretical Contribution: The study develops and consolidates the **Trans-Territorial Traumatic Identity (TTI)** model, integrating trauma theory with the paradigms of hybridity and transnationalism. This theoretical framework offers a broad analytical capacity for examining groups shaped by the complex processes of historical trauma and global displacement.

Practical Relevance: Understanding the TTI model is valuable for both academic research and policy development. It assists policymakers in better comprehending the social, cultural, and psychological needs of displaced and diasporic groups, thus informing the design of effective support mechanisms.

The traumatic narrative and trans-territorial identity of Muslim Meskhetians clearly demonstrate how historical suffering can be transformed into innovative, flexible, and resilient identity strategies within the contemporary global space.

Limitations and Future Directions

The study's limitations include the subjectivity inherent to the narrative method, as well as constraints in geographic and generational representation. Future research should explore gender roles, the influence of transnational networks and digital memory, and conduct comparative analyses applying the TTI model to other communities (e.g., Yazidis, Bosniaks, and others).

Acknowledgments

The author sincerely acknowledges the invaluable support of various foundations and academic programs, without which this research could not have been conducted in both the United States and Georgia. Special recognition is due to the following: the **Carnegie Research Fellowship (2012)** at Rutgers University; the **OSI Faculty Development Program (2014)** at the University of Illinois at Urbana-Champaign; the **Fulbright Visiting Scholar Program (2025)** at Rutgers University; and the **Open Society Georgia Foundation**, which funded the field research in Georgia (2017–2018).

The author extends heartfelt gratitude to the Muslim Meskhetian families who generously shared their life stories and experiences in Georgia, the United States, and other diaspora communities. The author also wishes to thank colleagues at **Ivane Javakhishvili Tbilisi State University**, whose insights made a significant contribution to the theoretical development of this study.

Bibliography

- Alexander, J. C. (2004). *Toward a theory of cultural trauma*. In J. C. Alexander, R. Eyerman, B. Giesen, N. J. Smelser, & P. Sztopka (Eds.), *Cultural trauma and collective identity* (pp. 1–30). University of California Press.
- Assmann, A. (2011). *Cultural memory and Western civilization: Functions, media, archives*. Cambridge University Press.
- Aydingün, A. (2002). Creating, recasting, or resisting essentialized ethnic identities: Ahıska/Meskhetian Turks in Soviet and post-Soviet contexts. *Communist and Post-Communist Studies*, 35(3), 261–279.
- Aydingün, A., Harding, C., Hoover, M., Kuznetsov, I., & Swerdlow, S. (2006). Meskhetian Turks: An introduction to their history, culture, and resettlement experiences. *Center for Applied Linguistics*.
- Baramidze, G. (1998). *Islam and Muslim communities in Georgia: Past and present*. Tbilisi.
- Bhabha, H. K. (1994). *The location of culture*. Routledge.
- Breakwell, G. M. (1986). *Coping with threatened identities*. Methuen.
- Bugai, N. F. (1994). *The deportation of peoples in the Soviet Union*. Nova Science.
- Bugai, N. F., & Mamaev, A. M. (2009). *The Meskhetian Turks: Problems of migration and identity*. Caucasus Review.
- Caruth, C. (1996). *Unclaimed experience: Trauma, narrative, and history*. Johns Hopkins University Press.
- Eastmond, M. (2006). Transnational returns and reconstruction of violent pasts: Bosnian refugees narrate homecoming. *Ethos*, 34(2), 175–202.
- Eyerman, R. (2001). *Cultural trauma: Slavery and the formation of African American identity*. Cambridge University Press.
- Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford University Press.

- Fishman, J. A. (1991). *Reversing language shift: Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*. Multilingual Matters.
- Gamsakhurdia, L. (2019). Proculturation: A theoretical framework for understanding identity negotiation. *Culture & Psychology*, 25(2), 212–228.
- Gupta, A. (2009). The Siddi community in India: Maintaining identity through hybrid cultural forms. *Asian Ethnicity*, 10(2), 127–141.
- Hall, S. (1990). Cultural identity and diaspora. In J. Rutherford (Ed.), *Identity: Community, culture, difference* (pp. 222–237). Lawrence & Wishart.
- Hancock, I. (2002). *We are the Romani people*. University of Hertfordshire Press.
- Heilman, S. C. (1994). *Defenders of the faith: Inside ultra-Orthodox Jewry*. University of California Press.
- Hirsch, M. (2012). *The generation of postmemory: Writing and visual culture after the Holocaust*. Columbia University Press.
- Levitt, P., & Glick Schiller, N. (2004). Conceptualizing simultaneity: A transnational social field perspective on society. *International Migration Review*, 38(3), 1002–1039.
- Marushiakova, E., & Popov, V. (2001). *Gypsies in the Ottoman Empire: A contribution to the history of the Balkans*. University of Hertfordshire Press.
- Nora, P. (1989). Between memory and history: Les lieux de mémoire. *Representations*, (26), 7–24.
- Pirtskhalava, E. (2014). The effect of life in the U.S. on marriage process in Muslim Meskhetian families. *GESJ: Education Science and Psychology*, (3), 29.
- Pirtskhalava, E. (2015). Displacement effects on gender roles, and family structure: Muslim Meskhetians in the USA. *Sociology and Anthropology*, 3(10), 539–549.
- Pirtskhalava, E. (2016). The reshaping identity of deported people in a new environment. In *Bridging differences: Understanding cultural interaction in our globalized world* (pp. 95–109). Oxford: Inter-Disciplinary Press.
- Pirtskhalava, E. (2018). Being here and there: A case study of Muslim Meskhetians' identity and belonging, formation and reconstruction in the United States. *Caucasus Survey*. <https://doi.org/10.1080/23761199.2018.1519975>
- Pirtskhalava, E., & Burova, I. (2018). Muslim Meskhetians in Georgia: Social, ethnic, and place identity. *GESJ: Education Science and Psychology*, 2(48), 57–73.
- Pirtskhalava, E., & Chechelashvili, Z. (2014). Acculturation process of Muslim Meskhetian refugees in the United States. *GESJ: Education Science and Psychology*, (3), 29.
- Pirtskhalava, E., & Gvetadze, A. (2018). Acculturation of Muslim Meskhetians in Georgia. *GESJ: Education Science and Psychology*, 2(48), 74–90.
- Pirtskhalava, E., & Surmanidze, L. (2015). Identity strategies of Muslim Meskhetians (Meskhetian Turks) in cultural context. *Cultural and Religious Studies*, 3(2), 99–105.
- Pirtskhalava, E., & Shanava, I. (2019). Changes in gender relations in the families of repatriates: A study of the Georgian cases. *Psychology, Therapy, Rehabilitation and Sport*, B1, 64–77.

- Pirtskhalava, E., & others. (2023). *Visiting Muslim Meskhetians*. Tbilisi: TSU Ivane Javakhi-shvili Institute of History and Ethnology.
- Proshansky, H. M., Fabian, A. K., & Kaminoff, R. (1983). Place-identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3(1), 57–83.
- Sayigh, R. (2007). *The Palestinians: From peasants to revolutionaries*. Zed Books.
- Scott, J. C. (1990). *Domination and the arts of resistance: Hidden transcripts*. Yale University Press.
- Stewart, M. (1997). *The time of the gypsies*. Westview Press.
- Trier, T., & Khanzhin, A. (2007). The Meskhetian Turks at a crossroads: Integration, repatriation or resettlement? *European Centre for Minority Issues*.
- Vertovec, S. (2009). *Transnationalism*. Routledge.

გამომცემლობის რედაქტორი
გარეკანის დიზაინერი
დამკაბადონებელი
გამოცემის მენეჯერი

მაია ეჯიბია
მარიამ ებრალიძე
ლალი კურდღელაშვილი
მარიკა ერქომაიშვილი

TSU Press Editor
Cover Designer
Layout Designer
Publishing Manager

Maia Ejibia
Mariam Ebralidze
Lali Kurdghelashvili
Marika Erkomaishvili

0128 თბილისი, ი. ჭავჭავაძის გამზირი 1
1, Ilia Tchavtchavadze Ave., Tbilisi 0128
Tel 995(32) 225 04 84, 6284/6279
<https://www.tsu.ge/ka/publishing-house>

